ISSN 2304-5809

Молодий вчений

1 (28) 2016

ISSN (Print): 2304-5809
ISSN (Online): 2313-2167

Науковий журнал

«Молодий вчений»

№ 1 (28) січень, 2016 р.

Частина 2

Члени редакційної колегії журналу:

Вікторова Інна Анатоліївна – доктор медичних наук (Росія)
Глущенко Олеся Анатоліївна – доктор філологічних наук (Росія)
Дмитрієв Олександр Миколайович – кандидат історичних наук (Україна)
Змерзлий Борис Володимирович – доктор історичних наук (Україна)
Іртищева Інна Олександрівна – доктор економічних наук (Україна)
Лебедєва Надія Анатоліївна – доктор філософії в галузі культурології (Україна)
Марусенко Ірина Михайлівна – доктор медичних наук (Росія)
Морозенко Дмитро Володимирович – доктор ветеринарних наук (Україна)
Нетюхайло Лілія Григорівна – доктор медичних наук (Україна)
Пекліна Галина Петрівна – доктор медичних наук (Україна)
Романенкова Юлія Вікторівна – доктор мистецтвознавства (Україна)
Севостьянова Наталія Іларіонівна – кандидата юридичних наук (Україна)
Стратонов Василь Миколайович – доктор юридичних наук (Україна)
Шаванов Сергій Валентинович – кандидат психологічних наук (Україна)
Шайко-Шайковський Олександр Геннадійович – доктор технічних наук (Україна)
Шапошников Костянтин Сергійович – доктор економічних наук (Україна)
Шапошникова Ірина Василівна – доктор соціологічних наук (Україна)
Швецова Вікторія Михайлівна – кандидат філологічних наук (Росія)
Шепель Юрій Олександрович – доктор філологічних наук (Україна)
Шерман Михайло Ісаакович – доктор педагогічних наук (Україна)
Шипота Галина Євгенівна – кандидат педагогічних наук (Україна)
Яковлев Денис Вікторович – доктор політичних наук (Україна)
Яригіна Ірина Зотовна – доктор економічних наук (Росія)

Повний бібліографічний опис всіх статей журналу представлено у:
Національній бібліотеці України імені В.В. Вернадського,
Науковій електронній бібліотеці «КіберЛенінка»,
Науковій електронній бібліотеці Elibrary.ru, Polish Scholarly Bibliography

Журнал включено до міжнародних каталогів наукових видань і наукометричних баз:
РИНЦ, ScholarGoogle, OAJI, CiteFactor, Research Bible, Index Copernicus.
Index Copernicus (IC™ Value): 4.11 (2013)
Index Copernicus (IC™ Value): 5.77 (2014)

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації – серія КВ № 18987-7777Р від 05.06.2012 р.,
видане Державною реєстраційною службою України.

Відповідальність за зміст, добір та викладення фактів у статтях несуть автори. Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій. Матеріали публікуються в авторській редакції. Передрукування матеріалів, опублікованих в журналі, дозволено тільки зі згоди автора та редакції журналу.

© Науковий журнал «Молодий вчений», 2016
© Дизайн, Видавничий дім «Гельветика», 2016

ЗМІСТ

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Гузенков С.Г., Сирцова О.М.
Особливості кадрового складу
та умов життя вчителів
Запорізької області в повоєнний період.....8

Товкун Л.П.
Внесок учених-гігієністів
у розвиток дієтичного харчування
в Україні (20-30-ті роки XX століття).....12

Хрящевська Л.М.
Національно–культурні об'єднання
як прояв національного відродження
та розвитку етнічних меншин
в 90-х роках XX століття.....16

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Бучко А.В.
Орієнт та ідентичність
у романі Якоба Вассермана
«Александр у Вавилоні».....22

Гришкова Н.В.
Специфіка вербального вираження
компонентів англійського
весільного обряду.....26

Куриленко Д.В.
Козак Мамай: тезаурус минулого
через рефлексію майбутнього
(візуально-історична перцепція).....31

Хмілярчук Н.С.
Теоретичні засади аналізу
стилістичного аспекту
німецькомовної ділової кореспонденції.....36

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Дикий О.В.
Недосконалість законодавчого
регулювання відносин у сфері обороту
житлової нерухомості в Україні
як фактор породження і самовідтворення
злочинності у вказаній сфері.....40

Пащук Т.В.
Аналіз державного архіву Волинської
області з кримінально-виконавчої
політики польської держави
(1918–1939 роки).....43

Петришина М.О., Колодяжний О.О.
Зарубіжний досвід реформування
місцевого самоврядування:
на прикладі Франції та Польщі.....47

Романенко Т.В.
Особливості слідової картини
шахрайств, що вчиняються
в мережі Інтернет.....51

Романько Г.А.
Страхування кредитних ризиків
в Україні.....55

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Алєксєєва С.В.
Емоційна регуляція
навчально-пізнавальної
діяльності майбутніх дизайнерів
з розвитку професійної кар'єри.....60

Vasylyshyna N.M.
Shaping foreign language competence
of tourism faculty undergraduates
in Turkish universities.....64

Глазунова А.В.
Особливості формування
образно-просторового мислення
у студентів спеціальності
«Графічний дизайн» на прикладі
викладання дисципліни
«Макетування та робота в матеріалі».....67

Campbell M., Sovhar O.M.
System of education in Galicia
at the end of the XIX-th –
beginning of the XX-th centuries.....70

Левицька Н.В.
Удосконалення системи професійної
підготовки майбутніх перекладачів
в університетах України на основі
позитивного досвіду Німеччини.....74

Мараховська Н.В.
Проведення арт-терапевтичного тренінгу
як способу розвитку професійного
самопізнання майбутніх психологів.....78

Отрошко Т.Ф., Ільїна О.О.
Теоретичні аспекти проблеми
ґендерного виховання
в загальноосвітніх установах.....81

Поліщук К.М.
Діагностика сформованості
світоглядних уявлень
у дітей старшого дошкільного віку.....85

Русіна Н.Г.
Професійна підготовка фахівців
просторової організації економіки
в університетах Польщі.....89

Самосудова-Грозовая О.Б.
Сочетание традиционных форм
и методов обучения
с интерактивными технологиями
в профессиональной подготовке
будущих экономистов.....93

Слободяник О.В.
Педагогічні умови організації
виробничого навчання
у вищих професійних
училищах будівельного профілю.....99

Чеботарьова Г.В., Шкарупа Г.М.
Роль і місце інтернет-технологій
дистанційного навчання для студентів
вищих учбових закладів I-II рівня
акредитації, які навчаються
творчих професій.....104

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

Григора Д.С., Синєокий О.В.
Телевізійні жанри музичного контенту.....110
Коробко В.І.
Тематичні різновиди розважального жанру реаліті-шоу в Україні.....113
Нартов Є.Д., Манакін В.М.
Критерії визначення якості телевізійних програм.....118
Самусь А.Ю.
Специфіка висвітлення революції гідності у блогах американських та українських журналістів.....122
Ткач Л.М., Клименкова В.О.
Семіотичний аспект маніпуляції свідомістю через рекламу та засоби масової комунікації.....126

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

Бантишева О.О.
Гендерно-вікові особливості схильності осіб юнацького віку до віктимної поведінки.....132
Гейко Є.В.
Психологічні особливості самоорганізації полісистемної цілісності особистості.....137
Лимар Л.В.
Впровадження елементів елективного курсу «міжособистісна взаємодія лікаря з пацієнтом» на заняттях з іноземної мови у медичному ВНЗ.....141
Пляка Л.В.
Модель психологічного супроводу професійного становлення майбутніх фахівців фармацевтичного профілю.....145
Старовойт Т.П., Григоренко Т.О.
Особливості мотивації до вивчення іноземної мови у студентів «немовних» спеціальностей.....150

CONTENTS

HISTORICAL SCIENCES

Guzenkov S.H., Syrtsova O.M.
Peculiarities of the staff and living conditions of the teachers of the Zaporizhzhya region in the postwar period....8

Tovkun L.P.
Contribution of scientists-hygienists to development of dietetic nutrition in Ukraine (20-30th years of XX century)....12

Hryashchevskaya L.M.
National and cultural associations as display of national revival and development of ethnic minorities are in 90 years of XX of century....16

PHILOLOGICAL SCIENCES

Buchko A.V.
Orient and identity in the Jakob Wassermann's novel «Alexander in Babylon»....22

Hryshkova N.V.
Peculiarities of the English wedding ceremony verbalisation....26

Kurylenko D.V.
Cossack Mamay: the tesaurus of the past through the reflection of the future (visual-historical perception)....31

Khmiliarchuk N.S.
Theoretical foundations of the analysis of stylistic aspect of German business correspondence....36

LAW SCIENCES

Dykyi O.V.
Imperfection of legal regulation of relations in the sphere of the turnover of housing estate in Ukraine as a factor of generation and self-reproduction of criminality in the specified sphere....40

Pashchuk T.V.
The analysis of record office of Volyn area from criminally-executive politics of the Polish state (1918–1939 years)....43

Petryshyna M.O., Kolodyazhny O.O.
Foreign experience of local self-government reforms: the examples of France and Poland....47

Romanenko T.V.
Features pictures trace fraud committed on the Internet....51

Romanko H.A.
Insurance of credit risks in Ukraine....55

PEDAGOGICAL SCIENCES

Alekseeva S.V.
Emotional adjusting of educational-cognitive activity of future designers to development of professional careera....60

Vasylyshyna N.M.
Shaping foreign language competence of tourism faculty undergraduates in Turkish universities....64

Glazunova A.V.
The formation features of the figurative and spatial way of thinking of students majoring in «Graphic design» on the example of teaching the subject «Modeling and work with materials»....67

Campbell M., Sovhar O.M.
System of education in Galicia at the end of the XIX-th – beginning of the XX-th centuries....70

Levytska N.V.
Improvement in system of professional training of future interpreters in the universites of Ukraine at the basis of positive experience of Germany....74

Marakhovska N.V.
Conducting art therapy training session as a way of developing self-cognition of prospective psychologists....78

Otroshko T.F., Il'yina H.A.
Theoretical aspects of gender education in educational institutions....81

Polishchuk K.M.
Diagnosis of formation of outlook views in preschool children....85

Rusina N.G.
Professional training spatial organization of economics at the university Poland....89

Samosudova-Grozova O.B.
The combination of traditional forms and methods of education with interactive technologies in professional training of future economists....93

Slobodianyk A.V.
Pedagogical terms of organization of production studies are in higher professional schools of a build type....99

Chebotarov G.V., Shkarupa G.M.
The role and importance internet technology distance learning for university students I-II levels of accreditation, who teaches creative professions....104

SOCIAL COMMUNICATIONS

Grigora D.S., Sineokiy O.V.
Music content
and its genres on TV.....110
Korobko V.I.
Thematic kinds of entertainment
reality show genre in Ukraine.....113
Nartov E.D., Manakin V.N.
The criteria for determining
the quality of TV programs.....118
Samus A.Yu.
Specificity of the coverage
of the revolution of dignity
in American and Ukrainian
journalistic blogs.....122
Tkach L.M., Klimenkova V.O.
Semiotic aspect of mind control
throuth advertisement and mass-
communication tool.....126

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

Bantysheva O.O.
Gender-age peculiarities
of juveniles' tendency to victim behavior.....132
Geiko E.V.
Psychological features of self-organization
of poly system integrity of the person.....137
Lymar L.V.
Introduction of the elective course
«intrapersonal interaction of a physician
with a patient» at foreign language
classes in a medical school.....141
Plyaka L.V.
Model psychological support
professional formation of future
professionals pharmaceutical profile.....145
Starovoyt T.P., Hryhorenko T.O.
The speicific features of motivation
for english language studying among
the students of «unlinguistic» specialities.....150

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

УДК 94-057.86(477.64)«19»

ОСОБЛИВОСТІ КАДРОВОГО СКЛАДУ ТА УМОВ ЖИТТЯ ВЧИТЕЛІВ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Гузенков С.Г., Сирцова О.М.
Комунальний заклад «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради

Стаття присвячена реконструкції умов життя та праці вчителів у повоєнну добу. Показано, що у аналізований період система освіти відчувала брак підготовлених кадрів. Наслідком цього став прийом на роботу до школи людей без відповідної підготовки іноді, із низькими моральними якостями. Функції вчителя становили не тільки викладання, а й працю на відбудові шкіл, на полях, агітацію серед населення. Це призвело до надмірного навантаження та спротиву частини вчителів.
Ключові слова: вчитель, перевірка на лояльність, кадровий голод, агітація, суспільно-корисна праця, недільники.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Незважаючи на значну кількість дисертацій, монографій, статей у збірниках і журналах, виданих в Україні, чимало питань, важливих для розуміння суті минулих подій і створення наукової картини повоєнного періоду лишаються недослідженими, або ґрунтуються на старому фундаменті радянської методології. Зокрема, більшість праць, які стосуються минулого освіти, присвячені відбудові інфраструктури (Патріляк І., Першина Т. тощо) та державній політиці (Герегова С., Р. Крайнік, Сворак С. тощо) [17; 21; 23; 24; 25]. Доля людини, умови життя та праці вчителів усе ще чекають на глибокі дослідження.

Мета даної публікації – реконструкція умов життя та праці вчителів Запорізького краю поза школою у повоєнний період.

Виклад основного матеріалу дослідження. Джерелами для реконструкції стали фонди обласного відділу освіти та обласного комітету Комуністичної партії України Державного архіву Запорізької області (далі – ДАЗО). Звичайно, без залучення джерел індивідуального походження вони не розкриють тему в усій повноті, але дають змогу окреслити можливі напрями роботи з відновлення повсякденного життя освітян краю. Окремі аспекти теми були представлені авторами на міжнародних [19, с. 15-19] та всеукраїнських конференціях [18, с. 197-199], а також у спеціальних виданнях [20, с. 13-24].

Нижньою хронологічною межею обрано 1943 р. – час звільнення Запорізької області від окупації, а верхньою – середина 50-х років XX ст., тобто початок хрущовської «відлиги», – періоду, який започаткував новий етап реформ у розвитку освіти, значним чином змінивши умови діяльності та життя педагогічних кадрів.

Для кращого розуміння окресленої теми варто проаналізувати зміни, які відбулися у кадровому складі вчителів краю. Однією із головних проблем системи освіти повоєнного періоду стала нестача кадрів, викликана як об'єктивними причинами, так і політикою радянської влади. Напрямами останньої стали як направлення частини кваліфікованих кадрів на роботу в Західну Україну, так і перевірки на лояльність тих, хто залишився.

Про кількість вчителів, відправлених на роботу у західний регіон свідчить, зокрема, доповідна записка відділу шкіл обкому за 1944 р. Відповідно до тексту документу, лише наприкінці серпня 1944 р. до Західних областей було направлено 250 вчителів при тому, що в Запорізькій області не вистачало 370 педагогів [10, арк. 5-8].

Значна кількість вчителів краю пережила окупацію, що стало приводом для сумніву у лояльності із боку радянської влади. Тому, незважаючи на кадровий голод, органи радянської влади проводили «перевірку» кадрів, яка, в окремих випадках, закінчувалася забороною займатися професією. Так, наприклад, у довідках та інформаціях Запорізького сільського [8, арк. 11-13] та Осипенківського райкомів партії 1943 р. зустрічаються дані про механізм та кількість перевірених вчителів [8, арк. 22-23].

Кадровий голод долався у декілька способів. По-перше, за рахунок залучення до роботи людей без спеціальної освіти. Так, за даними обкому у 1944/45 н.р. в області працювало 2032 вчителі без спеціальної педагогічної освіти [10, арк. 8-20]. По-друге, через прискорення підготовки нових кадрів. Відновлені вчительські інститути та спеціальні курси також відчували нестачу кадрів, а тому частина предметів викладалася шляхом організації разових оглядових лекцій [10, арк. 21-27]. Нарешті, до роботи у школах залучалися люди із педагогічною освітою із інших галузей господарства [10, арк. 1-2 зв.].

Описані вище процеси призвели до того, що в системі освіти області працювали люди недостатньо підготовлені та із низькими моральними якостями. Ситуацію ілюструє, зокрема, «Довідка про стан роботи з підвищення ідейно-політичного рівня та ділової кваліфікації вчителів» області (1945 р.). В ній наведено результати перевірки вчителів російської та української мови Пологівського району. Їм було запропоновано написати диктант, складений за вимогами для учнів 4–6 класів. Із 176 осіб з української мови на «5» написало – 35, на «4» – 42, на «3» – 57, на «2» – 29, на «1» – 17. З російської мови із 176 осіб «5» отримали – 33, «4» – 54, «3» – 44, «2» – 32, «1» – 13. Помилки при перевірці допустили й члени комісії [6, арк. 56]. В обласному центрі у 1946 р. перевіркою шкіл міста було установлено, що директори і завучі шкіл № 24, № 31, № 38 не знають скільки у них у школах другорічників і яка з ними ведеться робота. Викладачі Конституції ряду шкіл не знали фак-

© Гузенков С.Г., Сирцова О.М., 2016

тичного матеріалу, будували уроки методично неграмотно [5, арк. 3-6].

Протягом першого повоєнного десятиліття у документах партійних органів та органів управління освітою регулярними стають згадки про викорінення «морального розкладу» в системі освіти області. Тільки протягом 1949 р. три завідувача райвно та два директори шкіл були звільнені за пияцтво, морально-побутовий розклад та розкрадання державних коштів, один директор школи – «за використання антипедагогічних методів впливу» [6, арк. 53].

Показовою є «Довідка про підбір, розстановку та виховання керівних кадрів за 1950 р.» сектору шкіл і вузів обкому. В ній, зокрема, йдеться про те, що протягом 1949 р. облвно на різні керівні посади в школах призначало Бараненка. Останній, працюючи завучем Верхньохортицької середньої школи, скомпрометував себе пияцтвом та багатоженством. До цього у 1946 р. облвно призначало його на посаду завуча однієї з шкіл Запоріжжя, однак він за призначенням не з'явився, а «дезертирував» у Дніпропетровську область. Звідти був направлений працювати у школу № 84 станції Запоріжжя-2. Там систематично пиячив, залишив другу дружину із дитиною від першої і співмешкав із технічним секретарем школи. Про бійку між нею та дружиною стало відомо учням та батькам. Після скарг до обкому КП (б)У та дорожнього відділу шкіл Бараненко був переведений у школу на станції Нікополь, де продовжував пиячити. В листопаді 1949 р. він з'явився у Запоріжжі і був призначений облвно у Кам'янсько-Дніпровський район, а згодом, завучем у Верхньохортицький район [11, арк. 18].

Охарактеризувавши контингент, слід звернути увагу на умови його життя та праці. Повоєнна розруха спричинила нестачу приміщень та напружений графік роботи шкіл. Характерним тут є приклад запорізької школи № 38. У 1945 р. вона знаходилась в приміщенні, де мешкали люди і розміщувався народний суд. Через нестачу приміщень заклад працював у три зміни, а в четверту – як школа робітничої молоді [5, арк. 5].

Відновлення шкільних приміщень вимагало затрат сил і часу. Від 1945 р. партійні органи області включаються у всеукраїнську кампанію по розповсюдженню «досвіду житомирців». Суть його полягала в організації так званих «воскресников» – залучення вчителів та місцевих жителів до відбудови шкіл по неділях [4, арк. 57]. Звіти про проведення заходу були частиною звітної документації відділу шкіл обкому КП (б)У до 1948 р.

Слід зазначити, що педагогічні кадри, у порівнянні із іншими професійними групами, знаходились на особливому становищі. Питання забезпечення їх житлом, продуктами харчування та необхідними товарами були на контролі обласного партійного керівництва, ставали невід'ємною частиною звітів про роботу шкіл та підготовку до нового навчального року аж до початку 1950-х років.

Так, із 1944 р. для забезпечення продуктами харчування вчителям міських та сільських шкіл надавалися городи, при школах організовувалися підсобні господарства [7, арк. 19]. У 1946 р. Запорізький обком партії звітував: «Все учителя города и села имеют индивидуальные огороды, каждому из них для этой цели выделены, не далее как за 2–3 километра от школы, земельные участки (от 0,06 до 0,15 га в городах и от 0,15 га и больше в селах)». Окрім того, школам області для присадибних ділянок було виділено 1383 га. Окреме підсобне господарство мав запорізький відділ народної освіти (18 га). У господарстві були 7 коней, дві корови, свиноматка та два бички [13, арк. 27-32]. Система пришкільних ділянок настільки прижилася, що у 1949 р. освітні заклади області брали участь у Всесоюзній сільськогосподарській виставці, а обласний відділ народної освіти доручив Інституту удосконалення кваліфікації вчителів підготувати методичні рекомендації для роботи на «шкільних півгектарах» для отримання високого врожаю [15, арк. 44-46].

Для кращого забезпечення вчителів продуктами харчування в Запоріжжі були організовані спеціальні магазини для вчителів [14, арк. 130]. Для порівняння, у інформації Оріхівського райкому партії того ж року серед проблем значилася: «...на получение хлеба учителей прикрепили к разным магазинам и иногда учителям приходится выстаивать в длинной очереди и этим самым терять время, которое необходимо для подготовки к урокам, что отражается на качестве их работы» [14, арк. 17].

Недоліки у забезпеченні були предметом особливих нарікань із боку партійного керівництва. Так, наприклад, у 1945 р. серед недопрацювань окремих районів було видання замість хліба зерна, або борошна із заниженням норм [10, арк. 9], а у 1946 р. – відпуск за картками замінників замість м'яса та жирів [14, арк. 130].

Окрім забезпечення продуктами харчування спеціально для вчителів було організовано ремонт взуття та одежі через майстерні місцевої промисловості [10, арк. 19], а також налагоджено забезпечення окремими промисловими товарами та паливом. У Гуляйпільському районі, наприклад, із 1947 р. за ініціативи райкому партії регулярними стали «массовые воскресники» із ремонту шкіл, квартир для вчителів та завозу палива [14, арк. 36-37].

Звичайно таке «привілейоване» становище мало свою ціну, якою стала «суспільно-корисна праця» поза межами школи. Одним із напрямів такої праці була робота на полях та організація заходів зі збирання вторинної сировини та коштів. Так, у 1945 р. відділ шкіл обкому звітував, що протягом першого півріччя: «учащиеся школ области выработали 892672 трудодня, учителями и учениками собрано (платные концерты, постановки, личные взносы и т.д., в фонд помощи детям сиротам и детям инвалидов Отечественной войны – 320846 рублей деньгами), собрано 186965 т металлолома» [4, арк. 59].

Більш суттєвим напрямом «суспільно-корисної праці» освітян стала агітаційно-пропагандистська робота. Повернувшись, радянська влада мала відновити контроль у регіоні та подолати наслідки кризи лояльності початкового періоду війни [22, арк. 464-478]. Важлива роль у цій роботі відводилася інтелігенції загалом і вчителям зокрема. Цій меті були підпорядковані і згадувані вище перевірки на лояльність перед допущенням до роботи, і організація ідеологічної освіти інтелігенції.

Уже 1944 р. для обговорення питань ідеологічної роботи була скликана обласна нарада. Із її матеріалів видно, що основними формами ідеологічної підготовки стали семінари, лекції та самостійна робота із вивчення творів Сталіна. Представники окремих районів звітували про ініціативу зі збільшення, виділених облвно, годин. Наприклад, завідувач відділом пропаганди та агітації Осипенківського міськкому КП (б)У Гриженко доповідав, що комітет збільшив час, відведений на вивчення творів Сталіна, із 10 до 32 годин [9, арк. 1 зв.].

Із 1945 р. в області розповсюджено практику організації так званих Вечірніх інститутів марксизму-ленінізму. У фондах обласного архіву зберігся звіт Мелітопольського міськкому КП (б)У із якого видно, що місцевий університет відвідували 15 лікарів, 57 вчителів, 9 інженерів [3, арк. 124]. Тобто переважну більшість тих, хто навчався складали вчителі.

Ідеологічна підготовка мала дати владі грамотних агітаторів для роботи із населенням. Можна припустити, що за задумом можновладців агітатором мав бути кожний вчитель. Про це свідчить інформація відділу шкіл обкому КП (б) У за 1945 р. де серед недоліків названі наступні: «...в ряде районов не полностью учителя охвачены агитационно-массовой работой. Так, в В. Хортицком районе из 273 учителей агитаторами работают 238 человек, в В. Васильевском районе из 263 учителей агитаторами работает 156 человек и т.д.» Загалом же за даними відділу шкіл 4645 вчителів області працювали на виборах. Окрім того, разом із учнями вони провели 28840 бесід і лекцій на виборчих дільницях, виготовили 3840 стінних газет та 1481 стендів [4, арк. 60-61].

Іще одним напрямом агітаційної роботи вчителів були виступи перед робітниками та колгоспниками. За даними відділу шкіл обкому у 1946 р. у період посівної та літніх жнив агітаторами працювали 4308 вчителів області. Їх завданням було «популяризувати закон про четвертий п'ятирічний план, мобілізувати широкі маси трудящих на успішне виконання робіт» [13, арк. 79].

Разом із тим, не всім учителям подобалося виконання подібної «суспільно-корисної праці», що знаходило свій вияв як у формальному підході до роботи, так і відкритого висловлення незадоволення. Уже 1945 р. керівництво ряду райкомів констатувало, що окремі вчителі, хоча й вважаються агітаторами, однак жодної роботи не ведуть [2, арк. 23]. Більше того, окремі вчителі публічно відмовлялися проводити подібну роботу.

Причини «прохолодного ставлення» вчителів до агітаційної роботи демонструють ряд прикладів. Так, у Кам'янко-Дніпровському районі вчителька Дощенко відмовилась проводити бесіди та читки для колгоспників, заявивши, що це принизлива для вчителя праця [1, арк. 69]. У Ново-Миколаївському районі у травні 1945 р. учителька місцевої школи З. Маштак розповідала вчителям: «сегодня моя мать пришла с работы и рассказывала, что к нам в поле из вашей школы приходила культбригада, колхозники говорят, чтобы лучше она не приходила, ибо колхозники озлоблены, у них нет хлеба, лучше бы дали хлеба, чем песнями кормить» [1, арк. 125].

Разом із тим, увесь аналізований період «підвищення ідейно-політичного рівня» та «агітаційно-масова робота» були невід'ємними складовими повсякденного життя вчителя. У 1948 р. відділ агітації обкому звітував, що свій ідейно політичний рівеь підвищують 7820 вчителів області. При цьому форми роботи уже називалися різні: вечірні університети марксизму-ленінізму, політшколи, гуртки та самостійна робота. Остання передбачала регулярну звітність та відвідування спеціальних лекцій [12, арк. 41-42].

Додаткове «навантаження» викликало незадоволення не тільки з боку вчителів, а й керівних кадрів освіти. У грудні 1950 р. у виступі на нараді із питань поліпшення якості управління школою директор Інституту підвищення кваліфікації вчителів Коломієць О. констатував, що вчителі перевантажуються позаурочною роботою, що не дає змогу як слід продумати систему своєї роботи і якісно підготуватися до уроку. Він підкреслював: «...в багатьох школах встановлений такий розпорядок роботи, що 4–5, а то і всі 6 днів на тиждень вчитель змушений сидіти після уроків на різних нарадах, засіданнях, зборах, лекціях тощо... Безліч нарад та засідань не дає змогу як слід перевірити домашні роботи учнів і як слід підготуватись до наступного уроку...» [16, арк. 41-42].

Висновки. Підсумовуючи сказане вище, слід зазначити, що у повоєнний період кадровий склад учителів змінився внаслідок військових втрат та направлення на роботу в інші регіони. Окрім того, частина із тих, хто перебував в окупації не пройшла перевірку на лояльність. На зміну тим, хто вибув прийшли люди без спеціальної підготовки, а також ті, хто отримав освіту за прискореною програмою. Наслідком цього був низький рівень грамотності та моральних якостей частини вчителів.

Одночасно, як професійна спільнота, вчителі користувалися увагою із боку влади, що полягала у налагодженні спеціального забезпечення житлом, товарами та послугами. Разом із тим, особлива увага не означала легкого життя. Окрім викладання вчителі змушені були приймати участь у відбудові шкіл у власні вихідні, а також разом із учнями працювати на полях як робоча сила та агітатори.

Радянська влада відводила інтелігенції роль популяризатора своїх ідей і одночасно роль буфера між собою і робітниками. Тому з боку влади вчителі відчували примус до ідеологічної роботи, а з боку населення на них було спрямовано незадоволення труднощами повоєнного часу. Останнє, окрім іншого, було приводом до латентного спротиву та відкритого незадоволення із боку окремих вчителів, що було зафіксовано документально. Вже на початок 1950-х років навіть із боку керівництва освіти була констатована надлишковість «ідеологічного навантаження» на вчителя, що однак не призвело до його повної ліквідації.

Список літератури:

1. ДАЗО. – Ф. П. 102. – Оп. 1. – Спр. 1172.
2. ДАЗО. – Ф. П.102. – Оп. 1. – Спр. 1183.
3. ДАЗО. – Ф. П.102. – Оп. 1. – Спр. 1185.
4. ДАЗО. – Ф. П.102. – Оп. 1. – Спр. 1191.
5. ДАЗО. – Ф. П.102. – Оп. 1. – Спр. 1192.
6. ДАЗО. – Ф. П.102. – Оп. 1. – Спр. 1817.
7. ДАЗО. – Ф. П.102. – Оп. 1. – Спр. 205.
8. ДАЗО. – Ф. П.102. – Оп. 1. – Спр. 617.
9. ДАЗО. – Ф. П.102. – Оп. 1. – Спр. 869.
10. ДАЗО. – Ф. П.102. – Оп. 1. – Спр. 905.
11. ДАЗО. – Ф. П.102. – Оп. 1. – Спр. 906.
12. ДАЗО. – Ф. П.102. – Оп. 2. – Спр. 1102.
13. ДАЗО. – Ф. П.102. – Оп. 2. – Спр. 289.
14. ДАЗО. – Ф. П.102. – Оп. 2. – Спр. 290.
15. ДАЗО. – Ф. Р-2505. – Оп. 1. – Спр. 20.
16. ДАЗО. – Ф. Р-2505. – Оп. 2. – Спр. 2.
17. Герегова С. В. Освіта в західноукраїнському регіоні (друга половина 40-х – перша половина 50-х років XX ст.) / С. В. Герегова: дис. … канд. іст. наук: 07.00.01 / Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці, 2004. – 12 с.
18. Гузенков С. Г. До питання про умови життя та праці вчителів у повоєнний період (на матеріалах Запорізької області) / С. Г. Гузенков // Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю: «Історико-філософські читання молодих учених» (25 квітня 2013 р.). – Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка. – 2013. – С. 197-199.
19. Гузенков С. Г. До питання про рівень підготовки педагогічних кадрів у повоєнний період (на матеріалах Запорізької області) / С. Г. Гузенков // «Пріоритетні напрямки розвитку суспільних наук у XXI столітті»: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Херсон, 21–22 лютого 2014. – Херсон: Видавничій дім «Гельветика», 2014. – С. 15-19.
20. Гузенков С. Г. Історія становлення та розвитку інституту в освітньому просторі Запорізького краю: культурно-історична спадщина / С. Г. Гузенков // Комунальний заклад «Запорізький інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради. Історія становлення та розвиток: колективна монографія за ред. В. В. Пашкова, А. І. Павленка, В. Я. Ястребової. – Запоріжжя: Акцент Інвест-трейд, 2014. – С. 13-24.
21. Крайнік Р. Сучасна вітчизняна історіографія радянської ідеологізації навчального процесу в закладах освіти України у перше повоєнне десятиріччя / Р. Крайнік // Український історичний збірник – 2011. – Вип. 14. – С. 238-243.
22. Патриляк І. Україна в роки Другої світової війни: спроба нового концептуального погляду / І. Патриляк, М. Боровик. – Ніжин: ПП Лисенко М. М., 2010. – 590 с.
23. Першина Т. Реалії воєнної повсякденності в Україні 1943-1945 рр. (деякі аспекти проблеми) / Т. Першина // Сторінки воєнної історії України: Зб. наук. статей / Відп. ред. О. Є. Лисенко. НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України НАН України, 2010. – Вип. 13. – С. 202-215.
24. Повоєнна відбудова // Запорізька область: Ілюстрована енциклопедія. – Запоріжжя, 2004. – Т. 1. – С. 208-214.
25. Сворак С. Д. Освіта на західноукраїнських землях у повоєнний період / С. Д. Сворак // Український історичний журнал – 1997. – № 2. – С. 28-41.

Гузенков С.Г., Сырцова О.Н.
Коммунальное учреждение
«Запорожский областной институт последипломного педагогического образования»
Запорожского областного совета

ОСОБЕННОСТИ КАДРОВОГО СОСТАВА И УСЛОВИЙ ЖИЗНИ УЧИТЕЛЕЙ ЗАПОРОЖСКОЙ ОБЛАСТИ В ПОСЛЕВОЕННЫЙ ПЕРИОД

Аннотация
Статья посвящена реконструкции условий жизни и работы учителей в послевоенные годы. Показано, что в анализируемый период система образования испытывала нехватку подготовленных кадров. Следствием этого был прием на работу в школу людей без соответствующей подготовки и с сомнительными моральными качествами. Функции учителя включали в себя не только преподавание, но и работу по восстановлению школ, на полях, агитацию среди населения. Результатом чего становились чрезмерная нагрузка и сопротивление части учителей.
Ключевые слова: учитель, проверка на лояльность, кадровый голод, агитация, общественно-полезный труд, воскресники.

Guzenkov S.H., Syrtsova O.M.
Zaporizhzhya Regional Institute of the Post-graduate Pedagogical Education

PECULIARITIES OF THE STAFF AND LIVING CONDITIONS OF THE TEACHERS OF THE ZAPORIZHZHYA REGION IN THE POSTWAR PERIOD

Summary
The article is devoted to the reconstruction of teacher's living and working conditions in the postwar years. It is shown that during the analized poreiod (in the period under review) the education system was experiencing a shortage of skilled personnel. The result was the hiring of the unskilled people and the people with doubtful moral character. Teacher's functions included not only teaching but also work for rebuilding of the schools, field work, agitation. As a result overload and opposition of the part of teachers had taken place.
Keywords: teacher, institutional loyalty exam, shortage of skilled personnel, agitation, socially useful work, voluntary unpaid work on Sunday.

УДК 613.2(477)(092)«192/193»

ВНЕСОК УЧЕНИХ-ГІГІЄНІСТІВ У РОЗВИТОК ДІЄТИЧНОГО ХАРЧУВАННЯ В УКРАЇНІ (20-30-ТІ РОКИ XX СТОЛІТТЯ)

Товкун Л.П.
Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди

У статті проаналізовано внесок вітчизняних учених гігієністів у розвиток дієтичного харчування в Україні у 20-30-х рр. XX ст. Ця розвідка є однією зі складових відтворення єдиної картини розвитку гігієни харчування в нашій державі у зазначений період. У 20-х рр. XX ст. перші дослідження дієтичного харчування проводилися на відповідних теоретичних і клінічних кафедрах медичних та санітарно-бактеріологічних інститутів України і тільки згодом до цієї роботи приєдналися науково-дослідні інститути харчування. Першими серед науковців науково-дослідну роботу щодо біохімії харчування та вивчення вітамінів почали професори О. В. Палладін і Л. А. Черкес, М. В. Донич, що стало початком розвитку дієтичного (лікувального) харчування в нашій країні. Професор Ф. Г. Яновський і його учні розробили наукові основи лікувального харчування при нефритах. Цьому питанню також присвячені роботи А. М. Зюкова та В. М. Михайлова. Професори-дієтологи М. І. Певзнер, М. М. Губергріц і О. Й. Войнар опублікували значну кількість праць присвячених дієтичному харчуванню.
Ключові слова: гігієна харчування, дієтичне харчування, інститут харчування, вчені-гігієністи, біохімія харчування, вітаміни.

Постановка проблеми. У 20-30-х рр. XX ст. у зв'язку з налагодженням промисловості та сільського господарства в Україні після воєнно-революційних катаклізмів і голоду 1921-1923 рр. постало питання щодо наукового вивчення ролі структури харчування взагалі, а також дієтичного харчування зокрема, і його впливу на процеси життєдіяльності людини. Особливо актуальними були дослідження щодо впливу дієтичного харчування на підвищення працездатності робітників, лікування та профілактику професійних захворювань і травм. Оскільки таке харчування може забезпечити високий рівень здоров'я населення, зменшує рівень захворюваності, відновлює працездатність, сприяє захисту населення від впливу шкідливих виробничих і екологічних факторів, а також сприяє збільшенню тривалості життя [3]. Тому дослідження внеску учених-гігієністів у розвиток дієтичного (лікувального) харчування в Україні у 20-30-х рр. XX ст. дозволить відтворити єдину картину розвитку гігієни харчування в нашій державі у зазначений період.

Аналіз досліджень і публікацій. Окремі аспекти згаданої проблеми висвітлювалися у працях науковців, як радянських, так і сучасних. Приміром, у статтях Б. Л. Гордіна [4-5] і книгах О. О. Грандо [6, с. 105-111] та Я. Ганіткевича з поміж інших питань розвитку гігієни в Україні наведено дані про гігієну харчування [2]. Відомості про стан лікувального харчування на курортах України за перше десятиріччя їх роботи знаходимо в статті В. Х. Оксюзова [8]. Відомості про результати досліджень у галузі гігієни харчування на відповідних кафедрах медичних інститутів УРСР у досліджуваний період містяться у низці публікацій Л. П. Товкун [12-15].

Істотним недоліком вищезгаданих праць радянського періоду є коментарство, стандартизація у викладенні матеріалу, відсутність всебічного аналізу фактів і подій, які трактувалися з огляду на поточну політику правлячої комуністичної партії. Однак незважаючи на вказані недоліки ці публікації продовжили процес накопичення конкретно історичного матеріалу і допомогли нам в осмисленні та історичній оцінці подій, які відбу-

© Товкун Л.П., 2016

валися в досліджуваний період. Сучасні наукові розвідки позначені позитивними зрушеннями у вивченні та об'єктивному висвітленні історії, завдяки новим джерелам, ідеям, концепціям.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Історіографічний аналіз дозволяє зробити висновок, що до цього часу не узагальнено внесок учених-гігієністів у розвиток дієтичного (лікувального) харчування в Україні у 20-30-х рр. ХХ ст. і цей аспект не був предметом цілісного наукового дослідження.

Метою статті є підсумувати внесок учених-гігієністів у розвиток дієтичного (лікувального) харчування в Україні у 20-30-х рр. ХХ ст., що дасть змогу доповнити історичні розвідки стосовно розвитку гігієни харчування в Україні у зазначений період.

Виклад основного матеріалу. У галузі практичних заходів щодо розвитку санітарного нагляду Наркомздрав УРСР керувався Постановою ЦК ВКП (б) «О мерах улучшения общественного питания» від 1931 р. Цією постановою до обов'язків органів охорони здоров'я додавалося введення спеціального нагляду за санітарним станом на всіх об'єктах громадського харчування, особливо на харчових комбінатах, які тільки будуються, а також у великих механізованих їдальнях.

Застосовані заходи щодо покращення громадського харчування мали певні результати. Разом зі збільшенням числа громадських їдалень розширювалася і мережа дієтичних їдалень і дієтдиспансерів. Приміром, у 1929 р. в Україні дієтдиспансери були взагалі відсутні, то в 1932 р. їх нараховувалося 172. Особливо збільшувалася кількість їдалень дієтхарчування у провідних галузях промисловості УРСР. Зокрема, у металургійній промисловості у 1932 р. їх було 2315, у машинобудівній – 5300, у хімічній – 975, у гірничорудній – 600, у вугільній – 3000 [6, с. 106].

Все це сприяло збільшенню кількості санітарно-харчових лікарів. Так, в Україні у 1928 р. було лише 28 таких спеціалістів, а в 1932 р. – 145. З'явилися також кадри спеціалістів із дієтичного харчування. Приміром, у 1929 р. було лише 2 дієтлікаря, то в 1932 р. їх налічувалося 106. Дієтсестер у 1929 р. не було взагалі, а в 1932 р. – 250 [6, с. 106]. Збільшенню санітарно-харчових лікарів і спеціалістів у галузі дієтичного харчування сприяло відкриття у медичних інститутах України санітарно-гігієнічних факультетів [12-15].

До вивчення питань лікувального харчування долучалася велика кількість українських дослідників у цій галузі. У перші роки дослідження проводилися на відповідних теоретичних і клінічних кафедрах медичних і санітарно-бактеріологічних інститутів України і тільки згодом до цієї роботи приєдналися науково-дослідні інститути харчування.

В Україні у 20-х р. ХХ ст. першими серед науковців науково-дослідну роботу щодо біохімії харчування та вивчення вітамінів почали О. В. Палладін і Л. А. Черкес, що стало початком розвитку лікувального харчування в нашій країні.

Один із важливих напрямів у багатогранній дослідницькій діяльності О. В. Палладіна був пов'язаний з біохімією харчування і з'ясуванням ролі вітамінів у харчуванні людини і тварин. Ці дослідження були особливо актуальні у 20-ті роки минулого століття, коли внаслідок революції і громадянської війни харчування людей було вкрай обмеженим. Саме тоді О. В. Палладін об'єднав навколо себе учнів, які досліджували авітамінози, вплив недостатності вітамінів в їжі на обмін вуглеводів, протеїнів, мінеральний обмін і на порушення регуляції метаболізму. Водночас необхідно зазначити, що в період Другої світової війни О. В. Палладін синтезував аналог антигеморагічного вітаміну $К_3$ – вікасол, який нині є важливим компонентом у механізмі зсідання крові, тобто сприяє зупинці кровотечі. Таким чином, О. В. Палладіна можна вважати засновником в Україні ще одного наукового напряму – біохімії вітамінів [10].

Професор О. В. Палладін у 1922 р. здійснив друге видання своєї книги «Основи живлення» (1919) [9], а в 1925 р. знову її перевидав. В останньому виданні автор українською мовою зробив ряд конкретних поправок і доповнень згідно з наявними на початку ХХ ст. уявленнями про фізіологію та біохімію харчування. У цій монографії представлена характеристика харчових речовин, процесів травлення і засвоюваності їжі в травному каналі, хімічного складу харчового раціону, показано значення якості харчових білків, мінеральних речовин і води в процесах травлення та засвоєння їжі, норми харчування. Окремий розділ присвячено мінімальним білковим нормам. Висвітлено питання доцільності харчування лише рослинною їжею, значення штучних продуктів у харчуванні, а також описано методики створення харчових норм. Професор широко використав результати досліджень провідних учених Західної Європи, Канади, США під час аргументації основних положень і висновків [11].

IX розділ цієї монографії присвячений ролі вітамінів у процесах життєдіяльності людини. Автором описана історія відкриття вітамінів К Функом, а також представлена класифікація вітамінів. Наводить таблицю вмісту вітамінів А, В та С у різних харчових продуктах. Проте не все, що представлено автором стосовно вітамінів, згодом підтвердилося. Приміром, він вважав, що рахіт потрібно лікувати вітаміном Є, а не вітаміном Д. А от дані автора щодо присутності вітаміну С у свіжих овочах і фруктах підтверджено сучасною наукою [11].

При цьому необхідно зазначити, що О.В. Палладін тут не згадував про російського вченого М.І. Луніна якого називали «відкривачем» вітамінів. Мабуть це пов'язано з тим, що версія про відкриття вітамінів М.І. Луніним з'явилася значно пізніше опублікованої книги О.В. Палладіна. Водночас автор посилається на праці Ф. Гопкінса, котрого нині в усьому світі визнано відкривачем вітамінів [11].

Із 1921 р. у цьому ж напрямі в Одесі працював Л. А. Черкес. Його дослідження були узагальнені ним у великій монографії «Вітаміни та авітамінози», що була опублікована у 1929 р.

Про питання вмісту вітамінів у харчових продуктах йдеться у статті професора Дніпропетровського медичного інституту М.В. Донича [7]. Приміром, описано результати досліджень відділу харчової гігієни Дніпропетровського санітарно-бактеріологічного інституту щодо роз-

роблення калориметричного та титрометричного методів визначення каротину і вітаміну А.

Водночас необхідно зазначити, що М.В. Донич, так само як і О.В. Палладін, у своїй статті також не згадував про російського вченого М.І. Луніна, а згадував інших вітчизняних і зарубіжних науковців (Балаховського, Черкеса, Мура, Ейлера, Каррера, Стембока, Вільштеттера, Брохмана, Брюена та ін.), які займалися дослідженнями цієї проблеми.

Під керівництвом професора Ф. Г. Яновського та його безпосередньої участі розроблено наукові основи лікувального харчування при нефритах [16]. Цьому питанню також присвячені роботи А. М. Зюкова та В. М. Михайлова. Дослідження М. Д. Стражеско про виразкову хворобу, про коліти, В. М. Іванова про періодичну діяльність порожнього шлунка поза травленням, праці з питань фізіології та патології печінки й інші дослідження збагатили теорію та практику лікувального харчування того часу.

Із 1937 р. під керівництвом М. М. Губергрица розпочав свою діяльність клініко-експериментальний відділ Київського інституту харчування. Цей відділ мав клініку на 60 ліжок, експериментальну кухню лікувального харчування, лабораторію біохімії та лабораторію синтезу лікувальних препаратів. У клінічній практиці зібрано значну кількість даних про можливість змінювати перебіг патологічних процесів, впливати на регуляторні механізми і реактивну здатність організму шляхом застосування різних харчових режимів [5].

У 1932-1934 р. у Харкові видавався журнал «Проблеми харчування». У журналі висвітлювалися питання фізіології та біохімії харчування, гігієни харчування і харчової мікробіології, профілактичного, лікувального харчування та ін. Серед авторів статей були такі відомі вчені, як професори-дієтологи М.І. Певзнер, М.М. Губергріц і О.Й. Войнар. Значна кількість їх публікацій була присвячена дієтичному харчуванню, зокрема, системі зигзагоподібного харчового режиму при різних захворюваннях, лікуванню проносів, організації дієтичного харчування на курортах, ролі молочнокислих дієтичних продуктів із соєвого молока та їхній суміші з коров'ячим [1].

Водночас необхідно підкреслити, що спільна робота вітчизняних фахівців лікувальної медицини з гігієністами мала велике значення для вирішення низки актуальних питань лікувального харчування. Зокрема, це дослідження щодо споживання сирої їжі, вивчення поживних і лікувальних властивостей ацидофільного молока, ацидофільно-дріжджового молока, щодо підвищення біологічної цінності консервів і зберігання в них вітамінів, щодо виробництва та вивчення значення дієтичних консервів, у тому числі для діабетиків, щодо виробництва м'ясних і рибних консервів для хворих на хронічний гастрит, коліт, виразкову хворобу та ін. [5].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку в цьому напрямку. Таким чином, з'ясовано внесок учених-гігієністів у розвиток дієтичного (лікувального) харчування в Україні у 20-30-х рр. XX ст. Зокрема, професор О. В. Палладін об'єднав навколо себе учнів, які досліджували авітамінози, вплив недостатності вітамінів в їжі на обмін вуглеводів, протеїнів, мінеральний обмін і на порушення регуляції метаболізму, що було особливо актуально у 20-ті роки XX ст., коли внаслідок революції і громадянської війни харчування людей було вкрай обмеженим. У цьому ж напрямі працювали професори Л. А. Черкес і М. В. Донич. Професор Ф. Г. Яновський і його учні розробили наукові основи лікувального харчування при нефритах. Цьому питанню також присвячені роботи А. М. Зюкова та В. М. Михайлова. Професори-дієтологи М. І. Певзнер, М. М. Губергріц і О. Й. Войнар опублікували значну кількість праць присвячених дієтичному харчуванню.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі полягають у висвітленні основних напрямів діяльності науково-дослідних інститутів харчування в Одесі, Харкові, Києві, Донецьку та з'ясуванні їх внеску у розвиток гігієни харчування в Україні у міжвоєнний період 1921-1941 рр.

Список літератури:

1. Відродження журналу / Редакційна колегія // Проблеми харчування. – 2003. – № 1. – С. 3.
2. Ганіткевич Я. Історія української медицини в датах та іменах / Я. Ганіткевич. – Львів, 2004. – С. 162.
3. Гігієна харчування з основами нутриціології: Підручник: у 2-х кн. – Кн. І / Т. І. Аністратенко, Т. М. Білко, О. В. Благодарова та ін. / За ред. В. Л. Ципріяна. – К.: Медицина, 2007. – С. 83.
4. Гордин Б. Л. Пути развития гигиены питания в УССР за 40 лет / Б. Л. Гордин // Вопросы питания. – 1957. – № 6. – С. 4.
5. Гордін Б. Л. Розвиток гігієни харчування в УРСР / Б. Л. Гордін // Досягнення охорони здоров'я в Українській РСР / Під ред. П. Шупика. – К.: Державне медичне видавництво УРСР, 1958. – С. 554–577.
6. Грандо А. А. Развитие гигиены в Украинской ССР / А. А. Грандо. – К.: Здоров'я, 1975. – 198 с.
7. Донич М. В. Каротин и витамин А в пищевых продуктах / М. В. Донич // Гигиена и санитария. – 1936. – № 9. – С. 46–51.
8. Оксюзов В. Х. До питань про раціоналізацію харчування на українських курортах / В. Х. Оксюзов // Врачебное дело. – 1928. – № 5. – С. 14–16.
9. Палладін А. В. Основи живлення / А. В. Палладін. – Х.: Держвидав України, 1919. – 202 с.
10. Романець О. В. Палладін Олександр Володимирович / О. В. Романець // Наука та наукознавство. – 2008. – № 4. – С. 50–52.
11. Смоляр В. І. До 85-річчя видання книги проф. А. Палладіна «Основи живлення». – Х.: Держвидав України, 1919. – 202 с. / В. І. Смоляр // Проблеми харчування. – 2005. – № 1. – С. 49–54.
12. Товкун Л. П. Внесок учених-гігієністів Дніпропетровського медичного інституту в розвиток гігієни як науки та предмету викладання в Україні в міжвоєнний період (1922-1941 рр.) / Л. П. Товкун // Питання сучасної науки і освіти: Матеріали XI Міжнародної наукової Інтернет-конференції 14-16 липня 2015 року: зб. наук. праць. – К., 2015. – С. 123–131.

13. Товкун Л. П. Внесок учених-гігієністів Одеського медичного інституту в розвиток гігієни в Україні (1921-1941 рр.) / Л. П. Товкун // Краєзнавство. Науковий журнал, 2015, № 1/2 (90/91) – С. 213–216.
14. Товкун Л. П. Розвиток гігієни у вищих медичних закладах Харкова (1920-1930-ті рр.) / Л. П. Товкун // Етнічна історія народів Європи: Збірник наукових праць. Випуск 44. – К., 2014. – С. 139–144.
15. Товкун Л. П. Розвиток гігієнічної освіти і науки в Київському медичному інституті (1920-1941 рр.) / Л. П. Товкун // Переяславський літопис: зб. наук. статей. Вип. 6 / [ред. колегія: Коцур В. П. (голов. ред.) та ін.] – Переяслав-Хмельницький, 2014. – С. 259–267.
16. Яновский Ф. Г. Диагностика заболеваний почек в связи с их патологией / Ф. Г. Яновский. – К., 1927. – 68 с.

Товкун Л.П.
Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды

ВКЛАД УЧЕНЫХ-ГИГИЕНИСТОВ В РАЗВИТИЕ ДИЕТИЧЕСКОГО ПИТАНИЯ В УКРАИНЕ (20-30-Е ГОДЫ XX ВЕКА)

Аннотация
В статье проанализирован вклад отечественных ученых гигиенистов в развитие диетического питания в Украине в 20-30-х гг. XX в. Эта разведка является одной из составляющих воссоздания единой картины развития гигиены питания в нашей стране в указанный период. В 20-х гг. XX в. первые исследования диетического питания проводились на соответствующих теоретических и клинических кафедрах медицинских и санитарно-бактериологических институтов Украины и со временем к этой работе присоединились научно-исследовательские институты питания. Первыми среди ученых научно-исследовательскую работу по биохимии питания и изучения витаминов начали профессора А. В. Палладин и Л. А. Черкес, М. В. Донич, что стало началом развития лечебного питания в нашей стране. Профессор Ф. Г. Яновский и его ученики разработали научные основы лечебного питания при нефритах. Этому вопросу также посвящены работы А. М. Зюкова и В. М. Михайлова. Профессора-диетологи М. И. Певзнер, М. М. Губергриц и А. И. Войнар опубликовали значительное количество работ посвященных диетическому питанию.
Ключевые слова: гигиена питания, диетическое питание, институт питания, ученые-гигиенисты, биохимия питания, витамины.

Tovkun L.P.
Pereyaslav-Khmelnitsky State Pedagogical University named after Hryhoriy Scovoroda

CONTRIBUTION OF SCIENTISTS-HYGIENISTS TO DEVELOPMENT OF DIETETIC NUTRITION IN UKRAINE (20-30TH YEARS OF XX CENTURY)

Summary
The contribution of native scientists-hygienists to development of dietetic nutrition in Ukraine at the 20-30th years of XX century is analyzed in the article. This investigation is one part of reproduce a single picture to development of hygiene nutrition in our country in this period. In the 20th of XX century of the first reaserches of dietetic nutrition conducted on relevant theoretical and clinical chairs of medical and sanitary-bacteriological institutes of Ukraine and only later joined in this work research institutes of nutrition. The first among scientists of research work on studying the biochemistry of nutrition and vitamins professors began O. V. Palladin and Cherkes, M. V. Donych, that was the beginning of development of dietetic (medical) nutrition in our country. Professor F. G. Yanovskyi and his students developed of the scientific basis of clinical nutrition during nephritis. This question is also devoted to the works by A. M. Zyukov and V. M. Mykhailov. Professors-nutritionists are M. I. Pevzner, M. M. Huberhrits and A. Y. Voynar published a significant number of works devoted to dietetic nutrition.
Keywords: hygiene of nutrition, dietetic nutrition, institute of nutrition, scientists- hygienists, biochemistry of nutrition, vitamins.

УДК 314.15-054.57

НАЦІОНАЛЬНО–КУЛЬТУРНІ ОБ'ЄДНАННЯ ЯК ПРОЯВ НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЕТНІЧНИХ МЕНШИН В 90-Х РОКАХ XX СТОЛІТТЯ

Хрящевська Л.М.
Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

Розглянуто процес відродження національних меншин в умовах становлення української державності на основі діяльності організацій національних меншин. Виділені принципи та функції діяльності національно-культурних об'єднань, показано, що в процесі інтеграції в українське суспільство зі збереженням і розвитком етнічних ознак, національно-культурні організації прагнули сформувати українського громадянина.
Ключові слова: діяльність, відродження, об'єднання, етнічні меншини, національно-культурні товариства, заходи, благодійні фонди, недільні школи, організації, духовні потреби.

Постановка проблеми. Складність та багатоаспектність проблеми відродження національних меншин зумовлюють чималий інтерес до неї з боку науковців, оскільки етнічний ренесанс – складне та багатокомпонентне явище. З метою докладного, найбільш повного вивчення процесу етнокультурного відродження необхідно зробити його багаторівневий зріз, дослідити кожен із компонентів. Національне відродження торкається передусім духовної сфери життя суспільства, розпочинаючись з самопізнання, з ототожнення себе з представниками якогось окремого етносу і з усвідомленої необхідності краще знати історію свого народу, його мову, культуру, традиції, його місце серед інших народів світу. Одним з проявів етнічного відродження національних меншин є створення та діяльність національно–культурних організацій, які об'єднують людей з метою здійснення різноманітних заходів, спрямованих на сприяння етнічному відродженню тієї чи іншої меншини. Існування національно–культурних об'єднань дозволяє громадянам, що не належать до титульного етносу, найбільш повно реалізувати право на вивчення своєї етнічної культури, мови, традицій, що за важких економічних умов держава не завжди може забезпечити. Одним із напрямків діяльності національно–культурних об'єднань є освіта, адже саме вона є базовою основою духовності народу, яка повинна формуватися на традиційній системі цінностей. В багатьох випадках роботу доводиться розпочинати з вивчення мови своєї національності, адже така робота раніше фактично не проводилась.

Національно-культурне відродження етнічних меншин, природно, не вичерпується функціонуванням різноманітних організацій та об'єднань, але так як діяльність цих об'єднань, що роблять свій вагомий внесок у розвиток культур етнічних меншин, а оскільки представники цих меншин є також громадянами України, то і в розвиток української держави загалом, є складовою частиною цього процесу, то ці організації також заслуговують на всебічне вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перш за все, слід відзначити праці, присвячені вивченню історії окремих національних меншин, що мешкають на території України. Це, зокрема, роботи таких дослідників, як В. Єременко, Б. Чирко, І. Кудряченко, А. Кудряченко, І. Мигович, І. Гранчак, О. Софій, М. Шестопал, В. Сергійчук, М. Товт, В. Боєчко, В. Ворона, Т. Рудницька, В. Бокас, І. Курас [1]. В цих статтях на матеріалі нещодавно відкритих архівних джерел розглядається історія проживання окремих етносів на території України, аналізується сумісне проживання представників іноетнічного населення і українців.

Окремим проблемам етнічних меншин присвячені роботи таких дослідників, як М. Вівчарик, О. Картунов, О. Маруховська, С. Кульчицький, О. Майборода, В. Панібудьласка та інших [2]. Аналізу літератури, що стосується проблем національних меншин у XX столітті, присвячена монографія О. Рафальського [3].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналізуючи процес національно-культурного розвитку національних меншин, дослідники висвітлюють в науковій літературі головним чином етнополітичну базу розвитку міжнаціональних відносин на сучасному етапі, зупиняються на історії розвитку окремих національних меншин, що мешкають на території сучасної української держави, на основі нещодавно відкритих джерел висвітлюють історію депортації населення і сучасні проблеми, пов'язані з відновленням історичної справедливості та поверненням населення на місця колишнього проживання, проте практично не розглядають діяльність національно–культурних об'єднань етнічних меншин в умовах розбудови української державності як складову частину загального процесу етнічного ренесансу.

Метою даної статті є аналіз процесу відродження національних меншин в умовах становлення української державності на основі діяльності організацій національних меншин. Для досягнення поставленої мети, автор намагатиметься відобразити процес відродження національних меншин в умовах становлення української державності на основі діяльності організацій національних меншин, висвітлити процес утворення організацій національних меншин.

Процес національно-культурного відродження етнічних меншин має багато різних проявів. Одним з таких проявів є створення та діяль-

© Хрящевська Л.М., 2016

ність національно–культурних організацій, які об'єднують людей з метою здійснення різноманітних заходів, спрямованих на сприяння етнічному відродженню тієї чи іншої меншини.

Національно–культурне об'єднання (під цим поняттям ми розуміємо всі форми національних об'єднань), або, як визначає Е. П. Архипенко, національно-культурний центр – це соціальний інститут, що репрезентує один із механізмів культурно–національної автономії і новий тип культурно–дозвільної організації, що ставить перед собою завдання культурної консолідації певного етносу, відродження, розвитку і популяризації національної духовної культури у всіх її проявах [4, с. 9]. Існування національно–культурних об'єднань дозволяє громадянам, що не належать до титульного етносу, найбільш повно реалізувати право на вивчення своєї етнічної культури, мови, традицій, що за важких економічних умов держава не завжди може забезпечити.

Впродовж досліджуваного періоду, з набуттям організаціями досвіду роботи вдосконалювалися напрямки і методи роботи, урізноманітнювались форми національно-культурних організацій.

Впродовж дев'яностих років серед національно-культурних організацій на території України діяли регіональні общини, благодійні фонди, жіночі організації, релігійні общини, культурні об'єднання, недільні школи, студентські клуби, молодіжні організації, спортивні секції, клуби за інтересами тощо.

Розпочався процес національного відродження, що потребував створення національно-культурних об'єднань на території України ще в кінці 80-х років. З проголошенням незалежності представники національних меншин отримали змогу офіційно зареєструвати свої об'єднання. Практично відразу потому по всій території України представники національних меншин почали реалізовувати своє право на створення об'єднань через які вони б могли реалізовувати свої духовні запити і захищати свої права. Але головною метою створюваних об'єднань було: розвиток гармонійних міжетнічних відносин, згуртування представників національних меншин навколо спільних етнічних інтересів, національна ідентифікація на основі рідної мови, історичної пам'яті, традицій і культури.

Кількість національно-культурних організацій особливо швидко зростала на початку 90-х років. Якщо восени 1990 року в Україні нараховувалося 84 таких об'єднання, то наприкінці 1994 року їх було вже 237 [5, с. 36].

Станом на 1995 р. в Україні були зареєстровані та діяли такі національно-культурних товариства: Всеукраїнські національно-культурні товариства – 16, Ассирійське, Німецьке, Грецьке, Польські – 2, Грузинське, Російське, Єврейські – 3, Румунські – 2, Корейське, Турків-месхетинців, Угорське, Чехословацьке. Загальна ж кількість товариств була така: Азейбардж. – 7, Єврейські – 38, Албанське – 1, Караїмське – 1, Ассірійські – 4, Киргизьке – 1, Башкірське – 1, Корейських – 6, Білоруське – 4, Кримськотатарські – 1, Болгарські – 8, Кримчаківські – 2, Вірменські – 13, Литовські – 2, Бурятське – 1, Німецькі – 33, Грецьке – 22, Осетинські – 2, Грузинські – 4, Польські – 22, Дагестанські – 3, Російські – 24, Русинське – 1, Турків–месхетинців – 1, Румунське – 5, Тюркомовні центри – 2, Таджицьке – 1, Угорські – 6, Татарське – 6, Циганські – 3, Чехословацькі – 10 [5, с. 39]. Як бачимо, всі етнічні групи в 90-ті роки XX ст. мали змогу задовольняти свої національно-культурні потреби. В Україні функціонував ряд національно–культурних товариств, діяльність яких поширювалася на всю територію України.

В кінці 90-х років серед загальноукраїнських товариств функціонували зокрема такі, як Азербайджанський громадсько–культурний центр України ім. Нізамі Гянджеві, Асоціація єврейських організацій і громад України, Всеукраїнська асоціація болгарських національно–культурних товариств і організацій України, Демократична спілка угорців України, Естонське земляцтво в Україні, об'єднання німців «Відергебурт», Пушкінське товариство України, Республіканське товариство вірменської культури, Спілка поляків України, Українське республіканське товариство російської культури «Русь», Федерація грецьких товариств України, Федерація польських організацій в Україні, Християнсько–демократичний альянс румун України тощо [6]. Нині, за даними Державного комітету України у справах національностей та міграції, діє понад 785 громадських організацій національних меншин, 32 з яких є загальнодержавними, решта – регіональними [7].

Аналізуючи діяльність національно-культурних об'єднань можемо виділити принципи, на яких ці організації базувалися:

– добровільної участі людей, спроможних реально впливати на загальну справу;

– наявності організації, з розробленою власною концепцією діяльності і наявністю матеріальних коштів;

– спільне поле діяльності, спільні цінності і інтереси;

– автономії.

Серед основних функцій національно–культурних об'єднань виділяють:

– інтеграційні, що виявляються у встановленні контактів між людьми, які належать до тієї чи іншої національної культури;

– творчі, що включають активізацію художньої діяльності в освоєнні і розвитку національної художньої традиції;

– просвітницькі, пов'язані з пробудженням і розвитком інтересів і потребу сфері національної мови, історії, традицій і звичаїв;

– виховні, спрямовані на вирішення проблем подолання відчуженості особистості, її соціалізації, підвищення морального рівня членів національного об'єднання [4, с. 6].

Однак завдання, що реалізовувались національно-культурними організаціями в різних сферах не обмежувалися лише репрезентацією фольклорно-етнографічних особливостей того чи іншого етносу, а в процесі інтеграції в укра-

їнське суспільство зі збереженням і розвитком етнічних ознак, прагнули сформувати українського громадянина.

В 1989 році, для координації роботи національно-культурних товариств було створено Раду національних товариств України, яку очолив лідер єврейського національного руху І. Левітас, за його даними наприкінці досліджуваного періоду Рада охоплювала представників 51 етнічної групи [8, с. 308]. В лютому 1993 року на першій всеукраїнській конференції національно-культурних товариств склад Ради був переобраний і отримав статус представницького органу національних товариств. Рада стала водночас дорадчим органом при міністерстві в справах національностей і міграції. Рада активно співпрацювала з Українським культурно-просвітницьким центром «Дружба», надавала допомогу у створенні нових товариств. З ініціативи Ради було створено фонд сприяння розвитку культур національних меншин України як державної інституції, а після його ліквідації вона співпрацювала з громадським фондом сприяння меншинам та мігрантам. На засіданнях Ради розглядалися найголовніші питання діяльності національно-культурних товариств, узагальнювався кращий досвід, виробляються узгоджені пропозиції, плани роботи тощо. Для участі в засіданнях запрошувалися представники загальноукраїнських та київських національно-культурних товариств. Рада також здійснювала опіку над засобами масової інформації, хоч і не мала свого друкованого органу [8, с. 309].

В процесі розбудови української державності постала необхідність створення відповідних органів влади, які б проводили державну політику щодо національних меншин. Згідно з законом про національні меншини, прийнятому в 1992 році, центральним органом, який повинен був вирішувати проблеми національних меншин, корегувати діяльність структурних підрозділів на місцях було Міністерство України у справах національностей та міграцій, що згодом було реорганізовано спочатку в Державний комітет в справах національностей і міграцій, потім в Державний департамент в справах національностей та міграцій при Міністерстві юстиції, а потім знов в Державний комітет в справах національностей і міграції. На місцях такими установами стали відділи, або управління в справах національностей, міграції та релігій при обласних держаних адміністраціях. Новостворені установи повинні були по можливості вирішувати проблеми, з якими стикалися національно-культурні об'єднання, займатися вирішенням міграційних проблем, збирати та передавати інформацію про регіон до Державного комітету в справах національностей та міграції, репрезентувати владу на різноманітних заходах, організовувати співпрацю з національними меншинами. Національно-культурні об'єднання на запити відділів в справах національностей та міграції надсилали довідки, звіти про свою діяльність.

Аналіз фактичної документації довів, що відділи в справах національностей і міграції були не в змозі вирішити багатьох проблем, з якими зіштовхуються національно–культурні товариства. В листах, проханнях, звітах, адресованих даним установам часто містилися прохання про фінансову допомогу, або допомогу з приміщенням для нормальної роботи. Однак складна економічна ситуація 90-х років ХХ століття не могла не позначитися на можливостях держави фінансово підтримувати організації етнічних меншин. Тому в окреслений період ці установи практично могли лише проводити роз'яснювально-консультативну роботу, згадки про що ми неодноразово зустрічаємо в документах.

Національно-культурне відродження 90-х років ХХ століття цілком природно потребувало задоволення духовних потреб, серед яких не останнє місце займала можливість отримувати інформацію мовою своєї національності.

Для задоволення культурно-мистецьких потреб національних меншин України були створені та функціонували в 90-х роках ХХ століття ряд театрів, ансамблів тощо.

Для задоволення культурно-освітніх потреб національних меншин було створено Головну редакцію літератури мовами національних меншин. Реалізується щорічна програма випуску літератури мовами національних меншин України, яка спрямована на задоволення етнокультурних та освітніх потреб представників різних національностей. За останні чотири роки видано близько 350 назв книжок мовами етнічних меншин: підручників, словників, творів дитячої та художньої літератури [9, с. 271].

За участю представників громадських об'єднань національних меншин розроблено проект положення про недільну школу національних меншин України, а також комплексну програму підвищення рівня політичної культури і правової освіти представників національних та релігійних організацій. В контексті реалізації її основних заходів постійно діє лекторій з питань політичної та правової культури представників національних меншин і релігійних організацій.

Висновки з даного дослідження. Одним з проявів національно-культурного відродження етнічних меншин було створення національно-культурних об'єднань етнічних меншин, що спостерігалося з кінця 80-х років і набрало розмаху, після того, як Україна отримала незалежність.

В процесі розвитку національно-культурних організацій проходило вдосконалення форм та методів їх діяльності: наприкінці 90-х років на території України існували такі форми національно-культурних організацій, як регіональні громади – обласні, міські, сільські національні громади, релігійні об'єднання, клуби, спортивні національні секції, національні творчі колективи та спілки, жіночі клуби, національні клуби по інтересам, благодійні фонди, товариства культури тощо. Основною формою вивчення мови власної національності для представників етнічних меншин на території України були курси, недільні школи та факультативи.

У подальшому варто звернути увагу на діяльність етнічних меншин в Україні, прослідкувати

напрямки, методи та форми роботи національно-культурних товариств у XXI ст., що допоможе виявити певні тенденції і закономірності розвитку етнічних процесів в Україні, що сприятиме підтримуванню атмосфери запобігання конфліктів на етнічному ґрунті і розбудові демократичного поліетнічного суспільства, а також сприятиме реальному формуванню нового мислення у сфері міжнаціональних відносин, яке означає зокрема повагу до соціально-культурної своєрідності кожної нації, представники яких разом складають народ України.

Список літератури:

1. Єременко В., Чирко Б., Калакура О. Поляки в Україні // Віче. – 1993. – № 2. – С. 128-130; Євтух В. Б., Чирко Б. В. Німці в Україні (1920–ті – 1990–ті рр). – К.: Інтел,1994. – 183 с.; Кудрченко І. Д. Доля німців України // Трибуна. – 1993. – № 6. – С. 26-27; Кудряченко А. І. Німці України: минуле і сьогодення // Розбудова держави. – 1994. – № 5. – С. 19-23; Мигович І., Гранчак І. Угорці в Україні // Віче. – 1998. – № 7. – С. 143; Софій О. Роми України // Відкритий світ. – 1998. – № 2. – С. 4–5; Шестопал М. Євреї на Україні: іст. дов. – К.: Оріяни, 1998. – 196 с.; Сергійчук В. І. Німці в Україні. – К., 1994. – 59 с.; Товт М. Проблеми розвитку угорської нац. меншини в сучасній Україні // Нова політика. – 1997. – № 3. – С. 24-28; Боєчко В. Молдавани в Україні //Віче. – 1993. – № 3. – С. 100-111; Ворона В. Білоруси в Україні: Національне відродження на порозі XXI ст. // Віче. – 1995. – № 8. – С. 104-112; Рудницька Т. М. Національні групи та мовні процеси на Україні // Філософська і соціологічна думка. – 1991. – № 5. – С. 145-155; Курас І. Євреї в незалежній Україні: проблеми наукових досліджень // Політика і час. – 1994. – № 7. – С. 42–46.
2. Вівчарик М. М. Поєднані долею єдиною. Національні меншини в умовах розбудови незалежної демократичної України // Відродження. – 1993. – № 1. – С. 11–12; Картунов О., Маруховська О. Етнічний ренесанс (концепція ланцюгової реакції) // Мала енциклопедія етнодержавознавства / Упор. Римаренко Ю. І. – К.: Довіра, Генеза, 1996. – 942 с. – С. 473; Алексєєв Ю. М., Кульчицький С. В., Слюсаренко А. Г. Україна на зламі історичних епох. Державотворчий процес 1985–1999 рр. – К.: ЕксОб, 2000. – 294 с.; Майборода О. Російський націоналізм в Україні (1991–98 рр.) / Центр дослідження національної безпеки при Національному університеті «Києво-Могилянська академія». – К., 1999. – 27 с.
3. Рафальський О. О. Національні меншини у XX ст.: історіографічний нарис / Інститут політичних і етнонаціональних досліджень. – К., 2000. – 445 с.
4. Архипенко Е. П. Національний культурний центр: принципи діяльності, тенденції розвитку, умови, напрямки і форми роботи // «Всі ми твої діти, України» (Інформаційно-методичний збірник). – Вип. 4. – К., 1998. – 47 с. – С. 9.
5. Національно-культурні товариства України // Інформаційний бюлетень Міністерства України в справах національностей, міграції та культів. – 1995. – № 1. – С. 36, 39.
6. Шляхом міжнаціональної злагоди. Вісник Міністерства України у справах національностей та міграції. – 1996 липень. – № 4. – 40 с.
7. Москаль Геннадій. Міжетнічне – значить всеукраїнське // Голос України. – 2003. – 17 січня.
8. Національні меншини України у XX ст.: політико-правовий аспект. – К.: УПЕіНД, 2000. – 356 с.
9. Литвин В. Розвиток української державності 90-ті роки XX століття. – К., 2001.

Хрящевская Л.М.
Николаевский национальный университет имени В.А. Сухомлинского

НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНЫЕ ОБЪЕДИНЕНИЯ КАК ПРОЯВЛЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНОГО ВОЗРОЖДЕНИЯ И РАЗВИТИЯ ЭТНИЧЕСКИХ МЕНЬШИНСТВ В 90-Х ГОДАХ XX ВЕКА

Аннотация
Рассмотрен процесс возрождения национальных меньшинств в условиях становления украинской государственности на основе деятельности организаций национальных меньшинств. Выделенные принципы и функции деятельности национально-культурных объединений, показано, что в процессе интеграции в украинское общество с сохранением и развитием этнических признаков, национально-культурные организации стремились сформировать украинского гражданина.
Ключевые слова: деятельность, возрождение, объединение, этнические меньшинства, национально-культурные общества, мероприятия, благотворительные фонды, воскресные школы, организации, духовные потребности.

Hryashchevskaya L.M.
Mykolaiv National University named after V.O. Sukhomlynskoho

NATIONAL AND CULTURAL ASSOCIATIONS AS DISPLAY OF NATIONAL REVIVAL AND DEVELOPMENT OF ETHNIC MINORITIES ARE IN 90 YEARS OF XX OF CENTURY

Summary
The process of revival of national minorities is considered in the conditions of becoming of the Ukrainian state system on the basis of activity of organizations of national minorities. Distinguished principles and functions of activity of national and cultural associations, it is shown that in the process of integration in Ukrainian society with maintenance and development of ethnic signs, national and cultural organizations aimed to form the Ukrainian citizen.
Keywords: activity, revival, association, ethnic minorities, national and cultural societies, measures, benevolent funds, sunday-schools, organizations, spiritual necessities.

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

УДК 821.112.2 Was7Ale09

ОРІЄНТ ТА ІДЕНТИЧНІСТЬ У РОМАНІ ЯКОБА ВАССЕРМАНА «АЛЕКСАНДР У ВАВИЛОНІ»

Бучко А.В.
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

У статті досліджується проблема репрезентації Орієнту та орієнтальних мотивів у творах німецько-єврейського письменника Якоба Вассермана. Матеріалом дослідження було обрано роман «Александр у Вавилоні» (1905), в якому автор відтворює Орієнт у дусі своєї епохи, та есе «Єврей як Орієнтал» (1914), де він у відкритому листі до Мартіна Бубера висловлює свою позицію щодо євреїв і юдаїзму загалом. Дослідження показує, що конотація єврейського народу як орієнталів розкриває унікальну перспективу Свого і Чужого, а також їх еволюцію для німецьких авторів єврейського походження. Тому Орієнт для Якоба Вассермана, як і для багатьох його сучасників, є визначальною складовою у розумінні приналежності до єврейського народу та для становлення ідентичності, хоча така ідентичність має дещо конструктивний та містичний характер.

Ключові слова: Якоб Вассерман, орієнталізм, ідентичність, мовна криза, стереотип.

Постановка проблеми. Німецький письменник Якоб Вассерман (1873-1934) неодноразово вдавався у своїх творах до відтворення орієнтального простору та орієнтальних персонажів. Він, як і багато хто з його сучасників (Ф. Верфель, Е. Ласкер-Шюлер, П. Шеербарт, Карл Май т.і.), намагався у такий спосіб подолати для себе проблему «мовної кризи», чи, точніше, проблему критичного усвідомлення втраченого прийнятого застосування мови – однієї з основних ознак епохи модерну. Особливої уваги при цьому заслуговує дослідження орієнтальних мотивів у ракурсі Орієнталізму та становлення єврейської ідентичності автора.

Аналіз останніх досліджень і публікацій вказує на значну прогалину в дослідженнях творчої спадщини автора. Це явище видається парадоксальним, адже у свій час Якоб Вассерман був одним із найбільш відомих і популярних авторів Німеччини, а його твори видавалися багатотисячними накладами та з успіхом продавалися. Лише декілька окремих студій присвячені найбільш відомим творам автора, решта творів згадується або у контексті чи взагалі випадають з поля дослідження, як, наприклад, і досліджуваний у даній статті роман «Александр у Вавилоні» (1905).

Мета даного дослідження – простежити спроби репрезентації Орієнту у романі Якоба Вассермана «Александр у Вавилоні», розглянути категорії Свого та Чужого у контексті єврейської ідентичності автора, вивчити питання становлення орієнтальної юдейської ідентичності автора, опираючись на програмний твір «Єврей як Орієнтал».

Виклад основного матеріалу дослідження. Два роки та дев'ять місяців працював Якоб Вассерман над своїм романом «Александр у Вавилоні», потративши перед тим ще чотири роки на вивчення історичних студій, присвячених історії Александра Македонського [14, с. 25], про що він пише у листі до своєї дружини [12, с. 47]. Манускрипт обсягом понад тисячу сторінок виявився занадто об'ємним та багатим на різні деталі, тому, за порадою друга – лектора видавництва Фішер Моріца Гаймана, автор скоротив свій роман майже наполовину. Судячи із записів у щоденнику його дружини, вони переселилися до Генуї, де у цитрусовому саду «Вассерман почав опрацьовувати матеріали для свого роману про Александра» [12, с. 47]. У такий спосіб, як вдало підмітив Р. Кьостер, автор шукав натхнення до античного матеріалу [5, с. 26].

Роман «Александр у Вавилоні» – це амбіційний експеримент автора, в якому він намагається спробувати свої сили в історичному (близькому до декадансу) романі [5, с. 28]. Сам автор очікував шаленого успіху роману, мріяв про те, що завдяки йому він увійде в історію літератури. Проте цей твір не отримав очікуваної оцінки критиків та популярності серед читачів. Так, Герман Гессе був незадоволений образом Александра, який «хоч і був героєм, проте не ключовою постаттю і не центром тексту… Це, грубо кажучи, помилка тексту» [2, с. 186-187]. Артур Ельоссер також критикує роман, закидаючи авторові тим, що він «намагався не творити, а лише пояснювати… А як це зазвичай трапляється із Вассерманом: коли він більше не може повчати, він починає говорити й сам покривається хмурним туманом слів» [1, с. 381-383].

У європейській літературі існує багато прикладів античних романів, і Якоб Вассерман з його романом «Александр у Вавилоні» міг би доповнити цю європейську літературну традицію («Саламбо» Г. Флобера, «Камо грядеши» Г. Сенкевича та ін.). Але письменник, на відміну від більшості європейських авторів, не фокусує своєї уваги на ранній історії християнства. Навіть більше, на великий подив тих же критиків, роман ніби-то не зачіпає єврейської проблематики – такої важливої для ідентичності письменника єврейського походження. І хоча гебреї присутні на сторінках роману, – вони є лише складовою мозаїки орієнтальних народів та релігій [2, с. 186-187]. Якоб Вассерман пише радше історію про діонізійські та азіатські елементи античності, і уже з такого ракурсу підходить до аспекту релігійності. Такі заяви критиків є досить сумнівними, на наш погляд, в романі все ж таки закладено проблематику єврейської ідентичності, про що йтиметься далі у даній розвідці.

Події в романі сконцентровані переважно навколо останнього року життя Александра. Автор, в цілому, дотримується викладених подій у працях античних істориків (зокрема Плутар-

© Бучко А.В., 2016

ха, Арріана та Діодора Сицилійського), які він передає у насичених фарбах, з детальними образами персонажів та описами орієнтального простору, його ландшафтів і приміщень. Одна із цілей, яку переслідував Якоб Вассерман при написанні роману, полягала у тому, щоб зобразити Македонію, що стояла на порозі свого занепаду, в її розкоші та бідності, у її синтезі грецького та орієнтального [5, с. 29]. Загалом така тенденція до орієнталізації античної грецької культури – це свого роду парадигма прориву до епохи модерну, який відбувався в театральному, літературному та культурному житті Відня початку XX ст. [9, с. 62]. Гуґо фон Гофмансталь, з яким товаришував Якоб Вассерман, наголошував на тому, що «нова античність виникає для нас тоді, коли ми по-новому, зі сторони великого Орієнту розглянемо грецьку античність, на якій ґрунтується наше духовне буття» [3, с. 156], він розумів Відень як *porta Orientis* до Європи, а також «до таємничого внутрішнього Орієнту, царства несвідомого» [4, с. 186]. У такому контексті був написаний роман «Александер у Вавилоні».

Роман починається зі вступу, де, подібно до попереднього роману Якоба Вассермана «Євреї з Ціндорфу» (1897), автор формулює своє експресіоністське бачення мистецтва й намагається максимально передати дещо театралізовану безпосередність до відображуваних подій. Уже з перших рядків автор вводить читача у багатоперспективне, мультинаціональне та мультикультурне середовище, яке основним чином складається з балканських та азіатських народів. Поруч з македонцями [10, с. 5] на сторінках роману присутні й «жителі Тессалії» [10, с. 5], «жителі Мессенії» [10, с. 6], «жителі Аркадії» [10, с. 6], «лесбійські дівчата, мілезійські танцівниці, куртизанки з Єгипту, служниці з Сирії» [10, с. 8], «греки з Пелли» [10, с. 11] та з «Амбракії» [10, с. 11], «індійці» [10, с. 13] та «кіпріоти» [10, с. 13], «вавилонці» [10, с. 21]. Така різноманітність різних народів присутня впродовж всього розвитку подій роману. Вавилонські «свята сонцестояння», еротично конотовані орієтальні ритуали та обряди, халдейські храми та індійське зречення земного – такий імагінарний образ Орієнту та Азії у Якоба Вассермана, автор конструює жорстокий та водночас еротичний, вируючий *melting pot* різних народів та культур, в яких також розчиняється і «західний» Еллінізм.

При відтворенні орієнтального простору автор застосовує типові на той час кліше й стереотипи. Орієнт в романі відкривається для читача у всій його розкоші: «Там лежали золоті кубки, перлини, прикраси із металу, сережки зі слонової кості, вирізьблені у вигляді різноманітних фігурок, білі шкіряні черевики з фарбованими підошвами та високими підборами, неймовірно гарне хутро тигра, оздоблені золотом ящички та шафки, в яких зберігалися різні засоби по догляду за бородою та мазі, муслінову нижню білизну, одяг з бавовни, білий наче сніг, на якому ім'я власника вишите срібними нитками, різні монети. Срібні курильниці, мідні каструлі, гребінці із золота, золоті статуетки, золоті дзеркала» [10, с. 12]. Отож ми бачимо, що автор відтворює Орієнт у дусі своєї епохи, його уявний образ Орієнту часто перегукується з образами Орієнту інших авторів, наприклад, з Орієнтом «Ночі Тіно із Багдада» Ельзе Ласкер-Шюлер, а відтак і з найпоширенішим джерелом стереотипів орієнтального простору – із книгою казок «Тисяча й одна ніч». Орієнт в романі частково перегукується із тими засадами, які представляє Е.В.Саїд [8], зокрема, ми бачимо картини властивої Орієнту розкоші, багатств, матеріальних благ, які стоять у нерозривному контексті із релігійністю, владою, могутністю.

Особливістю роману є те, що при відтворенні такого багатого орієнтального світу автор майже завжди вдається до протиставлення *розкіш-смерть*. Розкіш несе в собі небезпеку, загрозу смерті для того, хто посягне на неї. Так, наприклад, письменник Конон, який супроводжував військо Александра, віз із собою з Індії дюжину золотих келихів, п'ять ланцюжків та пурпурову мантію. «Тепер стали всі вірші безсилими та непотрібними, пурпурова мантія брудна та розідрана звисала з плечей, а золото вартувало хіба що слюни, яка текла з його рота» [10, с. 8]. Таким чином автор нівелює цінність матеріальних благ, ставлячи їх на одні ваги із людським життям.

Позиція автора стає зрозумілою ще зі вступу до роману, де автор чітко артикулює свою європейську ідентичність, він зображує Орієнт як Чуже, при цьому до цього Іншого світу автор має амбівалентне відношення. З одного боку, він характеризує його, як щось привабливе, завдяки його екзотичності, інакшості, з іншого боку, його герої відчувають ностальгію за Своїм, західним світом: «Де ж наші долини, наші виноградні схили, наші улюблені місця перед воротами міста, де можна було розмовляти й спостерігати за морем?». Таким затишним ландшафтам Заходу автор протиставляє несприятливий для західної людини орієнтальний клімат з його «темно-жовтими й непорушними» [10, с. 5], «лимонно-жовтими, сухими, порожніми» пустелями [10, с. 7] з їх «пекучим піском» [10, с. 8]. Такі описи дещо суперечать раннім творам автора, у найпершому своєму оповіданні «Ти спиш, мамо?» (1897) ностальгія відчувається не за Заходом, а за Сходом, а головний персонаж переймається питанням: «Чому любий Бог не зробив так, щоб я народився в місті з гарнішими будівлями? [...] У світі є ж так багато гарних міст: Вавилон чи Багдад чи Пальміра...» [13, с. 47]

Цікавою видається постать головного персонажа роману – Александра. Його «обличчя і голова мали такі могутні форми, що, здавалося, вони височіють над усіма» [10, с. 29]. Поняття смерті було для нього чужим та далеким. А весь світ, здавалося, був створений і існував лише для нього й заради нього кишіло все людство» [10, с. 30].

Для образу Александра є важливим пізнання Чужого. Внаслідок долання кордонів та переміщення до нового простору сам персонаж зазнає трансформацій. Чуже є амбівалентним, воно може бути загрозливим і водночас сприяти позитивним трансформаціям. У випадку з Александром відбувається процес самоідентифікації, процес самопізнання, який починається з усвідомлення себе як «сина Божого», який вимагає до себе і відповідного ставлення, і поваги до прийняття своєї людської природи. Він навіть помирає як жертва, через тих, хто його прославляв як Бога.

Якоб Вассерман не намагається втілити у протагоністі образ визволителя, а робить його історичною постаттю, яка завдяки процесу самопізнання, уможливлює оновлення західної культури завдяки орієнтальній. В Азії Вассермана не лише проливається кров грецького війська, тут інфікується вся грецька філософія, втілена в образі Гефестіона, тут криється також і можливість порятунку західного світу завдяки мудрості індійців. Хоча гуманна і дієва метафізична сила релігії індійця Кондано й не владна повністю змінити світ, вона дуже вдало рефлексує релігійні концепти культури Модерну, зокрема, наділяє цю епоху новими функціями. Якоб Вассерман переосмислює роль євреїв в тогочасному суспільстві. «Єврей як європеєць, як космополіт є літератором; Єврей як орієнтал, не в етнографічному, а в міфічному розумінні, з силою перевтілення до сучасності, якою він повинен володіти, може бути Творцем» [11]. Тому в образі Александра слід бачити не лише постать, яка дала поштовх до переосмислення та перевтілення західної культури через її злиття з орієнтальними культурами. Тут можна говорити про Александра, як імпліцитний образ єврея, єврея у міфічному розумінні, у баченні Якоба Вассермана, яке він виклав у своєму есе «Єврей як орієнтал» [11], єврея як творця. Окрім цього, у постаті Александра можна прогледіти історичне формування типу людини, з якого можливе оновлення всього світу. Така інтерпретація підсилюється і первинним задумом автора, згідно з яким роман мав стати першою частиною трилогії «Зірка з Якова» [7, с. 48]. Очевидною стає кореляція з біблійною типологією, і те, що такий тип формується саме в Азії, є не випадковістю.

Саме Якоб Вассерман сформулював і окреслив парадокс єврейсько-німецького автора – він для Німеччини є маргіналом, але, разом з тим, перебуває в центрі її культурного життя. Автор проводить чітку межу між східними євреями та західними (асимільованими) євреями. Останні забули свою історію і розрізняють між «нами» і «ними». А євреї орієнтали мають свою чітку позицію, ідентичність, і вони визнають своє коріння й усвідомлюють свою роль в Європі – вони покликані зводити мости між орієнтальною та західною культурами. Тому автор наголошує на визначній ролі саме євреїв-орієнталів, зокрема письменників, які мали чіткі завдання у тогочасному німецькому суспільстві. Така проблематика подвійної ідентичності є актуальною і в наш час. Британська дослідниця Ліза Лау, навіть, пропонує новий термін *Re-Orientslism* і стверджує, що письменникам, які живуть на Заході й мають орієнтальне коріння, притаманний унікальний феномен – відтворення Іншого як Чужого і як Свого, вони можуть бути як інсайдером так і аутсайдером відтворюваного [6, с. 110-111]. Тому термін орієнталізм є спірним у цьому випадку, позаяк автори можуть також певною мірою розглядатися і сприйматися як орієнталісти, наприклад, у культурному, етнічному сенсі та ін. Адже вони не є жителями Орієнту, лише мають орієнтальне коріння та ідентичність.

Отже, з даного дослідження можна зробити наступні **висновки**: 1. Якоб Вассерман своїм романом «Александр у Вавилоні», поєднуючи життєву філософію, орієнтальну античність та релігійне мислення, підживлене орієнтальним світобаченням, робить суттєвий внесок у проект Віденського модерну, що полягав у переосмисленні культурної пам'яті. 2. Автор намагається сформулювати позицію і місце євреїв в епоху Модерну, і наголошує на їх ролі творця. 3. Відтак його образ Александра містить в собі риси орієнтального характеру, його можна розглядати як прототип єврея у «містичному сенсі». **Перспективи** викладеної розвідки полягають у досконалому вивченні творчості автора, зокрема релігійного та єврейського аспекту у його творах.

Список літератури:

1. Eloesser A. Alexander in Babylon / Arthur Eloesser // Die neue Rundschau. – Jg. 15. – 1905. – S. 381-383.
2. Hesse H. Neue Erzählliteratur / Hermann Hesse // Die Propyläen. – 1904. – № 20. – S. 186–187.
3. Hofmannstahl H. v. K. E. Neumanns Übertragung der buddhistischen heiligen Schriften / Hugo von Hofmannstahl // Gesammelte Werke in zehn Einzelbänden. Reden und Aufsätze II (1914-1924) / Hg. Bernd Schoeller. – Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 1986. – S. 150-156.
4. Hofmannstahl H. v. Wiener Brief II / Hugo von Hofmannstahl // Gesammelte Werke / Hugo von Hofmannsthal. – Berlin: Fischer-Verl., 1924. – 284 s.
5. Koester R. Jakob Wassermann. Köpfe des 20. Jahrhunderts / Rudolf Koester. – Band 122. – Berlin: Morgenbuch Verlag, 1996. – 93 s.
6. Lau L. Re-Orientalism. The Perpetration and Development of Orientalism by Orientals / Lisa Lau // Postcolonial Studies: An Anthology / ed. By Pramod K. Nayar. – Chichester: Wiley Blackwell. – P. 110-124.
7. Rodewald D. (Hrsg.). Deutsches Literaturarchiv Marbach: Jakob Wassermann; ein Weg als Deutscher und Jude; Lesebuch zu einer Ausstellung / in Verbindung mit d. Deutschen Literaturarchiv Marbach am Neckar hrsg. von Dierk Rodewald. – Bonn: Bouvier, 1984. – 151 s.
8. Said E. W. Orientalim. Orientalismus / Edward W. Said. Aus dem Engl. Von Hans Günter Holl. – Frankfurt/ Main: Fischer, 2009. – 459 s.
9. Schmidt-Dengler W. Das Fin de Siècle / Ende eines Bildungsideals? Zur antiken Rezeption im Kreis «Jung Wien» / Wendelin Schmidt-Dengler. – Neohelicon. – 1982. – S. 61-85.
10. Wassermann J. Alexander in Babylon. Edition Jakob Wassermann / Hrsg. und bearb. von Holger Elias. – Band 6. – Rudolstadt, Berlin: Greifenverl., 2009. – 190 s.
11. Wassermann J. Der Jude als Orientale [Електронний ресурс] / Jakob Wassermann // Der Morgen: Monatsschrift der Juden in Deutschland (1.1925/26 (1925) – 13.1937/38; 14.1938,1-7) Iss. 7, Pg. 392. – 1938. – Режим доступу до ресурсу: http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/titleinfo/2903468
12. Wassermann J. Briefe an seine Braut und Gattin Julie: 1900-1929 / Hrsg. und mit einem Anh. vers. von Julie Wassermann-Speyer. – Basel: Verl. «Bücherfreunde», 1940. – 208 s.

13. Wassermann J. Schläfst Du, Mutter? Edition Jakob Wassermann / Hrsg. und bearb. von Holger Elias. – Rudolstadt, Berlin: Greifenverl., 2009. – 75 s.
14. Wassermann J. Selbstbetrachtungen. Edition Jakob Wassermann / Hrsg. u. bearb. von Holger Elias. – Band 25. – Rudolstadt, Berlin: Greifenverl., 2009. – 94 s.

Бучко А.В.
Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича

ОРИЕНТ И ИДЕНТИЧНОСТЬ В РОМАНЕ ЯКОБА ВАССЕРМАНА «АЛЕКСАНДР В ВАВИЛОНЕ»

Аннотация
В статье исследуется проблема репрезентации Ориента и ориентальных мотивов в произведениях еврейско-немецкого писателя Якоба Вассермана. Материалом исследования стали роман «Александр в Вавилоне» (1905), в котором автор отображает Ориент в духе своей эпохи, и эссе «Еврей как Ориентал» (1914), где он в открытом письме к Мартину Буберу излагает свою позицию к евреям и иудаизму в общем. Исследование показывает, что коннотация еврейского народа как ориенталов раскрывает уникальную перспективу Своего и Чужого, а также их эволюцию для немецких авторов еврейского происхождения. Поэтому Ориент для Якоба Вассермана, как и для многих его современников, является существенной составной для самовосприятия и для становления идентичности, хотя такая идентичность им в некоторой степени несет конструктивный и мистический характер.
Ключевые слова: Якоб Вассерман, ориентализм, идентичность, языковой кризис, стереотип.

Buchko A.V.
Chernivtsi National Yuriy Fedkovych University

ORIENT AND IDENTITY IN THE JAKOB WASSERMANN'S NOVEL «ALEXANDER IN BABYLON»

Summary
The article deals with the problem of Orient and oriental motifs representation in works of German-Jewish writer Jakob Wassermann. The novel «Alexander in Babylon» (1905) in which the author depicts the Orient in the spirit of his epoch and the assay «The Jewish as an Oriental» (1914) in which he expresses his attitude towards the Jewish people and Judaism in an open letter to Martin Buber, have been chosen as the material of investigation. The research proves that the connotation of Jewish people as Orientals reveals a unique perspective of Own and Alien as well as their evolution for german authors of jewish origin. Therefore Orient for Jakob Wassermann and for many of his contemporaries is a crucial constituent in understanding of belonging to the Jewish people and for the identity formation, though such an identity has a kind of constructive and mystical character.
Keywords: Jacob Wassermann, orientalism, identity, language crises, stereotype.

УДК 811.111-26:392.51

СПЕЦИФІКА ВЕРБАЛЬНОГО ВИРАЖЕННЯ КОМПОНЕНТІВ АНГЛІЙСЬКОГО ВЕСІЛЬНОГО ОБРЯДУ

Гришкова Н.В.
Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука

Стаття присвячена опису традиційного англійського весільного обряду. Проаналізовано лексичні та фразеологічні одиниці власне весільного та післявесільного етапів в їх тісному зв'язку з етнокультурним простором народу. На матеріалі лексикографічних джерел і сучасної прози (80-ті рр. XX ст. – перше десятиліття XXI ст.), а також обрядових мікротекстів досліджено лексико-семантичні особливості, образні і ритуально-символічні значення обрядової весільної лексики та фраземіки сучасної англійської мови.
Ключові слова: весільний обряд, обрядовий мікротекст, обрядова лексика і фраземіка, лексико-семантичні особливості, образне значення, символічне значення.

Постановка проблеми. У новітніх лінгвістичних студіях домінує розуміння національної мови як знакової системи, що передає наступним поколінням інформацію про обряди та звичаї, утілені в номінативних одиницях. Форма і зміст традиційних обрядів етнічної спільноти тісно пов'язані з її менталітетом, із національною культурою, а тому є сегментом національно-мовної картини світу.

Аналіз останніх досліджень. Останнім часом значно підсилився інтерес етнолінгвістів до сімейної обрядовості, зокрема до весільного обряду. Дослідженню мовних засобів вербалізації весільного обряду було присвячено низку робіт у славістиці (С. Бартмінський, О. В. Гура, О. В. Тищенко, Л. М. Бондарчук, М. В. Філіпчук). Особливостями англійського весільного обряду також зацікавилися С. Чарльзлі, В. Хауард, Дж. Уїлсон, О. Давидова-Харвуд.

Попри значну кількість розвідок, дослідження весільного обряду представників англійської етнічної спільноти опинилися поза увагою вітчизняних науковців.

Актуальність обраної теми детермінована нагальною необхідністю всебічного комплексного вивчення весільного обряду англійців як однієї з ланок традиційної культури та його номінативного репертуару. **Метою даної статті**, через обмеженість її обсягу, є опис власне весільного та післявесільного етапів весільного обряду представників англійської етнічної спільноти та лінгвальних засобів, що його реалізують.

Виклад основного матеріалу. Одруження осмислюється як одна з найважливіших та ключових подій людського буття, що знаменує початок повноліття, відлік дорослого та відповідального періоду в житті людини, зміну статусу чоловіка та жінки.

Поняття «одружуватися» номінується низкою таких англійських лексем: *to espouse* – «укладати союз» [13:1, с. 369], *to wed* – «вступати у шлюб» [13:2, с. 666]. Поняття «виходити заміж» передається наступними словами та фраземами: *to go off* – «виходити заміж» [13:1, с. 484], *to husband* – «ходити заміж» [13:1, с. 560], *to give one's hand* – «давати згоду на шлюб» [13:1, с. 479], *to win a husband* – «букв. вигравати чоловіка» [13:2, с. 685].

Семантичний маркер цих мовних одиниць – «вступати в шлюб», проте, як показують інші приклади, до зміни соціального статусу додається ще «успіх», «вдалий вибір» тощо. Варто звернути увагу на те, що частина лексем, наприклад, *to espouse, to husband*, мають чітко окреслене контекстуальне значення й утворені від відповідних іменників шляхом конверсії.

Статус заміжньої жінки означає дорослість і вносить у життя, за традиційними переконаннями, приємні зміни, проте передбачає зрілість, компромісність та відповідальність. Це прочитуємо у такому мікроконтексті: *There are all the comforts of what is called maturity: pleasant companionship, comfort, proper holidays. She would have that life that she supposed other women have: shopping, cooking, arranging dinner parties, meeting friends for lunch* [Brookner, с. 118].

Для чоловіка статус одруженого також має велике значення і несе за собою певні очікування та зміни, наприклад:

The last years of bachelorhood have sickened him [Durrell, с. 15];

Щодо процедури укладання самого шлюбу, то молоді люди мають можливість брати шлюб у державних відділах реєстрації актів громадського стану, тобто *marriage by a Registrar* або ж у церкві, тобто *marriage by Banns; marriage by Ordinary Licence; marriage by Special Licence* [4, с. 108-109]. Проте існує можливість проведення офіційної церемонії вдома, у готелі або в каплиці, названої *wedding chapel* [15, с. 804].

Якщо молоді люди вирішують укласти шлюб з попереднім оголошенням імен, то священик називає їхні імена та дату одруження під час Божественної літургії три неділі підряд, як-от: *Evie was not to be married from Ducie Street [home]. She had a fancy for something rural, and besides, no one would be in London then, so she left her boxes for a few weeks at Oniton Grange, and her banns were duly published in the parish church, and for a couple of days the little town, dreaming between the ruddy hills was roused* [Forster, с. 207]

В Англії велика кількість молодих людей віддають перевагу церковному шлюбу, навіть якщо вони не ходять до церкви постійно. Це пояснюється тим, що їм більше до вподоби романтичне «біле» весілля, аніж ординарне світське, наприклад:

She said she wanted a white wedding – and a wedding night that meant something [Craven, с. 112].

Білий колір пов'язується не тільки з вбранням нареченої, але й традицією прикрашати церкву

© Гришкова Н.В., 2016

лише білими квітами. Так, під час королівського весілля принца Уільяма та його нареченої Кейт Мідлтон Вестмінстерське абатство традиційно було прикрашене білими квітами, шістьма велетенськими кленами і двома грабами, які символізують в англійській етнокультурі міцність та витривалість [2, с. 235-240].

Семантичний зміст словосполучення *a white wedding* – «біле весілля» складається не лише із значення складників «білий» та «весілля». Цим найменуванням англійці позначають весілля, що відповідає усім морально-етичним вимогам до цієї події, а саме: перший шлюб партнерів, згода родини на шлюб, цнотливість нареченої, вінчання у церкві.

Значення першого складника *white* змістилося від позначення кольору (символізував чистоту та непорочність нареченої), до пов'язаної з ним символіки. Такий семантичний зсув характерний не для лексеми *white* в цілому, а лише у її сполученні *white wedding*.

В англійському суспільстві нині віддають перевагу світській церемонії у повторних шлюбах, проте це не є загальноприйнятим правилом. Відомості про це знаходимо у такому мікроконтексті:

«Tell me something, «he said», do you mind how soon you marry me? You don't want a trousseau, do you, or any of that nonsense? Because the whole thing can be so easily arranged in a few days. Over a desk, with a licence, and then off in the car to Venice or anywhere you fancy». «Not in a church?» I asked. «Not in white, with bridesmaids, and bells, and choir boys? What about your relations, and all your friends?». «You forget», he said, «I had that sort of wedding before»... «Well, what about it?» «Of course», I said, «I was thinking for the moment we would be married at home. Naturally I don't expect a church or people, or anything like that» [Maurier, с. 60].

Особливе обрядове навантаження має одяг молодих людей, які одружуються, зокрема сукня нареченої. В англійській лінгвокультурі існує багато давніх прикмет щодо правильного використання кольорової гами. Про це свідчить наведений мікроконтекст:

Married in white, you have chosen right, Married in green, ashamed to be seen, Married in grey, you'll go far away, Married in red, you will wish yourself dead, Married in blue, lover ever true, Married in yellow, you are ashamed of your fellow, Married in black, you will wish ourself back, Married in pink, of you he'll aye think, Married in brown, you'll live out of town, Married in pearl, you'll live in a whirl [1, с. 194; 8, с. 167-168].

У день весілля важливого значення надають прикрасам, оскільки англійці вважають, що нареченій не слід дарувати коштовності з перлинами. Прикраси з опалом теж можуть принести невдачу [4, с. 125].

Варто зазначити, що довгу весільну сукню в Англії образно називають *Mother Hubbard* – «букв. матінка Хаббард» [11, с. 105] – за однойменною назвою одного з популярних персонажів дитячих пісень. Сукню прикрашають невеликим букетом квітів, який називають *corsage* – «букв. корсаж» [16, с. 344]. Весільну фату позначають лексемою *bridal veil* [13:2, с. 626]. Вінчальне вбрання нареченої отримало назви *wedding fixings* [13:2, с. 666], *bridal outfit* [13:2, с. 61], *wedding garment* [13:2, с. 666], *going away suit* – «костюм, у якому віддають заміж» [8, с. 184]. Основними спільними семантичними компонентами для названих одиниць є «одяг нареченої», на периферії лишаються уточнення, який саме одяг чи прикраса.

Досить часто наречені обирають замість вельона шлюбний капелюшок, але традиційно святковою лишається біла фата з віночком або діадемою. Цей капелюшок, як правило, оздоблений сріблом, перлинами чи іншими прикрасами, образно називається *Juliet cap* – «букв. шапка Джульєтти» [11, с. 87].

Показовим підтвердженням збереження і дотримання сучасниками весільних традицій та обрядів може слугувати весілля у британській королівській сім'ї. Наречена принца Вільяма Кейт була одягнута в білу сукню, не тільки дуже красиву, але й «британську», оскільки в основі візерунка мережива – *rose, thistle, shamrock* – рослин, що символізують складові Сполученого Королівства: Англію, Шотландію, Уельс і Північну Ірландію [2, с. 249].

Щодо вбрання нареченого, то в день весілля він має бути одягнений у святковий костюм. В Англії – це костюм для ранкових та денних прийомів, тобто *morning dress* [15, с. 804], або *morning coat* [15, с. 804], та сірого або чорного циліндра, тобто *top hat* [15, с. 804]. На сучасному етапі використовують чорний смокінг або військовий стрій (якщо наречений має військове звання).

Із Вікторіанської епохи прийшла традиція прикрашати місце весілля та гостей квітами, оскільки квіти здавна мали особливе символічне навантаження. Букет нареченої обов'язково повинен був бути перев'язаний блакитною стрічкою – символом шлюбного союзу. Кожна квітка мала своє символічне значення: *rose* – ніжність, *daisy* – невинність, *lilac* – перше кохання, *dandelion* – достаток, *orchid* – вічну молодість, *orange blossom* – обіцянку багатства і щастя в заміжжі [2, с. 235-240].

Щодо часових рамок початку весілля, то англійці вважають, що наречений зі своїм старшим сватом/дружбою має приїхати до церкви заздалегідь і чекати наречену всередині церкви біля вівтаря [15, с. 804]. Відомості про це також виявлено у проаналізованих текстах, як-от:

The people around us families, mostly, little groups of kin seem to shrink in on themselves [Banks, с. 7];

The women of the party were in smart dresses and hats, chattering excitedly about how pretty Julia looked in all that silk taffeta, how Ralph still looked like a smug oaf even done up in all his finery [Adams, с. 98].

Коли наречена заходить до церкви, звучить весільна мелодія під назвою *«Here Comes the Bride»* – «букв. ось іде наречена» [15, с. 622], або *«Trumpet Voluntary»* – [8, с. 196].

Наречену веде до вівтаря батько, а супроводжують дружки (їх може бути навіть вісім) віком від 11 до 24 років [8, с. 245]. Інколи у церемонії беруть участь два-три маленькі хлопчики, котрі несуть шлейф нареченої [8, с. 188], яких в Англії називають *pages* – «пажами» [17, с. 644]. Згідно з традицією, батько має підвести свою дочку-наречену до вівтаря, де на неї чекає наречений [8, с. 173].

Ця подія вербалізована у вислові *to give her away* – «букв. віддати» [16, с. 655], тобто батько передає свою доньку в руки іншого чоловіка, який повинен нести за неї відповідальність та піклуватися про неї.

Коли наречена наближається до вівтаря і підходить до свого обранця, священик починає церемонію вінчання, яку позначено словосполученнями *wedding service* [13:2, с. 666], *marriage service* – «букв. обряд вінчання» [13:2, с. 330], або *nuptial mass* – «букв. вінчальна меса» [14, с. 1126].

Як зазначає Г. Терстон, згідно з церковними правилами, молодята у присутності рідних, друзів та знайомих приносять клятву вірності один одному [9, с. 113]. Альтернативно до усталеного тексту шлюбної обітниці наречений та наречена можуть запропонувати свій власний текст, або ж частково змінити його. Наприклад, британська принцеса Діана під час складання шлюбної обітниці принцу Чарльзу опустила ту частину, де йшлося про її згоду коритися чоловіку і слухатися його. Як повідомляли на сайті британської служби BBC, під час церемонії одруження принца Вільяма, за якою в прямому ефірі спостерігали мільйони людей у світі, його наречена Кейт пообіцяла «любити, втішати і поважати» принца Вільяма. Як і мати принца Вільяма – Діана, Кейт Міддлтон вирішила не вживати слів «коритися» чоловікові. Проте більшість молодих людей віддають перевагу традиційним обітницям з їхніми обов'язковими складниками.

Під час церемонії наречений одягає своїй майбутній дружині на четвертий палець лівої руки обручку, тобто *wedding ring* [16, с. 1730] або, як ще англійці називають її, *wedding band* – «букв. весільна стрічка» [16, с. 1730] чи *ringlet* – «обручка» [13:2, с. 262]. У цей момент наречений промовляє такі слова: *«With this ring I thee wed»*, що означає *«With this ring I marry you»* – «букв. цією обручкою я беру шлюб з тобою» [15, с. 805]. Обручки, як правило, приносить на церемонію дружба. Англійці й досі вірять: якщо він випадково залишає обручки вдома або губить їх, то це ознака нещасливого шлюбу.

Із давніх-давен обручка свідчила про те, що чоловік/жінка одружені. Вважали, що обручку варто носити на четвертому пальці лівої руки *(on the wedding finger)* [Durrell, с. 51], оскільки саме від цього пальця йде вена, яка з'єднує його з серцем [7, с. 176].

Після того, як молодята обмінялися обручками, священик запитує по черзі нареченого та наречену: *«Will you have this man/woman to be your wedded husband/wife?»* [15, с. 804]. Наречена та наречений відповідають «Так», тобто *«I will»* – «Я згоден/згідна» [15, с. 804; 8, с. 233]. У кінці церемонії вінчання священик оголошує їх чоловіком та дружиною: *«I pronounce you man and wife»* [15, с. 804]. Одруженого чоловіка англійці іменують a *gander* – «одружений» [13:1, с. 466].

Заміжню жінку називають a *matron* – «мати родини» [13:1, с. 712], *feme covert* – «заміжня жінка» [13:1, с. 406], *a woman of the world* – «заміжня жінка» [13:2, с. 693], а подружжя називають *wedded pair* – «одружена пара» [13:2, с. 666].

Більшість англійських жінок змінюють прізвище, хоча існують винятки, коли дружина залишає своє дівоче прізвище, проте приймає умови, що спільні діти носитимуть прізвище чоловіка, наприклад:

She kept her name after she got married; children would have her husband's name [Haddam, с. 354].

Коли шлюбна церемонія підходить до свого завершення, усі присутні виконують церковні гімни, потім звучить весільний марш – так званий *The Wedding March* [15, с. 1511] або *«Bridal Chorus»* – «букв. весільний хор» [8, с. 196], під супровід якого молодята, їхні рідні, близькі та знайомі залишають церкву.

Одружених, які виходять з храму, посипають конфетті, зернами рису, паперовими підковками, пелюстками троянд. Це є символом того, що вони будуть благословенні дітьми [8, с. 257; 15, с. 804]. Ці дії відображено в художніх текстах, як-от:

The Municipal Building. Under the groined vault, a bride in full regalia and hugely pregnant was in tears, surrounded by bridesmaids in green taffeta. They were throwing rice [Gutcheon, с. 65].

Варто зауважити, що яким би розкішним не було весілля, воно повинно пройти точно за регламентом церемонії, без будь-яких, навіть незначних, недоречностей, що вважаються поганим знаком майбутнього подружнього життя: *Everything was on like 1 o'clock. Mr. Cahill materialized out of space, and was waiting for the bride at the church door. No one dropped the ring or mispronounced the responses, or trod on Evie's train or cried. In a few minutes time the clergymen performed their duty and the register was signed* [Forster, с. 220].

Після обряду вінчання, як правило, влаштовують весільну гостину, яка найчастіше відбувається суботнього дня опівдні [5, с. 185]. В англійців це частування отримало назву *wedding breakfast* – «весільний сніданок» [15, с. 1511], *wedding reception чи reception* – «прийом весільних гостей» [15, с. 805], *bridal banquet* – «весільний бенкет» [14, с. 191] або *bride-ale* – «весільне гуляння» [13:1, с. 151]. Незважаючи на те, що такий прийом може називатися сніданком, насправді це святковий обід чи вечеря [15, с. 1511].

Типовими побажаннями, якими гості віншують молодят з нагоди одруження, є такі: *May all your future troubles be little ones* – «букв. нехай усі ваші майбутні клопоти будуть незначними» [12, с. 208], або *May your marriage be happy* – «букв. нехай ваш шлюб буде щасливим» [10, с. 873]; *we all wish you happiness* – «букв. ми всі бажаємо вам щастя» [8, с. 238]; *May God bless the dear Couple* – «букв. нехай Бог благословляє дороге подружжя» [8, с. 239]. Нареченому кажуть, що йому дуже пощастило, тобто його іменують *a lucky dog* – «щасливчик» [13:1, с. 693]. Вітання, адресовані нареченому, називають *congratulations* [14, с. 326], ті ж, які висловлюють нареченій *felicitations* [14, с. 582].

Обов'язковим атрибутом та окрасою святкування є весільний торт – *wedding cake* – «весільний торт» [8, с. 179]. Назви *wedding cake* [17, с. 1026] або *bride cake* – «торт нареченої» вказують на зв'язок зі словами *wedding* – «шлюб», *bride* – «наречена». торт, виготовлений з прісного пісочного тіста, або так званий *fruitcake* – «фруктовий кекс» [15, с. 1511].

У наш час в Англії коровай складається з двох або трьох шарів тіста, верхній шар якого

политий цукровою глазур'ю та посипаний мигдалем [8, с. 180]. В англійців, як і в багатьох інших європейських народів, існує звичай прикрашати весільний хліб мініатюрними постатями нареченої та нареченого [6, с. 90; 8, с. 181]. Одна із весільних традицій – це розрізання весільного торта, тобто *cutting the wedding cake*. Як правило, перший шматок молодята повинні відрізати разом, допомагаючи один одному. Це є символом того, що у подружньому житті вони все будуть ділити навпіл [4, с. 114].

У наші дні існує ще один різновид весільного торта або, як англійці називають його, *Groom's cake* – «букв. торт молодого». Це печений в домашніх умовах торт з урахуванням смаків та захоплень щойно одруженого чоловіка. Такий торт, наприклад, може бути виготовлений у формі баскетбольного м'яча, автомобіля, лиж, ковбойського капелюха тощо [3, с. 267].

В Англії існує давня традиція, якої дотримуються більшість молодих подружніх пар і донині: молодята намагаються верхній шар весільного короваю зберігати до того часу, поки не буде похрещена перша дитина [8, с. 180].

Не менш загадковим є давній звичай, що зберігся в селі Данмоу із графства Ессекс. За цим звичаєм, кожна подружня пара, яка виконала обітницю жодного разу не сваритися і не мріяти про розлучення протягом року подружнього життя, одержує копчену свинячу шинку при виході з церкви. В англійців цей звичай отримав назву *Dunmow flitch* – «букв. Данмоуцька шинка» [11, с. 52].

Однією із незмінних весільних традицій після закінчення вечірки, є кидання весільного букету, тобто *throwing the bridal (bride's/wedding) bouquet* [8, с. 221–222; 15, с. 809]. Наречена кидає букет незаміжнім подругам і дівчина, яка спіймає букет, вийде заміж наступною [8, с. 221].

Порівняно недавно з'явилася ще одна традиція – кидання весільної підв'язки, тобто *throwing a wedding garter*. Вважають, що чоловік, якому вдалося спіймати підв'язку, незабаром знайде свою другу половину [3, с. 269]

Дехто з членів родини друзів має бажання продовжити святкування цієї визначної події. Наприклад, про післявесільний прийом знаходимо такі відомості: *There seemed to be a general feeling in the air that the best way of getting themselves in the right mood for the post-wedding reception was to make a foray to the bar so that any members of the party who were not already completely drunk could finish the task* [Adams, с. 98].

Висновки. Отже, структура обряду одруження типова не лише для англійців, вона універсальна для більшості культур, але її становлення та реалізація в англійській спільноті має свої особливості, зумовлені певними етнокультурними чинниками.

Обряд *одруження*, а також святкування з цієї нагоди під час дійства, що іменується *весіллям*, виражається у представників англійської етнічної спільноти низкою усталених процесуальних і номінативних мовних одиниць.

Відповідні номінації для позначення весільного обряду, його учасників, акціональних елементів віддзеркалюють не лише основні поняття та категорії, зумовлені особливостями обряду як складника національної картини світу та ментальністю англійської спільноти, але й передають глибинні вірування, цінності та правила моралі, сформовані упродовж віків.

Подальша перспектива дослідження полягає у глибшому вивченні функціонування обрядових одиниць у хронологічному аспекті.

Список літератури:

1. Графова Т. А. Повседневный английский в ситуации общения: Интенсивный курс для начинающих / Т. А. Графова, С. И. Мельник. – [3-е изд., исправл., перераб. и доп.]. – М.: Афон, 1998. – 248 с.
2. Давыдова-Харвуд Е. Английская свадьба / Е. Давыдова-Харвуд. – М.: Ко Либри, 2010. – 400 с.
3. Ощепкова В. В. Язык и культура Великобритании, США, Канады, Австралии и Новой Зеландии / В. В. Ощепкова. – М.; СПб.: Глосса / КАРО, 2004. – 336 с.
4. Химунина Т. Н. В Великобритании принято так / Т. Н. Химунина: учеб. пособ. [для студ. пед. ин-тов по спец. «Иностр. яз.»]. – [2-е изд.]. – М.: Просвещение, 1984. – 239 с.
5. Charsley S. Marriages, Weddings and their Cakes / S. Charsley / [ed. by P. Caplan]. – London and New York: Routledge, 1997. – 157 p.
6. Charsley S. Weddings Cakes and Cultural History / S. Charsley. – London and New York: Routledge, 1992. – 185 p.
7. Magyar L. Digitus Medicinalis – the Etymology of the Name / L. Magyar. – Antwerpen, 2006. – P. 175–179.
8. Monsarrat A. And the bride wore / A. Monsarrat. – Falmouth, Cornwall: Coronet Books, 1998. – 288 p.
9. Thurston H. Ritual of Marriage / H. Thurston. – UK: Encyclopedia Press, 2003. – 262 p.
10. Англо-український словник / [Є. Гороть та ін.]. – Вінниця: Нова книга, 2006. – 1700 с.
11. Англо-український словник власних назв та імен / [уклад. Т. Олійник]. Тернопіль: Підручники і посібники, 2000. – 208 с.
12. Англо-український словник. Мовленнєві ідіоми, вигуки, звуконаслідування / [уклад. Л. Медведєва та ін.]. – К.: Дніпро, 2003. – 536 с.
13. Англо-український словник: у 2-х т. / [уклад. М. Балла]. – К.: Освіта, 1996. – Т. 1 – 752 с.; Т. 2 – 712 с.
14. Longman Dictionary of Contemporary English. – Edinburgh Gate, Harlow: Pearson Education Limited, 2003. – 1949 p.
15. Longman Dictionary of English Language and Culture. – Longman, 1998. – 1568 p.
16. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English [edited by Hornby]. – Oxford: Oxford University Press, 2005. – 1780 p.
17. Oxford Advanced Learner's Encyclopedic Dictionary / [edited by A. Cowie]. Oxford: Oxford University Press, 1995. – 1081 p.

Джерела ілюстративного матеріалу:
Adams D. Dirk Gently's Holistic Agency, 1997. – 110 p.
Banks I. A Song of Stone, 1999. – 122 p.
Brookner A. Hotel du Lac, 1993. – 184 p.
Craven S. Mistress on Loan, 2000. – 185 p.
Durrell L. Justine, 1982. – 370 p.
Forster E. M. Howards End, 1989. – 352 p.
Gutcheon B. Domestic Pleasures, 1991. – 307 p.
Haddam J. Somebody Else's Music, 1990. – 440 p.
Maurier D. du. Rebecca, 1992. – 397 p.

Гришкова Н.В.
Международный экономико-гуманитарный университет имени академика Степана Демьянчука

ОСОБЕННОСТИ ВЕРБАЛИЗАЦИИ АНГЛИЙСЬКОГО СВАДЕБНОГО ОБРЯДА

Аннотация
Статья посвячена описанию традиционного англійського свадебного обряда. Проанализированы лексические и фразеологические единицы свадебного обряда в их тесной связи с этнокультурным пространством народа. На материале лексикографических источников и современной прозы (80-е гг. XX в. – первое десятилетие XXI в.), а также обрядовых микротекстов исследованы лексико-семантические особенности, образные и ритуально-символические значения свадебной лексики и фраземики современного английского языка.
Ключевые слова: свадебный обряд, обрядовый микротекст, свадебная лексика и фраземика, лексико-семантические особенности, образное значение, символическое значение.

Hryshkova N.V.
S. Demianchuk International University of Economics and Humanities

PECULIARITIES OF THE ENGLISH WEDDING CEREMONY VERBALISATION

Summary
The article focuses on revealing the nature of the English traditional wedding ceremony. Lexical and phraseological units associated with the traditional wedding ceremony have been analysed in terms of their correlation with the English ethnic culture and worldview. Various English dictionaries and modern literary works (1980s-2011) as well as ritual microtexts served as the sources to the study of the lexical-semantic features of the above-mentioned units and their connotative and symbolic meanings.
Keywords: wedding ceremony, ritual microtext, lexical and phraseological units associated with the traditional wedding ceremony, lexical-semantic features, connotative meaning, symbolic meaning.

УДК 821.161.-2-3.09'19

КОЗАК МАМАЙ: ТЕЗАУРУС МИНУЛОГО ЧЕРЕЗ РЕФЛЕКСІЮ МАЙБУТНЬОГО (ВІЗУАЛЬНО-ІСТОРИЧНА ПЕРЦЕПЦІЯ)

Куриленко Д.В.
Інститут філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті репрезентовано інтерпретацію образу Козака Мамая як знакової системи у візуальній культурі від доби Бароко до Революції Гідності на перехресті часів та епох. Рефлектовано конкретну реалізацію образу-етнотипу як культурного патерну та народного символу генетичного тезаурусу.
Ключові слова: Козак Мамай, архетип, візуальний код, образ-етнотип, перформативність.

«Веселий образ Козака Мамая живе в народі вже не сотню літ. І не дві. І не три».
(Олександр Ільченко [1, с. 66]).

«Історик не повинен шукати в них, вказівки на день і число битви або точне пояснення місця, вірної реляції: у цьому відношенні небагато пісень допоможуть йому. Але коли він захоче пізнати справжній побут, стихії характеру, усі найтонші відтінки почуттів, хвилювань, страждань, радощів описуваного народу, коли захоче випитати дух минулого віку, загальний характер всього цілого і окремо кожного частково, тоді він буде цілком задоволений: історія народу розкриється перед ним у ясній величі».
(Микола Гоголь [2, с. 49]).

«Міфоритуальне мислення засноване на механізмі повторення архетипу (моделі), внаслідок чого реальність набуває сакрального сенсу. У ритуалі реалізується ідея повтору, який покликаний сакралізувати буття, створюючи своєрідну ідеологічно-культову надбудову. При цьому будь-який ритуал розгортається не лише в освяченому просторі, але й у сакралізованому часі».
(М. Элиаде [3, с. 45]).

Постановка проблеми. У багатовіковому історичному поступові цей загадковий образ виявився духовним символом українців, уособленням звитяжницьких ідеалів народу, його світоглядних орієнтирів. Набувши значного поширення в Україні XVI-XIX століття, народна картина «Козак Мамай» освячувала мало не кожну українську хату, утворювала своєрідний сакральний ореол із традиційними іконописними образами. Жодному іншому творові архаїчного світотипу не судилося прожити життя в копіях, секуляризованих зразках. У чому причина життєздатності образу в іконографічних площинах?

Свій символічний образ-етнотип український народ споконвіку відшліфовував засобами Слова та Фарб. Майстри кінця XVIII-XIX століття, хоча й не застали добу козацької звитяги, однак чули про неї від дідів-запорожців, співали прадавніх пісень, які хвилювали серця їх славетних пращурів. Тому словесний та образовий фольклор XVIII-XIX століття має спільну семантику від доби Бароко до Революції Гідності, повсякчас та всюди.

Мистецтво – одна з форм суспільної свідомості; вид людської діяльності, що відображає дійсність у конкретно-чуттєвих образах, відповідно до певних естетичних ідеалів. У широкому сенсі мистецтвом називають досконале вміння в якійсь справі, галузі; майстерність. Розвиток мистецтва як елемента духовної культури обумовлюється як загальними закономірностями буття людини й людства, так і естетично-художніми закономірностями, естетично-художніми поглядами, ідеалами й традиціями.

Мистецтво являє собою цілісне сприйняття, у якому синтезуються пізнання і ставлення. Мистецтво створює свій світ – буття, що можна переживати, у якому можна жити духовно [4].

Мистецтво виконує такі функції: гносеологічну (когнітивна), аксіологічну (ціннісна), сугестивну (навіювання), виховну, компенсаторну, гедоністичну, естетичну, комунікативну та інші. У наш час та в нашому суспільстві найважливішою функцією мистецтва є комунікативна функція. Науковці різних історичних періодів сигнатували комунікативну перевагу мистецтва над іншими формами суспільної свідомості [5].

Сучасне мистецтво часто перетинається з навколишнім світом; воно не обмежено вибором матеріалів чи методів. Автори можуть використовувати як традиційні, наприклад, живопис, малювання і скульптуру, так і нетрадиційні форми – перформанс, інсталяції, відео та інше. Сучасне мистецтво стає дедалі глобальнішим, повільно руйнуючи культурні бар'єри, що розділяють старомодну елітарність високого мистецтва і суспільну думку.

Сучасне мистецтво постає як художня програма мінливого світу – світу прискорення соціального прогресу з урахуванням нових технологій, урбанізації, та прискореного стилю життя. Сучасне мистецтво прагне спровокувати інтелектуальну співучасть глядача, розбудити повсякденну свідомість, пропонуючи радикально новий метод осмислення світу. Комунікативні відносини стають формами мистецтва, а ці форми, в свою чергу, моделюють і ініціюють нові соціальні відносини.

Ядро ідентичності – національна і культурна самототожність. Ґрунтовний аналіз національного типу ідентичності провів відомий теоретик Е. Д. Сміт у праці з однойменною назвою [6]. Вчений доводить, що національну ідентичність визначає спільна культурна спадщина і спорідненість. Чуття національної ідентичності стає могутнім засобом самовизначення і самооргані-

© Куриленко Д.В., 2016

зації індивіда у світі крізь призму колективної особистості та своєї самобутньої культури. Саме завдяки спільній неповторній культурі люди спроможні дізнатися, хто вони в сучасному світі. Як влучно зазначає Е. Д. Сміт: «Наново відкривши ту культуру, ми «наново відкриваємо» себе, своє «автентичне Я» – або ж принаймні саме так видається багатьом зневіреним і дезорієнтованим індивідам, яким судилося змагатися з надміру мінливим і непевним сучасним світом» [6]. Серед рис національної ідентичності, названих Е. Д. Смітом, варто відзначити історичну територію, спільні міфи, історичну пам'ять та культуру.

Відштовхуючись від вище окресленого розуміння ідентичності, вважаємо за доцільне зупинитися на концепті бароковості, який виражає один з найбільш істотних архетипових засновків національно-культурної самототожності. Вбираючи територіально означений простір, історично-культурний міф, потужні культурні здобутки, бароковість як провідна ідея української культури має культуромоделюючий потенціал і здатність творити основу для актуального у кожну наступну епоху типу ідентичності.

Бароко як європейське, так і українське, було якісно новим продовженням традицій середньовічної культури – наскрізь релігійної за своїм характером. За твердженням Л. Міляєвої, «теоретичні постулати його поетики не руйнували середньовічного світогляду, не замахувалися на традиційні переконання. Вони лише давали свіжі стимули художній культурі, що відроджувала, відновлювала на новому історичному етапі багато корінних релігійних істин, на яких базувалася віра, мораль та цілий ряд принципів соціального укладу феодального суспільства [7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проникнення цієї ідеї у формі необароковості в сучасну українську культуру визначне. Феномен бароко виходить за вузько стильові межі і набуває епохального світоглядної поліфонії; постає в метаісторичних вимірах. Бароковість як архетип української культури осмислюють С. Кримський, А. Макаров, М. Ольховик, Б. Парахонський, М. Сулима, Л. Ушкалов, Д. Чижевський та багато інших.

В епоху глобалізації проблема потрактування візуального мистецтва є неабияк актуальною і відкритою для подальших розвідок. Тому метою даної статті є дослідження перформансу та образу Козака Мамая як соціального, культурного, філософського феномену загалом, так і вивчення природи «мистецтва дії» з поглибленим потрактуванням образу-етнотипу Козака Мамая,, зокрема, використавши філологічний, історичний та компаративний **методи**.

Актуальність запропонованої теми наукового дослідження вмотивована необхідністю потрактування візуального мистецтва як соціально активного феномену відповідно до семантичних домінант та вербалізацією генетичного коду в буденності від Бароко до Революції Гідності.

Виклад основного матеріалу. Національна прикметність і співзвучність української духовності з бароковою свідомістю засвідчена численними прикладами. М. Ольховик обґрунтовує тезу про транскультурну універсальність барокового світовідчуття і називає бароковість суттєвим атрибутом українського художнього мислення [8].

Бароко уособлює міф про прекрасне минуле, звідси його притягальна і життєдайна енергія. Т. Гундорова називає необароко «поверненням барокової гри», вводить поняття «карнавальний постмодерн». Вагомість і органічність бароковості для української духовності підкреслює О. Петрова, влучно стверджуючи, що бароковий візерунок – це своєрідна «кардіограма» ускладненодраматичної української історії; це пам'ять про летаргічний сон України, про злети її духу та гіркоту культурного падіння [9].

С. Кримський виділив три ідеї, які містять культуромоделюючий потенціал: театральність – парадигмальна ознака бароко; палімсестність бароко (проступання в культурних текстах знаків минулого) як найхарактерніша ознака українського різновиду; культ візуалізації життя, позначений на всій системі мистецьких жанрів епохи бароко [10, с. 321, 339, 340.]. Можна провести певні паралелі із сьогоденням і простежити ці три ідеї у контексті необароковості як сучасного феномену. Одночасно можемо їх розглядати як підставу для утвердження української ідентичності, заснованої на національно-культурному ґрунті і адекватної сучасним реаліям.

Українська необароковість репрезентована світоглядно-естетичними ідеями та принципами віталізму, дивовижності, містеріальності, карнавальності, наскрізною універсалією є сміхове, доповнене засобами буфонади, іронії, гри. У цих рисах простежується відродження барокової театральності. Театральність постає у формі актуальної для сучасності перформативності – потенційної спроможності бути розіграним у формі мистецького дійства. Необарокове тяжіння до символів, образів та емблем минулого (на рівні фольклору та національної історії) розкриває барокову палімсестність. Культ візуалізації життя проявляється у творенні за допомогою новітніх мистецьких технік і форм відповідного коду культури та візуальної історії.

Митці прагнуть потрактувати, що означає бути українцем, який зміст нинішніх соціокультурних і геополітичних реалій, з ким і чим ми маємо себе ототожнювати. За влучною характеристикою філософа, мистецтвознавця О. Петрової, митці є творцями візуальної історії. Вони забезпечують ведення неперервного культурного діалогу, перекидають місток національно-культурної спадщини від епохи до епохи. Уся історія української культури ілюструє національно маркований матеріал. Можна простежити вияв ідентичності на рівні необарокової палімсестності і візуалізації життя. Національно значуща палімсестність стає запорукою культурної тяглості і підґрунтям національно-культурної ідентичності.

Візуальний код української культури вбачаємо у національно насиченому колориті художніх творів. На цю обставину звертає увагу відомий дослідник авангарду Ж. К. Маркаде. Французький теоретик вважає, що «колір», «простір» і «гумор» – це питомі особливості українського авангардного мистецтва.

Візуальний культурний код творять образи, емблеми, певні національно-культурні маркери, серед яких умовно можна виокремити історичні (козак, бандура, кобза), екофілійні (калина, виноград, квіти), етнообрядові типи («дерево життя»;

писанка, етнічний орнамент). Барокова емблематичність в сучасній візуальній культурі особливо багато і плідно може бути представлена образом Козака Мамая.

Тематичне звернення до яскравого вияву бароко – образу Козака Мамая спостерігаємо регулярно впродовж трьох останніх століть. Образ козака – своєрідна знакова, репрезентативна система нашої культури. Він відображає архетипові ознаки української культури і ментальності, проявляє національно-культурну ідентичність.

Мамай постає метасюжетом української культури, втілює національний код, вияв народної сміхової культури. Закономірним проявом звернення до цього образу сьогодні став Мамай-фест, історико-культурологічний фестиваль, що вже вшосте пройшов влітку 2013 р. на Дніпропетровщині. На фестивалі образ козака-Мамая об'єднує поезію, малярство, кіно, наукові диспути.

Образ Козака Мамая є сакральним ключем українського тезаурусу. Зображували Козака Мамая на полотнах і стінах хат, на дверях і віконницях, скринях. Очевидно, зображення Козака було магічним ключем та оберегом. О. Ільченко в своєму романі з народних уст констатує провідну роль метасимволу: «Обабіч славного Дніпра, по старезних селянських та козацьких хатах – на кленових та дубових полотнищах дерев, на кахляних грубах, на кованих скринях, на мальованих олійними фарбами полотнах, навіть на липових колодах вуликів частенько можна було бачити розмаїті парсуни Мамая, тисячі відмін його поличчя з новими раз по раз подробицями пригод, з новими щораз підписами, які вільно трактували діяння і вдачу героя, тисячі сюжетів, що підносили в народі славу Козака» [1, с. 67-68].

Яскраво репрезентовано в візуальному меседжі образ Козака Мамая та його побуту в скансені «Мамаєва Слобода». Мамаєва Слобода – просвітницький *музей просто неба* з відтвореним архітектурним ансамблем Наддніпрянщини XVIII сторіччя. Понад триста років тому ці землі належали Михайлівському Золотоверхому монастирю. Серед діброви над витоком річки Либідь приблизно в тому ж самому місці, де зараз міститься «Мамаєва Слобода», стояла монастирська *пасіка* з хутором та ставом. Зараз серед кучерявих вишневих садків, оперезаних плетеними тинами, стоїть козацька Слобода. В центрі архітектурного *ансамблю*, що нараховує 98 об'єктів, розташовується козацька триверха дерев'яна *церква* в ім'я Покрови Пресвятої Богородиці із *дзвінницею*, подібні до тих, що стояли на Запорозькій Січі в часи Богдана-Зиновія Хмельницького. Неподалік від церкви на узвишші серед невеликого поля пшениці видно *вітряк* – символ мирної хліборобської України. Далі над двома покритими очеретом, лілеями та лататтям озерами розташовуються *садиби* титаря, козаків-джур, козацького старшини, коваля із кузнею, гончаря із гончарною майстернею, ворожки, шинок єврея-крамаря, а також пасіка та водяний млин. Садиби складаються з різних за своїм господарським призначенням споруд: це комори, повітки, стайні, льохи, хліви, клуні, возівні тощо. Цей традиційний український краєвид доповнюється базарним майданом, управою та козацькою залогою. Використовуються об'єкти «Мамаєвої Слободи» методом відтворення живої історії, цебто максимально наближено до свого первісного функціонального призначення, а саме, для популяризації та відродження самобутніх народних традицій, звичаїв, обрядів, забутих трудових навичок та ремесел. Як зазначає директор «Мамаєвої Слободи» Костянтин Олійник: «Козак і українці – слова-синоніми. Козак Мамай – це найвища іпостась воїна, який міг, мов радар, сканувати територію. Справа в тому, що у козаків було три рівня захисту. По-перше, вони посилали в Крим, Туреччину чи Польщу вивідувачів під виглядом купців, кобзарів, лірників; другий рівень захисту – козацькі застави з сигнальними вежами, третій – енергетичний, коли воїн відчував сплеск негативу, чорну енергетику, яка йшла від Орди, що наближалася. Всі ці воїни, яких називали характерниками, будували церкви. Відомий для широкого загалу характерник Іван Сірко був фундатором межигірського монастиря, вкладав власні кошти у будівництво храмів і не робив з цього піару. Козак – це людина, покликана захищати фундаментальні цінності народу, свою землю» [11].

Концепт національної самобутності та звитяги репрезентовано в картинах художниці Катерини Косьяненко. Картини художниці – втілення класичної української образності, де на перехресті часів та епох зустрічається минуле з майбутнім. Роботи Катерини Косьяненко стилістично близькі до творів народного українського образотворчого мистецтва та барокового іконопису. У сюжетних лініях картин – традиційні теми та мотиви. Втім художниця реінтерпретує світ багатовікових цінностей та софістичних надбань. Серія картин про Мамая візуалізує уявлення про воїна-шевальє Мамая. Художниця зауважує: «Оскільки я закінчувала факультет сценографії в українській

Академії мистецтва, я вирішила підійти до цієї теми трішки кінематографічно, зробити таку розкадровку життя Мамая» [12].

Музична культура звертається до образу Мамая у піснях бандуриста Т. Компанійченка, гуртів «Кому Вниз», «ВопліВідоплясова». Повномірно реалізований цей образ в образотворчому мистецтві. До 20-річчя Незалежності України у Вінниці пройшла художня виставка «Козак Мамай – таємничий дух козацтва». Серед представлених – твори художника І. Горобчука, в доробку якого п'ять десятків Мамаїв. Виставка «Пісня Мамая» об'єднує серію картин митця О. Чегорка. Цікавим аспектом, властивим його художньому методу, є використання колористики петриківського розпису. Тут вбачаємо візуальний код у вигляді фольклорного цитування.

Упродовж двадцяти років творить серію «Козак Мамай» О. Скоп. Як вважає Н. Буланова, О. Скоп є ідеологом сучасного мамайства [13]. Свою серію художник присвятив пам'яті репресованих і страчених 1933 р. бандуристів, кобзарів, лірників. Таким чином, тематичний і знаково-символічний інтерес до козака Мамая в О. Скопа поєднується з виявом громадянської позиції, є соціально значущим жестом. Сучасний варіант мамайства пропонує художник А. Мельник. На думку мистецтвознавця Г. Скляренко, автор творить свою версію традиційного міфу. У гротескно-сатиричний спосіб аналізує неоднозначність та умовність історичних стереотипів.

Козак Мамай уособлює «думу народу про свою сутність», втілює риси української вдачі (героїзацію і поетичність, поєднані з гумором і самоіронією). А. Мельник зазначав, що всі ми – діти Мамаєві. Мамаєва тематика пронизує творчість художника останніх десяти років. Г. Скляренко простежує певну еволюцію поглядів митця. Якщо перші роботи позначені лірико-іронічним характером, то новий цикл («Мамайчуки') – це гостра сатира, звернення до соціально-політичної, громадянської проблематики. Об'єднує всі ці твори ментально закорінене сміхове, гумористичне начало, риси, вкорінені в українській ідентичності.

Перформативність як вияв необарокової театральності можна проілюструвати актуальним сьогодні мистецтвом дії. Серед різновидів акціоністського мистецтва в українському культурному просторі вирізняється насамперед перформанс. Термін походить від слів «виконання», «здійснення», а історичні корені сягають таких давньоукраїнських феноменів, як скоморохи, ряжені, містерії.

Перформанс зазвичай визначають як «публічне створення артефакту за принципом синтезу мистецтва і не-мистецтва, що не потребує спеціальних професійних навичок і не претендує на довговічність», «мистецтво миті, яке балансує на межі буття і небуття» [14, с. 27].

Перформанс – це мистецтво дії, в основі з досить вільними правилами, презентує розіграні перед глядачами у будь-якому місці живі візуально-процесуальні композиції, присвячені певній темі чи проблемі. Ігровий потенціал дійства виявляється в неочікуваності, провокативності, епатажі. Прикладами проведення численних перформансів є щорічні Гогольfest (Київ), Тижні актуального мистецтва (Львів).

У сучасних реаліях концентрованим і широкомасштабним перформансом може бути представлений Євромайдан. Творча спільнота включилася і підтримала протест низкою культурних, мистецьких акцій. Колективний арт еспресує усі можливі різновиди і жанри мистецтва. Тут виступають літератори і співаки, наявний плакат і різноманітні арт-об'єкти. Центральним мистецьким об'єктом є ялинка на Майдані у Києві, недобудований каркас якої вкритий українськими прапорами з назвами населених пунктів. Біля Адміністрації президента активісти встановили фортепіано, розмальоване у синьо-жовтий колір, на якому грали усі охочі. Театр «ДАХ» влаштував перформанс «Не втрачай голову». Співаючи гімн України, актори несли гільйотину, символічно закликаючи людей «залишатися з головою». Вони пройшли Майданом, врешті спалили гільйотину. Інший перформанс розіграли студенти – передали владі велетенське саморобне вухо, що мало символізувати вимогу бути почутими щодо відставки чинний влади і звільнення політв'язнів.

Символічною стала поява на Майдані Костянтина Олійника, директора «Мамаєвої Слободи» разом з кінним театром Олега Юрчишина. Пани регенерували палімпсестність часу та реалізували концепт поєднання минулого з майбутнім. Яскраві шати, вірні коні та дух козацької звитяги реінтерпретують традиційний образ доблесного воїна, котрий в тяжку хвилину захищає Батьківщину.

Сучасна художниця А. Кахідзе вважає Майдан як такий перфомансом, спільним художнім актом, роботою з реальністю. За її словами, Майдан – не спектакль, у якому в кожного з героїв є свої слова і відомо, коли буде завіса; тут навіть політики перетворюються на перформерів – впливають на процес, але не керують [15]. Люди на Майдані, на її думку, творять дію, прикладну до відчуття і переживання власної свободи. Розглядаючи події у мистецькій площині, А. Кахідзе певна, що провалу Майдану не може бути, адже в мистецтві нема провалів, можуть бути «помилки», пошуки [15].

Карнавальна культура, творена на Майдані, в основі якої гумор та іронія, стирає межі між творчістю і життям, високим і низовим, професійним і аматорським. Мистецтво дії відображає необарокові риси: ігрове начало, театральність, перформативність, іронічність, пародійність, синтетичність та синестезійність. Акціонізм стирає межу між мистецтва і навколишнім простором, пропонує своє осмислення реальності.

Висновки. Отже, в сучасному українському арті образ Козака Мамая залишається провідним. Використовуючи традиційні атрибути живопису, художники долучають до композиції новітні елементи, створюючи сучасну міфологему буття, яка реалізується в ідеях ментальності, візуалізації. У творчості сучасних митців образ Мамая є універсальною першоосновою міфопоетичної художньої реальності, вербалізовагої свідомості, що вводить у контекст онтологічної проблематики першообразу. Підсумовуючи, варто відзначити, що ідентичність як національно-культурна цілісність і самототожність у сучасних реаліях знаходить вияв у необароковості. Відштовхуючись від виділених С. Кримським трьох провідних ідей (театральності, палімсестності та культу візуалізації), можна простежити транскультурну універсальність феномену бароко в актуальних сьогодні ідеях перформативності і карнавальності, а також у візуальному коді культури: історичних і фольклорних образах, символах, емблемах.

Список літератури:

1. Ільченко О.: Твори в 2-х т. – К., 1979. – Т. 1. – 683 с.
2. Гоголь Н. В. О малоросийских песнях // Русская литература XIX в. Хрестоматия критических материалов. Выпуск II. – Харьков, 1961.
3. Элиаде М. Космос и история: Избранные работы. – М.: Прогресс, 1987. – 312 с.
4. Фунтікова Н. В. Формування у старшокласників образного мислення засобами мистецтва: дис. кандидата пед. наук: 13.00.01 / Фунтікова Надія Валентинівна. – Луганськ, 2000. – 224 с.
5. Лурье М. Граффити: коммуникация и самопрезентация / М. Лурье [Электронный ресурс]. – Режим доступу: http://www.eu.spb.ru/index.php
6. Сміт Е. Д. Національна ідентичність / Е. Д. Сміт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://litopys.org.ua/ smith/ smi. htm

7. Миляєва Л. С. Спасо-Преображенская церковь села Великие Сорочинцы Полтавской области // «Западноевропески барок и византийски свет». Научни скупови Српске академийе наука и уметности. – Београд, 1991, Кн. LIX. – 75 с.
8. Ольховик М. «Бароковий універсалізм» в українському художньому мисленні: автореф. дис. канд. філософ. наук: 09.00.08. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://disser.com.ua/contents/6975. html
9. Петрова О. Фольклорні традиції в українській ілюстрації 70–80-х років XX сторіччя / О. Петрова // Магістеріум. – Вип. 5: Культурологія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://aleph.ukma. kiev.ua/e-lib / Mahisterium /MAG _ISSUE5 _2000 _ culture/10_petrova_ om.pdf
10. Кримський С. Під сигнатурою Софії / С. Кримський. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 367 с.
11. Шклярська О. Сучасні козаки: фейсбучні супермени чи воїни, що змінюють реальність / О. Шклярська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ua.racurs.ua/974-suchasni-kozaky-feysbuchni-supermeny-chy-voyiny-scho-zminuut-realnist
12. Народний герой. Козак Мамай на картинах київської художниці Катерини Косьяненко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://katerynko.com.ua/2014/02/narodnyj-heroj-kozak-mamaj-na-kartynah-kyjivskoji-hudozhnytsi-kateryny-kosyanenko/.
13. Буланова Н. «Козак Мамай» у сучасному образотворчому мистецтві [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://slovoprosvity.org/2013/06/06/.
14. Махно Василь. Coney Island / Василь Махно. – Нью-Йорк, 2007.
15. Сергацкова Е. Алевтина Казидзе: «Майдан – это совместный художественный акт» / ART Ukraine. – 24 декабря, 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.artukraine.com.ua/articles/1774. html

Куриленко Д.В.
Институт филологии
Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

КОЗАК МАМАЙ: ТЕЗАУРУС ПРОШЛОГО СКВОЗЬ РЕФЛЕКСИЮ БУДУЩЕГО (ВИЗУАЛЬНО-ИСТОРИЧЕСКАЯ ПЕРЦЕПЦИЯ)

Аннотация
В статье репрезентирована интерпретация образа Козака Мамая как знаковой системы в визуальной культуре от времен Барокко до Революции Достоинства на перекрестке времен и эпох. Рефлектирована конкретная реализация образа-этнотипа как культурного патерна и народного символа генетического тезауруса.
Ключевые слова: Козак Мамай, архетип, визуальный код, образ-этнотип, перформативность.

Kurylenko D.V.
Institute of Philology
Taras Shevchenko National University of Kyiv

COSSACK MAMAY: THE TESAURUS OF THE PAST THROUGH THE REFLECTION OF THE FUTURE (VISUAL-HISTORICAL PERCEPTION)

Summary
There is a representation of an image of Cossack Mamay as a signing structure in the visual culture from the age of Barocco till the revolution of Dignity in the cross of changes and epochs. There is a reflection of the concrete realization of the image of ethno-type as a cultural pattern and a folk taken of a genetic thesaurus.
Keywords: Cossack Mamay, an archetype, a visual code, an image ethno-type, performativeness.

УДК 811.112.24

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ СТИЛІСТИЧНОГО АСПЕКТУ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ ДІЛОВОЇ КОРЕСПОНДЕНЦІЇ

Хмілярчук Н.С.
Львівський інститут економіки і туризму

У статті проводиться аналіз німецькомовного ділового листа в стилістичному аспекті Розглянуто пропозиції щодо написання ділового листа. Наведено приклади основних помилок при написанні ділового листа Розглянуті основні вимоги що до написання ділового листа та стилістичну норму ділової кореспонденції.
Ключеві слова: діловий лист,ділова кореспонденція,офіційний лист,стиль ділового листа,комунікативна структура,сталі вирази,стиль спілкування, лексичні засоби.

Постановка проблеми. В останні десятиріччя у зв'язку з прогресивним розвитком ділової співпраці з представниками міжнародного бізнесу посилилась увага до ділової письмової комунікації, оскільки суттєва частина спілкування у професійній сфері здійснюється у письмовому вигляді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом темі ділового листування були присвячені праці багатьох вітчизняних та закордонних лінгвістів таких як Н.Ф. Бориско, І.О. Деркач, Г.М. Кацавець, Т.А. Кресанова, М. Матусек, Л.І. Мацько, Л.М. Паламар, Й.І. Сущинського, О.Н. Падалко, І.Є. Шаргай, С.В. Шевчук, А. Херінга, та за кордонними вченими R. Šilhánová, W. Menzel, M. Kuhn.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Особливо важливо дотримуватись діючих міжнародних стандартів ділової переписки, оскільки навіть вільне володіння мовою може стати перешкодою,в разі якщо не буде враховано особливості ділового спілкування, а саме форми звертання, правильний переклад організацій, документів, мовні штампи, етика висловлювань, стійкі мовні вирази, які характерні для ділової кореспонденції певної країни, не було достатньо приділено уваги саме стилістичному аспекту ділового листа.

Мета статті – аналіз мовного,стилістичного аспекту ділової комунікації, а саме ділового (німецькомовного) листа, як важливої складової аналізу цього виду документації, що мають ряд особливостей пов'язаних з комунікативними завданнями, які вони виконують.

Існує два основні види офіційної кореспонденції: а) офіційне листування між державними установами різних країн, іноземними представництвами та їх посадовими особами (ноти, меморандуми, пам'ятні записки); цей вид кореспонденції використовується головним чином у дипломатичній практиці; б) ділові (комерційні) листи, що мають напівофіційний характер і широко практикуються при організації ділових контактів між фірмами, організаціями тощо [8].

Офіційно-діловий стиль обслуговує законодавство, адміністративно-господарську діяльність та інші сфери життя, пов'язані з діловодством і документацією. До найпомітніших рис цього стилю належить високий ступінь стандартизації мовних засобів, виразна логіка викладу, майже цілковита відсутність емоційності та образності, широке використання безособових і наказових форм. Лексика здебільшого нейтральна, вживається в прямому значенні. Застосовується особлива термінологія та використовуються специфічні синтаксичні конструкції, зокрема кліше. Для чіткішої організації тексту запроваджується поділ на параграфи, пункти, підпункти. Найхарактерніші для цього стилю речення – прості поширені. Уживаються, звичайно, й складні речення з сурядним та підрядним зв'язком, з відокремленими зворотами, зі вставними і вставленими конструкціями [5]. Офіційні листи відрізняються від приватних листів в основному змістом або предметом,ціллю,відносинами між автором та отримувачем листа: що найменш для двох партнерів переписки у змісті листа йдеться про подальшу суть службових або комерційних справ. При цьому є звичайно також перехідні форми і випадки, при яких бізнес партнери, які за звичай до себе звертаються на «ти», використовують ввічливу форму звертання, що існує для звертання в установах чи між партнерами, які не знають один одного або стоять один до одного в різній соціальній ієрархії. Для офіційно-ділового стилю є характерна стандартизація мовних засобів, логічний виклад інформації, практично відсутня емоційність та образність. Використовується здебільшого безособові речення, наказові форми. Лексика вживається здебільшого нейтрального характеру в прямому значенні. Найхарактерніші для цього стилю речення – прості поширені. Звичайно вживаються в офіційному діловому стилі комунікації, й складнопідрядні речення, використовуються інфінітивні конструкції та дієприкметникові звороти, які не є характерними для українського діловодства.

В. Менц та Кугн, розрізняють діловий лист в приватній сфері, в якому приватні особи звертаються в державні установи, служби,спілки,банки чи підприємства і суто ділові листи а саме ділова кореспонденція між діловими партнерами.

Діловий лист – це будь-яке письмове повідомлення, яке в межах ділового спілкування адресується одному або кільком одержувачам Ділові листи представляють особливу форму офіційного тексту і на противагу приватним листам визначаються додатковою стандартною формою мови та змісту. Діловий лист – це грамматично оформлений та семантично завершений тип тексту, що має особливу комунікативну структуру та наділений документальною силою. До комунікативних завдань, що вирішуються за допомогою ділового листа, належать: встановлення

© Хмілярчук Н.С., 2016

партнерських стосунків, створення атмосфери довіри та співробітництва між партнерами з метою розв'язання часом складних і суперечливих проблем, які виникають у процесі ділового спілкування. Таким чином, складання ділового листа потребує певної компетенції, яка має базуватися передовсім на глибокому розумінні стилістичних та прагматичних особливостей цього жанру [7].

В Німеччині діловий лист визначається Німецьким промисловим стандартом (DIN 5008, 676) Спеціально для діловодства, власне ведення ділової кореспонденції. Цей інститут займається правилами письма і формами ділової комунікації. Вони дуже чітко описують найменшу дрібницю, вказують як поділяти текст,як вносити таблиці рахунків і так далі. При складанні державного іспиту з діловодства потрібно знати усі правила наприклад, – жодних граматичних помилок; адреса пишеться в називному відмінку; при звертанні використовують ім'я отримувача, якщо є; невдала, недолуга стилізація; не повторювати одне і теж саме два рази і т.д.

Діловий лист є в основі своїй візитна картка фірми. Перше враження є переважно вирішальним. Стиль спілкування повинен бути ввічливим і офіційним, для кожного випадку потрібно вибирати інший. Найкраще є, якщо ділова кореспонденція сприймається як діалог. Мовні вирази, які не використовуються при розмові, не використовуються також при написанні ділового листа. Наприклад діловий лист ми не закінчуємо «Ich hoffe, Ihnen hiermit gedient zu haben» чи також «Ihrer Rückantwort mit Interesse entgegensehend». Стилізація німецькомовного ділового листа ставить наступні вимоги:

· не можна писати так, як розмовляють. Потрібно писати тільки потрібні слова і короткі речення;

· кожен німецький вираз при перекладі не завжди перекладається дослівно і відповідною кількістю слів, напр. ich werde verkaufen – продати;

· не потрібно використовувати слова значення яких ви не знаєте;

· потрібно уникати слова типові для новин і нетипові;

· жодних складних слів та складних граматичних конструкцій, допустимі тільки прості вирази;

· жодних «Ich«і «Wir«форм «Viele Dank für» взамін «Wir danken Ihnen für...».

· не можна використовувати ступені порівняння (sehr, voll und ganz), прийменники (seitens, zwecks).

Проаналізувавши ділові листи, які українські ділові партнери надсилають німецьким фірмам, прослідковуємо декілька помилок при стилістичному оформленні листа:

· використання слів з іншого функціонального стилю;

· вирази є не точними;

· повторення однокореневих слів;

· нелогічне поєднання;

· порядок імені в генетів;

Висновки і перспективи подальших досліджень. Граматичний аналіз показав, що в ділових листах домінує теперішній час,частіше вживається активний стан, частіше зустрічається інфінітивні конструкції,головним чином зустрічаються підрядні додаткові та умови. Отже, особливою формою офіційного тексту є діловий лист, якому властиві інформативність, стандартизованість, об'єктивність, конвенційність, нейтральність лексичних засобів, використання усталених кліше та термінології, обов'язкове дотримання форми та чіткість логічного викладу, структурованість, які сприяють виконанню функцій ділової кореспонденції.

Діловий лист повинен мати такі стилістичні властивості, як смислова і логічна цілісність, зв'язність та завершеність, інформативна значущість. Крім того, діловий лист має такі специфічні особливості, як: 1) об'єктивність; 2) інструментальність; 3) прагматичність; 4) конвенційність. Стилістичною засадою ділової кореспонденції є стандартизація, що фіксується лексико-фразеологічно та синтаксично. Вище Зазначені стилістичні особливості ділового листа забезпечують створення необхідного комунікативно-прагматичного ефекту, досягнення мети автора листа.

Перспективи подальших досліджень можуть бути пов'язані з ви вченням фразеологізмів та граматичними конструкціями, які найчастіше використовуються у складових ділового листа (звертання, текст листа та формула прощання).

Список літератури:

1. Деркач І. О. Особливості ділового письма англійською мовою / Збірник науково-методичних праць, вип. 12. – Мелітополь: Таврійський державний агротехнологічний університет. – 2008. – С. 1-5.
2. Крисанова Т. А. Лексико-граматичні особливості англійського та українського ділового листа: компаративний аспект / Філологічні науки. Мовознавство. № 17, – Луцьк. Науковий вісник. – 2009. – С. 31-34.
3. Котковець А. Л. Стиль англомовної ділової кореспонденції / Філологічні науки. Риторика і стилістика. – 2001. – С. 123.
4. Мацько Л. І. Стилістика української мови: підручник. – К.: Вища школа. – 2003. – С. 462.
5. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови: підручник. – К.: Либідь. – 1993. – С. 248.
6. Menzel W., Kuhn M. Korespondence v němčině. Obchodní korespondence. – Brno. – 2007. – С. 159, 257.
7. Шаргай І. Є. Комунікативно-прагматичні особливості французького ділового листа в оригіналі та перекладі / Автореф. дис. ... канд. філол. наук: – Київ: Університет ім. Т. Шевченка. – К., 1998. – 16 с.
8. Šilhánová Renata Lexikalische und phraseologische Aspekte der Textsorte Geschäftsbrief. – Radim Bačuvčík: VeRBuM. – 2011. – S. 148.

Хмилярчук Н.С.
Львовский институт экономики и туризма

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ АНАЛИЗА СТИЛИСТИЧЕСКОГО АСПЕКТА НЕМЕЦКОЯЗЫЧНОЙ ДЕЛОВОЙ КОРЕСПОНДЕНЦИИ

Аннотация
В статье проводится анализ немецкоязычного делового письма в стилистическом аспекте Рассмотрены предложения по написанию делового письма. Приведены примеры основных ошибок при написании делового письма Рассмотрены основные требования касающиеся написания делового письма и стилистическую норму деловой корреспонденции.
Ключевые слова: деловое письмо, деловая корреспонденция, официальное письмо, стиль делового письма, коммуникативная структура, устойчевые выражения, стиль общения, лексические средства.

Khmiliarchuk N.S.
Lviv Institute of Economics and Tourism

THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE ANALYSIS OF STYLISTIC ASPECT OF GERMAN BUSINESS CORRESPONDENCE

Summary
The paper analyses the German business letter in the stylistic aspect. Offers for writing business letter are considered. The examples of common mistakes while writing business letter are given. Main requirements for writing the business letter and stylistic norm of business correspondence are considered.
Keywords: business letter, business correspondence, official letter, business letter style, communicative structure, fixed expressions, communicative style, lexical means.

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

УДК 342

НЕДОСКОНАЛІСТЬ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ ОБОРОТУ ЖИТЛОВОЇ НЕРУХОМОСТІ В УКРАЇНІ ЯК ФАКТОР ПОРОДЖЕННЯ І САМОВІДТВОРЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ У ВКАЗАНІЙ СФЕРІ

Дикий О.В.
Національний університет «Одеська юридична академія»

Стаття присвячена дослідженню проблем детермінації злочинності в сфері обороту житлової нерухомості в Україні. Особлива увага автором приділяється дослідженню правових факторів злочинності у вказаній сфері. Визначено основні групи факторів, до яких відносяться: недоліки законодавчого регулювання правового режиму житлової нерухомості; відсутність належного законодавчого закріплення правового статусу ріелторських фірм; недосконалість кримінального та кримінально-процесуального законодавства.
Ключові слова: злочинність, детермінанти злочинності, оборот житлової нерухомості.

Постановка проблеми. В сучасних умовах процес створення та функціонування обороту житлової нерухомості в Україні відбувається в умовах правових, економічних та політичних реформ. Однак незважаючи на це сфера обігу житла в Україні стрімко криміналізується, що пов'язано з недосконалістю чинного законодавства, безсистемністю та неконсолідованістю роботи державних органів, недосвідченістю учасників правовідносин, що виникають у вказаній сфері та іншими факторами. У зв'язку з цим особливого значення набуває дослідження сучасних детермінант у вказаній сфері, що пов'язано з необхідністю розробки ефективних заходів попередження злочинності в сфері обороту житлової нерухомості.

Аналіз юридичної літератури. Варто звернути увагу, що детермінанти корисливої, економічної злочинності були детально проаналізовані у роботах вітчизняних (І.М. Даньшин, В.В. Голіна, О.В. Лисодєд, О.М. Джужа, П.П. Михайленко, В.М. Дрьомін, А.Ф. Зелинский, А.П. Закалюк, О.Г. Кальман та інших та зарубіжних вчених (А.І. Долгова, В.М. Кудрявцев, В.Є. Эминова, Г.А. Аванесов, Д.А. Шестаков, С.М. Иншаков та інших). Не применшуючи наукову цінність робіт вказаних вчених, варто звернути увагу, що дослідження детермінант у сфері обороту житлової нерухомості проводилося фрагментарно в межах злочинності проти власності.

Метою даної роботи є вивчення правових факторів злочинності в сфері обороту житлової нерухомості та вироблення пропозицій щодо їх усунення.

Викладення основного матеріалу. Перейдемо до вивчення детермінант, що є причиною або сприяють вчиненню злочинів в сфері обороту житлової нерухомості. Так, усю сукупність факторів, що детермінують сучасний стан злочинності в сфері обороту житлової нерухомості можна розділити на такі групи: соціально-економічні, організаційні, правові та інші. Разом з тим у цій роботі безпосередній інтерес становлять саме правові фактори породження злочинності у вказаній сфері. Серед них особливої уваги заслуговують: недоліки законодавчого регулювання правового режиму житлової нерухомості; відсутність належного законодавчого закріплення правового статусу ріелторських фірм; недосконалість кримінального законодавства.

Проведені дослідження показали, що в законодавстві України відсутнє єдине визначення категорії «житлова нерухомість». Також варто звернути увагу, що деякі нормативно-правові акти прийняті ще в минулому столітті та не відповідають сучасним реаліям. Так, Житловий кодекс УРСР [1] був прийнятий ще у 1983 році та взагалі не містить визначення категорії житлова нерухомість, а в тексті документу наводиться лише перелік жилих будинків, а також жилих приміщень, які утворюють житловий фонд України.

При аналізі законодавства, що регулює відносини у сфері обороту житлової нерухомості варто зазначити, що у кожній галузі права є своє визначення даної категорії, яке має, як спільні так і відміні ознаки. Незважаючи на це у кримінальному праві таке визначення відсутнє. Передбачене в пункті 20 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини проти власності» № 10 від 6 листопада 2009 року [10] визначення трактується, як – приміщення, призначене для постійного або тимчасового проживання людей (будинок, квартира, дача, номер у готелі тощо). До житла прирівнюються також ті його частини, в яких може зберігатися майно (балкон, веранда, комора тощо), за винятком господарських приміщень, не пов'язаних безпосередньо з житлом (гараж, сарай тощо). Звичайно, дане визначення не є універсальним та не може бути використаним при кваліфікації шахрайства або вимагання предметом якого виступає житлова нерухомість. Вказане визначення використовується при правозастосуванні, як кваліфікуюча ознака для таких злочинів, як крадіжка, грабіж, розбій та інші, що передбачають проникнення у таке житлове приміщення. Така ситуація негативно впливає на діяльність правоохоронних органів, що спрямування на попередження злочинності у сфері обігу житлової нерухомості, в силу складності встановлення об'єктивної сторони вчиненого злочину.

Відсутність належного законодавчого закріплення правового статусу ріелторських фірм також виступає одним із факторів, сприяє породженню та самовідтворенню злочинності у вказаній сфері. Так, незважаючи на гостру необхідність, про яку неодноразово наголошувалося вченими, а також фахівцями в сфері нерухомості [2, с. 368; 9, с. 21; 8, с. 176; 3, с. 334], досі не було прийнято нормативно-правового акту, який би

© Дикий О.В., 2016

регулював правові підстави здійснення ріелторської діяльності. Також варто звернути увагу, що відповідно до Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» ріелторська діяльність не потребує ліцензування, що на нашу думку є вкрай несприятливим фактором розвитку обігу нерухомості, а також попередження злочинності у вказаній сфері. Адже вказаним видом діяльності може займатися будь яка особа без підготовки. Як показують дослідження також не поодинокі випадки вчинення злочинів працівниками агентств нерухомості та приватними ріелторами. На підставі досліджених вироків було встановлено, що з 284 осіб, які вчинили злочини в сфері обороту житлової нерухомості, 49 особи займалися діяльністю, яка безпосередньо або опосередковано пов'язана з обігом житла в країні, з них 13 були ріелторами. Однак, на нашу думку реальна кількість таких злочинців значно більша, що пов'язано з високою латентністю злочинів даного виду та професійними навичками фахівців у сфері обороту житлової нерухомості, яким відомо про методи приховання злочинів, а також злочинні конструкції, що створюють видимість законної діяльності.

Варто звернути увагу, що одночасно з розвитком законної ріелтерської діяльності в сфері обороту житлової нерухомості розвинулася сфера надання нелегальних ріелтерських послуг. Причиною поширеності діяльності таких посередників стало те, що розмір винагороди за наданні ними послугу значно нижчий, ніж послуги агентств нерухомості. При цьому їх доходи істотно вищі, ніж заробітна плата працівників агентств нерухомості. Широке поширення нелегальних послуг з боку приватних посередників призвело до того, що різні злочинні групи і окремі злочинці стали цим користуватися. Так відомі випадки коли злочинці давали оголошення про надання допомоги при операціях з житловою нерухомістю та з числа осіб які до них звернулися вибирали собі жертв.

Одним із головних факторів сучасного стану та розвитку злочинності в сфері обороту житлової нерухомості є недосконалість кримінального законодавства.

Загальновідомо, що охоронні та попереджувальні завдання кримінальне законодавство здатне виконати лише при суворому дотриманні правових принципів. Одним із них є принцип справедливості. Він має два аспекти: справедливість кримінального закону і справедливість покарання, призначуваного судом за злочин. Справедливий закон, який відповідає вимозі соціальної обґрунтованості криміналізації діянь і пеналізації злочинів. Якщо не відповідає цим вимогам – закон приречений на бездіяльність як такий, що не відображає правосвідомості суспільства і не захищає його інтересів [7].

На підставі дослідження вироків по кримінальних справах в сфері обороту житлової нерухомості ми дійшли висновку, що вказаний принцип виконується не в повній мірі. Особливо це простежується при заволодінні правом власності на об'єкти житлової нерухомості, коли внаслідок дій зловмисників потерпілий втрачає власне житло. При цьому, відповідно до статей 189, 190 КК України кваліфікація злочину і покарання здійснюється на підставі розміру шкоди нанесеної злочинним посяганням, тобто вартості об'єкту житлової нерухомості:

· при заподіяні значної шкоди (збитки на суму від ста до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян) передбачене покарання у вигляді штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправних робіт на строк від одного до двох років, або обмеження волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до трьох років;

· при заподіяні шкоди у великих розмірах (збитки в двісті п'ятдесят і більше разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян) передбачене покарання у вигляді позбавлення волі на строк від трьох до восьми років;

· при заподіяні шкоди в особливо великих розмірах (збитки в шістсот і більше разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян) передбачене покарання у вигляді позбавлення волі на строк від п'яти до дванадцяти років з конфіскацією майна.

Варто звернути особливу увагу, що вартість об'єктів житлової нерухомості відрізняється залежно від місцеперебування такого майна. Очевидно, що вартість квартири в великому місті де населення перевищує 500 тис. осіб буде в рази перевищувати вартість схожої квартири в населеному пункті з населенням менше 50 тис. осіб. Наприклад, в місті Одеса (населення близько 1 млн. осіб) в середньому вартість 1 кв.м. становить близько 1000 дол. США, а у місті Болград (населення близько 18 тис. осіб) в середньому 1 кв.м. коштує близько 300 дол. США. Тобто при однакових діях зловмисників та однаковому наслідку вчинення злочину (втрата права власності на об'єкт житлової нерухомості потерпілим), фактично буде різна міра кримінальної відповідальності, що буде залежати лише від вартості житлової нерухомості, що на нашу думку є неприйнятним та таким, що не відповідає принципу справедливості. Адже у будь якому з цих випадків потерпілий втрачає право власності на об'єкт житлової нерухомості чим порушуються його основоположні конституційні права. Зазначене негативно впливає на практику застосування норм кримінального права і як наслідок на попередження злочинності в сфері обороту житлової нерухомості.

Також, варто звернути увагу, що із прийняттям КК України в 2001 році [4] було дещо змінено диспозитивну частину статті 189. Так, у статті 189 КК України передбачено, що вимагання – вимога чужого майна чи права на майно або вчинення будь-яких дій майнового характеру з погрозою насильства над потерпілим чи його близькими родичами, обмеження прав, свобод або законних інтересів цих осіб, пошкодження чи знищення їхнього майна або майна, що перебуває в їхньому віданні чи під охороною, або розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі родичі бажають зберегти в таємниці (вимагання). Кримінальний закон закріплює в частинах 2, 3, 4 статті 189 КК України відповідальність за кваліфіковані та особливо кваліфіковані форми вимагання, що поєднані із заподіянням до жертв фізичного насильства. Такі злочини є особливо небезпечними, оскільки часто до потерпілих застосовуються різноманітні засоби як психологічного, так і фізичного впливу.

Проте повністю погодитись з думкою законодавця, щодо об'єктивної сторони злочину не можна. Так, вивчення кримінальних справ, розглянутих судами у справах про вимагання, передбаченого статті 189 КК України, показує, що цей злочин вчиняється з застосуванням, не тільки погрози насильства, а в більшості випадків з застосуванням самого насильства, що не є небезпечним для життя і здоров'я. Як показує практика, при вчиненні такого роду суспільно небезпечних діянь, злочинці, з метою примусити потерпілого до відчуження права власності на об'єкт житлової нерухомості або коштів, застосовували насильство, шляхом нанесення потерпілим побоїв, які фактично являються легким або середньої тяжкості тілесним пошкодження. В залежності від наслідків дії зловмисників можна кваліфікувати за частиною першою статті 122 (умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження без обтяжуючих обставин), статтею 125 (умисне легке тілесне ушкодження), частиною першою статті 126 (умисне завдання удару, побоїв або вчинення інших насильницьких дій, без обтяжуючих обставин). На підставі аналізу статі 477 КПК України можна стверджувати, що кримінальне провадження за вказані злочини здійснюється у формі приватного обвинувачення, яке може бути розпочате слідчим, прокурором лише на підставі заяви потерпілого [6]. Тобто, якщо потерпілий не звернеться до суду про притягнення винних до відповідальності за дії передбачені вказаними статтями КК України, то вони фактично уникнуть відповідальності.

При дослідженні КК України в редакції від 28.12.1960 року, слід звернути увагу, що в положеннях стаття 82-6 чітко передбачено, не тільки погрозу застосування насильства, а й фактичне застосування насильства, яке не є небезпечним для життя і здоров'я [5].

Аналізуючи положення постанови Пленуму Верховного Суду України № 10 від 06.11.2009 року «Про судову практику у справах про злочини проти власності», ми не знайдемо рекомендацій, як діяти судам в ситуаціях, коли до потерпілих застосовують насилля, що не є небезпечним для життя і здоров'я. Складається думка, що як законодавча, так і судова влада не передбачають можливості, що до потерпілого при вимаганні може застосовуватися насилля, яке не є небезпечним для життя і здоров'я [10].

На нашу думку виключення такої кваліфікуючої ознаки, як «застосування насильства, що не є небезпечним в момент спричинення» є необґрунтованим і створює прогалину в кримінальному законі. Фактично скасування цього положення дозволяє особам, які вчиняють злочини в сфері обороту житлової нерухомості ухилятися від відповідальності за застосування до потерпілих насилля. Це створює видимість безкарності, що в свою чергу є одним із факторів для вчинення нових злочинних посягань в сфері обігу житлової нерухомості.

Висновки. Звичайно, дослідження детермінант злочинності в сфері обороту житлової нерухомості не є самоціллю. Воно допоможе в розробці теоретичних та практичних рекомендації щодо удосконалення законодавства та практики його застосування для ефективного попередження злочинності у сфері обігу житлової нерухомості, що розкриває нові можливості у наукових пошуках.

Список літератури:

1. Житловий кодекс Української РСР від 30.06.1983 (УРСР) // Відомості Верховної Ради. – 1983. – Додаток до № 28. – Ст. 573.
2. Законодавство України про нерухомість / Упор. Гутарін Я. М. – Київ: Юрінком Інтер, 1999. – 368 с.
3. Колесников К. В. Ліцензування ріелторської діяльності як засіб державного регулювання в Україні та за кордоном / К. В. Колесников // Форум права. – 2009. – № 3. – С. 329–336 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/ FP/2009–3/09kkvtzk.pdf
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
5. Кримінальний кодекс України від 28.12.1960 // Відомості Верховної Ради УРСР від 12.01.1961. – 1961 р. – № 2. – Ст. 14.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2013 // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–10, № 11–12, № 13. – Ст. 88.
7. Курс уголовного права: В 5 т. Том 1. Общая часть: Учение о преступлении / под ред. Н. Ф. Кузнецовой, И. М. Тяжковой. – Москва: Зерцало, 2007. – 624 с.
8. Микитчик А. В. Кримінологічні засади запобігання шахрайству з нерухомістю: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08 / Андрій Васильович Микитчик; Київ. нац. ун-т внутріш. справ. – Київ, 2008. – 224 с.
9. Павлова Н. В. Особливості розслідування шахрайства, пов'язаного з відчуженням приватного житла: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09 / Наталя Валеріївна Павлова; Дніпропетров. Держ. ун-т внутріш. справ. – Дніпропетровськ, 2007. – 224 с.
10. Про судову практику у справах про злочини проти власності Постанова Пленуму Верховного Суду України від 6.11.2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0010700–09

Дикий О.В.
Национальный университет «Одесская юридическая академия»

НЕСОВЕРШЕНСТВО ЗАКОНОДАТЕЛЬНОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ОТНОШЕНИЙ В СФЕРЕ ОБРАЩЕНИЯ ЖИЛОЙ НЕДВИЖИМОСТИ В УКРАИНЕ КАК ФАКТОР ПОРОЖДЕНИЯ И САМОВОСПРОИЗВОДСТВА ПРЕСТУПНОСТИ В УКАЗАННОЙ СФЕРЕ

Аннотация
Статья посвящена исследованию проблем детерминации преступности в сфере оборота жилой недвижимости в Украине. Особое внимание автором уделяется исследованию правовых факторов преступности в указанной сфере. Определены основные группы факторов, к которым относятся: недостатки законодательного регулирования правового режима жилой недвижимости; отсутствие надлежащего законодательного закрепления правового статуса риэлторских фирм; несовершенство уголовного и уголовно-процессуального законодательства.
Ключевые слова: преступность, детерминанты преступности, оборот жилой недвижимости.

Dykyi O.V.
National University «Odessa Law Academy»

IMPERFECTION OF LEGAL REGULATION OF RELATIONS IN THE SPHERE OF THE TURNOVER OF HOUSING ESTATE IN UKRAINE AS A FACTOR OF GENERATION AND SELF-REPRODUCTION OF CRIMINALITY IN THE SPECIFIED SPHERE

Summary
The article is dedicated to the researching of problems of determination of criminality in the sphere of the turnover of housing estate in Ukraine. The author emphasizes the researching of legal factors of criminality in the specified sphere. Main groups of factors have been defined. These groups are the following: the defects of legal regulation of the legal regime of housing estate; the absence of proper legal enforcement of the legal status of real estate firms; the imperfection of criminal and criminal procedural legislation.
Keywords: criminality, determinations of criminality, turnover of housing estate.

УДК 343.8(091)(432):930.25(477.82)

АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ З КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ ПОЛІТИКИ ПОЛЬСЬКОЇ ДЕРЖАВИ (1918–1939 РОКИ)

Пащук Т.В.
Луцький інститут розвитку людини Університету «Україна»,
Громадська організація «Волинське товариства польського права»

У статті проведений комплексний аналіз фондів Державного архіву Волинські області. Завдяки яким вдалося проаналізувати становлення кримінально-виконавчої політики польської держави у період з 1918-1939 рр. (на території сучасної Волинської області). Досліджено тюрми, історію їх виникнення, порядок підпорядкування, спостереження та максимальні терміни ув'язнення, контингент в'язнів. Наводяться по кожній тюрмі справи, які містяться у вище зазначеному архіві для більш свідомого усвідомлення тодішньої політики. Зазначаються фонди, у яких дану інформацію можна відшукати.
Ключові слова: Державний архів Волинської області, фонди, справи, кримінально-виконавча політика, польська держава.

Постановка проблеми. Розпочинаючи характеристику Державного архіву Волинської області Волині з кримінально – виконавчої політики, ми повернемося до історії і зазначимо, що, починаючи з XIV ст., волинські землі перебували у складі Великого князівства Литовського.

Після Люблінської унії 1569 р. Волинь відійшла до Корони Польської. Було утворене Волинське воєводство з центром у м. Луцьку. Після 2-го та 3-го поділів Речі Посполитої (1793, 1795), Волинь була приєднана до Російської імперії. Її землі входили до складу спочатку Волинсько-

© Пащук Т.В., 2016

го намісництва (до 1795 р. – Ізяславського), а з грудня 1796 р. – Волинської губернії (центр – Новоград-Волинський, з 1804 р. – Житомир).

У травні 1919 р. західні повіти Волинської губернії фактично, а з 1921 р. – формально, відійшли до складу Польщі. Тут було створено Волинське воєводство з центром у м. Луцьку, яке існувало до вересня 1939 року.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Об'єктивне дослідження історії Волинського воєводства щодо кримінально – виконавчої політики польської держави на межі 1918-1939 рр. не знайшла систематичного висвітлення в науковій літературі, можливе лише за умови залучення масивної кількості архівних документів і матеріалів Державного архіву Волинської області (далі ДАВО).

Аналіз історичної літератури і правової останніх років засвідчує, що її все більше поповнюють розвідки, що ґрунтуються на новій методологічній основі, а не на архівних і документальних джерелах. Разом з тим, дослідники ще не залучили необхідні архівні матеріали, які зберігаються у вище згадуваному архіві.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Особливий науковий інтерес представляють фонди Державного архіву Волинської області, які містять велику кількість документів і значної кількості інформації про історичне і правове минуле Волинського воєводства, що безпосередньо стосується кримінально – виконавчої політики. Які є недостатньо досліджені і висвітлені у науковій, історичній, правовій літературі.

Мета статті. Головною метою цієї статті є те, що уперше розкриваються матеріали (фонди) ДАВО, як джерело відтворення, змін і перетворень у Волинському воєводстві (Волинської сучасної області) з кримінально-виконавчої політики польської держави межі 1918-1939 рр., зумовлені політикою польської держави щодо України.

Отже, розпочнемо детальну характеристику фондів, які стосуються безпосередньо кримінально – виконавчої політики польської держави.

Виклад основного матеріалу. Кримінально-виконавча політика є складовою загальної політики будь-якої держави у сфері боротьби зі злочинністю, яка на підставі норм кримінального права визначає основні напрями правотворчої діяльності держави і правозастосовної діяльності відповідних державних органів у сфері реалізації кримінального покарання.

На формування і розвиток кримінально-виконавчої політики прямо чи опосередковано впливає комплекс соціальних факторів: соціально-політичний стан суспільства, проголошені і фактично реалізовані соціально-моральні цінності і правові уявлення, стан і динаміка злочинності в країні та інше.

Кримінально-виконавчу політику Польської держави ми розпочнемо із тюрем, які є першоджерелами ДАВО щодо даної теми статті.

Історія створення Луцької міської тюрми була одночасно з судовими органами. Слугувала для попереднього ув'язнення та відбування тюремного покарання обвинувачуваних у революційній діяльності, а також кримінальних злочинців. У Луцькій тюрмі відбували покарання засуджені до трьох років ув'язнення.

Відзначалась жорстокими режимами та знущаннями над політичними в'язнями.

Підкорювалась Люблінській окружній дирекції тюрем. Крім того, знаходилась під спостереженням: спочатку повітового староства, а з 1921 року – прокуратури Луцького окружного суду.

Ліквідована у вересні 1939 року.

Дана Луцька міська тюрма, м. Луцька Волинського воєводства 1918-1939 рр. знаходиться у фонді 47 ДАВО, який складається із описів.

Опис 1 містить справ: 1664; 1921–1939 рр., а саме такі як статистичні дані про в'язнів Луцької тюрми, журнал реєстрації в'язнів, книга реєстрації прибуття та вибуття в'язнів, особові справи службовців тюрми. Відомості на видачу платні тюремній охороні, особові справи в'язнів, алфавітні списки в'язнів, списки політичних в'язнів-українців, в'язнів-комуністів та ін.

Опис 2 містить справ: 61; 1920–1922, 1927–1939 рр. Такі, як розпорядження Міністерства юстиції про надання службовцям тимчасової допомоги, про зміни в розрахунково-касових інструкціях, накази начальника тюрми (1929), службові рапорти про наявність в'язнів, відомості про кількість в'язнів, листування з Міністерством юстиції про виділення додаткового кредиту на виплату платні службовцям тюрми, на ремонт тюремного приміщення, касові документи, особові справи службовців тюрми, відомості на видачу платні, грошової надбавки службовцям тюрми, особові справи, особові картки в'язнів, журнал реєстрації в'язнів, переведених в інші тюрми (1931), журнал реєстрації осіб, звільнених з тюрми (1932), журнал реєстрації службових рапортів про чергування в тюрмі, журнал реєстрації особистих речей в'язнів та ін.

Опис 3 містить справ: 133; 1921–1930, 1934–1939 рр. Особові справи в'язнів.

Опис 4 містить справ: 1355; 1919–1939 рр. Про циркуляри, циркулярні листи Міністерства юстиції про освітлення та опалення тюремного приміщення, про доставку вугілля, про санітарний стан тюрми, про харчування, лікування, роботу в'язнів, про видачу кредитів та контроль над їх витратою, потребу друкованих видань, призов в армію громадян, про в'язнів єврейської національності та ін., розпорядження Міністерства юстиції про переміщення в'язнів, реєстрацію в'язнів при слідчому відділі, роботу в'язнів, закупівлю необхідного інвентарю для відділу праці, про тюремну бібліотеку, протипожежні заходи, богослужіння для в'язнів іудейського віросповідання, з інших господарських, фінансових та кадрових питань, накази начальника тюрми, рапорти начальника тюрми Міністерству юстиції про лікування в'язнів, придбання для в'язнів одягу, білизни, взуття та ін., про обмундирування службовців тюрми, про прийняття та звільнення з роботи, дисциплінарні порушення тюремних працівників, з фінансових питань, службові рапорти та відомості про стан тюремної служби, наявність в'язнів, кількість прибулих та вибулих в'язнів, про дострокове звільнення, голодовки, самогубства, дисциплінарні порушення та втечу в'язнів, про виконану роботу в'язнями, кількість використаних на харчування в'язнів продуктів, Звіти про виконання бюджету, господарські звіти, звіти про санітарний стан тюрми, звіти про особовий склад тюрми, журнали

реєстрації прибулих, вибулих, звільнених, хворих в'язнів, листування з Міністерством юстиції, прокурором Луцького окружного суду про політичних в'язнів, переміщення в'язнів в інші тюрми, придбання тюремного інвентарю, медикаментів, господарських речей, обмундирування службовців, закупівлю продуктів, про харчування в'язнів, забезпечення їх білизною та одягом, про опалення, освітлення, санітарний стан приміщення тюрми, будівництво лазні та пральні в тюрмі, про тюремну школу та бібліотеку, голодовку в'язнів, цензуру кореспонденції в'язнів, облік роботи в'язнів, виконання бюджету, про медперсонал, розведення шовковиків та з інших фінансових, господарських та кадрових питань, журнали реєстрації кореспонденції тюрми, журнали реєстрації кореспонденції в'язнів, документи (протоколи зборів, звіти, бюджет, списки) товариства опіки над тюрмою, документи (відомості, листування, списки, заяви) про роботу каси взаємодопомоги при тюрмі, касові документи, статистичні відомості, дані про кількість і склад в'язнів, про роботу, захворюваність і смертність в'язнів, про роботу тюремної школи і бібліотеки, санітарні інструкції для лікарів та начальників тюрми, книги обліку речей, цінностей та грошових вкладів в'язнів, розклад лекцій та уроків тюремної школи, особові справи службовців тюрми, відомості на видачу платні службовцям тюрми, відомості про особовий склад, особові справи в'язнів, алфавітний перелік в'язнів, свідоцтва про дострокове звільнення в'язнів, табелі успішності, списки службовців тюрми, списки в'язнів тюрми, прибулих та звільнених в'язнів, переведених в'язнів з інших тюрем Волинського воєводства та тих, яких слід перевести з Луцької тюрми, в'язнів російської та української національності, кримінальних в'язнів, списки тюремних приміщень, книг тюремної бібліотеки, заяви громадян про прийняття на роботу в Луцьку тюрму, заяви в'язнів про медичну допомогу, видачу метричних свідоцтв для прийняття римсько-католицького віросповідання та ін., журнал обліку заяв в'язнів та ін. [1].

Наступною є Ковельська тюрма, в якої історія створення подібна до Луцької міської тюрми, яка сформулювалась одночасно з судовими органами в 1919 році.

Слугувала для попереднього ув'язнення та відбування тюремного покарання обвинувачуваних у революційній діяльності, а також кримінальних злочинців. В Ковельській тюрмі відбували покарання засуджені до одного року ув'язнення.

Відзначалась жорстокими режимами та знущаннями над політичними в'язнями. Підкорювалась Люблінській окружній дирекції тюрем, крім того, знаходилась під наглядом повітового старосства, а з 1921 року – прокуратури Луцького окружного суду.

Ліквідована у вересні 1939 року зі встановленням на Волині радянської влади.

Згадки про дану тюрму знаходяться у ДАВО, а саме у фонді 281 Ковельська тюрма, м. Ковель Ковельського повіту Волинського воєводства, 1919–1939 рр. який містить у собі описи:

Опис 1 містить справ 1572; 1921–1939 рр.,а саме журнали реєстрації в'язнів, книга обліку в'язнів (1935), справи в'язнів, реєстраційні картки в'язнів (1935–1936), список в'язнів (1932), алфавітний список в'язнів, звільнених з тюрми (1939) та ін.

Опис 2 містить справ: 183; 1931–1939 рр. Справи в'язнів.

Опис 3 містить справ: 227; 1919–1939 рр., про циркуляри, накази, розпорядження Міністерства юстиції, рапорти начальника тюрми, тюремних наглядачів про дисциплінарні порушення, бунти, голодовку, втечі, листування та переміщення в'язнів; про школу, бібліотеку, санітарний стан тюрми; про витрати на утримання в'язнів; про службовців тюрми, постанови та протоколи розслідувань про втечі та дисциплінарні порушення в'язнів, листування начальника Ковельської тюрми з Міністерством юстиції, прокуратурою Луцького окружного суду, тюрмами про переміщення, звільнення, голодовки, цензуру листування в'язнів, про санітарний стан, роботу школи та бібліотеки тюрми, надання медичної допомоги в'язням, придбання для тюрми нерухомого майна, про особовий склад працівників тюрми та ін., журнали реєстрації кореспонденції, статистичні звіти про кількість, склад в'язнів, про захворюваність та смертність в тюрмі, справи в'язнів, копії вироків, відомості про в'язнів, які достроково звільнилися з тюрми (1932), свідоцтва про звільнення (1935–1936), відомості про кількість в'язнів, які перебували на забезпеченні тюрми, журнал обліку видачі в'язням продуктів і канцелярського приладдя (1933), проекти, плани та розрахунки будівництва приміщення тюрми, звіт про кількість і склад службовців тюрми (1935), відомості на видачу платні службовцям тюрми, списки службовців тюрми, членів каси взаємодопомоги, списки в'язнів, звільнених, списки книг тюремної бібліотеки, заяви в'язнів про поліпшення умов тюремного режиму, договори начальника тюрми з жителями про продаж продуктів харчування і палива для потреб тюрми (1936), щоденне меню з переліком використаних продуктів та ін. [2].

Останньою є Володимирська тюрма, історія виникнення якої аналогічна до виникнення вище згаданих тюрем.

Фонд 302. ДАВО. Володимирська тюрма, м. Володимир Володимирського повіту Волинського воєводства, 1919–1939 рр. і містить в собі опис:

Опис 1 містить справ: 36; 1925, 1929–1932, 1936–1939 рр. Справи в'язнів, таких як: Вавринчука В.М., Вагенгауера Х.В., Вигеля А.Д., Гарбарчука С.Т., Гальдберга Ш.Д., Дацька Ф.С., Дащука Л.С., Демчука І.І., Дмитрука М.Е., Дмитрука П.К., Друця М.О., Дубчука І.С., Ковальчука О.А., Козачука А.Л., Колтонюка І.У., Колпатюка В.П., Левсюка І.С., Левчука А.В., Левчука Ф.Г., Миронюка Я.М., Мундринця І.В., Новосада Г.Н., Осипчука М.Т., Памійчук М.С., Парахомчука С.А., Побережнюка Л.С., Поручніка Ф.Б., Романюка Г.Н., Самчука О.А., Синиго О.Т., Сладкевича В.Ф., Стельманчука З.Г., Цеся В.Д., Шевчука А.О., Шилельського Т.Д., Ягодника Л.М. [3].

Висновок. Отже, фонди ДАВО містять поки що всебічно не вивчений науковцями, дослідниками винятково великий за обсягом і значний за інформаційним ресурсом документальний комплекс для дослідження та розкриття проблеми кримінально-виконавчої політики з 1918-1939 рр.

внаслідок приєднання до польської держави та із утворенням Волинського воєводства з центром у м. Луцьку, розгортання на теренах самодержавної політики щодо України.

Абсолютна більшість архівних матеріалів, які охоплюють події та процеси, що відбулися у цьому регіоні, були недавно розсекречені і тому в обіг вводяться уперше.

Список літератури:

Державний архів Волинської області / Далі ДАВО /
1. Ф. 47. – Луцька міська тюрма, м. Луцьк Волинського воєводства, 1918–1939 рр. – Опис 1. Справи: 1-1664; Опис 2. Справи: 1-61; Опис 3. Справи: 1-133; Опис 4. Справи: 1-1355.
2. Ф. 281. – Ковельська тюрма, м. Ковель Ковельського повіту Волинського воєводства, 1919–1939 рр. – Опис 1. Справи: 1-1572; Опис 2. Справи: 1-183; Опис 3. Справи: 1-227.
3. Ф. 302. – Володимирська тюрма, м. Володимир Володимирського повіту Волинського воєводства, 1919–1939 рр. – Опис 1. Справи: 1-36.

Пащук Т.В.
Луцкий институт развития человека Университета «Украина»,
Общественная организация «Волынское общество польского права»

АНАЛИЗ ГОСУДАРСТВЕННОГО АРХИВА ВОЛЫНСКОЙ ОБЛАСТИ ПО КРИМИНАЛЬНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЙ ПОЛИТИКЕ ПОЛЬСКОГО ГОСУДАРСТВА (1918-1939 ГОДОВ)

Аннотация
В статье проведен комплексный анализ фондов Государственного архива Волынской области. Благодаря которым удалось проанализировать становление криминально-исполнительной политики польского государства в период с 1918-1939 гг. (на территории современной Волынской области). Исследовано тюрьмы, историю их возникновения, порядок подчинения, наблюдения и максимальные сроки заключения, контингент заключенных. Приводятся по каждой тюрьме дела, которые содержатся в выше указанном архиве для более сознательного понимания тогдашней политики. Указываются фонды, в которых данную информацию можно отыскать.
Ключевые слова: Государственный архив Волынской области, фонды, дела, уголовно-исполнительная политика, польское государство.

Pashchuk T.V.
Lutsk Institute of Development of Man of University «Ukraine»,
Public Organization «Volyn Association of Polish Law»

THE ANALYSIS OF RECORD OFFICE OF VOLYN AREA FROM CRIMINALLY-EXECUTIVE POLITICS OF THE POLISH STATE (1918–1939 YEARS)

Summary
A complex analysis of funds of the Record office of the Volyn areas was conducted in the article. Due to that it was succeeded to analyse becoming of criminally-executive politics of the Polish state in a period from 1918 -1939 (on territory of the modern Volyn area). Prisons, history of their origin, order of submission, supervision and maximal terms of conclusion, contingent of prisoners, are investigational. Files over, that are contained in the higher marked archive for more conscious realization of that time politics, are brought on every prison. Funds in that this information can be found are marked.
Keywords: Record office of the Volyn area, funds, files, criminally-executive politics, Polish state.

УДК 352.075.1(477)

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: НА ПРИКЛАДІ ФРАНЦІЇ ТА ПОЛЬЩІ

Петришина М.О., Колодяжний О.О.
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена вивченню основних характеристик місцевого самоврядування. Досліджено моделі його організації у Франції та Польщі. Проаналізовано інституційну та системно-структурну організацію місцевого самоврядування. Особлива увага приділена окремим аспектам його розвитку та реформування. Підсумовано досвід функціонування та розвитку місцевого самоврядування в цих країнах, а також зроблено висновки щодо можливості його використання для України.
Ключові слова: місцеве самоврядування, системи місцевого самоврядування, моделі організації місцевого самоврядування, інститути муніципальної влади, системно-структурна організація місцевого самоврядування.

Постановка проблеми. Місцеве самоврядування є стабільним інститутом муніципальної влади, який спроможний виконувати покладені на нього обов'язки перед громадою і нести відповідальність за власні дії, адже вирішення важливих питань повсякденного життя є його прерогативою. Проте соціально-економічна та політична криза відбиває недоліки його розвитку у сфері здійснення повноважень, організації роботи, механізму формування, тим самим, спонукаючи законодавця до його комплексного реформування.

Одним з пріоритетів сталого розвитку демократичних держав сьогодні є удосконалення місцевого самоврядування [24, с. 71]. Так, аналіз основних систем місцевого самоврядування свідчить, що останнє будується на поєднанні різних теорій, концепцій і відповідно на поєднанні різних варіантів взаємодії як державних, так і недержавних (громадських) елементів. Відтак, свого поширення в світі набуває так звана змішана модель його організації, поєднуючи начала прямого державного управління та місцевого самоврядування [25, с. 5].

З розвитком незалежної державності України перед органами місцевого самоврядування постають нові виклики і завдання, з якими їм не доводилося стикатися за час формального існування цих органів (радянський період) [22]. Відсутність розуміння необхідності комплексного підходу до реформування місцевого самоврядування тривалий час унеможливлює забезпечення достатнього рівня його функціонування та розвитку. Низка соціально-економічних, політичних та інших факторів і передумов не сприяють його оновленню, а часто і нівелюють спроби його реформування. Варто погодитись з думкою про те, що подібна перехідна модель місцевого самоврядування характерна для країн, які лише починають будувати демократичну державну та правову системи [23]. Проте досвід європейських держав у цій сфері, зокрема Франції і Польщі, доводить, що місцеве самоврядування може бути ефективним та дієвим інструментом здійснення публічної влади на місцях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню конституційно-правових проблем організації та функціонування місцевого самоврядування присвятили свої праці такі вчені, як М. О. Баймуратов, О. В. Батанов, І. І. Бодрова, В. М. Кампо, М. І. Корнієнко, О. Ю. Лялюк, П. М. Любченко, О. О. Петришин, М. В. Пітцик, В. Ф. Погорілко, А. М. Онупрієнко, С. Г. Серьогіна [12; 13; 14; 16; 17; 18; 19; 20; 22; 26] та ін. При цьому подібні дослідження, як правило, стосуються окремих питань його організації або функціонування, правового статусу окремих його суб'єктів тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У свою чергу особливості системно-структурної організації місцевого самоврядування, його комплексного розвитку та реформування здебільшого залишаються поза увагою науковців або й досі є малодослідженими. Зазначене обумовлює потребу поглибленого вивчення моделей організації місцевого самоврядування (наразі на прикладі Франції та Польщі), з'ясування їх впливу на формування та функціонування місцевого самоврядування в Україні, а також визначення перспектив його розвитку в аспекті реформування територіальної організації влади.

Як відомо, на початку становлення незалежної держави вітчизняне законодавство увібрало в себе французьку модель місцевого самоврядування. Проте згодом існуючу модель почали наближати до польської. На відміну від багатьох країн пострадянського простору Польща досягла значних успіхів у сфері масштабного реформування місцевого самоврядування. Зважаючи на викладене, **метою цієї роботи** є з'ясування основних інституційних та системно-структурних характеристик місцевого самоврядування, особливостей його розвитку та реформування у Франції та Польщі, а також формулювання пропозицій щодо застосування їх досвіду для України.

Виклад основного матеріалу. Континентальна (французька) модель базується на поєднанні державного управління і місцевого самоуправління. Специфіка останньої пов'язана з особливостями історичного розвитку Франції [15, с. 114]. Відповідно до чинної Конституції Франції 1958 р., система місцевого самоврядування в цій країні включає 22 регіони та 5 так званих заморських регіонів, розташованих за межами континентальної Франції, які мають політичній статус подібний до звичайної метрополії. До їх складу входять 96 департаментів та відповідно 5 заморських департаментів. Париж має одночасно статус комуни та департаменту [6].

Найнижчою ланкою є муніципалітети (комуни) в кількості 36571 (сьогодні триває реформування в напрямку злиття). Таку високу кількість

© Петришина М.О., Колодяжний О.О., 2016

комун можна пояснити історичним розвитком цієї держави, у тому числі, її багатонаціональністю тощо. Відтак, за своїми характеристиками комуни можуть суттєво різнитися. Кожна комуна в праві обирати мера та муніципальну раду, які мають однаковий обсяг повноважень в незалежності від кількісних або територіальних характеристик комуни. З 1982 р. комунам наданий спеціальний статус та можливість поділу на муніципальні райони (municipal arrondissements), якими є Париж, Ліон та Марсель. Документом, що детально регулює діяльність комун є Кодекс колективних територіальних одиниць «Code général des collectivités territoriales» 1996 р.

Відповідно до Закону «Про децентралізацію» від 2 березня 1982 р. регіональні органи не мають законодавчих повноважень та мають право стягувати податки на власній території, частина їх бюджету покривається за рахунок державних дотацій та субвенцій. До компетенції регіональних органів входять питання освіти, транспорту та інвестиційної діяльності. Натомість, департаменти, як проміжна ланка між регіонами та комунами, можуть поділятися на райони (райони департаментів – arrondissements) та кантони. Управління ними здійснюється шляхом створення виборних генеральних рад (conseil général) та обрання їх керівників. До компетенції цих органів входять загальні питання розвитку муніципальної інфраструктури, частина з яких на початку 2000 р. була передана на регіональний рівень.

Нагляд з боку держави (що характерно для континентальної (французької) моделі) здійснюється за рахунок створення посади префекту, який представляє інтереси держави. Особливістю Франції є те, що законодавець, надаючи певну автономію місцевому самоврядуванню при прийняті рішень, залишає за собою не лише право нагляду за законністю, а й за доцільністю його дій та рішень [27]. Так, у разі, якщо члени місцевої ради внаслідок розбіжності поглядів, інтересів не можуть прийняти рішення з питання, яке потребує негайного вирішення або врегулювання певних суспільних відносин, які входять до компетенції місцевої ради, то така рада може бути розпущена декретом Президента Франції, і будуть проголошені вибори до нової ради. Такий механізм є ефективним з точки зору можливості держави контролювати не лише прийняті радою рішення а й сам процес їх прийняття, підвищувати його рівень. Водночас, такий важіль впливу здатен призвести до негативного ефекту (тиску з боку держави на прийняття рішень з певного кола питань, які знаходяться у компетенції місцевого самоврядування, і, таким чином, закріпленні інтересів держави, а не територіального колективу).

Зважаючи на зазначені та ті, що були ними спричинені, недоліки організації та функціонування місцевого самоврядування, важливими кроками на шляху його удосконалення стали документи, відомі під назвою Акти Гастона Деферре [3]. Останні стосувалися питань інституціональної, територіальної та функціональної децентралізації. Наступні важливі кроки були зроблені протягом 2002–2004 рр. Зокрема, 28 березня 2003 року Конституція Франції [2] була доповнена вказаними вище поняттями «регіон» та «децентралізація». До неї були включені положення щодо фінансової автономії територіальних громад та основ проведення місцевих референдумів.

Останнім документом, що визначає сучасний курс Франції щодо місцевого самоврядування можна назвати Третій акт децентралізації (Acte III de la décentralisation) [1]. Після тривалих переговорів, які стали результатом суспільного резонансу, що викликав акт, було прийнято рішення поділити акт на три частини: 1) питання, що стосуються міст та метрополій; 2) питання, що стосуються регіонів та регіонального розвитку; 3) роз'яснення питань компетенції приєднаних територій (процес реформування триває і сьогодні).

У цілому, не зважаючи на значні досягнення Франції, прагнення децентралізації та надання якомога ширших повноважень територіальним громадам призвело і до виникнення негативних результатів (наприклад, сильне роздроблення територіальних громад; суттєве зменшення їх фінансової спроможності; зростання нерівності щодо розподілу ресурсів між комунами; нечіткість процесуально-процедурних питань організації і проведення місцевих виборів; нечіткість обмеження повноважень місцевих органів влади тощо).

У свою чергу деякі із сучасних проблем місцевого самоврядування України були вирішені достатньо швидко та ефективно у Польщі. Починаючи від перших вільних виборів 27 травня 1990 р. Польща стала на шлях повного реформування органів місцевого самоврядування, децентралізації та створення умов та можливостей прямого демократичного впливу громадян [4, с. 360]. Так свого часу перед провідними фахівцями цієї держави у сфері місцевого самоврядування постала необхідність створення спроможної та дієвої його системно-структурної організації. Шляхом публічного діалогу за участі посадових осіб державної влади, провідних вчених, представників бізнесу та громадян були вирішені питання реорганізації найнижчого рівня в системі місцевого самоврядування (ґміни), створення робочих груп для розробки нових актів, регулюючих відносини в сфері місцевого самоврядування, та була розпочата підготовка до перших демократичних виборів до місцевих рад [5]. В результаті були прийняті рекомендації, на базі яких комісія Сенату розробила низку пропозицій, зокрема: щодо наділення органів місцевого самоврядування власністю, встановлення шляхів фінансування реформованих органів, закріплення прав місцевого самоврядування на незалежність від центральної влади та політичних партій, можливість захищати права у суді та деякі інші.

На сучасному етапі свого розвитку місцеве врядування у Польщі має подібні до вітчизняних проблеми. Проте, слід відмітити, що порівняно з Україною, Польща змогла сформувати дієву модель організації місцевого самоврядування в коротші строки. Водночас, маючи досить багато спільних рис, Польща ділить з нами і спільні проблеми, такі як недостатнє фінансове та законодавче забезпечення та ін. Так, наприклад, в обох державах громадянське суспільство поки що перебуває на стадії формування і не здатне адекватно забезпечувати належне функціонування місцевого самоврядування (проблеми безпосередньої участі та контролю за діяльністю відповідних органів).

До основних особливостей місцевого самоврядування в Польщі можна віднести те, що 1 січня 1999 р. законодавством було введено триступеневий територіальний поділ: воєводство (wojewydztwo), повіт (powiat), ґміна (gmina) [9]. Починаючи з цього моменту кількість воєводств становить 16380 повітів та 66 міст на правах повітів, ґмін – 2479 [7]. В свою чергу кожен рівень новоствореного місцевого самоврядування регулюється відповідно Законом «Про ґмінне самоврядування» [10], «Про самоврядування повітове» [8], та «Про адміністративний уряд у регіоні [11]». Законодавче впровадження місцевого самоврядування відбувалося поетапно: від нижчого до вищого рівнів (на основі принципів повсюдності місцевого самоврядування та субсидіарності). Власні органи створюються на кожному з рівнів. Так, ґміною управляє рада ґміни, повітом – рада повіту, а воєводством – сеймик. Строк повноважень цих органів становить 4 роки [7]. Виконавчим органом сеймику (так званого регіонального парламенту, склад якого від 30 до 33 членів) є управління на чолі з маршалком воєводства. Маршалок обирається з числа радників сеймику. Головним завданням воєводського самоврядування є проведення власної воєводської політики та ухвалення стратегій розвитку регіону, а також участі у реалізації завдань, що стоять перед державою в цілому. Найважливішим завданням є укладання контрактів регіонів з урядом. Це забезпечує бюджети воєводства грошовими надходженнями [7]. Незалежно в регіоні діє воєвода (деякою мірою подібний з посадою префекта), який призначається Прем'єр-міністром. Він представляє уряд на місцях, відповідає за порядок у воєводстві та звітує перед Радою Міністрів. До завдань воєводи належить нагляд за законністю діяльності ґмін (спонукає до перегляду рішень та/або звертається до суду), повітів та воєводств, урядової адміністрації, поліції, пожежної охорони, санітарно-епідеміологічної інспекції.

Повіт є проміжною ланкою між регіоном та ґміною. Для виконання обов'язків, покладених на повіти створюються спеціальні представницькі органи – ради повітів. Залежно від чисельності населення ради повітів нараховують від 15, але не більше 29 радників; виконавчий орган ради – правління ради (складається з 3–5 членів), яке очолює староста. Він відповідає перед радою за громадський порядок і безпеку, а також несе відповідальність за реалізацію завдань, покладених на повітове самоврядування. Міста на правах повіту мають одночасно повноваження і завдання найнижчого рівня – ґміни, а також повіту. Повітам можуть делегуватися окремі повноваження воєводств (як законом, так і договором). Повіт має самостійний від ґмін бюджет. Повіт не здійснює нагляд за діяльністю ґмін і не може втручатися в їх діяльність [4; 7].

Найнижчим рівнем місцевого самоврядування Польщі є ґміна, яка відповідає за вирішення всіх повсякденних справ їх мешканців. Ґміна є юридичною особою, самостійною у виконанні суспільних завдань, має власні доходи, а також додаткові субсидії, має право на володіння комунальним майном та на судовий захист своєї самостійності. До органів ґміни належить рада ґміни (від 15 до 45 членів, окрім Варшави – 60 радників), яка обирається прямими виборами строком на 4 роки. Члени ради обирають правління і війта, бурмістра (у малих містах) або президента (у великих містах), які несуть відповідальність за реалізацію завдань громади та є одноосібними представниками ґміни (з 2002 р. обираються на 4 роки) [7].

Внаслідок тісної взаємодії повітів і ґмін досягається максимальний рівень задоволення потреб населення. Ще однією з особливостей місцевого самоврядування Польщі є те, що в середині системи самоврядування не існує підпорядкованості та залежності. До того ж, повітове самоврядування або воєводське самоврядування не має права контролювати діяльність ґмін [11].

Беручи до уваги досвід Польщі у вирішенні багатьох питань, нагальні проблеми та можливі шляхи їх вирішення, видається, що побудова ефективного місцевого самоврядування можлива лише на фундаменті громадянського суспільства. Таким чином, кожна реформа повинна розпочинатися не лише за ініціативою держави, а й за підтримки та активної участі місцевого населення.

Висновки і пропозиції. Підводячи певні підсумки, можна вказати на деякі подібні риси в організації, функціонуванні, а також розвитку та реформуванні місцевого самоврядування Франції та Польщі, зокрема, здійснення державного нагляду за законністю діяльності органів місцевого самоврядування, тенденції до інституціональної, територіальної, функціональної та фінансової децентралізації та ін. При цьому, за багатьма характеристиками (специфікою історичного розвитку, національними, географічними, культурними та іншими особливостями і традиціями, адміністративно-територіальним поділом тощо) Польща є ближчою до України.

Загалом модель організації місцевого самоврядування в Україні формувалася на основі радянського адміністративно-територіальний устрою та наявної виконавчої вертикалі влади, при цьому, запозичуючи певні елементи та окремі положення самоврядних теорій, а також орієнтуючись на практику формування та функціонування органів місцевого самоврядування різних систем та моделей, у тому числі Франції та Польщі. Незважаючи на запозичений позитивний досвід, в Україні і досі здійснюється прямий контроль за діяльністю місцевого самоврядування з боку органів державної виконавчої влади (призводить до втручання у діяльність органів місцевого самоврядування, виникнення конфліктів, підміни державними адміністраціями власних виконавчих органів районних та обласних рад тощо), а члени громад не відіграють значної ролі у вирішенні питань місцевого значення.

На основі проведеного аналізу, можна визначити такі основні напрямки подальшого розвитку інституційної та системно-структурної організації місцевого самоврядування в Україні: 1) децентралізація публічної влади (зокрема, розмежування повноважень між різними рівнями місцевого самоврядування на основі принципів повсюдності місцевого самоврядування, субсидіарності, правової, організаційної та фінансової його спроможності); 2) запровадження повноцінного самоврядування на рівні областей і районів (у тому числі, шляхом створення їх власних виконавчих органів); 3) ліквідація місцевих дер-

жавних адміністрацій і запровадження посади уповноваженого державою на здійснення нагляду за законністю та представництва інтересів держави; 4) підвищення відповідальності органів і посадових осіб місцевого самоврядування перед територіальним громадами та забезпечення змінюваності головних представників громади (шляхом скорочення строку повноважень місцевих рад і голів громад); 5) проведення комплексного реформування адміністративно-територіального устрою держави (у тому числі, визначення як базового, так і проміжного та регіонального рівнів самоврядування тощо).

Враховуючи положення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р. та згідно із законопроектом про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади), попередньо схваленим Верховною Радою України 31 серпня 2015 р., необхідно також підготувати низку інших законопроектів (щодо внесення змін і доповнень до профільного закону, процедурно-процесуального врегулювання питання щодо місцевих референдумів та ін.).

Список літератури:

1. Acte III de la décentralisation: la réforme pas a pas. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cnfpt.fr/sites/default/files/dossier_documentaire_ateliers_des_territoires_nouvel_acte_decentralisation_atelier_montpelliers_21.02.13_int_ext.pdf
2. Constitution of France [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.legifrance.gouv.fr/Droit-francais/Constitution/Constitution-du-4-octobre-1958
3. Gaston Deferre acts. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://goo.gl/kZ3Tc, http://goo.gl/Gnsh5, http://goo.gl/zdXSG
4. Kocon Wlodzimiercz. Local Government in Poland. Part I: The Reform [Текст] / Wlodzimiercz Kocon. – Social Education. – 55 (6). – Pps. 360-366. – 1991., National Council for the Social Studies.
5. Regulsky Jerzy. Local government reform in Poland: an insider's story [Текст] / Jerzy Regulski // Local Government and Public Service Reform Initiative, 2003.
6. Territorial administration. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.globalsecurity.org/military/world/europe/fr-gouv-territory.htm
7. The system of the local governments in Poland. Research paper 6/2013. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.amo.cz/editor/image/produkty1_soubory/rp_par-in-ua-and-by_2013_3_poland.pdf
8. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (tekst ujednolicony) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19980910578
9. Ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. o wprowadzeniu zasadniczego tryjstopniowego podziału terytorialnego państwa (tekst ujednolicony) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19980960603
10. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie terytorialnym (tekst ujednolicony) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19900160095
11. Ustawa z dnia 23 stycznia 2009 r. o wojewodzie i administracji rządowej w wojewydztwie [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20090310206
12. Баймуратов М. Публічна самоврядна (муніципальна) влада в Україні: методологічні підходи до визначення основних ознак [Текст] / М. Баймуратов // Публічне право. – № 2 (2011). – С. 4-11.
13. Батанов О. В. Муніципальна влада в Україні: проблеми теорії та практики [Текст]: монографія / О. В. Батанов. – К.: Юридична думка, 2010. – 656 с.
14. Бодрова І. І. Організаційно-правові питання діяльності асоціацій місцевих рад України [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / І. І. Бодрова // Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х., 2002. – 19 с.
15. Закоморна К. О. Державне (конституційне) право зарубіжних країни (навчальні матеріали та схеми) [Текст]: посіб. для підготов. до іспитів / К. О. Закоморна. – 2-е вид., переробл. – Х.: Право, 2016. – 280 с.
16. Кампо В. Місцеве самоврядування в Україні [Текст] / В. Кампо. – К.: Ін Юре. – 1997. – 482 с.
17. Корнієнко М. Місцеве самоврядування та «урядова вертикаль» [Текст] / М. Корнієнко // Місцеве самоврядування. – 1997. – № 3-4 (5). – С. 37-41.
18. Любченко П. Конституційно-правові основи розвитку місцевого самоврядування як інституту громадянського суспільства [Текст]: монографія / П. М. Любченко. – Харків: Одіссей, 2006. – 352 с.
19. Лялюк О. Ю. Основи організації і діяльності місцевих рад в Україні [Текст]: монографія / О. Ю. Лялюк. – Х.: Право, 2008. – 287 с.
20. Муніципальне право України [Текст]: підруч. / В. Ф. Погорілко, О. Ф. Фрицький та ін., За ред. В. Ф. Погорілка, О. Ф. Фрицького. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 352 с.
21. Мухаев Р. Т. Система государственного и муниципального управления: [Текст] учеб. / Р. Т. Мухаев. – М.: ЮНИТИ-ДАНА. – 2010. – 687 с.
22. Онупрієнко А. М. Місцеві органи влади в механізмі демократичної держави: теоретико-правовий аналіз [Текст]: монографія / А. М. Онупрієнко // АПрНУ, НДІ держ. буд-ва та місц. самовряд. – Х.: Торсінг плюс, 2009. – 300 с.
23. Петришин О. О. Правові засади місцевого самоврядування в зарубіжних країнах та Україні: теоретико-правовий та порівняльний аналіз [Текст]: монографія / О. О. Петришин // НАПрНУ, НДІ держ. буд-ва та місц. самовряд. – Х.: Право, 2014. – 189 [1] с.
24. Петришина М. О. Органи місцевого самоврядування в системі інноваційних відносин в Україні: проблеми та перспективи / Концептуальні засади правового забезпечення інноваційної політики України [Текст]: монографія // За заг. ред. Д. В. Задихайла та ін. – Х.: Право. – 464 с. (С. 71-96).
25. Петришина М. О. Практика імплементації Європейської хартії місцевого самоврядування у зарубіжних країнах [Текст] / М. О. Петришина // Теоретико-правові засади місцевого самоврядування: аналіз зарубіжного досвіду. – Х.: Оберіг, 2013. – С. 5-70. – (Серія «Наукові доповіді»; вип. 8).
26. Серьогіна С. Г. Муніципальна реформа як чинник удосконалення функціонування системи місцевого самоврядування в Україні [Текст] / С. Г. Серьогіна // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2013. – Вип. 26. – С. 3-15.

27. Ткачук А. Хто такий префект? І навіщо він потрібен Україні? – 2007 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.spa.ukma.kiev.ua/konst/article.php/2007112313120650

Петришина М.А., Колодяжный А.О.
Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ РЕФОРМИРОВАНИЯ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ: НА ПРИМЕРЕ ФРАНЦИИ И ПОЛЬШИ

Аннотация
Статья посвящена изучению основных характеристик местного самоуправления. Исследованы модели его организации во Франции и Польше. Проанализированы институциональная и системно-структурная организация местного самоуправления. Особое внимание уделено отдельным аспектам его развития и реформирования. Подытожен опыт функционирования и развития местного самоуправления в этих странах, а также сделаны выводы о возможности его применения в Украине.
Ключевые слова: местное самоуправление, системы местного самоуправления, модели организации местного самоуправления, институты муниципальной власти, системно-структурная организация местного самоуправления.

Petryshyna M.O., Kolodyazhny O.O.
Yaroslav Mudryi National Law University

FOREIGN EXPERIENCE OF LOCAL SELF-GOVERNMENT REFORMS: THE EXAMPLES OF FRANCE AND POLAND

Summary
The main characteristics of local self-government were investigated in the article. The models of local self-government organization were studied. Institutional, systemic and structural organization of local self-government was analyzed. Special attention was given to certain aspects of its development and reform. The experience of its functioning and development in the given states was summarized and the conclusion of possibility of its application in Ukraine was given.
Keywords: local self-government, local self-government systems, models of local self-government organization, institutes of municipal democracy, systemic and structural organization of local self-government.

УДК 343.98

ОСОБЛИВОСТІ СЛІДОВОЇ КАРТИНИ ШАХРАЙСТВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Романенко Т.В.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті визначаються поняття та види слідів шахрайств, що вчиняються в мережі Інтернет. Приділено увагу нетрадиційним слідам, які утворюються в результаті вчинення цього злочину. Розглядаються особливості утворення слідів інтернет-шахрайства. До елементів «слідової картини» віднесено інформацію про місце та час вчинення злочину. Запропоновано використати наукове дослідження при розробці криміналістичної методики розслідування шахрайств, що вчиняються в мережі Інтернет.
Ключові слова: шахрайство, інтернет-шахрайство, кібершахрайство, сліди, віртуальні сліди, інформаційні сліди.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток інформаційно-телекомунікаційних технологій на основі використання глобальної інформаційної мережі Інтернет та його використання в різних сферах суспільного життя стає умовою для вчинення злочинів, які несуть загрозу економічному та соціальному життю як громадянина, так і держави. Україна вже давно асоціюється у світі з місцем, де процвітає кіберзлочинність. Ще 2012 року американський спеціалізований журнал Computerworld присвятив велику статтю Україні, називаючи країну «раєм для хакерів», адже українські кіберзлочинці добре відомі у світі і несуть загрозу для багатьох країн. Сьогодні почалася реформа правоохоронних органів і створювана нині кіберполіція буде спецде-

© Романенко Т.В., 2016

партаментом, який прийде на зміну нинішньому управлінню по боротьбі з кіберзлочинністю. Для цього потрібно постійно удосконалювати криміналістичну методику розслідування злочинів та віддавати належне окремим елементам криміналістичної характеристики. У зв'язку з цим аналіз елементів слідової картини має важливе криміналістичне значення під час виявлення, вилучення, фіксації та дослідження слідів злочинного діяння у процесі розслідування злочинів, що вчиняються в мережі Інтернет.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми вивчення типових слідів під час розслідування шахрайських дій, що вчиняються в мережі Інтернет все частіше стають предметом дослідження криміналістів. Цій проблемі присвячені роботи таких вчених, як Мещеряков В. А., Мусієнко О. Л., Паламарчук Л. П., Постіл Н. С., Семенов Г. В., Федотов М. М. та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Більшість науковців у своїх працях акцентують увагу на слідах шахрайств, що вчиняються в побутовій сфері. Питання вивчення слідів, які залишаються при вчиненні шахрайств в мережі Інтернет та специфіка їх утворення на сьогоднішній день не досліджена в повному обсязі.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження слідової картини шахрайських дій, що вчиняються в мережі Інтернет.

Виклад основного матеріалу. Вчинення багатьох злочинів супроводжується певними змінами у навколишньому середовищі. Такі зміни прийнято називати слідами злочину. Слід являє собою відображення злочинних дій або окремих елементів злочинної діяльності. У криміналістичному розумінні цінність слідів зумовлена існуючою залежністю між злочином та його відображенням в навколишньому середовищі (слідами). У криміналістиці сліди розуміють у широкому та вузькому значенні. У широкому розумінні сліди – це результат будь-якої матеріальної зміни первинної обстановки внаслідок вчинення злочину: матеріально-фіксовані зміни одного об'єкта на інший; поява чи зникнення тих чи інших предметів, порушення первинного стану, місцезнаходження, стану різних об'єктів (наприклад, загублені злочинцем на місці події власні речі, скалки розбитого віконного скла). А сліди у вузькому розумінні, це – матеріально-фіксовані відображення зовнішньої будови одного об'єкта на іншому (сліди-відображення). Сліди-відображення виникають внаслідок взаємодії двох об'єктів і мають достатньо широке розповсюдження: це сліди рук людини, ніг, взуття, зубів, транспортних засобів, знарядь та інструментів тощо.

Слідова картина є важливим елементом криміналістичної характеристики шахрайств, які вчиняються в мережі Інтернет. Як відомо, слідова картина відображає особливості способу, а також ознаки інших елементів структури злочинної діяльності. Інтернет-шахрайство є особливим видом кіберзлочинів та вчиняється шляхом обману або зловживання довірою [1]. Правильна криміналістична оцінка слідів даного злочину дасть змогу співробітникам органів внутрішніх справ створити основу для найбільш швидкого розпізнання в первинних слідчих даних по кримінальному провадженню того чи іншого характерного способу вчинення розслідуваного злочину навіть за окремими характерними йому ознаками. Тому слід погодитись із Мусієнком О. Л., який вважає що типові сліди як елемент криміналістичної характеристики шахрайства, зокрема і в мережі Інтернет, дають змогу сформувати уявлення про спосіб вчинення злочину, предмет злочинного посягання, особу злочинця, відображають обстановку, в якій вчинявся злочин, тобто вони є носіями різнобічної інформації, до якої може звертатися слідчий при розслідуванні конкретного злочину [2, с. 96]. А от Л. П. Паламарчук слушно зазначає, що через специфіку злочину сліди рідко виявляються у змінах зовнішнього середовища [3, с. 38].

У криміналістиці прийнято виділяти матеріальні та ідеальні сліди злочину, але все частіше суб'єктам криміналістичної діяльності доводиться виявляти, вилучати, фіксувати та досліджувати не тільки традиційні сліди злочину, але й нові різновиди відображень події злочину у навколишньому середовищі, які на сьогоднішній день вже не належать до тієї чи іншої з перелічених груп, а утворюють нову групу слідів, які називають інформаційними, або ж віртуальними. Тому проаналізуємо окремо та більш детальніше кожну групу слідів, які можна виявити під час проведення слідчих (розшукових) дій та дослідимо механізм їх утворення.

При визначенні матеріальних слідів інтернет-шахрайства необхідно застосувати традиційний поділ таких слідів на сліди-відображення, сліди-предмети та сліди-речовини.

Сліди-відображення класифікують за: характером змін і виділяють структурні та зовнішні файлові сліди; розміщенням поділяють на локальні та мережні файлові сліди; процесом обробки команд поділяють на постійні в часі та тимчасові файлові сліди.

Сліди-предмети класифікують таким чином: змінні диски, пристрої дистанційного зняття інформації, USB-флеш-накопичувачі, мобільні телефони, планшети, банкомати, пластикові картки, документи на електронних та паперових носіях, тощо.

Сліди-речовини можуть проявлятися у вигляді витратних матеріалів, зокрема це порошки, фарби. Але також сліди-речовини можуть бути біологічного походження, які злочинець випадково залишив на місці вчинення злочину, на знаряддях вчинення злочину чи певному предметі злочину.

Наприклад, при розслідуванні шахрайств з банківськими картками до матеріальних слідів відносять безпосередньо виконані записи шахраєм номерів телефонів, карток потерпілих, а також створення злочинцем нових карток для переміщення на них коштів отриманих злочинним шляхом. Сліди також можуть залишатися на технічних засобах (сліди від пальців рук, мікрочастинки на клавіатурі, тощо), а також на магнітних носіях.

Окрему групу складають ідеальні сліди. Це сліди, що містяться в пам'яті людини. На думку вчених, ідеальні сліди – це відображення події або її елементів у свідомості людини, уявний образ сприйнятого. Р. С. Бєлкін називає такі сліди ідеальними або образом, тобто слідом у свідомості людини, уявним «відбитком» події в

пам'яті людей. Такий слід може містити інформацію не лише про подію або факт, але й про пов'язані з ними обставини, про особу злочинця, про взаємозв'язок з потерпілим тощо. Носіями ідеальних слідів можуть бути не лише очевидець і свідок, але й інші особи (потерпілий, підозрюваний) [4, с. 14-15]. При розслідуванні шахрайств, що вчиняються в мережі Інтернет ідеальними слідами можуть бути певні відображення, що залишаються в пам'яті людини, частіше після телефонних розмов із шахраєм.

До нетрадиційних слідів відносяться інформаційні, або їх ще називають віртуальними. Інформаційними їх слід називати тому, що вони утворюються в результаті впливу на комп'ютерну інформацію шляхом доступу до неї і являють собою будь-які зміни комп'ютерної інформації, пов'язані з подією злочину, у зв'язку із застосуванням інформаційних технологій [5, с. 139].

Специфіка механізму утворення інформаційних слідів визначається кіберпростором, тобто слідоутворюючим об'єктом, яким виступає програмно-технічний засіб, а слідосприймаючим об'єктом – комп'ютерною інформацією. Існує порядок зчитування інформації з її носія, а саме: фізичні сигнали (фізичний рівень) – цифрова форма (логічний рівень) – текст, графіка, звук (семантичний рівень); під час запису інформації на її носій – у зворотному напрямі. Зміни на будь-якому рівні, що відбуваються в результаті відповідного впливу (фізичний – за допомогою технічних пристроїв; програмний без участі людини; вплив людини на зміст інформації за допомогою програмних засобів) відразу ж призводять до змін на інших рівнях. На слідосприймаючому об'єкті відображається не форма слідоутворюючого об'єкта, а їх властивості, оскільки програмно-технічні засоби не мають зовнішньої форми.

Зазначимо, В. А. Мещеряков розглядає віртуальні сліди як зміну стану автоматизованої інформаційної системи (утвореного нею «кібернетичного простору»), пов'язаної з подією злочину і зафіксовану у вигляді комп'ютерної інформації (тобто інформації у вигляді, придатному для машинної обробки) на матеріальному носієві, у тому числі і на електромагнітному полі. А на думку Г. В. Семенова, віртуальні сліди – це комп'ютерна інформація на матеріальних носіях комп'ютерної техніки (програмне забезпечення, за допомогою якого здійснюється сканування, декодування, запис і зберігання необхідних даних, підробка документів і інші супутні злочини, продукти застосування вказаних спеціальних програм, повідомлення телекомунікаційних сервісів (SMS, EMS, MMS), персональні дані абонента і тому подібне) [6, с. 222-223].

На нашу думку, інформаційними слідами є певні відображення, які утворилися внаслідок впливу на комп'ютерну інформацію шляхом доступу через глобальну мережу Інтернет, були пов'язаними зі зміною інформації та залишилися на магнітних носіях.

Схема всіх шахрайств в мережі Інтернет зазвичай складається з таких етапів: розміщення (розсилка) інформації, реклами; взаємодія (спілкування) з жертвою як по телефону, так і шляхом інтернет чи СМС переписки; отримання грошових коштів шляхом переказу.

Всі три етапи передбачають залишення великої кількості слідів технічного характеру. Хоча шахраї, зазвичай, намагаються здійснювати певні дії для своєї анонімності. Під час отримання грошей шахраїв крім анонімності рятує ще й швидкість, адже переказ отриманих коштів між різними платіжними системами здійснюється досить швидко, але вимагає багато часу для відстеження [7, с. 199].

При розміщенні шахраями підробленого інтернет-магазину можна розраховувати на виявлення таких слідів: реєстраційні дані на доменне ім'я; логи від взаємодії з реєстратором доменних імен; сліди від проведення платежу цього реєстратора; сліди при налаштуванні DNS-сервера, що підтримує домен шахраїв; сліди від взаємодії з хостинг-провайдером, у якого розміщений веб-сайт: замовлення, оплата, настройка, заливши контенту; сліди від рекламування веб-сайта: взаємодія з рекламними майданчиками, системами банерообміну, розсилка спаму; сліди від відстеження активності користувачів на сайті, тощо.

При взаємодії з жертвами обману шахраї залишають сліди при прийомі замовлень – по електронній пошті, через СМС повідомлення, через ICQ, або веб-форму; від листування з потенційними жертвами.

При отриманні грошей шахраї залишають сліди при здійсненні введення грошей в платіжну систему (реквізити, які вказуються жертві); при переказі грошей між рахунками, які контролюються шахраями; сліди при виведенні грошей; від дистанційного керування шахраями своїми рахунками, їх відкриття і закриття; від взаємодії шахраїв з посередниками з відмивання і переведення грошей у готівку.

Варто зазначити, що до «слідової картини» окрім інформації про сліди містить також відомості про місце та час вчинення злочину [3, с. 42]. Місце безпосереднього вчинення протиправного діяння (місце знаходження злочинця, засобів вчинення злочину) не співпадає з місцем знаходження потерпілого і настання наслідків злочину, що пов'язано з використання електронних технічних засобів та мережі Інтернет. Зазвичай місцем вчинення інтернет-шахрайства можуть бути місця проживання, роботи або навчання злочинця. Тобто злочинець має можливість заволодіти майном потерпілого використовуючи лише технічні засоби, не маючи з ним особистого контакту, хоча, можуть здійснюватись телефонні дзвінки до потерпілого. Тому, можна відзначити, що місцезнаходження електронного технічного засобу і є місцем вчинення злочину. Разом з тим особливістю злочинів даної групи є те, що вони можуть бути вчинені в різноманітних сферах суспільного життя, зокрема, у побуті, підприємницькій діяльності тощо, але обстановка вчинення шахрайства характеризується начастіше відсутністю свідків. Правоохоронній практиці також відомі факти, що шахрайства в мережі Інтернет та по телефону вчиняються ув'язненими особами у місцях позбавлення волі, які відбувають покарання за різні види злочинів по всій території України.

Час вчинення шахрайств з використання електронних технологій характеризується досить тривалою подією у часі. Злочинцю потрібен час для здійснення технічної підготовки до

злочину, а також в деяких випадках отримати необхідну інформацію про потерпілого. Інформація отримується від потерпілої особи переважно вранці чи вдень, рідше – у вечірній час. Поширюється практика заволодіння коштами шляхом обману телефонними дзвінками в нічний час, коли зловмисники повідомляють про нещасні випадки, про участь родича у ДТП, затримання родича поліцією та просять через інтернет-банкінг перечислити гроші.

Висновки і пропозиції. Таким чином, на основі вище викладеного можна зробити висновки, що слідова картина шахрайств що вчиняються в мережі Інтернет є специфічною, адже злочинець підбирає всі можливі засоби, які можна використати в електронному середовищі.

Проаналізувавши механізм утворення слідів, що має важливе криміналістичне значення при розслідуванні шахрайств, що вчиняються в мережі Інтернет, встановлено що вони можуть бути як традиційними – ідеальні та матеріальні, так і нетрадиційними – інформаційні, або їх ще називають віртуальними. Для виявлення, фіксації, вилучення та дослідження слідів цього злочину необхідні як криміналістичні знання, так і спеціальні знання в сфері використання комп'ютерних технологій.

Дослідження слідів шахрайських дій в мережі Інтернет є важливим елементом криміналістичної характеристики та допоможе створюваним нині підрозділам кіберполіції в швидкому виявленні, розслідуванні та розкритті злочинів. Дана проблематика є актуальною відповідно до реалій сьогодення та має перспективи подальшого наукового дослідження в майбутньому, зокрема, при розробці криміналістичної методики розслідування шахрайств, що вчиняються в мережі Інтернет.

Список літератури:

1. Конвенція про кіберзлочинність: від 23 листоп. 2001 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/994_575
2. Теоретичні засади розслідування шахрайства в сучасних умовах: монографія / О. Л. Мусієнко; за ред. проф. В. Ю. Шепітька. – Харків: Право, 2009. – 168 с.
3. Паламарчук Л. П. Розслідування злочинів у сфері використання комп'ютерних технологій. Монографія – К.:, 2007. – 144 с.
4. Ідеальні сліди в криміналістиці (техніко-криміналістичні та тактичні прийоми їх актуалізації): монографія / Д. В. Затенацький; за ред. В. Ю. Шепітька. – Харків: Право, 2010. – 160 с.
5. Постіл Н. С. Класифікація слідів комп'ютерних злочинів / Н. С. Постіл, П. В. Цимбал // Международное сотрудничество в борьбе с компьютерной преступностью: проблемы и пути их решения: материалы международной научно-практической конференции (Донецк, 18-19 мая 2006 г.). – Донецк: ДЮИ ЛГУВД, 2007. – С. 138–140.
6. Дослідження віртуальних слідів – перспективний напрямок криміналістичного слідознавства / В. Д. Басай, С. В. Томин // Актуальні проблеми держави і права. – 2008. – Вип. 44. – С. 220-223.
7. Федотов Н. Н. Форензика – компьютерная криминалистика – М.: Юридический Мир, 2007. – 432 с.

Романенко Т.В.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

ОСОБЕННОСТИ СЛЕДОВОЙ КАРТИНЫ МОШЕННИЧЕСТВ, СОВЕРШАЕМЫХ В СЕТИ ИНТЕРНЕТ

Аннотация
В статье определяются понятия и виды следов мошенничеств, совершаемых в сети Интернет. Уделено внимание нетрадиционным следам, которые образуются в результате совершения этого преступления. Рассматриваются особенности образования следов интернет-мошенничества. К элементам «следовой картины» относится информация о месте и времени совершения преступления. Предложено использовать научное исследование при разработке криминалистической методики расследования мошенничеств, совершаемых в сети Интернет.
Ключевые слова: мошенничество, интернет-мошенничество, кибермошенничество, следы, виртуальные следы, информационные следы.

Romanenko T.V.
Taras Shevchenko National University of Kyiv

FEATURES PICTURES TRACE FRAUD COMMITTED ON THE INTERNET

Summary
The article defined the concept and types of tracks frauds committed on the Internet. Attention is paid to non-traditional tracks that are formed as a result of the commission of the crime. The features of formation of traces of Internet fraud. The elements of «trace pattern» include information about the place and time of the offense. A use scientific research in the development of forensic investigation techniques frauds committed on the Internet.
Keywords: fraud, Internet fraud, cyber fraud, traces, virtual traces, information traces.

УДК 347.457

СТРАХУВАННЯ КРЕДИТНИХ РИЗИКІВ В УКРАЇНІ

Романько Г.А.
Українська академія банківської справи
Національного банку України

Визначено поняття кредитного ризику. Надано загальну характеристику кредитного ризику. Розглянуто основні аспекти страхування кредитних ризиків. Досліджено механізм страхування. Обгрунтовано необхідність страхування кредитних ризиків.
Ключові слова: кредитний ризик, страхування, зобов'язання, банк, позичальник.

Постановка проблеми. На сьогодні існує безліч причин виникнення кредитного ризику. Найпоширенішими з них є нестійкий фінансовий стан позичальника, некваліфіковане керівництво, недосвідченість працівників, що приймають рішення про надання кредиту тощо. В той же час у науковому світі розглядаються ефективні та доцільні способи захисту кредиторів від ризику неплатоспроможності їх боржників. Кредитор може поглибити вивчення та оцінку платоспроможності боржника, посилити контроль за його фінансово-господарською діяльністю.

Існує декілька способів забезпечення виконання кредитних зобов'язань, таких як порука, гарантія, страхування, застава, неустойка (штраф, пеня). Але одним із способів забезпечення виконання зобов'язань, які активно застосовуються в процесі здійснення кредитних операцій, є страхування кредитних ризиків.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання страхування кредитних ризиків досліджували такі вітчизняні та іноземні науковці, а саме: Каракулова І.С., Базилевич В.Д., Клапків М.С., Черкасова О.В., Гарська Т.П. та інші видатні особистості. Але, незважаючи на дослідження окремих аспектів страхування кредитних ризиків, питання співпраці кредиторів зі страховими компаніями, а також механізм відшкодування збитків кредиторові є вивченими не в повному обсязі.

Метою статті є визначення сутності кредитного ризику, напрямків розвитку страхування кредитних ризиків та його необхідності.

Виклад основного матеріалу. Під кредитним ризиком розуміють наявний або потенційний ризик для надходжень і капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди із банком або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання. Іншими словами це ризик невиконання боржником своїх зобов'язань перед кредитором, що загрожує кредитору певними фінансовими збитками [2].

Кожен науковець має своє бачення визначення поняття кредитного ризику, наприклад, Гарська Т.П., зазначає, що кредитний ризик – це нездатність чи небажання позичальника діяти у відповідності із умовами кредитного договору [3, с. 35].

Каракулова І.С. визначає кредитний ризик як ризик, який виникає у комерційного банку при здійсненні ними активних операцій і зумовлений невиконанням позичальником своїх зобов'язань щодо кредитора, що виникає через неспроможність позичальника, який узяв на себе зобов'язання повернення отриманого кредиту і сплати відсотків за користування ним [4, с. 32]. Із наведеного визначення видно, що кредитний ризик складається з двох частин – неповернення кредиту і несплату процентів за користування цим кредитом. Кредитний ризик виникає в момент передачі кредитних коштів позичальнику, адже у цей момент ніколи достеменно невідомо, чи буде цей кредит повернуто банку вчасно та в повному обсязі та чи втратить банк свої кошти.

Самсонова К.В. вважає, що кредитний ризик – це вартісне вираження імовірності порушення позичальником взятих на себе зобов'язань перед кредитором, що полягає у неможливості дотримання обсягів та графіку повернення позикових коштів внаслідок дії зовнішніх та внутрішніх чинників, що спричиняє недоотримання кредитором запланованого рівня дохідності від кредитної операції [6].

Кондрат І.Ю., Черкасова О.В., Шандра Я.Р. вважають, що ризик – це ймовірність того, що вартість частини активів банку, особливо кредитів, зменшиться або буде зведена до нуля [5, с. 24].

Як ми можемо бачити, єдине розуміння поняття кредитного ризику відсутнє. Але на нашу думку, найбільш доцільним є визначення Самсонової К.В.

В цілому, страхування кредитних ризиків є сукупністю страхових послуг, що забезпечують страховий захист майнових інтересів кредиторів, пов'язаних з існуванням ризику неповернення кредиту внаслідок неплатоспроможності позичальника. Страхування кредитних ризиків включає страхування кредитів та страхування відповідальності позичальника за непогашення позичених коштів.

Вовчак О.Д. вважає, що суть страхування кредитних ризиків полягає у зменшенні або усуненні кредитного ризику. Він поширюється тільки на споживчий кредит, тобто на придбання товарів довгострокового користування [7, с. 211].

Марценюк О.В. визначає страхування кредитних ризиків як господарський механізм, мета якого – задовольнити випадкові оцінювані майнові потреби, які виникають з ризику неповернення кредиту, реперозподівливши витрати між субєктами кредитно-страхових відносин [8].

На думку Заруби О.Д. страхування кредитних ризиків – це страхування неплатежу, ризику настання відповідальності позичальника -юридичної особи за неповернення кредиту, а також ризику непогашення кредиту, що проводиться з метою захисту кредитно-фінансової сфери діяльності юридичних осіб. Це відносно новий вид

© Романько Г.А., 2016

страхування, який почав розвиватися з розвитком споживчого кредиту в країнах з ринковою економікою, де населення купує будинки, автомобілі, товари тривалого користування з розстрочкою платежу [9, с. 138].

Л. Бубляс та Н. Матвеєва страхування кредитних ризиків називають одним зі способів забезпечення виконання зобов'язань, які активно застосовуються в процесі здійснення кредитних операцій, виникнення якого було пов'язане зі значним зростанням обсягів виданих банками кредитів [10].

Отже, страхування кредитних ризиків передбачає відшкодування страховою компанією кредитору коштів у разі невиконання позичальником забов'язань за кредитом, тобто страхування кредитних ризиків спрямоване на захист інтересів кредитора в ситуаціях неплатоспроможності позучальника.

Нажаль, страхування кредитних ризиків поки що не набуло значної популярності в Україні через недостатність розвитку фінансового сектора та економічної нестабільності. Але з кожним роком фінансово-кредитні установи нашої держави стають все більше зацікавленими у страхуванні своїх кредитних ризиків.

На сьогоднішній день серед банків все більше поширюються форми забезпечення кредитів, які є альтернативними страхуванню, адже вважають, що не отримають відшкодування від страхової компанії. Це пояснюється нерозвиненістю страхового аудиту, відсутністю висвітлення в економічній пресі балансів, фінансових звітів страхових компаній. Через це цілком виправдано виникає сумнів щодо платоспроможності страховика. З іншого боку, через надмірно високі страхові премії підвищуються страхові платежі, а отже, й витрати виробництва, що обертається підвищенням цін на товари і послуги.

Також, зважаючи на збитковість страхування кредитних ризиків (співвідношення виплат та платежів) в Україні, страхові компанії здійснюють жорсткий відбір страхувальників. У середньому у страхуванні кредитних ризиків задовольняється лише одне з п'яти звернень, адже проводиться детальний аналіз фінансово-економічних показників діяльності клієнта, його кредитної історії та контрагентів, їх позицій на ринку. Уважно вивчається контракт, коректність та відповідність законодавству його положень (страхова компанія може навіть давати рекомендації клієнту для мінімізації його ризиків).

На думку деяких вчених в контексті страхування кредитних ризиків для банків проблемою є складність процедури оформлення договору страхування, адже вони мають здійснювати крім звичайної операційної діяльності ще й відповідальну аналітичну роботу з приводу узгодження страхових тарифів і наданні страховику документів для відкриття регресного позиву до боржника.

Також негативним є те, що деякі підприємства використовують фінансові ризики як додатковий засіб фінансування, страхуючи дорогі проекти і перекладаючи весь ризик на страхову компанію. У відповідь страхові компанії встановлюють високий рівень франшизи (від 8 до 15% страхової суми), досить високі страхові тарифи (середній тариф встановлюється на рівні 5-7% та вище залежно від ризиковості та строку страхування), обумовлюють специфічні умови страхування.

Проаналізувавши практичну сторону питання, можна сказати, що позичальник дуже часто не виконує умов договору або свідомо порушує строки їх виконання, що дає можливість відмовити страховику у виплаті страхового відшкодування банку. Тому необхідною є розробка загальних умов кредитного страхування, які б охоплювали найсуттєвіші норми кожного виду страхування [5, с. 25].

Також, на думку деяких науковців, для збільшення обсягів операцій страхових компаній зі страхування банківських кредитів необхідно висвітлювати в економічній літературі баланси та фінансові звіти страховиками для ознайомлення з даною інформацією банками з метою отримання гарантії платоспроможності страховика, а також спростити процедуру оформлення договору страхування.

Законом України про страхування передбачено два види страхування кредитних ризиків: страхування кредитів (у тому числі страхування відповідальності позичальника за непогашення кредиту) і страхування виданих та прийнятих гарантій [1].

У міжнародній практиці використовуються значно більше видів страхування кредитних ризиків: страхування товарних, фінансових кредитів, страхування нерухомих об'єктів і предметів іпотеки переданих у заставу тощо [5, с. 25]. Така відмінність у кількості видів страхування кредитних ризиків зумовлена більшим ступенем розвитку даного сегменту страхування за кордоном.

Що стосується механізму страхування та здійснення страхових виплат, страховик виступає носієм страхового ризику, адже це особа, що зобов'язалась сплатити банку кредит в разі якщо він не був повернений позичальником. Очевидно, що страховий ризик має пряму залежність від реалізації кредитного ризику, адже реалізація страхового ризику відбувається тільки тоді, коли має місце реалізація кредитного ризику (неповернення кредиту), тобто перетворення події, що була застрахована, на реальну подію, що вже відбулась. Зазначимо, що кредитна операція, з певною часткою кредитного ризику обліковується у балансі банку доти, доки не буде здійснено погашення кредитної заборгованості. Отже, укладання банком договору страхування кредитних ризиків не призводить до того, що кредитні ризики банку зникають.

Страховий ризик перетворюється в реальне зобов'язання страховика лише за умови настання страхового випадку.

Страховий випадок – це подія, передбачена договором страхування або законодавством, яка відбулася і з настанням якої виникає обов'язок страховика здійснити виплату страхової суми (страхового відшкодування) страхувальнику, застрахованій або іншій третій особі [1].

Таким чином, страховий ризик на момент укладання договору має лише умовну вартісну оцінку (зазвичай у договорі страхування зазначається розмір страхового відшкодування, або порядок його визначення, якщо на момент укладання договору це визначити неможливо), що не може бути відображено, як зобов'язання

у балансі страхової компанії до того часу, поки не настане страховий випадок. Іншими словами, обов'язок страховика сплатити страхове відшкодування банку виникає лише після того, як настане страховий випадок, тобто після неповернення банку кредиту у певні визначені терміни, що зазначаються в кредитному договорі.

Значить, позиція щодо перетворення кредитного ризику в страховий ризик у момент укладання між банком і страховиком договору страхування кредитного ризику є помилковою.

Кредитний ризик лишається ризиком кредитора доки йому не буде здійснено відшкодування кредитних коштів. У цьому випадку відшкодування здійснюється страховиком [4, с. 33].

Загалом на практиці спостерігається збільшення кількості неповернених кредитів банкам України, у зв'язку чим банки втрачають частину своїх прибутків та значне підвищення величини заборгованості перед банками за кредитними операціями, оскільки вимоги банків за наданими кредитами будуть зростати, то відповідно зростатиме потреба в страхуванні кредитного ризику, адже банкам необхідно забезпечити собі надійність повернення наданих грошей [5, с. 26].

Висновки. Попри усі несприятливі фактори, що стримують розвиток страхування ризиків банків в Україні, за кордоном цей метод управління ризиками став одним із найефективніших, що дає підстави вважати страхування одним із найкращих засобів мінімізації ризиків. Страхування кредитних ризиків – це не лише запорука збільшення прибутку банку, але й покращення його іміджу, що також сприяє підвищенню фінансової стабільності і конкурентоспроможності на ринку.

Страхування кредитних ризиків має велике значення для надання кредитних послуг. Механізми здійснення страхування кредитів розроблені та в змозі ефективно функціонувати, але їх необхідно вдосконалювати, з урахуванням особливостей економіки нашої країни. І якщо стабілізувати економічну ситуацію в країні та дотримуватися вимог чинного законодавства, страхування кредитних ризиків матиме величезний потенціал і буде дуже прибутковою справою.

Тобто, не дивлячись на недоопрацювання та недоліки законодавства, що гальмують розвиток страхування кредитних ризиків в Україні, даний метод є одним з найкращих та найефективніших засобів мінімізації кредитних ризиків за кордоном та набуває все більшої популярності, сподіваємося, що позитивні тенденції у цій сфері відбудуться найближчим часом і в нашій державі, адже страхування кредитних ризиків сприяє підвищенню фінансової стабільності і конкурентоспроможності фінансово-кредитних установ нашої держави.

Список літератури:

1. Закон України про страхування від 07.03.1996 № 85/96-ВР (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 18, ст. 78.
2. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків» // Постанова Правління Національного банку України від 15.03.2004 р. № 104 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0104500-04/page4
3. Гарська Т. П. Страхування, як одна із форм забезпечення кредитів // Наукові праці Національного університету біоресурсів України. – 2011. – № 9. – С. 34-37.
4. Каракулова І. С. Перспективи розвитку системи страхування кредитів в Україні // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. – 2010. – № 120. – С. 32-35.
5. Кондрат І.Ю., Черкасова О.В., Шандра Я.Р. Проблеми страхування кредитних ризиків на фінансовому ринку України // Наукові праці Національного університету «Львівська політехніка». – 2009. – № 5. – С. 24-26.
6. Самсонова К.В. Страхування кредитних ризиків в україні // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://intkonf.org/samsonova-k-v-strahuvannya-kreditnih-rizikiv-v-ukrayini
7. Вовчак О.Д. Страхування [Текст]: навч. посібник / О.Д. Вовчак. – Львів: Новий світ 2000, – 2004. – 480 с.
8. Марценюк О. В. Страхування кредитних ризиків / Вінницький державний аграрний університет // Наукова конференція, 2010 р.
9. Заруба О. Д. Страхова справа: Підручник. – К.: Т-во «Знання»; КОО, 2008. – 321 с.
10. Бубляс Л., Матвеєва Н. Страхування кредитних ризиків в Україні / ПВНЗ «Хмельницький економічний університет» / Тези Інтернет-конференції 12-13 грудня 2013 рік.

Романько А.А.
Украинская академия банковского дела
Национального банка Украины

СТРАХОВАНИЕ КРЕДИТНЫХ РИСКОВ В УКРАИНЕ

Аннотация
Определено понятие кредитного риска. Предоставлено общую характеристику кредитного риска. Рассмотрены основные аспекты страхования кредитных рисков. Исследован механизм страхования. Обоснована необходимость страхования кредитных рисков.

Ключевые слова: кредитный риск, страхование, обязательства, банк, заемщик.

Romanko H.A.
Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine

INSURANCE OF CREDIT RISKS IN UKRAINE

Summary
The concept of credit risk. Provided overall credit risk characteristics. The main aspects of the credit risk insurance. The mechanism of insurance. The need for insurance of credit risks.
Keywords: credit risk, insurance, liability, the bank, the borrower.

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

УДК 377.36

ЕМОЦІЙНА РЕГУЛЯЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ДИЗАЙНЕРІВ З РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ

Алєксєєва С.В.
Інститут професійно-технічної освіти
Національної академії педагогічних наук України

У статті висвітлені дослідження умов та механізмів емоційної регуляції навчально-пізнавальної діяльності майбутніх дизайнерів з розвитку професійної кар'єри, що має суттєве значення для шляхів побудови принципово нових технологій професійної підготовки. Проаналізовано поняття емоційної регуляції як стабільного емоційного забарвлення навчального процесу і актуальний емоційний стан в досягненні успішних результатів діяльності. Визначено, що емоційна регуляція навчально-пізнавальної діяльності з розвитку професійної кар'єри сприятиме формуванню психологічної готовності майбутніх дизайнерів до цього процесу і виявлятиметься у здатності до свідомого вольового контролю почуттів та формування умінь керування ними. Формування психологічної готовності майбутніх дизайнерів до розвитку професійної кар'єри вимагає застосування комплексного психологічного корекційно-розвивального впливу на процес навчально-пізнавальної діяльності. Такий вплив здійснюється прийоми регулювання емоційного стану і носять назву компінг-стратегіями. Основними формами таких стратегій є тренінгові тренування, психологічні тренінги зі складання ситуації успіху.
Ключові слова: емоції, емоційний стан, емоційна регуляція, компінг-стратегії, психологічний тренінг.

Постановка проблеми. Дослідження умов та механізмів емоційної регуляції навчально-пізнавальної діяльності майбутніх дизайнерів з розвитку професійної кар'єри має суттєве значення для шляхів побудови принципово нових технологій професійної підготовки. Активне використання емоційної сфери в пізнавальному процесі сприятиме формуванню здатності майбутніх дизайнерів до ефективної реалізації власного професійного потенціалу, досягненню професійного успіху та вмотивованого кар'єрне зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі емоційної регуляції присвячені дослідження М. Боришевського [1], В. Вилюнаса [2], К. Ізарда [3], Н. Капітоненко [4], Т. Кириленко [5], Я. Коломінського [6], Я. Рейковского [7]. Емоційна структура особистості, на думку вчених, займає одну з провідних ролей в процесі формування особистості і виступає формою ціннісного засвоєння світу. Вчені вважають, що у процесі емоційного регулювання важливим є запуск механізму саморегуляції, що визначаються як системно-організований процес внутрішньої психічної активності особистості, який безпосередньо реалізує досягнення цілей діяльності.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У сучасних дослідженнях актуалізації набуває проблема емоційного впливу на освітні процеси. Об'єктами емоційної регуляції є емоційні реакції і стан настрою особистості. За такого підходу емоційна регуляція впливає на мислені процеси, що зумовлює необхідність її використання при організації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх дизайнерів з розвитку професійної кар'єри. Емоційна регуляція навчально-пізнавальної діяльності з розвитку професійної кар'єри сприятиме формуванню психологічної готовності майбутніх дизайнерів до цього процесу. Така психологічна готовність виявлятиметеся у здатності до свідомого вольового контролю почуттів та формування умінь керування ними.

Мета статті полягає в обґрунтуванні комплексного, корекційно-розвивального педагогічного впливу на процес навчально-пізнавальної діяльності майбутніх дизайнерів з метою формування їхньої психологічної готовності до розвитку професійної кар'єри.

Виклад основного матеріалу. Підготовка майбутніх дизайнерів до розвитку професійної кар'єри має ґрунтуватися на емоційних процесах, що виконують роль внутрішньої регуляції діяльності. Емоційна регуляція розглядається, з одного боку, як усвідомлена – стабільне емоційне ставлення особистості до явищ дійсності, а з іншого, як неусвідомлена – актуальний емоційний стан, першочергове ставлення, що отримує своє вираження в емоційному забарвлені процесу і результатах діяльності. За такого підходу саме емоційна активізація є необхідною умовою продуктивної пізнавальної діяльності, тобто емоції є пусковим механізмом мислення і навчання.

Розглядаючи емоції як психічний процес, Я. Рейковський [7] зазначає, що емоційні стани суттєво впливають на характеристики пізнавальної діяльності, зокрема, такий вплив може бути як позитивний – регулюючий, так і негативний – дезорганізуючу. Позитивні емоційні процеси активізують діяльність, підвищують її результативність. Негативні емоції дезорганізують ту діяльність, що призводить до їхнього виникнення, при цьому організовуються такі дії, що спрямовані на зменшення чи усунення шкідливого впливу. Автор, виокремив чинники, що впливають на пізнавальні процеси, зокрема це: інтенсивність емоцій, індивідуальні особливості пізнавальних процесів та особливості самого суб'єкта, що визначають його відносно стійкі або специфічні риси [7].

Емоційна регуляція навчально-пізнавальної діяльності з розвитку професійної кар'єри сприятиме формуванню психологічної готовності майбутніх дизайнерів до цього процесу. Така психологічна готовність виявлятиметеся у здатності до свідомого вольового контролю почуттів та формування умінь керування ними.

Формування психологічної готовності майбутніх дизайнерів до розвитку професійної кар'єри

© Алєксєєва С.В., 2016

вимагає застосування комплексного психологічного корекційно-розвивального впливу на процес навчально-пізнавальної діяльності. Такий вплив має спрямовуватися на укріплення позитивних емоції і робити ці емоції більш стабільними. Крім того, мають створюватися умови постійного контакту з процесом пізнання, що, в свою чергу, уможливить сукупності позитивних емоцій перерости в почуття внутрішнього задоволення. За такого підходу пізнавальний інтерес особистості переросте у потребу, а це – умова пізнавальної діяльності та вмотивованої пізнавальної активності, що сприятиме позитивним змінам у кар'єроорієнтованому розвитку особистості.

Корекційно-розвивальний вплив здійснюється прийомами регулювання емоційного стану. Ці прийоми спрямовані на формування у майбутніх дизайнерів умінь і навичок емоційної регуляції, що сприятимуть створенню робочого настрою, впевненості, оптимізму майбутніх фахівців, здатності до контролю за роздратуванням, стримування гніву, протистоять стресовим ситуаціям тощо. У психології прийоми регулювання емоційного стану носять назву компінг-стратегіями. Основними формами таких стратегій є тренінгові тренування, психологічні тренінги зі складання ситуації успіху.

Копінг-стратегії сприяють самореалізації внутрішнього потенціалу особистості та формування у них психологічної готовності до певних ситуацій. Серед них розрізняють стратегії активного цілеспрямованого розв'язання проблем, пасивного дистанціювання, уникання активності щодо вирішення ситуації, пошуку соціальної підтримки, асоціальні дії, вирішення проблеми, ігнорування, самозвинувачення. Нині не існує системної класифікації видів, типів, стилів та стратегій психологічного подолання, вони визначаються дослідниками довільно. Серед них виокремлюють копінг, спрямований на оцінку, втручання або уникання ситуації (А. Білінгс, Р. Мус); розв'язання завдань, емоційне переживання, особистісне або соціальне відволікання (Н. Ендлер, Дж. Паркер); самозвинувачення, вигідне для уникання, тлумачення (Р. Віталіано); копінг, сфокусований на оточуючому середовищі (М. Перрез, М. Райчертс); оцінці емоцій (Р. Мус, Дж. Шаефер). Серед копінг-стратегій також визначають превентивні, самозмінюючі, екзистенціональні, духовні (П. Вонг); конструктивно змінюючі, та пристосувальні (І. Сізова, С. Філіпченко); адаптивні, псевдоадаптивні, дезадаптивні (О. Бухвостов, О. Склень). Проте, не дивлячись на велику кількість класифікацій копінгу, більшість з них побудовано навколо двох запропонованих Р. Лазарусом і С. Фолкман модулів психологічного подолання та зміну власних установок до ситуації.

У нашому дослідженні копінг-стратегії розглядаються як індивідуальний спосіб емоційного забарвлення навчально-пізнавальної діяльності майбутніх дизайнерів та формування психологічної готовності до розвитку професійної кар'єри. Щодо конкретної ситуації, то у низці випадків для формування психологічної готовності до розвитку професійної кар'єри можлива реалізація найбільш типових або декількох різних копінг-стратегій. Успішність використання будь-якої стратегії в одній конкретній ситуації не гарантує її ефективності в інших, оскільки це залежить від когнітивної оцінки майбутніми дизайнерами проблеми, що виникла. Стратегії психологічного подолання, сфокусовані на розв'язанні проблем та ефективні у випадку практичних тренінгів.

Психологічні тренінги зі складання ситуації успіху це багатофакторний процес, що пов'язаний з низкою чинників, зокрема і з поняттям успіх. Так, по-перше успіх пов'язаний з розкриттям потенціалу особистості та залежить від неї самої, від її активності. По-друге, успіх – це рух на шляху до мети, поставленої перед собою, це результат роботи наших переконань, цінностей, здібностей і звичок, що лежать в основі цього руху. По-третє, для досягнення успіху особистості необхідно постійно в процесі її розвитку і саморозвитку використовувати свої внутрішні здібності й резерви. По-четверте, важливим складником успіху є оволодіння майстерністю взаємин. Таким чином, психологічні тренінги зі складання ситуації успіху спрямовуються на активізацію таких сфер особистості: професіоналізм діяльності, професіоналізм особистості, професійна самосвідомість, продуктивна Я-концепція, технології комунікації.

Важливе значення у психологічних тренінгах зі складання ситуації успіху займають кризові періоди. Кризові явища – невід'ємний атрибут динамічного процесу становлення особистості. Ступінь усвідомлення особистістю криз є індивідуальною. Вона залежить від способу перебігу кризової ситуації. Подолання кризових явищ вимагає від особистості професійного вчинку і психологічно компетентного відношення до себе. Не кожна особистість здатна самостійно знайти конструктивний вихід із кризи і потребує своєчасної психологічної підтримки. Дієвим засобом подолання криз є тренінги особистісного і професійного зростання, семінари із вироблення альтернативних сценаріїв професійного становлення, складання психобіографії і траєкторії професійного становлення особистості.

Емоційна регуляція розглядається і в межах когнітивного напряму формування особистості. Зокрема, мислення має емоційну (афективну) регуляцію. Емоційна реакція залежить від рівня інтелектуального розвитку особистості і відображає показники задоволення потреб індивіда.

Емоції виконують регулюючу функцію у процесі розгортання мисленої діяльності. Так, на етапі мотивування виникає емоція інтересу-збудження, висока інтенсивність якої підтримує загальний рівень активності особистості і відображає особистісний зміст пізнання. На етапі цілеутворення з'являються інтелектуальні почуття, що виконують функцію спрямування евристичного пошуку на вибір того способу пізнання, який забезпечує істинні знання. Процес пізнання виражається в емоційному стані, його висока інтенсивність є чинником змістовності, унікальності, оригінальності, різноманітності, варіативності продуктів мисленої діяльності. На етапі оцінки і контролю інтенсивність емоційних переживань сприяють підтримці та продовженню процесу розв'язання завдання, що забезпечує певний успіх. Таким чином, регулююча функція емоцій проявлялася в активації вибору оптимальних напрямків і засобів мисленої діяльності.

Як ми вже зазначали емоційна активізація є необхідною умовою продуктивної пізнавальної діяльності майбутніх дизайнерів до розвитку професійної кар'єри. Згідно з теорію Дж. Майєра «IQ gets you hired, but EQ gets you promoted» (Завдяки IQ ви влаштовуєтеся на роботу, а завдяки EQ – робите кар'єру). Отже, здатність особистості усвідомлювати сенс емоцій і використовувати ці знання для виявлення причин і вирішення проблем важливо у процесі підготовки до професійної кар'єри. Для вимірювання продуктивності пізнавальної діяльності майбутніх дизайнерів до розвитку професійної кар'єри використовують емоційний інтелект. Емоційний інтелект (EQ) розраховується як сума показників здібностей до самоусвідомлення, самомотивування, стійкості до фрустрації, контролю за імпульсами, регуляцією настрою, емпатією і оптимізмом особистості.

Для вимірювання емоційного інтелекту майбутніх дизайнерів ми пропонуємо використовувати методику Н. Холла «Діагностика емоційного інтелекту», що містить опитувальник для виявлення рівня емоційного інтелекту.

Під час експерименту були встановлені зв'язки між показниками самомотивації та управлінням емоціями, що свідчать про важливу роль самомотивації в процесі управління емоціями. Отже, здатність студента вмотивовувати себе на переживання тих чи інших емоцій передбачає здатність до управління ними. Здатність до самомотивації як показника емоційного інтелекту пов'язана з показниками планування, цілеспрямованості, наполегливості. Спроможність студента викликати у себе та інших певні емоційні стани уможливлюють підвищення рівня працездатності, здатністю до планування діяльності, цілеспрямованості у її здійсненні, наполегливості у навчанні. Крім того, студенти, які здатні управляти своїми емоціями, виявляти емпатію, переконані у тому, що їх активність буде мати результат, їх діяльність ефективна та високопродуктивна.

Висновки і пропозиції. Емоційна регуляція навчально-пізнавальної діяльності майбутніх дизайнерів з розвитку професійної кар'єри визначається як знання студента про різні емоції, їх експресію, причинно-наслідкові зв'язки передбачає високий рівень розвитку здатності до самоорганізації діяльності, вміння планувати її, ставити адекватні цілі, зосереджувати увагу на труднощах та нести відповідальність за справу, спрямованість на теперішній час, актуальні завдання діяльності. Емоційний інтелект передбачає автономну академічну саморегуляцію (сукупність внутрішніх та ідентифікованих мотивів, які забезпечують успішність навчальної діяльності), високі показники емоційної креативності, самоефективності як переконаності у власній продуктивності, загального інтелекту та низькі показники навчальної тривожності, зокрема почуттів гніву, власне тривожності, неспокою та надмірної емоційності під час перевірки знань.

Напрямом подальших досліджень вважаємо розроблення моделі саморегуляція емоційного стану майбутніх дизайнерів, основним завданням якої є не придушення негативних образів, а зміна їх на такі, що стимулюють до ініціації, побудови, підтримки й управління різними видами й формами кар'єрної активності, що безпосередньо реалізується у досягненні цілей кар'єрного розвитку. Компонентами такого моделі мають стати планування, умови, програма дій, оцінювання та корекція результатів.

Список літератури:

1. Боришевский М. И. Развитие саморегуляции поведения школьников: дис. в форме науч. доклада ... док. псих. наук: спец. 19.00.07 / КГПИ им. М. Драгоманова / М. И. Боришевский. – К., 1992. – 77 с.
2. Вилюнас В. К. Психологические механизмы мотивации человека / В. К. Вилюнас. – М.: Изд-во МГУ, 1990. – 228 с.
3. Изард К. Эмоции человека / К. Изард // пер. с англ. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1980. – 440 с.
4. Капитоненко Н. В. Эмоциональная регуляция поведения: области изучения, компоненты и функции / Н. В. Капитоненко // Психологическая наука и образование. – 2007. – № 5. – С. 267-274.
5. Кириленко Т. С. Психологія: емоційна сфера особистості: навч. посібник / Т. С. Кириленко. – К.: Либідь, 2007. – 256 с.
6. Коломинский Я. Л. Человек: психология: кн. для учащихся ст. классов / Я. Л. Коломинский. – 2-е изд., доп. – М.: Просвещение, 1986. – 223 с.
7. Рейковский Я. Экспериментальная психология эмоций / Я. Рейковский; пер. с польск. В. К. Вилюнаса. – М.: Прогресс, 1979. – 231 с.

Алєксеева С.В.
Институт профессионально-технического образования
Национальной академии педагогических наук Украины

ЭМОЦИОНАЛЬНАЯ РЕГУЛЯЦИЯ УЧЕБНО-ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БУДУЩИХ ДИЗАЙНЕРОВ К РАЗВИТИЮ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КАРЬЕРЫ

Аннотация
В статье освещенные исследования условий и механизмов эмоциональной регуляции учебно-познавательной деятельности будущих дизайнеров к развитию профессиональной карьеры, что имеет существенное значение для построения принципиально новых технологий профессиональной подготовки. Проанализировано понятие эмоциональной регуляции как стабильной позитивной эмоциональной окраски учебного процесса и как актуальное эмоциональное состояние при достижении успешных результатов деятельности. Определенно, что эмоциональная регуляция учебно-познавательной деятельности к развитию профессиональной карьеры будет способствовать формированию психологической готовности будущих дизайнеров к этому процессу и определяется способностью к сознательному волевому контролю чувств и формированию умений управления ими. Формирование психологической готовности будущих дизайнеров к развитию профессиональной карьеры требует применения комплексного психологического коррекционно-развивающего влияния на процесс учебно-познавательной деятельности. Такое влияние осуществляется приемами регулирования эмоционального состояния и носят название компинг-стратегий. Основными формами таких стратегий являются тренинги тренировок, психологические тренинги прогнозирования ситуации успеха.
Ключевые слова: эмоции, эмоциональное состояние, эмоциональная регуляция, компинг-стратегии, психологический тренинг.

Alekseeva S.V.
University of Professional and Technical Education
National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

EMOTIONAL ADJUSTING OF EDUCATIONAL-COGNITIVE ACTIVITY OF FUTURE DESIGNERS TO DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL CAREERA

Summary
In the article the lighted up researches of terms and mechanisms of the emotional adjusting of educational-cognitive activity of future designers are to development of professional career, that has a substantial value for the construction of fundamentally new technologies of professional preparation. The concept of the emotional adjusting is analysed as a stable positive emotional colouring of educational process and as the actual emotional state under reaching the successful results of activity. Certainly, that the emotional adjusting of educational-cognitive activity to development of professional career will assist forming of psychological readiness of future designers to this process and determined by a capacity for conscious volitional control of feelings and forming of abilities of management by them. Forming of psychological readiness of future designers to development of professional career requires application of complex psychological correction-developing influence on the process of educational-cognitive activity. Such influence comes true by the receptions of adjusting of the emotional state and carry the name of comping- strategies. The basic forms of such strategies are training of training, psychological training of prognostication situation of success.
Keywords: emotions, emotional state, emotional adjusting, comping-strategies, psychological training.

UDC 378:811.111(477+100)

SHAPING FOREIGN LANGUAGE COMPETENCE OF TOURISM FACULTY UNDERGRADUATES IN TURKISH UNIVERSITIES

Vasylyshyna N.M.
National Aviation University

The article under consideration deals with the problem of identifying foreign language preparation of tourism faculty undergraduates in Turkish universities. The survey comprised the outlook of different approaches, programs, methods, technologies which are being currently implemented in learning environment. As a result, foreign language training was marked out as the most important occupational ability for future tourism experts' vocational activity as well as unsolved and open for further discussions and profound studies.
Keywords: foreign language competence, undergraduates, programs, tourism faculty, training.

Stating of the Problem. Due to making economic contributions, such as supporting the balance of payments and providing employment opportunities, tourism has become an extremely important sector for developing countries. Meanwhile, developed countries have been taking the largest share from international tourism income. Tourism is a laborintensive service industry. Most tourism and hospitality services are provided in interpersonal interactions. Thus, satisfying the client depends on the attitudes, behaviors and skills of service providers and their managers.

In Turkey the direct contribution of travel and tourism to GDP is calculated to be consistent with the output, as expressed in National Accounting, of tourism-characteristic sectors such as hotels, airlines, airports, travel agents and leisure and recreation services that deal directly with tourists. The direct contribution of travel and tourism to GDP is calculated from total internal spending by 'netting out' the purchases made by the different tourism sectors.

Travel and tourism generated 587,500 jobs directly in 2013 (2.3% of total employment) and this is forecast to grow by 3.8% in 2014 to 610,000 (2.3% of total employment). This includes employment by hotels, travel agents, airlines and other passenger transportation services (excluding commuter services). It also includes, for example, the activities of the restaurant and leisure industries directly supported by tourists. By 2024, travel and tourism will account for 910,000 jobs directly, an increase of 4.1% pa over the next ten years [4].

Taking into account the urgent need of tourism development, advancement and modification, Turkish government is attempting to implement English tourism department undergraduates preparation. Consequently, many universities in Turkey offer study programmes taught in English. Studying abroad in English-taught classes makes it easier to transfer your acquired knowledge to other countries. Furthermore, English-taught education will ensure international career opportunities in the future.

Recent Surveys and Issues Analysis. The most common foreign language in Turkey is English, which in public schools is taught from 4th grade (age 10) onwards, through to the end of high school. In high school a second foreign language is introduced. However, the number of lessons given in public schools is minimal compared to private colleges, which begin teaching English in kindergarten, have two or three times as many English lessons in their timetables, and in many cases employ native speakers of English as teachers.

In 2011 the Ministry of Education, under pressure from the Prime Minister to improve the learning of English in Turkey, announced that the approach to language would be thoroughly revised, part of which would include a plan to hire 40,000 foreigners as language assistants in public schools. As a result of the poor standards achieved by the public system many students take an intensive English language study when entering university [5].

These are offered by both state and private universities throughout Turkey.

More and more people are aware of the fact that at least some knowledge of English is necessary to get ahead in life. It brings high status to the individual socially as well as extending job opportunities. That's why many join one of the numerous language schools in the country. There is a list of high quality English language schools in Turkey, such as follows: Oxford House College Istanbul, English Time, British Side, Bogazisi University Language Department, Tomer, Inkur English Language Institute, Kent English [3].

According numerous investigations and researches it can be concluded that foreign language ability of the human resources in tourism sector is vitally important. It is important to prefer a FLTM which may produce optimum outputs for all the shareholders like sector, academy, students and their financier families. Tourism sector expects highly satisfying foreign language ability from the graduates. This expectation has also been increasing day by day.

English, as the international language of the last periods, may have the priority to be taught as a foreign language. In addition to the strong ability of international language (English) tourism workers are expected to speak at least two other foreign language at medium level.

After school, climbing the steps of career up faster, the students expect more intensive foreign language education from the schools. This intensive foreign language education can be achieved by additional lessons which may cause additional year to graduation. Under these circumstances the first model (classical FLTM) with its low number of foreign language lessons hours may not be able to satisfy expectations of students and sector. It

© Vasylyshyna N.M., 2016

may be stated that the first (1) model (classical FLTM) is not efficient and does not produce FL outcomes expected by the sector or academy. The second model (Compulsory FL teaching class model) delays graduation by one year, extending the 4-year degree program to 5 years [2].

That means, other schools' students – the rivals – will graduate one year earlier and thus will gain an additional year of experience in the sector or in the academy. The model also leads students and their families to bear additional financial costs for, for example, education, nutrition, shelter, and transportation, among others. In addition to these costs, there is also the opportunity cost derived from an additional year out of the labor market. It also doesn't guarantee strong ability of foreign language because after the one year preparatory class, intensive foreign language lessons stop and students almost never have foreign language lessons for the next four year. This may cause concentration lost and erosion of foreign language ability.

The third model (concentrated FLTM) saves students one year, enabling them to save time and money-both the money otherwise spent on an additional year of classes and the income otherwise foregone. In addition to these benefits, however, this model presents some curricular difficulty.

By the way, an increased number of FL lessons places additional time demands on the curriculum, which also includes professional, science and general culture courses; consequently, credits and lesson except from FL are decreased. Consequently, FL becomes the most important subject, with the other subjects becoming deprioritized [5].

If the negative dimensions of the different FLTMs are considered, it remains unresolved which FLTM is the most appropriate model for tourism bachelor's degree programs. However, it is clear that graduates with better FL skills have a higher chance of being employed at management-level positions in the sector as well as of being hired for faculty positions.

The survey findings indicate that the FLTM with the most support and producing the greatest satisfaction among students in their final year is third model which is concentrated FLTM.

Highlighting of the Earlier Unsolved Problem Sections. If the negative dimensions of the different FLTMs are considered, it remains unresolved which FLTM is the most appropriate model for tourism bachelor's degree programs. However, it is clear that graduates with better FL skills have a higher chance of being employed at management-level positions in the sector as well as of being hired for faculty positions. The survey findings indicate that the FLTM with the most support and producing the greatest satisfaction among students in their final year is third model which is concentrated FLTM. Considering the fact that foreign language preparation is intensively introduced into general as well as academic preparation of tourism faculty undergraduates we can induce the result which states that different Turkish universities are attempting to develop and implement their own programs and approaches of teaching English [1, 5].

As a result, the purpose of the scientific survey is to find out how various Turkish universities realize foreign language training for tourism specialties students in order to come to sufficient outcomes and conclusions.

Material Exposition. We are starting our analasys from Bilkent University, which prides itself on its truly international perspective. The medium of instruction at Bilkent is English, and its international community of scholars and students forms an essential component of the university's academic and social life. International faculty and instructors make up more than a quarter of all academic staff, representing 40 different countries. There is a growing body of full-time international students and exchange students coming from 75 countries.

Also, the curriculum of the Department of Tourism and Hotel Management emphasizes practical applications in the international hospitality and tourism industry. The program focuses on providing a world-class education in operational and managerial aspects of the tourism industry in general, especially in hotel, restaurant, food and beverage, and travel services management. Students gain theoretical as well as practical knowledge that is immediately applicable to real-life circumstances. Prior to graduation, students are required to successfully complete a one-semester internship.

Next findings conducted in Near East University depicts the message from the Associate Proffessor, director of Tourism and Hotel Management – Tülen Saner. It was cited, that Near East University, School of Tourism and Hotel Management aims to prepare students for managerial and academic positions in their future careers by providing them with a contemporary education programme that caters for the needs of the tourism industry. All of the academic and administrative staff works with a team spirit towards training students to serve the needs of the tourism industry. Equipped with the required knowhow, students learn to think analytically and learn how to successfully lead a business in the international tourism industry as managers, entrepreneurs and consultants [2].

The curriculum is prepared to equip students with core business skills and gives insights into the tourism industry. The medium of teaching is in the English language. Students are also expected to take elective language courses in addition to English such as; Russian, German, Italian, French and Arabic. The computer laboratories of the department offer students the opportunity to learn the world's most advanced and widely used programs such as Amadeus and Fidelio. The practical application of courses taught in the classroom are made possible through the use of university facilities; Dorana Hotel, Residance, Dorana Travel Agency, restaurants, cafeterias and the Guest House on the campus, which makes our school exceptional among tourism schools.

In addition to all this, summer training, as part of the curriculum, provides the students the opportunity of on the job training and post placement. Compulsory summer trainings allow students to develop the skills learnt in the classroom and combine theory with practice. School of Tourism and Hotel Management, through the career days held each year, helps students to be placed in practical training in reputable work places at the end of the first and the third years.

Graduate students are employed both in private and public sector. Demand for qualified staff in the tourism industry is on the rise. Graduate students can find job opportunities especially in the Lodging Industry, the Travel Industry and the Food and Beverage Industry. Guaranteeing a job to our successful graduates is another point that distinguishes us and makes us exceptional among tourism schools. Students of the School of Tourism and Hotel Management are supported and assisted throughout their education in a very warm and welcoming environment and also this support continues after their graduation [4].

The following results of our detailed investigations showed the next information. Turkey has a number of English-medium public and private universities with many modern conveniences. Faculty members are well-respected and have often made a significant contribution to their fields. Many universities are recommended as suitable host institutions for English speaking students with programs available in English, either at undergraduate level or postgraduate level. As the vast majority of classes are taught in English at most of the foundation universities and some of the state universities, students with an institutional language proficiency score are placed in the undergraduate or postgraduate programs.

These universities ensure that students are linguistically prepared for the academic programs. Students when they are admitted to the English speaking programs at universities are usually required to take a Placement Test of the university to determine their English level if they can't submit any institutional language proficiency score. For students whose English proficiency does not meet the desired level of the university, there is an intensive and accelerated language preparation program of study before they begin their undergraduate studies.

Students whose English is not sufficient to earn the required scores set by the university are placed in the language preparation program of study that matches their needs and range from Beginner to Advance levels. Each level has its own curriculum in which students can find opportunities to practice their English language skills in a variety of settings and modalities.

The goal of the English Preparatory Program is to help students improve their level of English to be able to study their majors and be competent in their fields of study. Faculty members at language preparation schools generally hold at least a Master's degree in English as a Second Language or a closely related field. Mostly, all have several years of English language teaching experience and they are professionals in their fields. International students who do not participate in an exchange program have to pay tuition fees. Tuition fees can range from USD 1,000 to USD 20,000 depending on institutions where instruction is in English. The variation in fees depends on whether the student chooses to study in a State or Foundation university [2].

One more example is demonstrated on the basis of Akdeniz University, where Tourism Faculty has been established in 1982 and started to education in 1986 at undergraduate level with the name of School of Tourism and Hotel Management. Tourism Faculty' offering short term training programs, research, consultation and the projects that the tourism industry demands along with its 5 undergraduate and 4 graduate programs, is one of the most prestigious Tourism Faculties in Turkey.

Tourism and hotel management programme aims to train students as middle level managers and high level managers who have enough ability, information, experience and job culture that are needed in the sector. Tourism and hotel management programme is two years except for optional English preparatory class. The purpose of the undergraduate program in Tourism and Hotel Management is to bring up high professional knowledged employee for the tourism industry who is experienced, well educated, responsible, and good in English and computer usage. The Purpose of this program is also to educate, to prepare qualified administrators or leaders for the Turkish and world tourism sector. The program aims to prepare intellectually developed experts and occupational work force that will answer the long term needs of the world tourism sector and all its fields [5].

Conclusions and Future Strategies. Thus, taking into consideration the detailed theoretical research made on the background of Turkish universities, we may come to the conclusion that there in no one unique approach, method and efficient technology in prepation.

Consequently, future strategies, to our mind, lie in conducting detailed analysys of proposed curriculums, programs applied in Turkish universities and used on the international level in order to find out the most suitable as well as effective ones for tourism faculties undergraduates further preparation.

References:

1. Miriam. English for International Tourism. Textbook / J. Miriam. – England: Pearson Education Limited, 2007. – P. 92-117.
2. Karen A. English for international tourism. Intermediate teacher's book. New edition / Alexander Karen. – England: Pearson Education Limited, 2013. – P. 43-87.
3. Strietska-Ilina Olga, Trends and skill needs in tourism / Olga Strietska-Ilina, Manfred Tessaring. – Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2005. – P. 5-53.
4. Vasylyshyna N. M. Innovative current communicative approach English for specific purposes tutoring methodology to future tourism expert / N. M. Vasylyshyna // Международное сотрудничество в образовании в условиях глобализации: Материалы международной научно-практической конференции 13-15 сентября 2012 г. / за заг. ред. В. М. Ефімова. – Сімферополь: Апрель, 2012. – С. 27-33.
5. Walklin L. Teaching and Learning in Further Education / L. Walklin Cheltenham: Nelson Thornes, 1990. – P. 145-213.

Василишина Н.М.
Національний авіаційний університет

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ ТУРИСТИЧНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ В УНІВЕРСИТЕТАХ ТУРЕЧЧИНИ

Анотація
У даній статті розглядається проблема виокремлення іншмовної підготовки студентів туристичних факультетів в університетах Туреччини. Дослідження включало розгляд різних підходів, програм, методів та технологій, які зараз активно застосовуються у навчальному середовищі. В результаті іншомовна підготовка була визначена, як найважливіша професійна здатність фахівців туризму для їхньої діяльності, проте нерозкрита та відкрита для подальших обговорень і глибоких досліджень.
Ключові слова: іншомовна компетентність, студенти, програми, туристичний факультет, підготовка.

Висилишина Н.М.
Национальный авиационный университет

ФОРМИРОВАНИЕ ИНОСТРАННОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У СТУДЕНТОВ ТУРИСТИЧЕСКИХ ФАКУЛЬТЕТОВ В УНИВЕРСИТЕТАХ ТУРЦИИ

Аннотация
В данной статье рассматривается проблема выделения иноязычной подготовки студентов туристических факультетов в университетах Турции. Исследование включало рассмотрение различных подходов, программ, методов и технологий, которые сейчас активно применяются в учебной среде. В результате иноязычная подготовка была определена, как важнейшая профессиональная способность специалистов туризма для их деятельности, однако нераскрытая и открыта для дальнейших обсуждений и глубоких исследований.
Ключевые слова: иноязычная компетентность, студенты, программы, туристический факультет, подготовка.

УДК 7.01:377

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОБРАЗНО-ПРОСТОРОВОГО МИСЛЕННЯ У СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ГРАФІЧНИЙ ДИЗАЙН» НА ПРИКЛАДІ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «МАКЕТУВАННЯ ТА РОБОТА В МАТЕРІАЛІ»

Глазунова А.В.
Коледж Київського університету технологій та дизайну

В статті розглянуто питання, пов'язані із важливістю викладання дисципліни «Макетування та робота в матеріалі» для розвитку творчого образно-просторового мислення у студентів спеціальності «Графічний дизайн». Надаються основні теоретичні визначення дисципліни. Проводиться аналіз сучасних тенденції розвитку художньо-проектої діяльності в цілому. Акцентується увага на необхідності укріплення та розвитку міждисциплінарних зв'язків в навчальному процесі.
Ключові слова: дизайн, графічний дизайн, художнє проектування, творчість, моделювання, макетування, проектна культура.

Постановка проблеми. Сьогодні графічний дизайн – один з найбільш перспективних направлень сучасного дизайну. Складно знайти сферу життя, де б графічний дизайн не був задіяний. Все, що оточує нас на вулиці, в супермаркетах, у транспорті, в офісах та учбових закладах, на телебаченні та в мережі Інтернет – скрізь можна побачити результат роботи графічних дизайнерів.

Основним завданням сучасного викладача спеціальності «Графічний дизайн» є підготовка всебічно творчо-розвиненого майбутнього графічного дизайнера здібного до наукової, дизайнерської, конструкторської, раціоналізаторської роботи. В досягненні даної цілі перед викладачами постає завдання розвитку абстрактного, образно-просторового мислення та творчої уяви у студентів, шляхом знаходження креативних рішень при розв'язанні творчих завдань. Розвитку цих вмінь найбільш сприяють можливості такої дисципліни як «Макетування та робота в матеріалі».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аспекти художньо-композиційної візуалізації

© Глазунова А.В., 2016

об'єкта засобами макетування досліджували: І. Т. Волкотруб, Н. В. Калмикова, Л. А. Кузьмічов, І. А. Максимова, Б. Є. Сотников, Ю. Б. Соловйов, В. Ф. Сидоренко та інші. І. Т. Волкотруб розглядав художнє моделювання як невід'ємну частину всього проектування, а розроблені ним практичні навчальні завдання дали можливість студентам засвоїти прийоми макетування з різних матеріалів: пластиліну, гіпсу, глини, паперу і картону [1].

Мета статті. Головною метою цієї статті є превернення уваги до питання розвитку творчого образно-просторового мислення у студентів в процессі навчання на спеціальності «Графічний дизайн».

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. В наш час впровадження комп'ютерних технологій у навчальний процес дозволяє дизайнерам звертатися до методу 3D візуалізації, проте такий прийом не завжди буває ефективним. Часто в проектній діяльності з'являється необхідність звертатися до об'ємного макетування, що дозволяє дизайнерам наочно продемонструвати об'єкт проектування і його складові. Важливо визначити, що уявляє собою макетування в дизайн-проектуванні сьогодні і яким чином можна організувати навчальний процес з максимальною ефективністю.

Виклад основного матеріалу. Об'ємний макет є зменшеною копією дизайн-об'єкта, і виконується за допомогою розгорток виконаних у відповідному масштабі з відповідного матеріалу.

Макетування – це метод і процес об'ємного проектування виробів, який дає наочну інформацію про створювані об'єкти. Макетування – це форма проектно-дослідницького моделювання, основним завданням якого є розвиток абстрактного мислення та просторового сприйняття [2].

Макет – це об'ємне матеріальне відображення, що дає відомості про особливості проектованого виробу. Макет це засіб вираження думки, засіб передачі інформації [3]. Він володіє наочністю, тому процес макетування виявляє композиційні закономірності, уточнює пропорції, визначає масштабність, допомагає знайти протиріччя в об'ємно-просторовому рішенні проектованого об'єкту. Тому макетування сприяє розвитку творчого мислення та інтуїції.

Одним із наглядних прикладів може слугувати навчання студентів коледжа КНУТД на спеціальності «Графічний дизайн» де виконуються роботи з художньо-композиційного макетування, вирішуються різні проектні завдання, що дозволяють у пошуковій роботі домогтися наочності, уточнити пропорції, масштабність і т.п. Пошукова робота в галузі об'ємного проектування сприяє інтелектуальному розвитку особистості, розвиває творче образно-просторове мислення у студентів та професійну компетентність [3].

При роботі над макетами поліграфічної або сувенірної продукції найчастіше студенти вдаються до роботи з таким матеріалом, як папір або картон. Кращий матеріал для вправ – щільний папір типу «ватман», акварельний папір, тонкий білий картон. Папір – міцний структурний матеріал (наприклад, у Японії папір спрадавна був будівельним матеріалом). Вертикально поставлена трубка з паперу може витримати велике навантаження, в той же час папір добре гнеться і обробляється. Діапазон його властивостей зумовив і різноманітність його вживання – з паперу виклеюють складні структури. Він дає можливість чіткого конструювання геометричних форм і в той же час здатен передати якнайточнішу пластику форми. З паперу виклеюють як просторові, так і монолітні композиції. В процесі практичної роботи студенти користуються різними прийомами трансформування паперу, що дозволяє їм створювати різноманітні об'єкти, необхідні для візуалізації об'ємного проектування. У макетуванні папером імітують різні конструкції, будь-які будівельні матеріали – бетон, мармур, метал тощо [2].

У роботі над композицією з паперу необхідно відзначити декілька важливих моментів. Папір – легкий в обробці матеріал, тому ескізні макети з нього робляться дуже швидко. Комбінуючи варіанти, можна швидко склеїти композицію, змінити форму, змінити пропорції складових елементів, замінити один елемент іншим. Приступаючи до роботи над композицією, можна перші ескізні проби робити в графіці на аркуші паперу, потім продовжувати пошук в об'ємі. Доцільно використовувати кольоровий папір чи картон.

Макетування таких об'єктів як об'ємні сувенірні листівки, буклети, дитячі книжки-іграшки, потребують від студента продемонструвати якісні знання загальних прийомів макетування, формоутворення простих геометричних тіл, загальні закономірності побудови проектованого об'єкта.

Завдання повинні бути направлені на розвиток у студентів здібностей до проектування, формування дизайнерського мислення, зокрема, таких його складових, як відчуття доцільності, раціональності, відчуття стилю. Творчість також і ментальний процес під час якого задіяне формування зорових уявлень. Втілення зорової уяви на картинній чи макетній площині – справа техніки, а не творчості. Однак у процесі відтворення художнього об'єкту зорова уява може змінюватися. Зміна зорових уяв – процес творчий.

Отже, в ситуаціях, що потребують творчого підходу, людський мозок працює в «режимі» активного діалогу, здійснюючи обмін сигналами між двома півкулями. А художнє сприйняття – процес творчий. Робота уяви необхідна як у процесі художньої творчості, так і в процесі художнього сприйняття. Якщо наукова інформація повинна бути «засвоєна», то художня – «добудована» силою уяви. Надзвичайні можливості художнього мистецтва у формуванні і розвитку особистості визначені ще й тим, що мистецтво звернене до людини у всій її цілісності, до всіх «прошарків сприйняття» [4].

Навчання графічному дизайну активізує інтерес студентів до всіх інших навчальних дисциплін. Наприклад, при вирішенні навчальної задачі з дисципліни «Художнє проектування», студенту знадобляться знання із області рисунку, кольорознавства, історії мистецтв. Також інші предмети можуть надзвичайно органічно включатись у комплексне формування не абстрактної гармонійно розвиненої особистості, а конкретної особистості графічного дизайнера – людини проектної культури. Вся справа у розставленні акцентів між дисциплінами. Для виконання практичних робіт з дисципліни «Макетування

та робота в матеріалі» необхідні опорні знання, вміння та навики практичної роботи з матеріалами та інструментами з дисциплін «Композиція», «Проектування рекламної графіки», «Формоутворення», «Шрифти».

Висновок. Таким чином, проектне макетування базується на розумінні суті художньо-конструкторської діяльності як організованої та спрямованої на доцільне перетворення матеріального світу, шляхом створення естетичного повноцінного середовища.

І тільки комплексна підготовка вчить прогнозувати майбутній розвиток художньо-конструкторських здібностей студентів відповідно до завдань, що ставить перед нами сучасний розвиток науки, дизайну та мистецтва.

Список літератури:

1. Волкотруб И. Т. Основы художественного конструирования. Моделирование материалов и биоформ: Учеб. пособие для уч-ся сред. спец. учеб. заведений / И. Т. Волкотруб. – Киев: Вища школа, 1982. – 12 с.
2. Калмыкова Н. В. Макетирование из бумаги и картона: учеб. пособие / Н. В. Калмыкова, И. А. Максимова. – М.: Книжный дом «Университет», 2000. – 80 с., ил.
3. Пузанов В. Макетування. Основні положення // Техническая эстетика, 1983. – № 4. – С. 26.
4. Даниленко В. Я. Нові погляди на дизайн промисловий, графічний, середовищний // збірник матеріалів. Всеукраїнської науково-методичної конференції, 24-28 березня 2003 р., м. Харків / за загал. ред. Даниленка В. Я. – Харків: 2003. – С. 120.

Глазунова А.В.
Колледж Киевского университета технологий и дизайна

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ОБРАЗНО-ПРОСТРАНСТВЕННОГО МЫШЛЕНИЯ У СТУДЕНТОВ СПЕЦИАЛЬНОСТИ «ГРАФИЧЕСКИЙ ДИЗАЙН» НА ПРИМЕРЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ДИСЦИПЛИНЫ «МАКЕТИРОВАНИЕ И РАБОТА В МАТЕРИАЛЕ»

Аннотация
В статье россмотрены вопросы раскрывающие важность преподавания дисциплины «Макетирование и работа в материале» для развития творческого образно-пространственного мышления у студентов специальности «Графический дизайн». Подаются основные теоретические определения дисциплины. Проводится анализ современных тенденций развития художественно-проектной деятельности в целом. Акцентируется внимание на необходимости укрепления и развития междисциплинарных связей в учебном процессе.
Ключевые слова: дизайн, графический дизайн, художественное проектирование, творчество, макетирование, моделирование.

Glazunova A.V.
Kiev University College of Technology and Design

THE FORMATION FEATURES OF THE FIGURATIVE AND SPATIAL WAY OF THINKING OF STUDENTS MAJORING IN «GRAPHIC DESIGN» ON THE EXAMPLE OF TEACHING THE SUBJECT «MODELING AND WORK WITH MATERIALS»

Summary
In the article was discussed the question about revealing essence of teaching the subject «Modeling and work in materials» for developing creative, figurative and spatial way of thinking of students majoring in «Graphic design». There ware given basic theoretical definitions of the subject. There was made analysis of the modern tendency of the developing design activities in general. The main attention emphasize necessity of developing of the interdisciplinary connection in learning process.
Keywords: design, graphic design, artistic design, creativity, project activity, project actions, modelling, breadboarding, projective culture.

УДК 37.014.5

SYSTEM OF EDUCATION IN GALICIA AT THE END OF THE XIX-TH – BEGINNING OF THE XX-TH CENTURIES

Campbell M.
Trinity University, San Antonio, TX, USA
Sovhar O.M.
National Army Academy

The state of national education system in Galicia from the end of the nineteenth century through the beginning of the twentieth century has been investigated. It also provides an insight into the role of educational organizations and communities in the development of education. Therefore their functioning and activities have been depicted. Analysis of that period's schooling system shows segregated access to education for representatives of different nationalities. Among the causes of such situation were erratic funding for different ethnic groups, considerable number of school types, priority given to Polish institutions in the general system of education, functioning of schools, utraquist in form and Polish in content. Elitism of secondary and higher education has been proven to contribute to the state of education.
Keywords: national education system, schooling, educational community, language of instruction, types of schools, educational institutions.

Introduction. The system of education in Galicia (present day Western Ukraine) at the turn of the twentieth century was greatly influenced by the State Educational Law [1, p. 32] created May on 14th 1869. The underlying principles of this State Law were compulsory education, accessibility to education for all ethnic groups, and linguistic equality and freedom in selecting one's language of instruction. At the same time, regional laws in Galicia made most of these principles obsolete, as they were aimed at denationalization of the native-born populace by imposing language restriction and a specific content of study. These changes in the system of education greatly affected many Ukrainians.

Recent Research Analysis. Research of the given period system of education in Galicia carried out by such Ukrainian scholars as Bohdan Stuparyk, Mykhailo Lozynnskyi, Anatolii Dovych and others clearly shows the poor state of educational institutions and low level of education regardless of the school type and deperate need for reforming.

The topicality of this study. This period can be characterized by the considerable development of the educational system, which in turn led to the immense awakening of national Ukrainian consciousness. The people of Galicia started to express their desires for the creation of national educational institutions.

The aim of this article is to analyze the state of the national education system in Galicia at the end of the nineteenth century through the beginning of the twentieth century, as well as the role of educational organizations and communities in its development.

Presenting main material. At the end of the nineteenth century and the beginning of the twentieth century Galicia was known as a polyethnic region of the Austrian-Hungarian Empire in the Kingdom of Galicia and Polimeria. Ukrainian citizens at this time represented the ethnic minority group. As a result, the ethnic minority status of Ukrainians had a negative influence on the regulation of educational institutions. On June 22nd, 1867, the State School Council [1, p. 65] was created in Galicia. This coincided with the adoption of a language law, which was sanctioned by the Emperor in spite of Ukrainian ambassadors' opposition. According to this law, the language of instruction utilized in the local schools was approved at meetings of the local Public councils. As a result, several languages of instruction were used in the primary school system. In secondary schools, the German language was substituted for the Polish language, and the Ukrainian language became an optional language choice. Only in the junior classes of the Lviv Academic Gymnasium was Ukrainian allowed as language of instruction [2, p. 125]. Changing the status and importance of the Ukrainian language and establishing the Ukrainian language in Galicia schools was only possible with the approval of the Lviv Sejm (Parliament), a process that proved very difficult. Eighty percent of the members of State School Council were Polish and twenty percent were Ukrainians. As a result, a Polish language educational system dominated within the state, although both the Ukrainian and Polish languages held little importance in regional school councils. This immerging Ukrainian language suppression lead to an active and continual struggle for the rights of Ethnic Ukrainians in Galician schools. Parliament meetings were dominated by the continual complaints and interpellations referencing the Ukrainian language use in Galician schools [3, p. 98].

Progressive Galician activists saw the establishment of private educational institutions as another solution of the critical language issue emerging in the Galician school system. In 1903, the first step was taken when the Rus Pedagogical Association, the first private woman's Ukrainian language school, was opened in Lviv. Ukrainian language use at the primary schooling level first occurred in parish schools, subsequently in folk schools, and, later, in mainstream elementary schools. However, in 1867 Polish became the compulsory language used in the Galician educational system. In the second half of the nineteenth century a new type of elementary bilingual school emerged, utraquistic, where main subjects were taught in Polish

© Campbell M., Sovhar O.M., 2016

and the rest in Ukrainian. All elementary schools were divided into urban and rural, the latter being quite primitive, not allowing the further continuation of education. Secondary education was represented by classical gymnasiums with Polish being the language of instruction. The Ukrainian Church played an important role in diminishing German and Polish influence over Ukrainian schooling. Under its support, ABC books, primers, and catecheses were published. In the second half of the nineteenth century Ukrainian clergy were granted the right of supervision over schools. Imposing Polish education led to active actions by the clerisy. Among their achievements was the opening of the Ukrainian language department in Lviv University (1851) and the Ukrainian history department (1898) headed by prominent historian Mykhailo Hrushevskyi. In 1908 Ukrainians opened 4 gymnasiums. Female education was represented by woman's gymnasiums and lyceums. At the beginning of the twentieth century a number of vocational schools (for future carpenters, builders, mechanics, coppersmiths, millers, etc.) emerged. The quality of instruction was enhanced, as well as the duration of training. Swift development of schooling required larger numbers of teachers. The government did not permit an increase in the number of schools for teachers, so, to compensate for this deficiency, it started hiring «stocking teachers» (young teachers who had very low level of qualification). However, this did not provide a reasonable solution to the problem so the government was forced to grant permission to open new schools.

In order to consolidate efforts in the struggle for Ukrainian language education, the Ukrainian State School Union [1, p. 74] was created in 1910. It comprised representatives from such associations as Prosita, Teachers Community, Taras Shevchenko Scientific Society and other educational and public organizations. In addition, cultural educational societies provided a great deal of assistance in the endeavor of educating Ukrainians. The most famous was the Prosvita society, established in 1868 in Lviv with numerous branches and libraries in the region. Prosvita started its work with publishing a Ukrainian primer. They published popular literature, school textbooks, scientific almanacs, as well as works of famous writers. The society comprised four subdivisions: publishing, library, schooling and literature. Beginning in 1905, branches of Prosvita were opened throughout Ukraine. Among its main tasks were: publishing books, magazines, and journals in Ukrainian; opening museums, bookshops, libraries; organizing public lectures, musical and literature events, concerts, plays, exhibitions, etc. ; opening schools, educational institutions; granting scholarships; organizing competitions for the best essays.

Rus (later renamed the Ukrainian) Pedagogical Association [4, p. 117] – the biggest and the most influential of such associations was, among its many tasks, responsible for creating private schools with the Ukrainian language being the primary language of instruction. A substantial number of such schools achieved the required level of teaching and gained the status of state schools. Another organization called Mutual Aid of Galician and Bukovyna Teachers focused mostly on moral and financial support of primary schools teachers. It was the only organization officially in opposition to the government educational policy. They succeeded in gaining pay raise for public teachers and opening new schools. The increasing number of teachers necessitated the unity into one organization that would be concerned with development of Ukrainian schooling. Teachers Community was created not only as another professional organization but also as a force capable of standing against the repression of Ukrainian secondary education. Another educational organization State School Council, coordinated activities of all educational organizations in the region and was a union of all concerned with the development of Ukrainian education, namely cultural and educational communities, political parties, parliament and Sejm representations. It provided substantial financial aid by soliciting and gathering voluntary contributions of money or other resources, requesting donations from individuals and businesses.

At the end of the nineteenth century reforms in schooling were complete and became an integral component of social policy in the region. In addition, they were multi-spectrum, providing reorganization of education management, creation of new types of educational institutions, modernization of curriculum. All branches of schooling were undergoing changes – from primary to higher education. However, compared with other regions of the Austro-Hungarian Empire, the educational level of Galicia was still quite low. Insufficient number of schools was a crucial problem – there was a single secondary school for population of 152, 415, but the most critical was the situation with teacher's schools – one for population of 522, 567 people. Before World War I Ukrainians had made some advancement in the educational sphere with 6 state Ukrainian gymnasiums and 2, 510 folk schools with 440, 000 students [1, p. 53]. However, school councils of different levels paid less attention to the development of primary education, prioritizing Polish educational institutions.

To be qualified as a teacher a Ukrainian would have to take a course in an utraquist normal school (bilingual school). Starting from the «new era» [1, p. 84] (1890-1894), Ukrainian ambassadors in Sejm consistently tried to prove the necessity for national educational institutions. However, these requests were frequently blocked by the Polish majority, although the funding for these schools was provided by the federal government, which was ready to allocate the funds.

Each ethnic group inhabiting Galicia at that time made efforts to promote its national education. In particular, the Polish Community of Folk Schools aimed at creating a system of Polish schooling to protect Polish children from denationalization in the western and eastern territories of the Austrian Hungarian State and the Community of Private Female Gymnasiums founded and sponsored schools for females. German schooling in the region was started by German scholar Tsekler in order to establish comprehensive national education for the younger generation. At the same time the Union of Christian Germans assisted in providing education for the German minority [5, p. 111]. They established private schools, and the German

School Association (Deutscher Schulverein) organized learning German language at home. Jews were also preoccupied with their children's education. The Jewish Community of Folk and Secondary Schools founded public schools, started courses in Hebrew, Jewish History, and Literature. Fraternal Help financially supported pupils of middle schools and Ez Chaim promoted Jewish Bible among Semitic population. It should be stated that Jewish system of education included various aspects reflecting social, religious and national peculiarities of the community. That is why schools were divided into three different types – orthodox-religious (heders), Zionist and laic [5, 119].

The schooling system of Galicia encompassed different types of educational institutions organized into primary (folk schools), middle (real gymnasiums (specialized in science) and classical gymnasiums (specialized in humanities), lyceums, public schools, vocational schools (normal, industrial, trade, agronomic, career schools), higher (universities, academies, institutes), special (schools for blind, deaf-mute, mentally and physically challenged, uncared for children), preschool (kindergartens) and out of school educational facilities. The system of schooling showed upturn dynamics. In the period of 1900-1912 the number of state public schools rose by 1, 594 (570 Ukrainian, 1, 029 Polish, 5 German were closed). The report of State School Council shows that state system of schooling did not satisfy educational needs of all ethnic groups in the region. That led to a start of social movement for establishment of private educational institutions.

Facts show that due to considerable revitalization of regional ethnic groups' activities the network of educational institutions was quite multi spectrum. However it should be mentioned that Polish and Germans were far better provided for in terms of education than Ukrainians.

The directive of the Regional School Council dated March 7th, 1893 divided primary schools into lower (in villages and small towns 1, 2, 3 and 4 classes) and higher (in towns and cities 5 and 6 classes, secondary – 6 and 7 classes) and caused curriculum diminution in favor of student hands-on training [6, p. 76]. Only upon the graduation from a 4 class school one could enter public, secondary or vocational school. This meant loss of educational continuity in primary schooling and low level of training. Despite all the highlighted declarations, education was quite discriminative in nature. Although there was no official policy of directing the schooling system against Ukrainians the reality proved this very approach, as Polish, Germans and Jews inhabited predominantly cities whereas Ukrainians lived mostly in villages with 1, 2 or 3 class schools. Consequently, Ukrainians were losing the opportunity to receive secondary and higher education. Thereat formation of Ukrainian clerisy was jeopardized.

The next level in the system of schooling was formed by secondary educational institutions. Their designation was preparation of students for further knowledge acquisition in higher schools. The most popular were classical gymnasiums, as they granted the right to enter university. At the same time high fees made institutions, such as these, elite. Reforming secondary education at the beginning of the twentieth century was initiated in order to update curriculum so that it would meet contemporary requirements. Language policy was a cutting edge issue. Various conferences (May 20th 1909, November 21st 1909, May 30th 1910) were dedicated to problems of Ukrainian language teaching, adapting German curriculum for Ukrainian language teaching, classes of Ukrainian in Polish schools and vice versa. The conference of 1910 resulted in recommendations on learning Polish language in Ukrainian schools: making it compulsory, learning literature and grammar, familiarizing students with the works of seventeenth – eighteenth centuries writers, and public instruction of teaching Polish language. At the same time similar recommendations were made pertaining to learning Ukrainian language in Polish schools and also organizing 2 year preparatory course in Ukrainian language for those students who were transferred from the schools where Ukrainian was not taught, publishing course books for Polish schools including works of Ukrainian writers, and founding Ukrainian library. The Ukrainian language was not offered any priority, and attempts were made to grant it the same rights Polish language had. But those attempts were not successful. Although the secondary education turned out to be in most favorable position at that time, it was difficult for the majority of population to access it.

Development of economics and social sphere which took place at the beginning of the twentieth century raised demands for professional cadre, which meant enhancement of competence, qualification, technological culture, workmanship. All that led to establishment of institutions that would provide training for professionals in various fields. Structure of career education can be evaluated as quite efficient; it included educational institutions of different types (industrial, trade, agricultural, schools for teachers) and encompassed the most important industries, fostered homecrafts, and allowed young people to enter certain professions and find employment. Graduates of professional schools were often self employed and could implement skills obtained while training. Normal schools (for future teachers) being free of charge, were the most popular. Nevertheless, organization of career schools did not foster general continuity of education. Their ultimate purpose was providing professional training and did not allow for further education.

The upper branch of the schooling system was represented by post secondary educational institutions. Graduates of the middle schools could be admitted to the institutes and academies and only graduates of classical gymnasiums had right to enter universities. It is worth mentioning that all higher institutions in the region were Polish, except for the Musical Institute named after Lysenko and few Ukrainian departments in Lviv University [2, p. 43]. Higher schools in Galicia underwent some progressive changes at the beginning of the twentieth century. Thus the improved system of student training and high qualification of faculty led to Polytechnic School and Veterinary Academy being granted the title of University (which instituted right to defend doctorate dissertations).

Higher professional schools were streamlined into academies as they were not able to provide complete education.

Therefore, the conclusion can be drawn that at that period, generally, the schooling system in Galicia was improving. At the same time higher education stayed privileged, because of high fees, shortcomings of primary and professional branches, and other factors that interfered with continuance of education and had quite a negative effect on the general system of Galicia schooling of the end of the nineteenth – beginning of the twentieth centuries (only after a 4 class school students could continue their education, 1, 2, and 3 class schools were «deadlocked»). Secondary schools can be considered the most perspective institutions in the system of schooling. They provided access to further studies, but were rather high-priced, their curriculum was hardly coordinated with structural elements and also there were some age requirements. Curriculums were constantly updated as standards of education provided by them didn't meet the requirements of that time. Single-discipline curriculums that ensured gaining specific professional skills required by subject matter experts were a characteristic feature of professional schooling. But in general the system of professional schooling in the framework of general system of education was «deadlocked».

The main tendencies of the Galicia education development were as follows: ascending dynamics of educational institutions (due to the Polish institutions for the most part), asserting all minorities' rights for mother tongue as language of instruction, efforts at structural consistency and gradual improvement. The state did not meet the requirements of different ethnic groups inhabiting the region. This has resulted in multiple efforts of various cultural, educational, religious organizations to establish network of privately owned educational institutions.

Conclusion. Analysis of that period's schooling system allows drawing conclusions about segregated access to education for representatives of different nationalities. Grounds for such conclusion being the authoritarian leadership of predominantly Polish Regional Council [1, p. 61], erratic funding for different ethnic groups, considerable number of school types (consequently – different level of proficiency upon graduation, differential access to further education), priority given to Polish institutions in the general system of education, existence of schools, utraquist in form and Polish in content, implementation of Polish language and history into curriculum, limited coverage of languages, history and culture of other ethnical groups representatives, elitism of secondary and higher education.

Shortcomings of Galician education led to development of changes to the School Law of 1869, making provisions for a new concept of national schooling system. But the start of the World War I interfered with the plan. Once the territory of Ukraine was occupied by Russian troops, planned obliteration of Ukrainian institutions had started. All Ukrainian societies stopped their activity, publishing was suspended, «dangerous» and «suspicious» activists were arrested and sent to prisons in Russia. Ukrainian language was no longer used in government or schooling. Under new regulations, Russian was the language of instruction in schools. But, as there were no specialists who could teach in Russian, special courses were organized for future teachers.

References:

1. Ступарик Б. Шкільництво Галичини (1772-1939). – Івано-Франківськ, 1994. – 144 с.
2. Франко І. Поляки і русини / І. Франко // Зібр. творів: в 50 т. – К., 1986. – Т. 45, кн. 2. – С. 317.
3. Лозинський М. Українська школа в Галичині. – Львів, 1912. – 325 с.
4. Дович. Галицьке шкільництво під національним оглядом // Учительське слово. – Ч. 22., 1917 – 387 с.
5. Ковба Ж. «Просвіта» – світло, знання, добро і воля українського народу. – Дрогобич, 1993. – 128 с.
6. Ясінчук Л. 50 літ «Рідної школи», 1881-1931 / Л. Ясінчук. – Львів: Рідн.шк., 1931. – 176 с.

Кемпбел М.
Трініті університет, Сан Антоніо (США)
Совгар О.М.
Національна академія сухопутних військ

СИСТЕМА ШКІЛЬНИЦТВА ГАЛИЧИНИ КІНЦЯ XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТЬ

Анотація
Висвітлено стан національної освіти у Східній Галичині у другій половині XIX – початку XIX ст. Досліджено вплив суспільно-політичної ситуації в краї на розвиток шкільництва та проаналізовано роль та діяльність просвітницько-педагогічних організацій у розбудові української школи. Проаналізовано період, що був відзначений кількісним і якісним розвитком шкільництва. Доведено, що розвиток системи освіти сприяв пробудженню національної свідомості українців, які домагатися від влади створення та функціонування своїх національних освітніх закладів. Досвід функціонування системи шкільництва Галичини кінця XIX – початку XX ст. є цінним і повчальним у контексті розв'язання сучасних освітніх проблем.
Ключові слова: національна освіта, шкільництво, просвітницько-педагогічні товариства, просвітня діяльність, освітній заклад.

Кемпбел М.
Тринити университет, Сан Антонио (США)
Совгар О.М.
Национальная академия сухопутных войск

СИСТЕМА ОБРАЗОВАНИЯ ГАЛИЦИИ КОНЦА XIX – НАЧАЛА XX ВЕКОВ

Аннотация
Отображено состояние национального образования в Восточной Галиции во второй половине XIX – начале XIX в. Исследовано влияние общественно-политической ситуации в крае на развитие школ и проанализирована роль и деятельность просветительско-педагогических организаций в развитии украинской школы. Проанализированный период был отмечен количественным и качественным развитием школ. Доказано, что развитие системы образования способствовало пробуждению национального сознания украинцев, которые добивались от власти создания и функционирования своих национальных образовательных учреждений. Опыт функционирования системы школьного Галиции конца XIX – начала XX в. является ценным и поучительным в контексте решения современных образовательных проблем.
Ключевые слова: национальное образование, образование, просветительско-педагогические общества, просветительская деятельность, образовательное учреждение.

УДК 372.8:378:811

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ В УНІВЕРСИТЕТАХ УКРАЇНИ НА ОСНОВІ ПОЗИТИВНОГО ДОСВІДУ НІМЕЧЧИНИ

Левицька Н.В.
Хмельницький національний університет

Запропоновано пріоритетні напрямки реформування та вдосконалення перекладацької освіти в Україні на основі німецького позитивного досвіду, визначено та обґрунтовано позитивні аспекти німецького досвіду підготовки перекладачів для вітчизняної системи вищої освіти.
Ключові слова: професійна підготовка перекладачів, структура та зміст освітніх програм, форми організації навчання, технології навчання перекладачів.

Постановка проблеми. В умовах загальносвітової тенденції до розвитку суспільства й оновлення освіти, об'єднання економічних, політичних і культурних систем у всесвітньому масштабі, індустрія перекладу стала частиною системи міжнародного зв'язку. Масова підготовка фахівців, які відповідатимуть новим високим професійним вимогам, викликає необхідність у створенні спеціальних курсів навчання перекладу, розробці навчальних програм і посібників. Методика викладання перекладу перебуває в стадії становлення і має безліч невирішених проблем, що ускладнюються ще й багатозначністю самого явища перекладу і перекладацької діяльності. Існує ціла низка чинників, пов'язаних з ринком праці, економічним, технологічним, політичним і культурним розвитком країни і світу, які впливають на реформування освіти професійних кадрів. Успішність формування перекладацьких компетентностей визначається, перш за все, відповідністю завдань вищої освіти рівню вимог до якості навчання. В Україні сьогодні не розроблено державного стандарту зі спеціальності «Переклад», який міг би визначити напрям вирішення проблем, пов'язаних із формулюванням та реалізацією мети навчання. Для створення концепції підготовки перекладачів у нашій державі необхідно розглянути зміни, що відбуваються в процесі та змісті вищої освіти перекладачів у світі; з якими проблемами стикаються викладачі перекладацьких шкіл в умовах інтеграції Європи; слід урахувати позитивний світовий досвід країн, які займають провідні позиції у відповідній підготовці і саме тому мають сформований, розвинутий, якісний ринок послуг перекладу. Огляд розвитку програм підготовки фахівців у сфері перекладу в університетах Німеччини та детальний аналіз ситуації на сучасному етапі їх функціонування сприяли б розв'язанню проблеми удосконалення програм та технологій навчання перекладачів в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти професійної підготовки перекладачів висвітлено у дослідженнях вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема, у працях: І. Алексєєвої, В. Віллса, Д. Годек, Ж. Деліля, Д. Келлі, К. Клауді, О. Лобо, О. Мартинюк, Л. Отрощенко, О. Павлик, З. Підручної, Е. Піма, Р. Робертс, Р. Тінслея, Б. Фолькарт, О. Чередниченка, Л. Черноватого, А. Шиби, О. Шупти та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на низку вище зазначених наукових досліджень, шляхи удосконалення та реформування перекладацької освіти в Україні на основі німецького позитивного досвіду не були предметом окремих наукових пошу-

© Левицька Н.В., 2016

ків і ця проблема потребує ґрунтовного аналізу та системного вивчення.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є визначення напрямків вдосконалення вітчизняної системи професійної підготовки перекладачів із урахуванням позитивних аспектів німецького досвіду.

Виклад основного матеріалу. Порівняльно-педагогічний аналіз змісту та форм організації підготовки майбутніх перекладачів в університетах України та Німеччини дозволив обґрунтувати науково-методичні рекомендації щодо можливостей використання позитивного досвіду Німеччини у вітчизняній вищій школі.

1. Надання автономії вищим навчальним закладам та академічної свободи учасникам освітнього процесу.

Надання автономії ВНЗ, тобто часткова децентралізація управління системою освіти, на нашу думку, сприятиме реалізації курсу України на європейську інтеграцію, підвищенню якості підготовки фахівців, їхньої конкурентоспроможності та відповідальності перед суспільством, підвищенню стандартів інтелектуальної творчості, реальному зв'язку академічної та університетської науки. Однак, ми не відкидаємо того факту, що кінцевий моніторинг та контроль якості освіти має залишатися державним пріоритетом. В умовах приєднання України до європейського освітнього й наукового простору на засадах рівноправного партнерства досвід Німеччини у сфері управління освітою може бути предметом запозичення.

2. Впровадження нових засобів фінансування з опорою на виробничо-економічні елементи.

Як показує досвід Німеччини фінансування на основі показників якості, тобто фінансування, яке до недавнього часу було орієнтованим на витрати, розширено за рахунок прибуткових компонентів. В основному це означає, що середні відрахування у ВНЗ за їх освітні послуги накопичуються, держава ж концентрується на функції кредитора з перевірки якісних результатів і досягнень, тобто на прибутку. Зміни у розпорядженні фінансовими засобами, оскільки гнучкість і глобалізація, притаманні внутрішнім бюджетам ВНЗ, мають більше переваг порівняно із централізованим бюджетуванням ВНЗ. При цьому принцип глобалізації бюджету базується на положенні, що децентралізованим установам зазвичай краще, ніж централізованим інстанціям, визначати власні потреби та пріоритети. Варто зазначити, що 10% бюджету німецьких ВНЗ становлять надходження від федерального уряду, а 90% – від урядів федеральних земель. Ця співпраця базується на партнерських відносинах між ВНЗ як генераторами інноваційних ідей і держави як спонсора. Характерним для цієї процедури є орієнтація на цілі та результат, які можна перевірити залежно від індикаторів результату (наприклад, кількість випускників, додаткові дослідницькі надходження або кількість захищених дисертацій в університетах).

3. Диверсифікація професійної підготовки перекладачів, зокрема запровадження модульної структури освітніх програм, що (за умови його належної організації) забезпечить систематичність роботи студентів і викладача протягом всього модуля; підвищення об'єктивності оцінювання знань студентів; уніфікацію підходів до контролю знань (поточний, проміжний, підсумковий), зумовить перебудову робочої навчальної програми і виділення змістових модулів – логічних, завершених, самодостатніх блоків дисциплін, які зосереджені на формуванні професійних вмінь; системі завдань для самостійної роботи студентів; системі завдань для індивідуальної роботи студентів; системі завдань для поточного та підсумкового контролю знань.

4. Надання більшого вибору студенту при формування власного навчального плану.

Ми глибоко переконані у необхідності надання майбутнім перекладачам можливості обирати навчальні модулі за їх потребами та за сферами майбутньої професійної діяльності. Це дозволило б студентам самостійно формувати свій напрям підготовки, орієнтуючись на сферу майбутньої професійної діяльності та особисті вподобання.

5. Залучення професійних перекладачів до процесу розробки змісту освітніх програм та організації навчання.

Завдання професорсько-викладацького складу не обмежуються лише безпосереднім виконанням інформативної функції. Викладачі беруть на себе відповідальність за добір навчально-методичних матеріалів, оцінювання результатів навчання, аналіз помилок і проблем перекладу для формування у студентів належного рівня професійної компетентності. У Німеччині найбільш кваліфіковані викладачі поєднують викладання дисциплін з практикою перекладацької діяльності, що уможливлює відслідковування найновіших тенденцій розвитку галузі та використання матеріалів професійної діяльності як наочних засобів навчання. Розробка змісту програм професійної підготовки перекладачів має здійснюватися фахівцями-педагогами, безпосередньо задіяними у перекладацькій практиці.

6. Включення циклів спеціалізованих технічних, інформаційно-технологічних та менеджмент-орієнтованих модулів до навчальних планів.

Формування умінь та навичок перекладу неможливе без отримання спеціальних теоретичних знань, опанування широкого спектра термінології та специфіки перекладу матеріалів у, техніки, інформаційних технологій тощо. Зміст освітніх програм підготовки майбутніх перекладачів у Німеччині часто вимагає наявності у студентів необхідної технічної кваліфікації. Такі програми розроблені для розширення сфери професійної діяльності до міжнародного рівня завдяки вільному володінню іноземною мовою та перекладацькій компетенції, набутій у процесі поглибленого вивчення перекладу. Для бакалаврів нетехнічних галузей важливою складовою магістерських освітніх програм мають бути спеціалізовані технічні дисципліни та дисципліни, що базуються на використанні комп'ютерної техніки і результатів машинного перекладу. Вони забезпечують можливість ефективного спілкування, взаємодії у сфері техніки та технологій, читання, розуміння та перекладу спеціалізованої технічної літератури (технічних документів, специфікацій, інструкцій з використання виробів, патентних документів, технічних брошур, записів тощо).

7. Забезпечення належної теоретико-методологічної підготовки.

Важливу роль у професійній підготовці перекладачів відіграє формування теоретичного підґрунтя знань. Засвоєння теоретичних методів, моделей і підходів до перекладу забезпечує глибоке знання особливостей процесу перекладу, теоретичні знання сприяють розвитку вміння обґрунтовувати власне перекладацьке рішення.

8. Ретельний добір та постійне оновлення навчального матеріалу.

Жоден перекладач не працює відразу у всіх сферах економічної діяльності, тому для формування належного рівня професійної компетентності доцільним є концентрування навчального матеріалу навколо однієї або кількох споріднених галузей. Магістранти мають самі обирати спеціалізацію (кваліфікаційний напрям), яка б відповідала потребам ринку перекладацьких послуг та їх власним вподобанням.

Велике значення для ефективності навчання має обсяг навчального матеріалу, що повинен максимально наближатись до реальних завдань технічного перекладача. Тематика текстів для перекладу має відповідати рівню розвитку техніки та технологій у сучасному суспільстві, а навчальний матеріал має поновлюватися кожні два роки.

9. Оптимальне поєднання традиційних та інноваційних методів організації навчання.

Важливим завданням кожного викладача є активізація пізнавальної діяльності магістрантів, стимулювання їх до самостійного пошуку, самоосвіти, творчості, колективної роботи. Їх успішне виконання забезпечується оптимальним поєднанням традиційно-дидактичних, проблемно-пошукових та інноваційних методів організації навчання на зразок автентичної практики, бесіди з очевидцями, конференц-планування, перекладацького портфоліо, симуляцій, корпусного, імітаційно-ігрового та ін. Використання спеціальних дослідницьких підходів до організації навчального процесу (наприклад, менеджмент власних знань) дає змогу майбутнім магістрам здобути навички дослідження сфери професійної діяльності.

10. Активне використання інтерактивних технологій навчання.

Важливими складовими професійної компетентності магістра технічного перекладу є навички швидкого та якісного оформлення перекладацьких завдань, уміння використовувати найновіше програмне забезпечення та здійснювати пошук необхідної інформації у мережі Інтернет. Матеріально-технічна база провідних університетів Німеччини дозволяє активно використовувати інтерактивні технології (наприклад, квізи, чати, форуми, інтерактивні семінари, вікі-технології, глосарії) у процесі підготовки технічних перекладачів. Майбутні перекладачі мають змогу вивчати основи комп'ютерно-фасилітованого перекладу, високоякісної обробки текстових документів, принципи роботи з комп'ютерними словниками, глосаріями, базами даних, програмним забезпеченням Google Translate, Google Translator Toolkit, Systran, Lingotek Collaborative Translation Platform, SDL MultiTerm, SDL Trados Workbench, редагування машинного перекладу, розміщення інформації на веб-сторінках тощо. Використання ресурсів мережі Інтернет, телевідеоконференційних систем значно полегшують роботу викладача, забезпечують взаємозв'язок між учасниками навчального процесу, доступ до навчальних ресурсів університетів, виконують мотиваційну функцію при виконанні студентами самостійної роботи, сприяють ефективності системи дистанційної освіти перекладачів.

11. Налагодження співпраці з партнерськими університетами для здійснення обміну студентами.

Необхідною вимогою значної кількості освітніх програм має бути досвід проживання, навчання або перекладацької практики в країні, мова якої вивчається. Практична підготовка є одним з важливих етапів професійного становлення майбутнього перекладача. Як свідчить досвід Німеччини, для покращення рівня підготовки перекладачів важливу роль зіграли б домовленості про співпрацю між ВНЗ та провідними зарубіжними підприємствами. У результаті цього майбутні перекладачі мали б змогу вдосконалювати свої професійні якості, поглиблювати знання іноземної мови та спеціалізованої термінології у процесі проходження практики в реальному середовищі професійної діяльності.

До найважливіших завдань вищої освіти України належить забезпечення визнання дипломів українського зразка в країнах Європи. Його вирішенню має сприяти активна інтеграція у європейське освітнє середовище. Такий процес неможливий без розробки ефективного механізму акредитації, сертифікації та контролю якості підготовки фахівців, який би відповідав європейським і світовим вимогам. Співпраця країн Європи щодо запровадження програми «Європейський магістр перекладу» є важливим етапом у формуванні спільного освітнього середовища. Варто наголосити, що залучення до цієї програми провідних вітчизняних ВНЗ стало б значним кроком до визнання кваліфікацій магістрів перекладу за межами України та поліпшення якості освіти у цій сфері.

Висновки та пропозиції. Таким чином, пріоритетними напрямами розвитку системи професійної підготовки майбутніх перекладачів в Україні вважаємо такі: надання більшої автономії вищим навчальним закладам у розробці змісту освітніх програм; залучення альтернативних джерел фінансування; диверсифікація професійної підготовки; забезпечення відповідності кваліфікаційних характеристик випускників вимогам ринку праці; трансформація змісту підготовки; удосконалення форм та технологій організації навчання; використання інноваційних інтерактивних технологій навчання; розробка; об'єктивне вивчення зарубіжного досвіду; інтеграція у європейське та світове освітнє середовище.

Список літератури:

1. Отрощенко Л. С. Реформування вищої освіти Німеччини у контексті Болонського процесу / Л. С. Отрощенко // Сучасні тенденції розвитку освіти в Україні та за кордоном: зб. матеріалів Міжн. науково-практичної конференції. Наукові праці. Серія: Педагогіка, психологія і соціологія. – Донецьк, 2009. – Випуск 5 (155). – С. 62-66.

2. Левицька Н. В. Структура і зміст освітніх програм професійної підготовки перекладачів в університетах Німеччини / Левицька Н. В. // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія: Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород: Говерла, 2013. – Випуск 25. – С. 81-84.
3. Левицька Н. В Зміст та пріоритети професійної підготовки перекладачів в університетах Німеччини / Левицька Н. В. // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету»Україна». – Хмельницький: ХІСТ, 2013. – № 6. – С. 92-96.
4. Левицька Н. В. Професійна підготовка перекладачів в Німеччині: Проблеми та перспективи / Левицька Н. В. // Науковий журнал Хмельницького національного університету «Порівняльна професійна педагогіка». – Випуск 1/2013. – С. 175 – 183.
5. Левицька Н. В. Реформування професійної підготовки перекладачів в Німеччині на основі Болонського процесу / Н. В. Левицька // Педагогічний дискурс: збірник науквоих праць ХГПА. – Хмельницький: ХГПА, 2012. – Випуск 11. – С. 45-48.

Левицкая Н.В.
Хмельницький национальный университет

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ПЕРЕВОДЧИКОВ В УНИВЕРСИТЕТАХ УКРАИНЫ НА ОСНОВЕ ПОЛОЖИТЕЛЬНОГО ОПЫТА ГЕРМАНИИ

Аннотация
Предложены приоритетные направления реформирования и совершенствования переводческого образования в Украине на основе немецкого положительного опыта, определены и обоснованы положительные аспекты немецкого опыта подготовки переводчиков для отечественной системы высшего образования.
Ключевые слова: профессиональная подготовка переводчиков, структура и содержание образовательных программ, формы организации обучения, технологии обучения переводчиков.

Levytska N.V.
Khmel'nyts'kyy National University

IMPROVEMENT IN SYSTEM OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE INTERPRETERS IN THE UNIVERSITES OF UKRAINE AT THE BASIS OF POSITIVE EXPERIENCE OF GERMANY

Summary
Priority areas of reformation and improvement of translation education in Ukraine on the basis of positive Germany experience have been put forth, positive aspects of Germany experience in translators training have been proved for native educational system.
Keywords: translators professional training, structure and content of educational programs, education organization forms, translators training technologies.

УДК 371.134:371.311.4(045)

ПРОВЕДЕННЯ АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНОГО ТРЕНІНГУ ЯК СПОСОБУ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОГО САМОПІЗНАННЯ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Мараховська Н.В.
Маріупольський державний університет

У статті розкрито сутність та можливості використання арт-терапевтичного тренінгу в процесі фахової підготовки майбутніх психологів. У широкому контексті даний тренінг є методом творчого самовираження особистості, її гармонійного розвитку засобами різних видів мистецтва. У вузькому розумінні його визначено як спосіб розвитку професійного самопізнання. Розглянуто цільовий (мета) та організаційно-діяльнісний (етапи, методи, умови) компоненти проведення арт-терапевтичного тренінгу. Виявлено особливості його впровадження в педагогічний процес ВНЗ як способу розвитку професійного самопізнання майбутніх психологів: проведення на заняттях з професійно-орієнтованих дисциплін та комплексне використання різних видів арт-терапії.

Ключові слова: арт-терапія, арт-терапевтичний тренінг, професійне самопізнання, майбутні психологи.

Постановка проблеми. В умовах входження України до єдиного Європейського освітнього простору необхідним є реформування системи професійної підготовки майбутніх фахівців, зокрема майбутніх психологів, на засадах гуманізації, гуманітаризації та демократизації освіти. При цьому важливо формувати студента не як «вузького» спеціаліста, який виконує призначені йому функції, а всебічно розвинену, гармонійну особистість, здатну розкрити і реалізувати власний потенціал. Тому актуальним сьогодні є впровадження в педагогічний процес ВНЗ методів, які спрямовані на розвиток як інтелектуальної, так і духовної сфери майбутнього психолога, пізнання ним себе як суб'єкта професійної діяльності. На наш погляд, для вирішення цього питання доцільно розглянути методи арт-терапії та можливості їх використання в процесі фахової підготовки з метою розвитку професійного самопізнання майбутніх психологів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади арт-терапії та практичні рекомендації щодо її впровадження розроблено переважно в психології та психотерапії. Так, у широкому сенсі арт-терапія – це метод лікування засобами художньої творчості. Британська асоціація арт-терапевтов вважає її однією з форм психотерапії, яка використовує образотворче мистецтво як основний спосіб спілкування [11]. Вітчизняні та зарубіжні дослідники, зокрема М. Гумпал [10], Л. Лебедєва [4], Л. Підлипна [9] та інші визначають арт-терапію як сукупність прийомів лікувально-реабілітаційного та психопрофілактичного впливу, пов'язаних з образотворчою діяльністю. Проте, як справедливо зазначає О. Копитін, арт-терапію не варто розглядати суто з медичної точки зору. На його думку, вона є засобом психічної гармонізації і розвитку людини, вирішення нею соціальних конфліктів. Учений підкреслює, що «інтерес до арт-терапевтичних методів відображає потребу сучасної людини в більш природних, комплексних способах лікування та гармонізації, в яких тотожну роль відіграють розум і почуття, тіло і дух, чоловічі та жіночі якості, здатність до інтроспекції й активної дії» [3, с. 8-9].

Цінними для нашого дослідження є ідеї В. Ляшенка щодо використання арт-терапії з метою самопізнання, саморозуміння та самовивчення. Автор зазначає, що арт-терапія спрямовує і зосереджує людину на власному внутрішньому світі: світі почуттів, переживань, смислів; допомагає налагодити спілкування із самою собою, а це є одним з найголовніших ресурсів для зростання внутрішньої цілісності [5, с. 6].

У науковій літературі видами класичної арт-терапії є візуальна творчість: живопис, графіка, фотографія, малювання та ліплення. Але до сучасної арт-терапії відносять також бібліотерапію, казкотерапію, драматерапію, музикотерапію, кольоротерапію, відеотерапію, ігротерапію тощо. Існує комплексний вид арт-терапії – арт-сінтезтерапія. Він поєднує живопис, драматургію, риторику, пластику та інші види.

Одним із методів арт-терапії є спеціальний (арт-терапевтичний) тренінг. Його теоретичні засади розроблено О. Копитіним [3], І. Лубяницькою, Н. Маліновською [1], І. Малкіною-Пих [6], Т. Романець [1] та іншими. Узагальнюючи ідеї дослідників щодо визначення сутності арт-терапевтичного тренінгу, відзначимо, що останній є методом творчого самовираження особистості, її гармонійного розвитку за допомогою різних видів мистецтва. Такий тренінг широко застосовується практичними психологами.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Як свідчить аналіз наукової літератури, в педагогічному аспекті засади арт-терапії є вивченими недостатньо. Зокрема, залишаються відкритими питання проведення арт-терапевтичних тренінгів в педагогічному процесі ВНЗ, у фаховій підготовці майбутніх психологів.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є вивчення особливостей проведення арт-терапевтичного тренінгу як способу розвитку професійного самопізнання майбутніх психологів, а завданнями – розглянути мету, етапи, вправи та вимоги до його проведення.

Виклад основного матеріалу. Для нашого дослідження значний інтерес мають роботи О. Мешка [7; 8], в яких автор узагальнює визначення поняття «професійне самопізнання» як необхідну передумову самовиховання, професійної самоосвіти, професійного росту. Воно сприяє виробленню в студентів ціннісно-смислового ставлення до себе як майбутнього професіонала;

© Мараховська Н.В., 2016

формуванню професійної ідентичності, прийняттю професії як сфери для самореалізації, а себе як ефективного суб'єкта цієї діяльності. Учений робить педагогічно цінні висновки: по-перше, професійне самопізнання необхідно розвивати в процесі фахової підготовки; по-друге, методом створення умов для саморозкриття особистості й самостійного пошуку нею способів вирішення власних психологічних проблем є психолого-педагогічний тренінг.

З урахуванням викладених вище ідей, вважаємо за доцільне впроваджувати арт-терапевтичний тренінг в педагогічному процесі ВНЗ у фаховій підготовці майбутніх психологів. Метою цього методу, відповідно, є стимулювання їх до професійного самопізнання. У психолого-педагогічній літературі виділено такі етапи арт-терапевтичного тренінгу:

1. Вступ і «розігрів». На цьому етапі відбувається знайомство і підготовка учасників до роботи, створюються атмосфера довіри і безпеки. Ведучий пояснює основні правила поведінки під час занять, а також розповідає про характер арт-терапевтичної роботи, її мету та завдання. Зокрема, він може підкреслити, що арт-терапія не пов'язана із створенням «витворів мистецтва» й використанням яких-небудь образотворчих еталонів. Для «розігріву» використовуються різні види фізичної активності або навпаки релаксація.

2. На етапі образотворчої роботи здійснюється вибір теми та її розкриття за допомогою образотворчих прийомів. Вибір теми, як і підбір вправ, залежить від індивідуально-психологічних особливостей учасників тренінгу.

3. На етапі обговорення і завершення члени групи представляють власні образотворчі продукти, а також розповідають про свої відчуття, асоціації, думки, пов'язані зі змістом продуктів.

Ми проводимо арт-терапевтичні тренінги для студентів у процесі вивчення ними професійно-орієнтовних дисциплін. Такі тренінги ґрунтуються на арт-синтезі. Крім того, вважаємо за необхідне стимулювати студентів до образотворчої діяльності на всіх етапах проведення тренінгу. Розглянемо особливості кожного з них:

1. На *діагностичному* етапі викладач тестує, анкетує, спостерігає, проводить бесіду для того, щоб визначити рівень готовності майбутніх психологів до професійної діяльності, їх ставлення до неї, дізнатися, чи усвідомлюють вони себе її суб'єктами та чи мають уявлення про сформованість у них необхідних професійних якостей. Доцільно застосувати вправу «Атом», яка ґрунтується на візуальній арт-терапії, зокрема малюванні та графіці. Студент зображує себе як ядро атома, навколо якого обертаються електрони – люди, події та все те, що визначило вибір студентом майбутньої професії. Це дає змогу викладачеві зрозуміти професійні мотиви студента, визначити фактори, що вплинули на важливій вибір у його житті. Подібною є вправа «Лінія життя», відповідно до якої студенти фіксують власні досягнення та невдачі на графіку.

2. На етапі *настроювання* учасникам дають установки на щирість, доброзичливість, психологічний комфорт, плідність і значимість заняття, успішність кожної особистості. Вважаємо за доцільне залучати студентів до проведення спеціального аутотренінгу, в основі якого лежить такі види арт-терапії, як бібліо- та музикотерапія. Студент-ведучий складає текст своєї промови на основі певного літературного джерела, підбирає фонову музику та проводить аутотренінг, даючи необхідні установки учасникам, активізуючи їх уяву, готуючи їх до сприйняття нової інформації, постановки та розв'язання інтелектуальних завдань, продуктивної роботи. Згодом студенти обговорюють, які почуття викликав даний твір, чи була доречною музика тощо.

Також на цьому етапі використовуємо вправи «криголами» та «мішанини». Вони сприяють створенню сприятливого психологічного клімату на занятті, допомагають легко входити в контакт один з одним, вільно спілкуватися (вправи «Знайди того, хто...», «Знайди свою другу половину», «Інтерв'ю», «Вечірка»).

3. *Закріплення і контроль попередніх знань*. Роль цього етапу, як і наступного, є дуже важливою, оскільки ми поєднуємо проведення арт-терапевтичного тренінгу з процесом навчання. На цьому етапі здійснюється перевірка домашнього завдання. Студенти мали виконати певне завдання (проект) на репродукцію і реконструкцію засвоєного матеріалу. Їм пропонується представити отримані результати за допомогою вправи «Шість капелюхів» Едварда де Боно, основою якої є розвиток «повнокольорового мислення». Майбутні психологи розподіляються за групами: білий капелюх – фактична інформація щодо означеної проблеми, жовтий – позитивні сторони, чорний – негативні, червоний – особистісні почуття, думки щодо даного питання, зелений – альтернативні рішення, нові ідеї та можливості, синій – узагальнення та підбиття підсумків. Ця вправа актуалізує значимість усіх компонентів роботи над завданням (проектом) – емоцій, фактів, критики, нових ідей тощо.

4. *Презентація нового матеріалу*. На цьому етапі викладач застосовує драматерапію, виконуючи різноманітні ролі з метою зацікавлення аудиторії та залучення її до сумісної роботи. Наведемо приклади деяких ролей. Так, *делегувач* перш ніж розпочати лекцію, запрошує двох добровольців для допомоги. Вони, в свою чергу, виконують роль «дзеркал» для того, щоб визначити, чи зрозуміли лекцію слухачі. Після презентації лекції викладач просить одного з помічників пояснити те, що він почув, а іншого – доповнити за необхідності. Якщо потрібно, викладач пояснює матеріал знову. *Експериментатор*, відповідно, проводить певний експеримент разом із студентами – намагається зрозуміти та розібратися, як відбувається те чи інше явище, на чому воно ґрунтується і як це змінити. *Розважальник* ставить раптові питання, жартує і пропонує слухачам розповісти власні історії за даною темою. Така роль сприяє створенню невимушеної атмосфери на занятті.

5. *Первинне закріплення нового матеріалу й повторення попереднього*. Майбутнім психологам повідомляється проблема, яку потрібно вирішити. Вони виконують завдання на основі нових і раніше здобутих знань. При цьому використовується ігротерапія. Студенти моделюють та програють професійні ситуації. Крім актуалізації знань, це сприяє засвоєнню студентами необхідних форм професійної поведінки.

6. *Релаксація*. У кінці заняття, коли міцніє інтелектуальний та емоційний зв'язок студентів, доцільно використовувати тілесно-орієнтовану терапію. Як зазначає Т. Зайцева, робота зі своїм тілом, дотики інших членів групи, постійний аналіз своїх внутрішніх відчуттів дозволяють учасникам прийти до більш повного усвідомлення самих себе, своєї сутності [2, с. 12]. Тілесно-орієнтована терапія застосовується під час виконання вправ «Рукостискання», «Чи відчуваєш ти те, що відчуваю я?», «Маятник», «Карусель» тощо. Також можна застосовувати танцювально-рухову терапію як спосіб внутрішньої гармонізації, імпровізації, зняття різноманітних тілесних і психологічних бар'єрів.

7. *Підбиття підсумків*. Викладач та студенти аналізують хід арт-терапевтичного тренінгу, його результати та їх відповідність очікуванням.

При проведенні арт-терапевтичного тренінгу необхідно дотримуватися наступних вимог з метою кращого пізнання учасниками себе та інших, більш продуктивної роботи на занятті, отримання позитивних емоцій:

1. Обмежений кількісний склад – 8-12 студентів.

2. Стимулювання майбутніх психологів до активності, ініціативності, спонтанності, щирості.

3. Концентрація викладача на успішних діях учасників.

Як засвідчило дослідження, студенти із задоволенням брали участь в арт-терапевтичному тренінгу. Наведемо деякі з висловлювань: «Як відомо, в людині закладене бажання показати іншим свої можливості. Під час тренінгу ми розкривали себе та засвоювали нові вміння, необхідні психологові – перцептивні, організаторські, комунікативні тощо...»; «Участь у тренінгу дала мені змогу почувати себе більш впевненою в своїх силах, підсилила значущість професії психолога, підвищила мій інтерес до неї».

Висновки і пропозиції. Особливостями впровадження арт-терапевтичного тренінгу в педагогічний процес ВНЗ як способу розвитку професійного самопізнання майбутніх психологів є, по-перше, проведення на заняттях з професійно-орієнтованих дисциплін з метою збереження стійкого інтересу студентів до професійної діяльності, здобуття ними сукупності необхідних знань про її зміст. По-друге, комплексне використання різних видів арт-терапії (візуальної, бібліотерапії, музикотерапії, драматерапії, ігротерапії, тілесно-орієнтованої терапії тощо) з метою забезпечення розвитку необхідних умінь для самореалізації в майбутній професії та збереження стійкої позиції суб'єктів професійної діяльності. Перспективними напрямами подальших наукових розвідок є вивчення особливостей розвитку професійного самопізнання майбутніх психологів у процесі самоосвіти та самовиховання.

Список літератури:

1. Використання методів арт-терапії в реабілітації людей з проблемами психічного здоров'я: метод. рек. / [уклад.: І. І. Лубяницька, Т. Ю. Романець, Н. М. Маліновська]; за заг. ред. М. Л. Авраменка. – К.: Всеукраїнський центр професійної реабілітації інвалідів, 2008. – 55 с.
2. Зайцева Т. Теория психологического тренинга / Т. Зайцева. – СПб.: Речь, М.: Смысл, 2003. – 80 с.
3. Копытин А. И. Арт-терапия психических расстройств / А. И. Копытин. – СПб.: Речь, 2011. – 368 с.
4. Лебедева Л. Д. Практика арт-терапии: подходы, диагностика, система занятий / Л. Д. Лебедева. – СПб.: Речь, 2003. – 288 с.
5. Ляшенко В. В. Арт-терапия как практика самопознания: присутственная арт-терапия / В. В. Ляшенко. – М.: Психотерапия, 2014. – 160 с.
6. Тренінг з арт-терапії [Електронний ресурс] / І. Г. Малкіна-Пих // Гендерна терапія: довідник практичного психолога. – 2003. – Режим доступу: http://medbib.in.ua/trening-art-terapii-41894.html – Назва з екрану.
7. Мешко Г. Психолого-педагогічний тренінг як засіб гармонізації особистості майбутнього вчителя [Електронний ресурс] / Г. Мешко, О. Мешко // Освіта регіону: політологія, психологія, комунікація: укр. наук. журн. – 2013. – № 3. – Режим доступу: http://social-science.com.ua/article/1153 – Назва з екрану.
8. Мешко О. Роль професійного самопізнання у процесі становлення педагогічної позиції майбутнього вчителя [Електронний ресурс] / О. Мешко // Освіта регіону: політологія, психологія, комунікація: укр. наук. журн. – 2011. – № 2. – Режим доступу: http://social-science.com.ua/article/503 – Назва з екрану.
9. Підлипна Л. Терапія мистецтвом / Л. Підлипна. – Вид. 2-ге (оновл.). – Івано-Франківськ: ОІППО; Снятин: ПрутПринт, 2009. – 136 с.
10. Humpal M. Thoughts on Neurological Music Therapy and Early Intervention / M. Humpal // Early Childhood Newsletter. – 2007. – Vol. 13 (6). – P. 10-11.
11. What Is Art-Therapy? [Електронний ресурс] // The British Association of Art Therapists. – Режим доступу: http://www.baat.org/art_therapy.html – Назва з екрану.

Мараховська Н.В.
Мариупольский государственный университет

ПРОВЕДЕНИЕ АРТ-ТЕРАПЕВТИЧЕСКОГО ТРЕНИНГА КАК СПОСОБА РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМОПОЗНАНИЯ БУДУЩИХ ПСИХОЛОГОВ

Аннотация
В статье раскрыта сущность и возможности использования арт-терапевтического тренинга в процессе профессиональной подготовки будущих психологов. В широком контексте данный тренинг является методом творческого самовыражения личности, ее гармоничного развития средствами разных видов искусства. В узком понимании он определен как способ развития профессионального самопознания. Рассмотрен целевой и организационно-деятельностный (этапы, методы, условия) компоненты проведения арт-терапевтического тренинга. Выявлены особенности его внедрения в педагогический процесс ВУЗа как способа развития профессионального самопознания будущих психологов: проведение на занятиях по профессионально-ориентированным дисциплинам и комплексное использование разных видов арт-терапии.
Ключевые слова: арт-терапия, арт-терапевтический тренинг, професиональное самопознание, будущие психологи.

Marakhovska N.V.
Mariupol State University

CONDUCTING ART THERAPY TRAINING SESSION AS A WAY OF DEVELOPING SELF-COGNITION OF PROSPECTIVE PSYCHOLOGISTS

Summary
In the article the essence of the art therapy training session and possibilities of its implementing into the process of prospective psychologists' professional training have been disclosed. In a broad sense the given training session is a method of creative self-expression of a person and his/her harmonious development by means of various kinds of art. In a narrow sense it has been defined as a way of developing professional self-cognition. The target component (aim) and organizing activity component (stages, methods, conditions) of conducting the art therapy training session have been considered. The peculiarities of its implementing into educational process of the H.E.E. as a way of developing self-cognition of prospective psychologists have been revealed. They include conducting the training session in the process of learning professionally-oriented disciplines; integrated use of various kinds of art therapy.
Keywords: art therapy, art therapy training session, professional self-cognition, prospective psychologists.

УДК 378.937

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ҐЕНДЕРНОГО ВИХОВАННЯ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ УСТАНОВАХ

Отрошко Т.Ф., Ільїна О.О.
Харківська гуманітарно-педагогічна академія

У статті розглядаються питання ґендерного виховання в загальноосвітніх установах. Виділені актуальні завдання щодо професійної освіти майбутніх фахівців; зазначені факти впровадження нового наукового змісту освіти; визначений зміст реалізації процесів актуалізації, ідеалізації та креативності; з'ясовані перспективи у подальших дослідженнях.
Ключові слова: ґендер, ґендерне виховання, ґендерна культура.

Становлення української держави, утвердження цивілізованих норм життя, інтеграція у європейське співтовариство неможливі без гармонізації суспільних відносин на засадах рівноправного співіснування всіх членів суспільства. Нові трансформаційні процеси у світовій спільноті й у нашій державі, початок ери повноправності буття жінки та чоловіка потребують глибшого осмислення соціально-психологічних механізмів набуття дитиною ґендерної ідентичності як передумови повноцінної реалізації свого Я. Сьогодні все більше вчених пов'язують розв'язання цього завдання з реалізацією ґендерного підходу в освіті тому, що саме ґен-

© Отрошко Т.Ф., Ільїна О.О., 2016

дерний підхід орієнтований на формування й утвердження рівних, незалежних від статі можливостей самореалізації людини в усіх сферах життєдіяльності. Актуальність обраної теми обумовлюється низкою об'єктивних чинників – реальні трансформації ґендерних стосунків у сучасному українському суспільстві; злам традиційної системи соціальних ролей; необхідність вивчення основ ґендерних знань у системі освіти. Як показує вивчення досвіду, у загальноосвітніх установах ґендерне виховання відбувається стихійно, практично запроваджується традиційний підхід у формуванні статево-рольових стереотипів, стереотипів самосприйняття та самооцінки особистості дитини лише за статевою ознакою, у змісті виховання недостатньо присутній ґендерний компонент та його методичне забезпечення.

Постановка проблеми. Актуальність ґендерних перетворень в Україні зумовлена як міжнародними зобов'язаннями держави, так і її внутрішніми потребами. Ґендерного реформування потребує кожна сфера нашого життя – від промисловості та сільського господарства до державного управління, охорони здоров'я, екології, будівництва чи транспорту. Не є винятком і система освіти. З тією лише різницею, що, потерпаючи від структурного ґендерного дисбалансу, освітня система повинна одночасно виконувати набагато складнішу функцію – інформаційно-просвітницьку та виховну, сприяючи гендерним перетворенням і формуючи в молодого покоління нові підходи і стандарти в цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема ґендера в педагогічній науці досить нова, хоча деякі аспекти знаходились у колі інтересів багатьох науковців, а саме: опанування основ ґендерної компетентності, ґендерних особливостей змісту роботи з дітьми дошкільного віку (С. Марутян, Н. Плисенко, Т. Репіна, Л. Таранікова, С. Шаповалова), набуття ознак теоретичної і практичної готовності до ґендерного виховання й освіти нової генерації підростаючого покоління (Л. Булатова, В. Кравець, Л. Штильова).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Значне місце у трансформації існуючої системи соціально-ґнендерних відносин, формування свідомості молодого покоління належить освіті. Саме освіта, як один з найважливіших соціальних інститутів, що виконує функції передачі та поширення знань, вмінь, цінностей і норм від одного покоління до іншого через інтеграцію ґендерних підходів у навчальний процес, спроможна закласти основи становлення суспільної гендерної культури.

Саме тому особливого значення набуває повсякденна робота щодо поширення ґендерних знань, упровадження в життя принципів ґендерної рівності та формування нових стандартів і традицій поведінки, які б закріплювали ці принципи на рівні прийнятних і звичних кроків, незалежно від того, в якій сфері ця поведінка проявляється – в економіці, політиці, в інформаційному просторі, в педагогічному процесі чи в повсякденному спілкуванні, в сімейному житті, побуті. Ця складова при забезпеченні ґендерної рівності є не менш важливою, ніж робота на державному рівні, оскільки також вимагає реалізації цілого комплексу механізмів, включаючи ґендерний аналіз, ґендерні підходи і ґендерну чутливість. Особливістю ж ситуації є те, що на рівні пересічних громадян більшість проблем, які насправді мають ґендерні корені та ознаки, такими не сприймаються та ще й супроводжуються додатковими емоційними складовими, що спотворюють їх сприйняття або ж зводять у рамки звичних стереотипів.

Ми виходимо з того, що саме система освіти, яка має сьогодні потужний науково-педагогічний потенціал і працює з молодими людьми, які в майбутньому стануть елітою країни і вестимуть за собою інших, здатна стати основною ланкою у формуванні нових підходів і традицій, що сприятимуть проникненню принципів ґендерної рівності в усі сфери життя українського суспільства.

На жаль, питання впровадження ґендерного компоненту у виховання можна віднести до найменш розроблених у дослідженнях українських педагогів. На сучасному етапі важливо навчитися не тільки чітко диференціювати особливості ґендерного підходу у вихованні, але і вчасно зрозуміти ефективність ґендерного виховання і безумовне його значення для гармонійного і повноцінного розвитку школярів і їх практичної діяльності в умовах громадянського суспільства.

Мета статті – теоретично обґрунтувати проблеми ґендерного виховання в загальноосвітніх установах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо, дівчатка і хлопчики по-різному мислять, розуміють, відчувають та переживають. Таким чином, очевидно, що педагогіка потребує осмислення позначених суперечливих змін і коректування своїх позицій у питаннях ґендерного виховання дітей. Щодо контрольованого виховання підростаючого покоління, в процесі якого створюються умови для ефективного розвитку особистості дитини як основи максимальної самореалізації особистості дорослої людини в майбутньому, є одним із найважливіших завдань сучасної школи. Все це вказує на актуальність ґендерного виховання в сучасному суспільстві. Отже, мета ґендерного виховання, на думку В. Кравця, полягає не лише у формуванні правильного розуміння суті моральних норм та установок у сфері взаємин статей, але й потреби керуватися ними в усіх сферах діяльності [4].

У різних джерелах неодноразово констатується факт, що у нас дуже мало ґендерно освічених людей. Тому необхідно розширити рамки ґендерної просвіти, використовуючи сучасні інтерактивні методи, і здійснювати його не тільки у вищих навчальних закладах на окремих факультетах, але й у загальноосвітніх установах. Ґендерне мислення, ґендерний світогляд формуються на основі ґендерних знань. Засвоюючи основи науки, що наповнені ґендерним підходом до висвітлення всіх сторін життя людини, діти самі та за допомогою педагогічних працівників формують свій світогляд. Тому є важливим підготовка і написання таких програм, підручників і посібників для системи загальної середньої освіти, які стимулювали б критичне осмислення з гендерної позиції суспільних процесів у всіх галузях знань.

Велику роль у подоланні ґендерних стереотипів мають відігравати загальноосвітні навчально-виховні установи. Хочеться підкреслити, що ґен-

дерне виховання не є чимось ізольованим, що не залежить від виховання взагалі. Ґендерне виховання пов'язане з моральним, фізичним, естетичним, розумовим і трудовим. Наприклад, у процесі трудового виховання створюються уявлення дітей про те, що праця людей різної статі має свою специфіку, яка пов'язана з фізіологічними особливостями та історичним аспектом розвитку людини: праця чоловіків традиційно передбачає більші фізичні навантаження, ніж праця жінок. Зв'язок ґендерного виховання з фізичним аналогічний: на заняттях фізкультури підбирають такі вправи, які розвивають різні фізичні якості і формують певне ставлення до стилю поведінки (фігура, постава, хода, динаміка рухів). Ґендерне виховання пов'язане з естетичним, наприклад, в організації дозвілля, де враховуються надання переваги дітьми, залежно від статевих відмінностей. Зв'язок ґендерного виховання з моральним виявляється в ознайомленні дітей з елементарними поняттями про мораль, роллю в суспільстві людей різної статі, в орієнтації дітей на майбутню соціальну функцію.

У вирішенні складних завдань формування взаємин дітей різної статі В.О. Сухомлинський надавав великого значення збагаченню духовного світу хлопчиків і дівчат, гармонії в них духовного і фізичного, їх взаємоповазі. У Павлиській школі поряд з культом Книги, Праці, Краси панував Культ Матері, Жінки. Цінними є ідеї В.О. Сухомлинського про необхідність готувати юнаків і дівчат в системі стосунків «чоловік – жінка»: «благородство у взаєминах між хлопцем і дівчиною, чоловіком і жінкою – це дерево, яке зеленіє тоді, коли його краса живиться глибоким корінням людської гідності, честі, поваги до людей і до самого себе, непримиренності до зла, бруду, приниження людської гідності». Виходячи з необхідності врахування особливостей статі в підготовці молоді до сімейного життя, В.О. Сухомлинський стверджував, що хлопці повинні отримувати «чоловіче виховання» (загартування, важчі роботи, допомога старшим і дівчаткам тощо). Нагадування: «Ти чоловік» сприяє вихованню лицарського ставлення до дівчини. Дівчата в свою чергу повинні отримувати «жіноче виховання». При цьому строгість дівчини, її вимогливість і нетерпиме ставлення до зла і несправедливості, прагнення бути самобутньою, яскраво вираженою, незалежною особистістю виступає свого роду засобом виховання у юнаків якостей чоловіка. «Виховання стійких, мужніх, незламних, непримиренних до зла жінок – це, на наш погляд, одне з найважливіших завдань формування людини», – говорить В.О. Сухомлинський [6].

Упровадження ґендерного підходу в педагогічну освіту слід розуміти як розширення життєвого простору для розвитку індивідуальних здібностей і задатків кожної дитини, вивільнення мислення педагогів від статево-рольових стереотипів. Справжня рівність не передбачає нівелювання статі, але враховує в освітньому процесі специфіку життєвих інтересів та психологічних відмінностей дівчат і хлопців, а також далеку від ідеальної ґендерну ситуацію в українському суспільстві.

Ґендерний підхід загалом передбачає, що відмінності в поведінці та сприйнятті чоловіків і жінок визначаються не так їх фізіологічними особливостями, як вихованням на основі поширених в даній культурі уявлень про суть «чоловічого» та «жіночого». Таке конструктивістське розуміння статі передбачає витравлення стереотипів ієрархічності, дискримінації, асиметрії в навчальному процесі й визначає принципово новий сучасний підхід до інтерпретації освітніх проблем.

У педагогічній теорії існують різні підходи до проблем ґендерного виховання. Аналіз педагогічних досліджень показав, що ці проблеми виховання висвітлювалися переважно в аспекті морального виховання статі (Г. Ващенко, Д. Колєсов, А. Макаренко, В. Сухомлинський, А. Хрипкова та ін.). Зважаючи на те, що статево-рольове виховання містить категорії моралі та моральності, його часто ототожнюють зі статевим (воно тлумачиться як складова виховного процесу), що забезпечує «нормальний» статевий розвиток дітей і молоді та спрямований на засвоєння ними правил взаємин із представниками протилежної статі.

Установлено, що увага сучасної педагогічної думки сконцентрована фактично на двох протилежних напрямах виховання з акцентом на фактор статі: традиційне, статево-рольове (Н. Афанасьєва, Д. Ісаєв, Т. Рєпіна, Л. Столярчук, Т. Хризман та ін.) і ґендерне (Т. Говорун, О. Кікінежді, В. Кравець, Л. Штильова та ін.). Це зумовило появу відповідної термінології: «статево-рольове виховання», «ґендерне виховання», «ґендерна соціалізація» та призвело до невизначеності окремих термінів – «ґендерна культура», «ґендерна вихованість» тощо.

Значну роль у здійсненні ґендерного виховання та формування ґендерної культури відіграють сім'я, навчальні, позашкільні заклади, а також заклади культури, центри соціальних служб, центри професійної підготовки тощо. Зростає роль громадських організацій та об'єднань, які використовують можливості неформальної освіти. Зазначаємо, що мета виховання завжди має конкретно-історичний характер і повинна відображати ті зміни, які відбулись у соціальному, духовному й матеріальному розвитку суспільства. Згідно із сучасною концепцією загальною метою виховання є формування всебічно й гармонійно розвиненої особистості.

Зазначимо, що прагнучи визначити ступінь взаємодії педагогіки та ґендера як складних соціальних і наукових категорій, Л. Штильова однією з перших науковців до термінологічного апарату педагогічної теорії вводить нові поняття – «ґендерний підхід в освіті», «ґендерний вимір в освіті», «гендерна чутливість». Необхідність уведення цих понять у науковий обіг автор пояснює тим, що школа третього тисячоліття повинна давати учням можливість розвивати індивідуальні здібності й інтереси, незалежно від приналежності до тієї чи іншої статі, протистояти традиційним та застарілим стандартам щодо статей, для чого педагогічний колектив повинен володіти ґендерною чутливістю і професійною компетентністю стосовно проблеми ґендерної соціалізації дівчат і хлопчиків, володіти методикою ґендерного підходу до їх виховання й освіти. [9].

Одним з основних перешкод введення ґендерного компонента у зміст загальної та професійної освіти є прихований процес ґендерної дис-

кримінації. Ґендерна нерівність в освіті існує в початковій, середній та вищій школі, при цьому переважна більшість педагогів навіть не здогадуються про це [8]. Так, наприклад, при розгляді змісту текстів для початкової школи з'ясувалося, що тільки 1% представленого навчального матеріалу відповідав ґендерному підходу [8]. У системі вищої освіти реалізується «прихований навчальний план», який проводить ідеї про творчі обмеженості жінок, формуючи комплекси «боязні успіху», «професійної неспроможності» у дівчат-студенток. О.В. Шнирьова визначає «прихований навчальний план» як «знання, уміння, навички, які засвоюються учнями крім основної навчальної програми в процесі вивчення навчального матеріалу, життєдіяльності в просторі навчального закладу та комунікації з... людьми, пов'язаними з системою освіти» [8].

Ми вважаємо, що включення ґендерної тематики у зміст освіти є актуальним і дозволяє використовувати всі види змісту для вирішення освітнього завдання, який є ключовим фактором навчального процесу. Підготовка професіоналів, що володіють ґендерними знаннями, являє собою динамічний процес, у якому, з одного боку, створюються і споживаються цінності культури, а з іншого – відбувається творче перетворення дійсності з позицій «ґендерної грамотності», що включає розуміння формування законів і механізмів функціонування ґендерної системи, володіння «ґендерною» мовою, мисленням, правилами поведінки.

У змісті освіти ґендерна тематика включається у вигляді спеціально підібраних текстів, прикладів, фактів, подій і є інтегральною частиною всієї структури заняття. Колективна діяльність з моделювання ситуацій у межах щоденного освітнього процесу дає можливість максимально наблизити до життєвих умов, а застосування ґендерного підходу до професійного навчання дозволяє результативно вирішувати педагогічні завдання, формувати культурну грамотність, набувати досвід роботи в групі з прийняття колективних рішень, ініціювати ситуації, наближені до реальних умов.

Висновок. Вивчення й аналіз стану проблеми ґендерного виховання молодших школярів показали, що, не дивлячись на наявність ґендерних досліджень, надзвичайно важливо виявити особливості ґендерного виховання учнів початкової школи, визначити педагогічні умови ґендерного виховання молодших школярів, що потребують подальшої розробки.

Список літератури:

1. Бондаренко Р. А. Педагогические условия полоролевой социализации подростков: дис. ... канд.пед.наук: 13.00.01 / Р. А. Бондаренко. – М., 1999. – 218 с.
2. Вихор С. Т. Ґендерне виховання учнів старшого підліткового та раннього юнацького віку: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / ТНПУ ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2006. – 260 с.
3. Желєзняк О. В. / Науково методичний журнал // Желєзняк О. В. – Серія «Педагогіка» – Випуск № 123. – 2010. – Т. 136. – С. 59-63.
4. Кравець В. Ґендерна педагогіка. Навч. пос. – Тернопіль: Джура, 2003. – 416 с.
5. Мустаєва Ф. А. Основы социальной педагогики: учебник [для студентов высших педагогических учебных заведений] / Ф. А. Мустаєва. – М.: Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2002. – 416 с.
6. Сухомлинський В. О. Вибрані педагогічні твори: В 5-х т. Т. 5. – М., 1979. – 640 с.
7. Терзі П. П. Формування ґендерної культури в студентів вищих технічних закладів навчальних закладів: Дис. канд. пед. наук: 13.00.04. – Кіровоград, 2007. – 20 с.
8. Шнирьова О. В. Роль гендерных исследований в формировании культурных и мировоззренческих установок студентов http://sstu- socwork.narod.ru/files/gend_sb www/chapter 2/shnirova.htm/
9. Штылева Л. В. Основные понятия и важнейшие термины / Л. В. Штылева // Гендерный поход в дошкольной педагогике: теория и практика. 2001. – Ч. І. – Мурманск. – 2001. – С. 58-67.

Отрошко Т.Ф., Ильина Е.А.
Харьковская гуманитарно-педагогическая академия

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРОБЛЕМЫ ҐЕНДЕРНОГО ВОСПИТАНИЯ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ

Аннотация
В статье рассматриваются вопросы ґендерного воспитания в общеобразовательных учреждениях. Выделенны актуальные задачи профессионального образования будущих специалистов; указанны факты внедрения нового научного содержания образования; определен смысл реализации процессов актуализации, идеализации и креативности; выяснены перспективы в дальнейших исследованиях.
Ключевые слова: гендер, гендерное воспитание, гендерная культура.

Otroshko T.F., Il'yina H.A.
Kharkivs'ka Humanitarno-pedahohichna Akademiya

THEORETICAL ASPECTS OF GENDER EDUCATION IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Summary
This article deals with issues of gender education in the educational institutions. Dedicated urgent task of professional education of future professionals; these facts the introduction of a new scientific educational content; The content implementation process of actualization, idealization and creativity; Perspectives in further studies.
Keywords: gender, gender education, gender culture.

УДК 372.018.1

ДІАГНОСТИКА СФОРМОВАНОСТІ СВІТОГЛЯДНИХ УЯВЛЕНЬ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Поліщук К.М.
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

У статті розглянуто поняття «світоглядні уявлення дітей старшого дошкільного віку». Презентовано компоненти цього новоутворення у дошкільному віці. Описано методики їх діагностування. Наведено статистичні дані вивчення сформованості світоглядних уявлень старших дошкільників. Представлено якісний аналіз результатів дослідження, які окреслюють специфіку світоглядних уявлень у дошкільному віці.
Ключові слова: світоглядні уявлення, компоненти світоглядних уявлень, діти старшого дошкільного віку, діагностичні методики.

Постановка проблеми. Формування світоглядних уявлень особистості, як основи її світогляду, відбувається в процесі пізнання людиною оточуючого світу. Цей процес послідовно проходить етапи виявлення у навколишньому нових елементів, їх осмислення та перенесення у власний досвід. Результатом такої взаємодії людини зі світом є певне духовно-практичного утворення, яке визначає її погляди на життя та ставлення до оточуючої дійсності. Упорядкована система набутих індивідуальних уявлень змістовно збагачується в процесі життєдіяльності людини. Перший аналіз та переосмислення свого вже існуючого життєвого досвіду відбувається у підлітковому віці на основі активно накопичених у дитинстві уявлень про світ. Особливе місце тут належить старшому дошкільному віку, який у процесі становлення особистості науковці називають «якісно своєрідним» [5, с. 8],

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Висвітленню різних аспектів становлення світогляду особистості та його основ присвячені праці Є. Андроса, Р. Арцишевського, В. Жадько, В. Іванова, С. Кримського, А. Радугіна, С. Резванова, В. Шинкарука та інших. Окрема група досліджень розкриває процес формування світогляду у підлітковому та юнацькому віці: В. Демиденко, Г. Залеський, Г. Кондратенко, Л. Корміна, О. Паладянц, М. Ратко та інші. Науковий доробок Н. Менчинської, Т. Мухіної, Н. Непомнящої, О. Сокуренко, В. Сухомлинського, С. Якименко та інших презентує специфіку розвитку основ світогляду у молодшому шкільному віці. У контексті вивчення питання дошкільний вік визнається як період виникнення першого схематичного обрису цілісного дитячого світогляду – одного з основних новоутворень особистості (Л. Виготський, Д. Ельконін, М. Лісіна, М. Зіновьева, Ж. Піаже). Як зазначає О. Кононко, саме у цьому віці дитина прагне зрозуміти походження і будову світу, сутність речей та явищ, їх взаємозв'язки та систематизувати всю інформацію. Значення таких упорядкованих уявлень про оточуючий світ, як основи повноцінного світогляду, у своїх дослідженнях частково висвітлюють Л. Божович, Е. Еріксон, Г. Залеський, М. Лісіна, Н. Менчинська, Л. Обухова.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Формування упорядкованої системи уявлень дошкільника про оточуючий світ перебуває в центрі уваги сучасних науковців: М. Зінов'єва, Г. Кисельова, О. Кононко, І. Куликовська, К. Морозова, Е. Музенітова В. Мухіна, Л. Ніконорова, С. Онощенко та ін. Проте досить актуальним є визначення змісту поняття «світоглядні уявлення дітей старшого дошкільного віку», його складових та можливостей дослідження, вивчення факторів, які впливають на процес їх становлення, визначення ефективних засобів впливу на них та окреслення ролі значимих дорослих (вихователя дошкільного навчального закладу та батьків) у формуванні уявлень дитини дошкільного віку про оточуючий світ.

Метою статті є вивчення можливостей діагностування рівнів сформованості світоглядних

© Поліщук К.М., 2016

уявлень у дітей старшого дошкільного віку та окреслення їх особливостей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведений аналіз наукових підходів дозволяє нам визначити «світоглядні уявлення дитини старшого дошкільного віку» як динамічну систему узагальнених емоційно забарвлених та обумовлених набутим життєвим досвідом образів, що виникають у свідомості дитини в процесі відчуття та сприймання предметів і явищ навколишнього світу та визначають характер її взаємодії з оточуючим світом.

Сутність світоглядних уявлень дитини визначається змістовим наповненням узагальнених образів. У старшому дошкільному віці, відповідно до чинних комплексних програм розвитку дітей дошкільного віку, зміст їх світоглядних уявлень охоплює всі сфери буття людини: елементарні уявлення про природне довкілля, близьке та віддалене предметне середовище, життя людей та їх стосунки, про себе та власний внутрішній світ [9].

Розглядаючи світоглядні уявлення як основу майбутнього повноцінного світогляду особистості, вважаємо, що до складових світоглядних уявлень дітей старшого дошкільного віку, можна віднести наступні структурні компоненти: інформаційно-орієнтувальний, емоційно-ціннісний, діяльнісний [10].

Для діагностики рівнів їх сформованості у дошкільному віці були обрані наступні методики: «Загальна орієнтація дітей в оточуючому світі та запас побутових знань», «Небилиці» (за Р. Нємовим) [8, с. 424, 430]; «Метаморфози» (за М. Зінов'євою) [2, с. 52]; добірка ситуацій вибору (за Н. Комратовою та Л. Безруковою) [4, с. 98]; «Подорож на невідому планету» (за І. Бушаєм) [1, с. 35], адаптована для нашого дослідження; «Найбільш красивий та потворний» (за В. Мухіною) [7, с. 348]; «Світ після чарівної палички» (адаптована автором); розфарбовування психодіагностичних діаграм (за Н. Карпенко) [3, с. 87].

Поєднання зазначених вище компонентів світоглядних уявлень дитини старшого дошкільного віку дозволило нам виділити рівні їх сформованості для даної вікової категорії, з урахуванням наступних положень.

1. Світогляд особистості виступає регулятором поведінки та орієнтиром при вирішенні життєвих завдань, а, отже, світоглядні уявлення, як утворення, яке є основою дій дитини, повинні мати позитивну спрямованість та спонукати її до конструктивної взаємодії з оточуючим світом, що напряму залежить від ступеня зрозумілості об'єктів сприйняття [2].

2. Формування уявлень про елементи оточуючої соціальної та предметної дійсності відбувається поступово. На першому етапі їх становлення дошкільники мають одиничні загальні уявлення, ще не встановлюють послідовних і часових зв'язків між явищами, не виділяють їх суттєві ознаки, відчувають труднощі у словесній характеристиці образів, проте уже спостерігається диференційоване ставлення до «добра» та «зла» у сприйнятому. Другий етап відзначається появою перших узагальнень, встановленням причинно-наслідкових зв'язків між подіями, більш чіткими та повними поясненнями, вираженням власного ставлення до явищ та людей, що припадає на старший дошкільний вік [6].

3. Для дошкільника важливими є не стільки логічні уміння самі по собі, скільки його здатність використовувати їх у різних життєвих ситуаціях, розсудливо поводитись, проявляти високу пізнавальну активність, гнучкість мислення, самостійність суджень відповідно до своїх вікових можливостей, індивідуального життєвого досвіду та вимог життя [5].

Усе зазначене вище дає нам можливість окреслити рівні сформованості світоглядних уявлень у дітей старшого дошкільного віку.

Високий рівень притаманний дошкільникам, які мають міцну базу елементарних знань, активно проявляють інтерес до предметів та явищ оточуючої дійсності; без помилок здійснюють операції класифікації та узагальнення груп предметів за різними ознаками, встановлюють причинно-наслідкові зв'язки та пояснюють власні міркування; орієнтуються на сприятливі аспекти навколишнього світу та мають позитивне звернення до нього з бажанням примножити сприятливі обставини життя, створити щось нове і хороше.

Достатній рівень мають діти, які проявляють інтерес до елементів оточуючої дійсності, але мають не зовсім точні відомості про їх властивості, успішно здійснюють операції класифікації та узагальнення, припускаються помилок, проте самостійно їх виправляють, при встановленні причинно-наслідкових зв'язків та поясненні власних міркувань; їм властивий реактивний тип життєвої позиції – займають позицію спостерігача, але в усьому орієнтуються на сприятливі аспекти навколишнього світу.

Середній рівень характерний для дітей, які цікавляться предметами та явищами оточуючої дійсності; здійснюють операції класифікації та узагальнення, проте при встановленні причинно-наслідкових зв'язків допускають помилки та не можуть пояснити їх, обґрунтовуючи власну думку; спостерігаючи за явищами оточуючого світу, акцентують увагу на його несприятливих аспектах та незважаючи на незадоволення ситуацією прагнуть залишити все без змін.

Низький рівень наявний у дітей старшого дошкільного віку, які допускають помилки та потребують підказок вихователя при операції класифікації, узагальненні, встановленні причинно-наслідкових зв'язків, доведенні правильності власних думок, висловлюють бажання знищити або ж зруйнувати елементи оточуючої природної та соціальної дійсності.

Експериментом було охоплено 426 дітей старшого дошкільного віку. За підсумками вищеописаних заходів діагностування визначених компонентів світоглядних уявлень дітей старшого дошкільного віку була здійсненна обробка математичних даних сформованості їх рівнів (таблиця 1).

Отже, високий рівень зафіксований у 14,9% старших дошкільників КГ та 15,5% дітей ЕГ, достатній рівень мають 32,2% опитаних у КГ та 29,4% у ЕГ, середній рівень притаманний 33,2% та 35,8% дітям старшого дошкільного віку КГ та ЕГ відповідно, низький рівень спостерігається у 19,7% дошкільників КГ та 19,3% ЕГ. Порівняльний аналіз даних контрольної та експериментальної груп свідчить про досить незначну

різницю у рівнях сформованості світоглядних уявлень дітей старшого дошкільного віку у них.

Таблиця 1

Рівні сформованості світоглядних уявлень у дітей старшого дошкільного віку на етапі констатувального експерименту (КГ, ЕГ)

Рівень сформованості світоглядних уявлень	Контрольна група		Експериментальна група	
	Абс.	%	Абс	%
Високий	31	14,9%	34	15,5%
Достатній	67	32,2%	64	29,4%
Середній	69	33,2%	78	35,8%
Низький	41	19,7%	42	19,3%

Джерело: розроблено автором

Короткий якісний аналіз дитячих малюнків та протоколів відповідей, дозволяє окреслити характерні особливості змісту світоглядних уявлень дітей старшого дошкільного віку. Перш за все старшим дошкільникам притаманний щирий інтерес до явищ оточуючого світу та бажання зрозуміти принципи його функціонування. Найбільш важливими елементами навколишнього для них є батьки, улюблені іграшки, друзі, окремі побутові речі та предмети природного довкілля. Не менш значимими, в нових невідомих умовах існування, діти вважають комфорт і безпеку представників усіх перерахованих категорій та можливість жити в гармонійному світі. При цьому, більшість опитаних обох груп у підсумку мають досить неточні уявлення про найближче оточуюче середовище, відчувають труднощі при виконанні завдань де необхідно одночасно зосередитись на двох ознаках або об'єктах. Значний відсоток дітей помічають наявні «помилки» у зображених предметах та явищах оточуючої дійсності або невластиві їм ознаки, можуть пояснити реальність чи нереальність їх походження, проте часто намагаються уникати повного пояснення та розмірковування про причини таких змін.

Показовим є те, що при цьому спостерігається прагнення старших дошкільників до добрих вчинків, незважаючи на відсутність соціального контролю. Діти цього віку свідомо намагаються уникати ситуацій, які потребують прояву власних певних зусиль та не передбачають отримання позитивних емоцій від тих чи інших дій (визнання своєї провини, залагодження конфлікту). Серед розмаїття бажань, які озвучили опитані, крім традиційних індивідуально-матеріальних (іграшки, солодощі, одяг та ін.) простежується поява побажань духовного спрямування як для себе, своїх близький, так і для всього світу вцілому.

У розумінні дітей старшого дошкільного віку, зміст моральних категорій «добро» і «зло» в сім'ї обумовлений поведінкою та особистісними якостями членів родини, у дошкільному навчальному закладі – вихователем, нянею та стосунками з однолітками, у місті – появою нових дитячих розважальних закладів та спостереженнями за поведінкою оточуючих. Існування ж цих категорій у світі визначається констатуванням факту, що «воно там просто є». Переважна більшість опитаних переконані у домінуванні добра в оточуючому світі, позитивно оцінюють дошкільний навчальних заклад, місто, в якому живуть та сім'ю, за умови доброзичливого ставлення та злагоди між батьками.

Вибір старшими дошкільниками найбільш красивих та найбільш потворних елементів світу, як вияв розуміння естетичних еталонів, зафіксував труднощі у визначенні одного об'єкта у кожній з груп. Традиційно найбільш красивими є улюблені іграшки, близькі дорослі, елементи природного довкілля. До найбільш потворних відноситься все, що при викликає почуття відрази або ж тривоги чи небезпеки – явища природи, дикі тварини, темний час доби.

Оцінюючи власні зусилля більша частина опитаних дошкільників прагне позитивних змін в оточуючому світі, незважаючи на власну життєву позицію активного учасника цих змін чи просто спостерігача. Внесення коректив включає удосконалення рис характеру, як окремих людей так і цілих спільнот, елементів декору та природи, формування позитивного ставлення до явищ соціальної дійсності.

Висновки з даного дослідження і перспективи. Об'єктом уваги дітей старшого дошкільного віку є усі сфери буття людини. Старші дошкільники прагнуть зрозуміти оточуючий світ та визначити своє місце в ньому, засвоюють сутність морально-етичних еталонів та мають бажання здійснювати вчинки, які б принесли радість усім членам суспільства. Переважна більшість дітей старшого дошкільного віку позитивно налаштована на динамічність та мінливість сьогодення, готова вносити в його існування конструктивні зміни, удосконалювати механізм функціонування, відповідно до власних уявлень. Найбільш важливими для цього вікового періоду є уміння цілісно сприймати різноманітні події та явища, аналізувати і зіставляти їх, узагальнювати, робити елементарні висновки, висувати припущення, розмірковувати, обґрунтовувати та доводити свою думку. У формуванні таких умінь діти дошкільного віку потребують допомоги дорослого та відповідних засобів, одним з яких, на нашу думку, може бути сучасна іграшка, як один із найбажаніших предметів. Дослідження ефективності її використання у формуванні світоглядних уявлень дітей старшого дошкільного віку є подальшою перспективою наукових пошуків.

Список літератури:

1. Бушай І. М. Психологічні особливості розвитку образу світу школярів (Монографія) / Бушай Ігор Михайлович. – Чернігів: 2007. – 260 с.
2. Зиновьева М. В. Влияние стиля родительского воспитания на развитие предпосылок мировоззрения у детей дошкольного возраста / М. В. Зиновьева // Психологическая наука и образование. – 2006. – № 6. – С. 50-60.
3. Карпенко Н. В. Діагностика психічного розвитку дитини в роботі педагога (вчителя, вихователя): Навч. Посібник. – К.: Каравела, 2008. – 192 с.
4. Комратова Н. Диагностика социокультурного развития / Н. Комратова // Дошкольное воспитание. – 2009. – № 7. – С. 95-100.

5. Кулачківська С. Є., Ладивір С. О., Пироженко Т. О. Особливості психічного розвитку дошкільників (6-7 роки життя) // Актуальні проблеми психології. Наукові записки. – Вип. 19. – К., 1999. – С. 98–107.
6. Куликовская И. Э. Эволюция мировидения детей дошкольного возраста и её педагогическое сопровождение: дис. д-ра пед. наук / И. Э. Куликовская. Ростов н/Д, 2002.
7. Мухина В. С. Возрастная психология: феноменология развития. Детство. Отрочество: Учебник для студ. вузов. – 5-е изд., стереотип. – М.: «Академия», 2000. – 456 с.
8. Немов Р. С. Психология: Учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений: В 3 кн. – 4-е изд. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – Кн. 3: Психодиагностика. – 640 с.
9. Перелік чинних освітніх програм для використання у 2015/2016 навчальному році у дошкільних навчальних закладах http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/1-9-249-.pdf
10. Поліщук К. М. Теоретичні засади експериментального дослідження формування світоглядних уявлень старших дошкільників / К. М. Поліщук // Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені М. Гоголя) / за заг. ред. проф. Є. І. Коваленко. – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2012. – № 4. – С. 55-59.

Полищук Е.Н.
Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова

ДИАГНОСТИКА СФОРМИРОВАННОСТИ МИРОВОЗЗРЕНЧЕСКИХ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ У ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Аннотация
В статье рассмотрено понятие «мировоззренческие представления детей старшего дошкольного возраста». Представлены компоненты этого новообразования в дошкольном возрасте. Описаны методики их диагностики. Приведены статистические данные изучения сформированности мировоззренческих представлений старших дошкольников. Представлен качественный анализ результатов исследования, очерчивающий специфику мировоззренческих представлений в дошкольном возрасте.
Ключевые слова: мировоззренческие представления, компоненты мировоззренческих представлений, дети старшего дошкольного возраста, диагностические методики.

Polishchuk K.M.
National Dragomanov Pedagogical University

DIAGNOSIS OF FORMATION OF OUTLOOK VIEWS IN PRESCHOOL CHILDREN

Summary
The article discusses the concept of «outlook views of children under school age.» Presented components of this tumor in early childhood. Describes the methods of their diagnosis. The statistical data study of formation of outlook ideas older preschoolers. A qualitative analysis of the results of the study, outlining the specifics of outlook views in the preschool years.
Keywords: outlook views, components of world view ideas, children under school age, diagnostic methods.

УДК 378.147-057.4:528.4

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ПРОСТОРОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ В УНІВЕРСИТЕТАХ ПОЛЬЩІ

Русіна Н.Г.
Рівненський державний аграрний коледж

Розкрито питання професійної підготовки фахівців у галузі просторової організації економіки у університеті. Акцентовано увагу на особливостях організації навчального процесу в університеті, а також на головних цілях та завданнях підготовки майбутніх фахівців просторової організації економіки. Визначено основні компетенції, якими повинні володіти дипломовані фахівці у галузі землеустрою, відповідно до програмних документів університету. Наголошено на важливості та необхідності використання позитивного зарубіжного досвіду у підготовці кадрів для Державної служби України геодезії, картографії та кадастру.
Ключові слова: професійна підготовка, просторова організація економіки, Європейська кредитно-трансферна система, програма навчання.

Постановка проблеми. У контексті підвищення якості вітчизняної освіти особливої гостроти набуває польський досвід професійної підготовки фахівців просторової організації економіки. Зокрема виділити головні принципи, особливості організації навчального процесу в польських університетах на прикладі Варшавського технологічного університету. Досвід реалізації позитивних ідей польських колег варто взяти до уваги при удосконаленні процесу підготовки фахівців галузі землеустрою в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні порівняльно-педагогічні дослідження проблем розвитку освіти в Польщі здійсненні Н. Ничкало (розвиток польської педагогічної науки), С. Сисоєвою (стандартів професійної кваліфікації), Ф. Андрушкевичем (розвиток освітніх інновації), О. Васюк (розвиток недержавної вищої освіти), М. Пальчук (професійна освітня система), М. Гавран (професійна підготовка фахівців), С. Гончаровим (розвиток маркетингової системи вищої освіти), Т. Десятовим (розвиток сучасної системи неперервної освіти), Ю. Соколович-Алтуніною (модернізація вищої аграрної освіти).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Теоретичний аналіз наукових праць, у яких представлено результати проведених досліджень, показав, що проблема підвищення якості підготовки фахівців галузі просторової організації економіки на засадах позитивних польського досвіду ще недостатньо досліджена й розроблена у теоретичному і практичному аспектах.

Мети статті. У процесі дослідження з'ясовано, що недостатньо висвітлено питання професійної підготовки фахівців просторової організації економіки в університетах Польщі. Тому метою статі є висвітлення особливостей професійної освітньої підготовки майбутніх фахівців просторової організації економіки у Варшавському технологічному університеті.

Виклад основного матеріалу. Варшавський технологічний університет розпочав свою самостійну діяльність 15 листопада 1915 року. Уже понад 180 років він навчає нові покоління інженерів, вносить значний вклад у розвиток технічних наук. Діючи безперервно, університет примножує ряди своїх випускників і збагачує свої наукові і технічні досягнення. Варшавський технологічний університет є не тільки найстарішим, але і найкращим технічним університетом Польщі – в рейтингу польських університетів займає протягом дев'яти років перше місце у своїй категорії. В університеті діє більш ніж 100 науково-дослідних груп, організацій та студентських асоціацій. Освітня пропозиція навчального закладу включає в себе більш ніж 30 напрямків дослідження [7].

Система навчального процесу Варшавського технологічного університету зорієнтована на індивідуальні здібності студентів і надає їм можливість індивідуального вибору змісту, методів і форм навчання. Цей підхід реалізується за допомогою гнучкої системи навчання та можливістю навчання відповідно до індивідуальної програми або планом дослідження. Начальний план направлений на підготовку фахівця, що володіє менеджерськими, інженерними та організаторськими здібностями. Головною вимогою цих досліджень є інтеграція різних напрямків, а саме: технічних, технологічних, організаційних, економічних та психолого-соціологічних. Адже випускник університету у своїй майбутній професійній діяльності повинен вміти розробляти та реалізовувати продуктивні системи (люди, устаткування, фінансові ресурси) і виробничі процеси та ними керувати [4].

Процес навчання в університеті реалізується у напрямках: першого ступеня – професійне (інженер або ліцензіат), другого ступеня –магістерське додаткове (магістр), третього ступеня – докторантський, післядипломне навчання, що забезпечує постійне підвищення кваліфікації, випускників вищих навчальних закладів. Також, для осіб які працюють або проживають на далекій відстані від навчального закладу, організовано заочну та вечірню форми навчання. Наступна важлива річ, яка впроваджена у навчальному закладі – це Європейська кредитно-трансферна система (ЄКТС). Базовим елементом цієї системи є застосування усіма вищими школами однозначних оцінок (кредитів), що можуть бути зарахованими у будь-якому вищому навчальному закладі Європи [1].

Університет широко використовує проект Tempus/Phare, а саме – Sokrates/Erasmus як елемент розвитку креативної та творчої молоді. Основними цілями програми є [5]:

© Русіна Н.Г., 2016

· «значне збільшення числа студентів, які збираються вчитися в іншій державі-членові. Передбачається, що Європейський союз, таким чином, є співробітником та знайомить учасників-відвідувачів з практикою соціального та економічного життя інших держав-членів, збільшується їх лінгвістична компетенція, розвивається і підтримується тісна співпраця в соціально-економічних секторах Європейського Союзу;

· сприяння широкого і інтенсивного співробітництва між університетами держав-членів;

· реалізація інтелектуального потенціалу університетів Європейського союзу завдяки мобільності викладачів. Це зростання мобільності повинно забезпечити поліпшення якості освіти у вузах та підвищити конкурентоспроможність Європейського Союзу на світовому ринку;

· взаємодія в ході обміну, забезпечить інтеграцію і згуртованість зв'язків між громадянами різних держав-членів та допоможе зміцненню і здійсненню концепції європейського громадянства».

Завдяки проекту: вищи навчальні заклади мають особливі права та впроваджують докторської студії; навчальний процес здійснюється як на польській так і на іноземній мовах; організація закордонних навчальних практик.

У 2007 році на факультеті «Геодезії та картографії» Варшавського технологічного університету розпочав свою діяльність освітній напрямок «Просторова організація території» (Gospodarka Przestrzenna), який був реалізований за двома спеціальностями:

Міське планування території (Urbanistyka w planowaniu przestrzennym);

Екологічне планування та організація території (Środowiskowe uwarunkowanie gospodarowania przestrzenią).

Освітній напрямок «Просторова організація території» знайомить студентів із предметами і об'єктами, які пов'язані з організацією життєвого простору, а також забезпечує їх необхідними вміннями з охорони просторових об'єктів так і раціональної організації території, яка б стимулювала економічні процеси. У світі, в якому екологічні проблеми кожним днем стають все більш актуальними, ці уміння є надзвичайно важливими для фахівців, орієнтованих на просторову організацію території. «Просторова організація території» формувалася на основі найкращих традицій факультету геодезії та картографії Варшавського технологічного університету, тому студенту пропонуються не поверхневі знання основних аспектів просторової організації території, а ґрунтовне розуміння негативних екологічних явищ та боротьби з ними.

Проаналізувавши мету та завдання, визначені у програмних документах Варшавського технологічного університету, можна окреслити наступні положення. Фахівець з просторового планування має бути підготовлений до: просторового формування середовища проживання людини відповідно до його потреб, вимогам суспільства, технічним можливостям та проведення міського дизайну у відповідності з технічними вимоги; участь у розробці систем технічної та соціальної інфраструктури й соціально-економічних аспектів міст, муніципалітетів і регіонів; прийняття раціональних рішень стосовно територіального керівництва в управлінні міста чи області та розробки планів землекористувань; підготовка інвестиційних пропозицій й консультуванні з питань управління земельними ресурсами, нерухомим майном, у тому числі визначення місцеположення нових інвестицій; співпраці в розробці програм для розвитку єврорегіонів і їх активізації. Крім того фахівець із просторого планування може займати посади працівників-виконавців з планування на місцевому, регіональному та національному рівнях; студій дизайну; центрального та місцевого самоврядування; компаній-фірм, що займаються просторовим плануванням, у тому числі працюючих в галузі інвестицій та нерухомості; бізнес-консалтингу, нерухомості та консультаційних послуг; установ, що беруть участь в консультації та поширення знань в області просторового планування; інститутів досліджень та розвитку [3].

Загальними вимогами, які ставить університет перед майбутнім фахівцем з просторового планування, можна сформувати наступним чином. Він повинен мати: професійні знання, бути переконаним у їхній соціальній доцільності й корисності, вміти застосовувати їх у своїй професійній діяльності, поглиблювати знання з організації території, які формуються на основі всебічних і ґрунтовних знань з умов просторового планування та охорони навколишнього середовища, економіки міст та регіонів Польщі, основних принципів і тенденцій економічного розвитку країни, розуміння процесів їх реалізації, уміти майстерно користуватися певним арсеналом засобів і прийомів у процесі вирішення будь-яких питань управління земельними ресурсами регіону або міста.

Реалізація програми навчання фахівців з просторового планування надає можливість студентам придбати вузькоспеціалізовані знання та навички у формуванні просторової організації соціально-економічного розвитку, а також загальні знання: екологічні, технічні, економічні та правові. Набутий під час досліджень досвід дозволить їм виконувати роботу в області просторової економіки. Суть навчання зводиться до методології підготовки умов досліджень і планів територіального розвитку, які засновані на природно-екологічних, економічних і правових засадах. Професійна підготовка фахівців з планування посилюється методами і технологіями географічних інформаційних систем, розроблених на кафедрі геодезії і картографії з використанням сучасних методів збору даних для вивчення і розробки планів, методами просторового аналізу та графічного представлення даних і результатів аналізу. Велика увага приділяється формуванню універсальних рис, які дають випускникам основу для подальшого саморозвитку. Випускник знає іноземну мову на рівні B2 Європейської рамки ведення Мови Ради Європи [6].

Навчальний рік охоплює 30 навчальних тижнів, біля 30-ти год. Занять кожен, що розділений на два семестри. Зимовий семестр розпочинається від 1-го жовтня і триває до 15 лютого наступного календарного року, охоплюючи 15 тижнів навчальних занять, святкові, вихідні, зимову екзаменаційну сесію та канікули. Літній семестр розпочинається від 16-го лютого і триває до 30-го вересня, охоплюючи 15 тижнів занять, святкові, вихідні, літню екзаменаційну сесію та канікули.

Один місяць літніх канікул призначений для навчальної практик [2, с. 178].

Навчання здійснюється у формі лекцій, практичних занять, семінарів, занять у лабораторіях. Завершують навчальний процес захистом дипломного проекту. Освітні програми побудовані так, щоб сконцентрувати увагу слухача на фундаментальні проблеми просторового проектування. Навчальні дисципліни поділені на напрямки: професійного спрямування (kierunkowi), основні (podstawowi), загальної підготовки (фізичне виховання (wychowanie fizyczne), вивчення іноземної мови (Język obcy), гуманітарні).

До навчальних дисциплін професійного спрямування на першому курсі віднесено: Основи геології і географії фізичної, Основи архітектури та урбаністики, соціально-культурні умови просторового проектування. На другому курсі студенти вивчають: Економіку міст і регіонів, Геодезичні послуги та інвестиції інфраструктури, Кадастр нерухомості, Основи технічних знань в області будівництва, Системи просторового планування та зонування Польщі, Управління нерухомості, Основи дистанційного зондування, Місцеве самоврядування. На третьому курсі заплановано вивчення дисциплін: Культурні аспекти розвитку, Проектування житлово-комунального комплексу, Оптимізація міських районів, Розвиток сільських районів, Інформаційні системи про землю, Теорія містобудування та просторового розвитку, Умови муніципальної стратегії розвитку, Правові питання у галузі охорони навколишнього середовища, Геодезичні та картографічні засоби, Планування технічної інфраструктури, Теорія містобудування та просторового розвитку.

У навчальному плані передбачено виконання п'яти курсових проектів загальною кількістю 195 годин, а саме з Основ проектування дизайну, 3D проектування, Інвентаризація та аналіз, Проектування міського житлового комплексу 1, Проектування міського житлового комплексу 2. Під час проектування студенти знайомляться із зразками проектів з метою визначення кредитних потреб, характеристик проектних тем, умовами та вимогами проектування, об'єктами проектування; розробляють проектні рішення та захищають проекти. Також, передбачено 180 годин проектування під час вивчення окремих дисциплін як: Основи картографії, Геодезична база просторового розташування об'єктів, Землеробство, Природні умови в просторових проектах, Географічні інформаційні системи, Просторовий аналіз і моделювання [7].

У Варшавському технічному університеті викладання навчальних дисциплін здійснюється за допомогою інноваційних форм навчання (проблемне навчання, метод проектів) та нових освітніх технологій. Під час стажування та виробничих практик студенти беруть участь у реалізації різних проектів, що проводять компанії, фірми, які в майбутньому можуть надати робочі місця випускникам.

Надзвичайно важлива робота проводиться у навчальному закладі з вивчення соціально-економічного середовища, яка спрямована на розуміння потреб роботодавця. Джерелом інформації є матеріали опитування роботодавців, яке здійснювалось Польським агентством з розвитку підприємництва в 2015 році за період 2010-2014 років. Було встановлено, що до загальних вимог роботодавців віднесено: освіта, досвід, професійні компетенції, знання іноземної мови. Дані вимоги найшли своє відображення у матеріалах пошуку персоналу роботодавцями за період 2010-2013 років. Так до важливих вимог віднесено: компетенції (72%), освіта (62%), кваліфікація та досвід (60%), знання іноземних мов (21%). Зазначимо, що під терміном компетенції розуміють: самоорганізацію, професійну компетентність, міжособистісні, когнітивні та мови [6].

У процесі дослідження виявлено особливості навчального процесу Варшавського технічного університету, які ґрунтуються на таких засадах:

1. Індивідуальний підхід до студента, який полягає в наданні студенту максимально широких можливостей навчатися (індивідуалізацію процесу навчання, наукове співробітництво студентів і викладачів, широке використання індивідуальних форм роботи, освіта протягом всього життя).

2. Єдність теорії та практики (проведення ряду навчальних практик на виробництві, використання на практичних заняттях сучасних приладів та технологій, постійна співпраця із роботодавцями).

3. Використання інноваційних педагогічних технологій (активні методи навчання, проблемне навчання, індивідуальний підхід до студента), що дозволить випускнику Варшавського технічного університету мати глибокі технічні знання, які дозволять йому вільно переміщатися по країні, постійно покращувати свої знання та реагувати на мінливі потреби соціально-економічного розвитку.

4. В університеті використовуються рейтингова система оцінювання, базується на систематичному оцінюванні всіх робіт студентів, а також урахуванні коефіцієнтів різних видів робіт.

Висновки і пропозиції. Результативність моделі підготовки фахівців напрямку просторового планування у Варшавському технічному університеті є причиною для застосування цієї моделі на теренах України. Сучасна українська професійна освіта фахівців землевпорядників повинна бути спрямована на реалізацію змісту вищої освіти на підставі державних стандартів і кваліфікаційних вимог до фахівців відповідної спеціальності. На нашу думку, все найкраще зі світового досвіду має впроваджуватися у навчальний-виховний процес ВНЗ України й здійснюватися з урахуванням інноваційних технологій навчання, орієнтуватися на формування гармонійно розвиненої особистості, освіченої, здатної до безперервного оновлення свої знань, професійної мобільності, швидкої адаптації до потреб ринку праці.

Список літератури:

1. Гавран М. Професійна підготовка фахівців у закладах приватної вищої освіти Польщі в контексті Болонського процесу / М. Гавран // Вісник Львівського університету. – 2009. – Вип. 25 (Ч. 3). – С. 334-340.
2. Гончаров С. Маркетингова система вищої освіти в Польщі / С. Гончаров, Г. Сапсай, Й. Зайонц // Нова педагогічна думка. – 2012. – № 1. – С. 176-179
3. Стадницький Ю. «Просторова організація економіки» як напрям підготовки фахівців в Україні / Ю. Стадницький // Вища освіта в Україні. – 2010. – № 1. – С. 43–47.
4. Bałuk J. Ewolucja programu studiyw menedżerskich w instytucie Organizacji systemyw produkcyjnych Politechniki Warszawskiej [Електронний ресурс] / J. Bałuk. – Режим доступу: http://www.fundacja.edu.pl/organizacja/_referaty/27.pdf
5. Sołkowicz K. Program Erasmus w realizacji polityki edukacyjnej UE / K. Sołkowicz // Нова педагогічна думка. – 2013. – № 1. – С. 56-59.
6. Skwarko L., Wojtaś A. Pozatechniczne kompetencje absolwenta Politechniki Warszawskiej i ich związek z kształceniem językowym [Електронний ресурс] / L. Skwarko, A. Wojtaś. – Режим доступу: http://jows.pl/sites/default/files/skwarko_wojtas.pdf
7. https://www.pw.edu.pl/

Русина Н.Г.
Ровенский государственный аграрный колледж

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА СПЕЦИАЛИСТОВ ПРОСТРАНСТВЕННОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ В УНИВЕРСИТЕТАХ ПОЛЬШИ

Аннотация
Раскрыты вопросы профессиональной подготовки специалистов в области пространственной организации экономики в университете. Акцентировано внимание на особенностях организации учебного процесса в университете, а также на главных целях и задачах подготовки будущих специалистов пространственной организации экономики. Определены основные компетенции, которыми должны обладать дипломированные специалисты в области землеустройства, согласно программным документам университета. Отмечено важность и необходимость использования позитивного зарубежного опыта в подготовке кадров для Государственной службы Украины по вопросам геодезии, картографии и кадастра.
Ключевые слова: профессиональная подготовка, пространственная организация экономики, Европейская кредитно-трансферная система, программа обучения.

Rusina N.G.
Rivne State Agricultural College

PROFESSIONAL TRAINING SPATIAL ORGANIZATION OF ECONOMICS AT THE UNIVERSITY POLAND

Summary
Solved issue of professional training in the field of spatial organization of economy in the University. The attention is focused on the features of the educational process at the university, as well as on the main objectives and tasks of training future professionals spatial organization of the economy. The basic competence that should have qualified experts on land, according to University policy documents. Emphasized the importance of and the need for positive foreign experience in training for State Service of Ukraine Geodesy, Cartography and Cadastre.
Keywords: vocational training spatial organization of the economy, the European credit transfer system, training program.

УДК 378.14

СОЧЕТАНИЕ ТРАДИЦИОННЫХ ФОРМ И МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ С ИНТЕРАКТИВНЫМИ ТЕХНОЛОГИЯМИ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ ЭКОНОМИСТОВ

Самосудова-Грозовая О.Б.
Херсонский государственный университет

В статье выделены особенности профессиональной подготовки будущих экономистов, которые определяются оптимальным сочетанием традиционных форм и методов обучения с интерактивными технологиями. Такой подход к осуществлению профессиональной подготовки обусловлено переходом от репродуктивных к продуктивно-творческим путям организации учебного процесса в высшей школе. Он отличается личностно ориентированным, поисково-исследовательским характером и обеспечивает формирование у студентов профессионально важных умений и навыков (анализа; творчески решать проблемные ситуации; моделировать профессиональные ситуации; дискутировать; исследовательской, поисковой работы и т.п.) и профессионально значимых качеств будущих специалистов, способствует формированию профессиональной и исследовательской компетентности.

Ключевые слова: технологии обучения, интерактивные технологии обучения, формы и методы обучения, профессиональная подготовка.

Постановка проблемы. Профессиональная подготовка современного специалиста по требованиям сегодняшнего дня – это процесс развития студентов как профессионально-творческих личностей, способных к интеллектуальным усилиям и активному поиску. Овладевая глубокими знаниями, студенты приобретают умения и навыки, приучаются действовать как коллективно, так и самостоятельно, используя систему методов и приемов познавательной деятельности. Поэтому чтобы достичь такого уровня подготовки будущего специалиста, целесообразно внедрять достижения теории и практики педагогической науки, в частности из опыта использования традиционных форм и методов обучения в сочетании с педагогическими технологиями интерактивного, поисково-исследовательского характера. Ведь педагогическая технология отвечает на вопрос, каким путем (методами, приемами, средствами) достичь поставленной цели педагогического взаимодействия, четко определяя последовательность использования различных моделей обучения, которые предусматривают результаты; средства оценки для коррекции и выбора оптимальных методов, приемов обучения, оптимальных для каждой конкретной ситуации.

Формирование целей (постановка задачи). Изучение научных трудов и результатов исследований свидетельствует, что вопросы профессиональной подготовки будущих экономистов путем использования инновационных педагогических технологий является предметом современных научных поисков многих ученых и исследователей в направлении формирования у студентов профессиональной компетентности. Так, в диссертационных исследованиях отражены формирования профессиональной компетентности и базовых управленческих компетенций у будущих экономистов средствами интерактивных технологий (Н. Андрущенко) и имитационно-ролевого моделирования (А. Бабаян). Ученые предлагают использовать бизнес тренинги для экономистов как учебную среду, в которой наиболее эффективно приобретают умения и навыки осуществления научно-исследовательской деятельности (Н. Бутенко, А. Герасименко, А. Гулевич и др.), характеризуют методические основы эффективного формирования профессионально значимых умений и навыков будущих экономистов (Л. Михеева, Н. Бидюк). Нераскрытыми в полном объеме из общей проблемы профессиональной подготовки будущих экономистов остается применение средств интерактивных технологий в сочетании с традиционными формами и методами обучения в процессе профессиональной подготовки.

Цель статьи заключается в том, чтобы осветить особенности использования педагогических технологий в сочетании с традиционными методами и формами обучения в процессе профессиональной подготовки будущих экономистов.

Анализ научных исследований. Проблемам профессиональной подготовки будущих экономистов посвящены работы М. Коляды, В. Стасюк, Е. Иванченко, Н. Захарченко, А. Капитанець, Я. Булахова, Л. Коченова, А. Левчук, Л. Савчук, А. Матеюк, Р. Корнева Т. Коваль и др. Вопросы формирования профессиональных компетенций у будущих экономистов рассматривали П. Пахотина, Г. Копил, В. Буданов, С. Цимбал, Г. Медведев и др.

На современном этапе ученые, исследователи уделяют особое внимание профессиональной подготовке, определяющаяся изменениями в парадигме образования. Как отмечает В. Стрельников, это обусловлено переходом от массово-продуктивных форм и методов преподавания к индивидуально-творческим, поисково-исследовательским, когда подготовливается специалист со сложившимися потребностями в профессиональном самообразовании, способный к саморазвитию и полноценной самореализации в выбранной профессии [7, с. 9]. Применение современных инновационных технологий в учебном процессе раскрыто в научных трудах И. Богдановой, Н. Богомоловой, Д. Кавтрадзе, В. Клочко, А. Коломиец, Н. Криворучко, К. Криворучко, Е. Михайлова, В. Полякова, Ю. Ткаченко, А. Сидоренко, А. Смолкина и др. Особенности и преимущества интерактивных технологий в подготовке специалистов в высшей школе обосновано в

© Самосудова-Грозовая О.Б., 2016

исследованиях Л. Ампилоговой, Н. Андрущенко, С. Иванишеной, А. Евтух, С. Кашлева, А. Комар, И. Мельничук, О. Пометун и др.

Роль и специфику использования инновационных педагогических технологий в профессиональной подготовке будущих специалистов освещают Н. Криворучко, К. Криворучко. Особенности применения информационных технологий в профессиональной подготовке будущих специалистов экономического профиля в высших учебных заведениях раскрывают В. Клочко, А. Коломиец. Формирование профессиональных умений у будущих экономистов средствами мультимедийных технологий исследовали Л. Шевченко, Н. Ищук и др. Возможности использования метода проектов в системе подготовки будущих экономистов раскрывает А. Гончарова. Применение интерактивных технологий в процессе иноязычной подготовки будущих экономистов-международников обосновывает Л. Максимчук.

Специфика профессиональной подготовки экономистов определяется высоким уровнем подготовки по экономическим дисциплинам и одновременно необходимы сформированные умения и навыки научно-исследовательской деятельности в профессиональной области. Поэтому указанная проблема применения в подготовке будущих экономистов педагогических интерактивных технологий, способствует активному взаимодействию, формированию профессиональной и исследовательской компетентности студентов, остается актуальной.

Изложение основного материала. Технология обучения – это системный метод создания, применения и определения всего процесса обучения и усвоения знаний с учетом технических и человеческих ресурсов и их взаимодействия, ставящий своей задачей оптимизацию образования [1]. Технологию обучения также часто трактуют как область применения системы научных принципов к программированию процесса обучения и использования в учебной практике с ориентацией на детальные цели обучения, которые допускают их оценивание. Это отрасль, ориентированная в большей степени на студента.

Инновационные педагогические технологии относятся к системе общего научного и педагогического знания. Они, по мнению И. Дичковской, возникли и развиваются на грани общей инновации, методологии, теории и истории педагогики, психологии, социологии и теории управления, экономики образования. Инновационные педагогические технологии являются одной из доминирующих тенденций развития человечества [2]. Среди технологий, что активно применяются в педагогической практике, можно выделить традиционные и инновационные, которые имеют свои преимущества и недостатки. К преимуществам традиционных технологий можно отнести: научность (ложных знаний быть не может, могут быть только неполные); организационную четкость педагогического процесса, постоянный эмоциональное воздействие личности преподавателя; оптимальные затраты ресурсов при массовом обучении; упорядоченную, логично структурированную подачу учебного материала, ориентацию на развитие памяти (запоминание и воспроизведение); доступность; учет возрастных и индивидуальных особенностей студентов; осознание задач и активность). В педагогической науке разработано много методик и педагогических технологий, с помощью которых усиливается личностно-ориентированный подход к обучению. Однако каждая из них решает, как правило, конкретно поставленные задачи. Создание технологии определяется рациональным сочетанием традиционных подходов с комплексом инновационных средств педагогических технологий.

Итак, новые требования к организации учебно-познавательной деятельности студентов обусловливают применение новых интерактивных технологий обучения, которые предполагают научно обоснованные комплексные программы взаимодействия преподавателя и студентов во время их профессиональной подготовки. Интерактивные технологии обучения построены на использовании методической системы, основу которой составляют интерактивные методы обучения, обеспечивающие формирование профессионально значимых качеств будущих специалистов в личностной и социальной сферах.

Использование интерактивных технологий обучения в процессе изучения экономических дисциплин позволяет осуществить переход к нетрадиционным формам организации деятельности. Применяя различные источники знаний и учитывая необходимость индивидуализации обучения, приоритетности приобретает самостоятельная интеллектуальная поисково-исследовательская деятельность студентов, которая обусловлена их потребностями и мотивами. Интерактивные технологии обучения применяются для использования полученной информации, предусматривает формирование системы знаний определенной дисциплины и введение ее в систему межпредметных связей. Применение интерактивных технологий обучения дает возможность изучить и решить проблемные вопросы практического характера, которые способствуют развитию критического, дивергентного мышления у студентов, умение самостоятельно принимать решения и реализовывать их, выражать свою позицию и аргументировать ее.

Такая организация учебного процесса характеризуется положительной эмоциональной атмосферой, предопределяет эффективность сотрудничества ее участников. Целесообразно подчеркнуть, что преподаватель, является организатором деятельности, координирующий взаимодействие, регулирует психологический климат в учебном творческом коллективе, помогает определить ошибки и устранить их. Роль преподавателя усиливается, в условиях осуществления учебно-познавательной деятельности в игровых моделях обучения. Это способствует развитию творческих способностей, умение выдвигать гипотетические предположения и неординарные способы решения проблемных ситуаций, сравнивать и анализировать альтернативные подходы их решения.

Выделяют определенные особенности интерактивных технологий обучения: наличие специально созданных условий среды в сфере образования, в которых субъекты взаимодействия не могут не действовать, что достигается использованием соответствующих дидактических материалов, методов и средств обучения; мо-

тивированная активная деятельность студентов обусловлена стремлением получить знания, выстраивается на использовании потенциальных возможностей, в частности способностей; личностно ориентированный подход к каждому субъекту учебного процесса предусматривает направленное воздействие преподавателя на развитие личностных качеств студентов, определяющих их способность к осуществлению учебной, исследовательской деятельности; увеличение доли самостоятельной работы в аудиторное и внеаудиторное время, что обеспечивает рефлексию и самосовершенствования в деятельности студентов.

Современная система подготовки экономистов связана с изменением в содержании образования, что приводит дополнения традиционных образовательных процессов новыми инновационными методами. Инновационная деятельность является важнейшим инструментом повышения качества и конкурентоспособности. Современные методы обучения экономическим дисциплинам основываются на реализации методических приемов и средств передачи экономических знаний, учитывают специфику и возрастные особенности студентов, которые не имеют практического опыта в конкретной экономической сфере. Эта специфика учебного процесса предопределяет использование как традиционных методов, так и внедрение новейших методов.

Доказано временем и практикой, что использование традиционных методов обучения позволяет приобрести систему знаний и способствует проявлению познавательной активности студентов. Но они предполагают усвоение студентами готовых алгоритмов решения предложенных задач. Ведь традиционные методы обучения преимущественно носят репродуктивный характер, основанный на активной работе психических процессов и в основном памяти, обеспечивает в соответствии своего строения запоминание, сохранение и воспроизведение воспринятой информации.

Несмотря на это, педагогическая практика с целью повышения эффективности усвоения учебного материала, считает Н. Красовская, предполагает использование в рамках инновационных методов тренинг технологий. Они имитационным моделированием реальных экономических ситуаций, происходящих в рамках экономической системы общества, и позволяют всесторонне проанализировать особенности функционирования экономической модели. Результатом реализации инновационных методов с помощью внедрения тренинг технологий является развитие практических навыков, способствующих формированию профессионального становления будущего специалиста в сфере экономики [3].

Тренинг программы позволяют создать оптимальные условия для обучения, самообучения, самопознания и самосовершенствования, учитывая то, что они совершаются игровой форме обучения, которой характерна определенная условность. Во время игры студенты получают новые навыки и умения, необходимые в будущей профессиональной деятельности. Внедрение тренинг технологий в образовательный процесс требует выявления профессиональных потребностей и мотивации учебно-познавательной деятельности, направленной на будущую профессию, осознание профессиональных целей путей их достижения.

Тренинг технологии позволяют определить уровень полученных знаний студентами и при необходимости скорректировать или принять меры по их развитию, а соответственно обогащения опыта в целом. Таким образом, использование традиционной формы обучения семинара в сочетании с тренинг технологией создает эффективные условия развития профессиональных способностей студентов, способствует и развитию их природных задатков, в частности, к исследовательской деятельности и профессиональных интересов в целом.

Технология проблемного обучения можно использовать во время лекционного, семинарского, практического занятий. Она ориентирует студентов на критическое мышление, творческое решение проблемы, поиска нестандартных решений, что, в свою очередь, способствует развитию навыков планирования и аргументация своих действий. С целью развития у студентов стремление к достижению поставленной цели создаются ситуации успеха; предлагаются вариативные задачи с применением карточек, опорных конспектов; побуждение студентов к определению и формулированию проблемы; применение приемов, которые воспитывают профессионально важные волевые качества (такие, как умение преодолеть трудности, терпение, настойчивость, изобретательность и т.д.). Перед ними ставится цель не только решить конкретную задачу, а научиться анализировать факты, выдвигать гипотезы, искать возможные решения и выбирать из них наиболее оптимальные и рациональные, обобщать собственный опыт решения и составлять алгоритм. В то же время, любая программа или использованная для реализации технология не станут эффективными, если субъекты учебного процесса не проявят активности и мотивированного взаимодействия.

Итак, с помощью этой технологии у студентов развиваются и совершенствуются навыки аргументации и развернутого отстаивания своего мнения; формируются навыки решения проблемных вопросов в определенной профессиональной ситуации и активного взаимодействия; навыки использования виртуального профессионального опыта на практике; умение концентрироваться на профессиональной ситуации; развивается профессиональное воображение в условиях коллективной работы. Такая организация учебного процесса с использованием интерактивных технологий может быть более эффективной при условии осуществления рефлексии, в ходе которой студенты смогут осознавать и оценивать свою деятельность. В них формируются умения анализировать определенный объем информации за короткий промежуток времени; проектировать и прогнозировать ход профессиональной ситуации, способствует развитию профессиональной компетентности, творческого, аналитического мышления; формированию мотивации к самопознанию, обогащение собственного профессионального опыта, а следовательно обуславливает формирование исследовательской компетентности.

Эффективным способом профессиональной подготовки современные исследователи (В. Коб-

зарь, А. Лучанинова, А. Сидоренко, В. Чуба и др.) считают кейс метод. Кейс метод или анализ конкретных ситуаций – один из методов активного обучения, который позволяет приблизить процесс обучения к реальной практической профессиональной деятельности специалистов. Этот метод предусматривает рассмотрение производственных, управленческих и других ситуаций, сложных конфликтных случаев, проблемных ситуаций, инцидентов в процессе изучения учебного материала.

Учебные задачи кейс-метода, как считает В. Ягодникова, заключаются в: приобретении навыков использования теоретического материала для анализа практических проблем; формировании навыков оценки ситуации, выбора и организации поиска основной информации; приобретении умений формулировать вопросы и запросы; выработке умений разрабатывать многовариантные подходы к реализации плана действия; формировании умений самостоятельно принимать решения в условиях неопределенности; формировании навыков и приемов всестороннего анализа ситуаций, прогнозирования способов развития ситуаций; формировании умений и навыков конструктивной критики; развитии аналитического мышления; провоцировании дискуссии [8].

Мы согласны с мнением А. Лучаниной, что использование кейс метода стимулирует индивидуальную активность студентов, формирует положительную мотивацию к обучению, уменьшает «пассивных» и неуверенных в себе студентов, обеспечивает высокую эффективность обучения и развития будущих специалистов, формирует определенные личностные качества и компетенции [4]. Ведь обучение с помощью кейсов развивает способность анализировать, обобщать, предотвращать допущение ошибок. Работа над кейсом предусматривает: разбор конкретной ситуации, который включает самостоятельную работу; «Мозговой штурм» в рамках малой группы; публичное выступление с представлением и защитой предложенного решения; контрольное опрос участников на предмет знания фактов кейса, что рассматривается. Работу над кейсом разделяют на два основных этапа: домашняя самостоятельная работа и работа в аудитории. Кейси – универсальное средство для изучения специальных дисциплин, которые характеризуются тем, что они предусматривают поиск ответа на проблемные вопросы в области определенной профессии.

Профессиональная подготовка настоящего специалиста, отмечают исследователи, отличается специфическим использованием кейсов в мультимедийном представлении, что позволяет сочетать в себе преимущества текстовой информации и интерактивного видеоизображения. Таким образом приобретает актуальность эффективное сочетание интерактивного метода и информационно-комуникационных технологий обучения в процессе профессиональной подготовки будущих специалистов.

Методическая система применения информационно-комуканиционных технологий, компьютерных математико-статистических, экономико-статистических программ в профессиональной подготовке будущих экономистов предполагает использование ряда дидактических приемов, реализация которых позволяет усовершенствовать учебно-методические средства обучения с целью оптимизации учебно-познавательной деятельности студентов: проверка и проведение дополнительного исследования развязки, полученного традиционным способом, и его графическая иллюстрация; одновременно показ различных (многочисленных аналитических или графических) способов решения (развитие эвристических навыков и интуиции) построение алгоритма действий (на основе самостоятельного ознакомления с новыми функциями математической или экономической системы) и реализация этого алгоритма (формирование и развитие алгоритмического мышления) создание методом демонстрации проблемной ситуации, а затем поиск способа решения (учебное исследование, дивергентное мышление и рефлексия) основного практического задания на основе создания математической модели, реализованной с помощью системы (проект).

Использование этой технологии способствует формированию у студентов умений грамотно формулировать задачу экономического содержания, наглядно моделировать, интерпретировать результат ее решения в соответствии реальной профессиональной ситуации, проверять достоверность полученных данных. Это возможно при условии учета межпредметных связей, в частности математики и других специальных дисциплин по экономике путем решения профессионально ориентированных задач.

Важную роль в активизации и формировании опыта самостоятельной деятельности исследовательского характера у студентов высшей школы играет проектный метод обучения. Его применение способствует также формированию поисковой и творческой деятельности. Это предполагает самостоятельную работу с данными из различных источников (книги, журналы, электронные и сетевые носители данных, информационные ресурсы Интернета). Проекты в основном межпредметные, требуют соотнесения и систематизации знаний по различным дисциплинам. Поэтому образовательные проекты должны интенсивно использовать информационные и сетевые технологии.

Принимая во внимание изложенное, к использованию метода проектов выдвигаются требования. Е. Полат выделяет следующие основные требования к применению метода проектов: наличие значимой в исследовательском, творческом плане проблемы, требующей интегрированного знания, исследовательского поиска для ее решения; практическая, теоретическая, познавательная значимость предусмотренных результатов; самостоятельная деятельность студентов; структурирование содержательной части проекта, применение исследовательских методов [5].

Учитывая, что работа над проектом определяется как деятельность, то соответственно она имеет своеобразный алгоритм выполнения. В связи с этим Н. Софронова предлагает следующие этапы работы над проектом: подготовка, планирование, исследования, получение результатов и выводов, представление отчета, оценка результатов [6]. Взяв за основу приведенную последовательность проектной деятельности

исследовательница считает, что целесообразно предлагать студентам придерживаться такой схемы работы над проектом, предусматривая использование информационно-коммуникационных технологий: 1) выбор и осмысление темы и цели проекта; 2) поиск и систематизация материала по выбранной теме; 3) структуризация знаний о проблемной ситуации: составление списка базисных понятий, выявления отношений между ними; 4) уточнение постановки задачи проекта в соответствии с входными и выходными данными, ограничением предметной области, методов формализации решения задачи; 5) определение программных средств реализации проекта; 6) построение обобщенного алгоритма решения задачи и его декомпозиция на модули, которые реализованы программными средствами; 7) машинная реализация модулей проекта; 8) тестирования проекта, оформления документации или справочной поддержки для пользователя; 9) защиту проекта, определение его значимости [6]. В то же время следует заметить, что поэтапное содержание работы над проектом напрямую зависит от темы, цели и типа проекта.

Особенности профессиональной подготовки в высшей школе определяет специфика использования проектов и обуславливает выделение их типологии. В учебном процессе предусматривают введение курсового и дипломного проектирования, распространение получают конкурсы студенческих научных, творческих проектов в определенной профессиональной области по актуальным вопросам, влияющим на активное привлечение студентов к исследовательской деятельности. Приемы исследовательской деятельности будущих специалистов выступают в качестве ориентира в будущей профессиональной деятельности. Учебная и исследовательская деятельность студентов могут дать необходимые результаты только при определенных условиях. Главной из этих условий является комплексность организации профессиональной подготовки. По нашему мнению, выбирая пути формирования будущего творческого экономиста, нужно учитывать многоаспектный характер процесса, успех которого определяется как эффективностью выбранных форм, методов, технологий обучения, так и характером взаимодействия его составляющих (в частности исследовательской деятельности), их место в целостной системе профессиональной подготовки.

Выводы. Анализ данной проблемы показал, что оптимальное сочетание интерактивных технологий с традиционными формами и методами обучения определяет формирование у студентов профессионально важных умений и навыков: анализировать учебную информацию, творчески подходить к усвоению учебного материала, что способствует более доступному приобретению знаний и формированию умений и навыков решения всевозможных проблемных профессиональных ситуаций в будущем, вести дискуссию и аргументировать свою точку зрения; моделировать различные профессиональные ситуации, развивать навыки проектной деятельности, самостоятельной исследовательской работы, выполнение творческих работ. А следовательно способствует формированию профессиональной и исследовательской компетентности.

Перспективы дальнейших исследований из выделенной проблемы мы видим в разработке специальных методик по формированию исследовательской компетентности будущих экономистов в процессе профессиональной подготовки.

Список литературы:

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: [навч. посібник] / І. М. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
3. Красовська Н. А. Проблеми підготовки економістів в умовах трансформації вищої школи / Н. А. Красовська // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.uzhnu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/lib/.pdf
4. Лучаніна О. П. Метод изучения ситуаций (case study) в образовании: его история и применение / О. П. Лучаніна // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.management.com.ua/be/be035.html
5. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования [Текст] : учеб. пособие для студ. пед. вузов и системы повыш. квалиф. пед. кадров / Под ред. Е. С. Полат. – М.: AcademiA, 2000. – 271 с.
6. Софронова Н. В. Теория и методика обучения информатике: [учеб. пособие для пед. вузов]. – М.: ФГУП «Издательство «Высшая школа», 2003. – 186 с.
7. Стрельніков В. Підготовка викладачів до проектування дидактичних систем / В. Стрельніков // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2006. – № 2. – С. 9.
8. Ягоднікова В. В. Кейс-метод (Case study) як форма інтерактивного навчання майбутніх фахівців / В. В. Ягоднікова // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/1_NIO_2008 / Pedagogica/25496.doc.htm

Самосудова-Грозова О.Б.
Херсонський державний університет

ПОЄДНАННЯ ТРАДИЦІЙНИХ ФОРМ І МЕТОДІВ НАВЧАННЯ З ІНТЕРАКТИВНИМИ ТЕХНОЛОГІЯМИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ

Анотація
У статті виділено особливості професійної підготовки майбутніх економістів, які визначаються оптимальним поєднанням традиційних форм і методів навчання з інтерактивними технологіями. Такий підхід до здійснення професійної підготовки обумовлено переходом від репродуктивних до продуктивно-творчих шляхів організації навчального процесу у вищій школі. Він відрізняється особистісно орієнтованим, пошуково-дослідним характером і забезпечує формування у студентів професійно важливих умінь і навичок (аналізу; творчо вирішувати проблемні ситуації; моделювати професійні ситуації; дискутувати; дослідної, пошукової роботи тощо) і професійно значущих якостей майбутніх фахівців, сприяє формуванню професійної та дослідницької компетентності.
Ключові слова: технології навчання, інтерактивні технології навчання, форми і методи навчання, професійна підготовка.

Samosudova-Grozova O.B.
Kherson State University

THE COMBINATION OF TRADITIONAL FORMS AND METHODS OF EDUCATION WITH INTERACTIVE TECHNOLOGIES IN PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE ECONOMISTS

Summary
The article deals with the features of the professional training of future economists, which are determined by the optimal combination of traditional forms and methods of education with interactive technologies. Such approach to the realization of the professional training is stipulated by the transformation from the reproductive to productive and creative ways of organization of educational process in the higher education that are distinguished by personally and oriented, searching and research type and secure a formation of professionally significant qualities of future specialists. The analysis of scientific works and practical experience enabled us to define the advantages and disadvantages of traditional education and interactive technologies. The attention is focused on that fact that the considered methods (case method, projects' method), technologies (training technologies, technologies of problem-based learning, information and communication technology) in an optimal combination with the traditional forms and methods of education determine the formation of students' professionally important skills and abilities: to analyze educational information, to approach constructively to learning that facilitates more affordable acquisition of knowledge and formation of skills as for the possible difficult professional situations in the future; to formulate their own opinion, to debate and to argue their point of view; to model different professional situations, to develop skills of project work, independent study, research work, the implementation of creative, scientific work that contributes to the formation of professional and research competencies.
Keywords: education technologies, interactive learning technologies, forms and methods of education, professional training.

УДК 377.3

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИРОБНИЧОГО НАВЧАННЯ У ВИЩИХ ПРОФЕСІЙНИХ УЧИЛИЩАХ БУДІВЕЛЬНОГО ПРОФІЛЮ

Слободяник О.В.
Білоцерківський інститут неперервної професійної освіти
Університету менеджменту освіти
Національної академії педагогічних наук України

У статті виокремлено й обґрунтовано педагогічні умови організації виробничого навчання майбутніх столярів будівельних у ВПУ. Узагальнено спільні особливості результативно спрямованих чинників щодо організації навчально-виробничого процесу. Розглянуто актуальність, визначальний змістовий, процесуальний та результативний потенціал проектних технологій у формуванні професійної компетентності майбутніх столярів будівельних у процесі виробничого навчання. Окреслено перспективність використання проектних технологій у процесі виробничого навчання майбутніх столярів будівельних у вищих професійних училищах.

Ключові слова: педагогічні умови, майбутні кваліфіковані робітники, професійна мотивація, виробниче навчання, інноваційна педагогічна діяльність, проектні технології.

Постановка проблеми. Постійні зміни у змісті й характері праці, спричинені розвитком будівельної галузі, потребують перегляду усталеної структури навчально-виробничого процесу, удосконалення форм і методів професійно-практичної підготовки та визначення педагогічних умов організації виробничого навчання майбутніх столярів будівельних у ВПУ з метою наближення рівня професійної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників до посилених вимог сучасного столярно-будівельного виробництва.

Мета статті. Виокремлення й обґрунтування педагогічних умов організації виробничого навчання майбутніх столярів будівельних у ВПУ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел та словникової літератури засвідчує широке смислове значення терміну «умова», серед яких: умова – це «необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь», «обставини, особливості реальної дійсності, при яких відбувається або здійснюється що-небудь» [1, с. 1295]; «правила, які існують або встановлені в тій чи іншій галузі життя, діяльності, які забезпечують нормальну роботу чого-небудь»; «правила, вимоги, виконання яких забезпечує що-небудь»; «сукупність даних, положення, що лежать в основі чого-небудь» [6, с. 617]; «як середовище, в якому перебувають і без якого не можуть існувати, і як обставини, за яких щось відбувається [4, с. 498].

Важливими для дослідження вважаємо ґрунтовні напрацювання А. Литвина щодо визначення й класифікації педагогічних умов. Так, науковець стверджує, що педагогічні умови є комплексом спеціально спроектованих генеральних (стрижневих, системотвірних) чинників впливу на зовнішні та внутрішні обставини навчально-виховного процесу та / або особистісні параметри його учасників, які забезпечують цілісність навчання та виховання в інформаційно-освітньому середовищі навчального закладу відповідно до вимог суспільства» [5, с. 63].

У дослідженнях педагогічних умов забезпечення якості професійної підготовки майбутніх фахівців Т. Гончаренко наводить таку їх класифікацію:

– об'єктивні (змінні) умови, що забезпечують функціонування педагогічної системи, включають нормативно-правову базу сфери освіти, засоби інформації й інше і виступають як одна з причин, що спонукає учасників освіти до адекватних проявів себе в ній;

– суб'єктивні – впливають на функціонування і розвиток педагогічної системи, відображають потенціали учасників педагогічної діяльності, рівень узгодженості їх дій, міру особистої значущості, цільових пріоритетів і провідних задумів освіти для тих, хто навчається;

– загальні, що сприяють функціонуванню і розвитку педагогічної системи (соціальні, економічні, культурні, національні, географічні та ін.);

– специфічні – особливості соціально-демографічного складу тих, кого навчають, місцезнаходження освітньої установи, матеріальні можливості освітньої установи, устаткування навчально-виховного процесу, виховні можливості навколишнього середовища [3, с. 107–108].

Виклад основного матеріалу. Метою професійно-технічної освіти у просторі педагогічних систем є функціональна реалізація перелічених умов у конкретному професійно-орієнтованому середовищі, в якому, за сприятливих педагогічних обставин, відбувається педагогічна взаємодія, що спрямована на виконання кваліфікаційних вимог ДСПТО з професії шляхом виконання змістових програм, визначених типовим навчальним планом циклів професійної підготовки з наступним забезпеченням якісного рівня професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників.

Враховуючи положення системного, діяльнісного, компетентнісного, особистісно-орієнтованого підходів, існуючий стан досліджуваного процесу, теоретичні напрацювання науковців та педагогічний досвід, ми визначили такі педагогічні умови організації виробничого навчання майбутніх столярів будівельних у ВПУ:

– забезпечення професійної мотивації майбутніх столярів будівельних на основі реалізації інноваційних педагогічних технологій;

– модернізація змісту виробничого навчання майбутніх столярів будівельних на засадах компетентнісного та проектно-технологічного підходів;

© Слободяник О.В., 2016

– використання проектних технологій у процесі виробничого навчання майбутніх столярів будівельних у вищих професійних училищах.

У процесі виробничого навчання впровадження педагогічних умов відбувається поетапно, відповідно до цілей та змісту професійно-практичної підготовки майбутніх столярів будівельних у ВПУ.

Керуючись змістовим характером визначених нами педагогічних умов, їх вплив на формування особистості як професіонала, не порушуючи дотримання дидактичних цілей та, враховуючи ідеї інноваційних підходів та навчальних принципів передбачаємо реалізацію педагогічних умов у процес виробничого навчання за мотиваційно-особистісним, когнітивно-пізнавальним, діяльнісно-творчим й рефлексивно-результативним етапами. Взаємозв'язок етапів реалізується у поступовому формуванні окремих компонентів професійної компетентності учнів згідно з навчальним планом.

Доволі прогресивно як у системі освіти, так і у галузях виробництва зростає роль та цінність людського фактора у здійсненні науково-технічного і соціально-економічного прогресу.

На передній план у виробничій діяльності виходять такі складові людського фактора, як системне мислення, уміння прогнозувати ситуацію, уміння ефективно функціонувати в групі, здатність приймати рішення в умовах ризику і нести за це відповідальність, уміння функціонувати за принципом синергізму; мотивація до досягнення результату; прагнення до самоствердження, лідерства тощо [10, с. 15].

Виходячи з проблеми нашого дослідження, зазначимо, що в основі професійної освіти є перехід від навчальної діяльності учнів до засвоєної ними теоретично професійної діяльності. Такий процес супроводжується й трансформацією пізнавальних мотивів учня у професійні.

Професійна мотивація майбутніх столярів будівельних зумовлюється, перш за все, потребою у здобутті професії. Задоволення або не задоволення зазначеної потреби, її перехід у дію залежить від багатьох зовнішніх та внутрішніх чинників (престиж професії, престиж навчального закладу, можливість працевлаштування, оплата праці, окрім того фізіологічні й індивідуально-психологічні якості учня). І тільки за сприятливих обставин відбувається процес мотивації, усвідомлення потреби й дії, формування професійної мотивації.

Процес виробничого навчання у ВПУ є найбільш сприятливою площиною у забезпеченні професійної мотивації майбутніх столярів будівельних, оскільки передбачає підвищення внутрішньої мотивації учнів до професійного самовдосконалення, ініціативність, самовдосконалення, усвідомлення значущості професійного зростання в умовах наближеного до реальності конкурентного ринку будівельної галузі. Однак, для досягнення означених особистісно-професійних характеристик недостатнім є відпрацювання трудових навичок на уроці виробничого навчання, актуальною постає потреба організації цілеспрямованого процесу формування професійної мотивації, що визначається як змістом навчання, так і якістю викладання, здатністю майстра виробничого навчання застосувати інноваційні педагогічні технології при проведенні занять.

Педагогічний та професійний ефект використання інноваційних педагогічних технологій у процесі професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників засвідчують численні експериментальні дослідження щодо формування професійної компетентності, показником прояву якої є професійна мотивація.

Цільове призначення інноваційних педагогічних технологій полягає у чіткому визначені навчальних цілей, а з ними і усього ходу навчання, орієнтованого на гарантоване досягнення результатів [7, с. 11]. У змісті педагогічних технологій поєднано усі методи, засоби і форми навчання, що використовуються у конкретній педагогічній системі. Їх процесуальний аспект забезпечується послідовністю окремих виробничих операцій у процесі виробництва або представлений як сукупність способів обробки чи переробки матеріалів, проведення різних виробничих операцій [2, с. 1245]. Результатом застосування інноваційних педагогічних технологій у процесі виробничого навчання є якість виконання учнем практичних завдань, що й засвідчує рівень сформованості його професійної компетентності.

Практичне використання педагогічних технологій майстрами виробничого навчання для досягнення навчальної мети, а також формування професійної мотивації передбачає їх варіативність на рівні творчості та майстерності педагога, видозміну в залежності від особливостей суб'єктів педагогічної взаємодії, трансформацію у площину компетентнісного навчання.

Усі інноваційні педагогічні технології, визначені та визнані у педагогічній теорії й практиці (інтерактивні, особистісно-орієнтовані, ігрові, проблемно-розвивальні, інформаційно-комунікаційні та ін.), а також ті, які можуть бути створені у контексті впровадження новітніх освітніх підходів, сучасних досягнень науки і техніки, покликані забезпечувати високий рівень професійної мотивації майбутніх кваліфікованих робітників. Однак, визначальний змістовий, процесуальний та результативний потенціал у формуванні професійної мотивації майбутніх столярів будівельних у процесі виробничого навчання вбачаємо у проектних технологіях, які передбачають організацію проектної діяльності на основі поєднання дослідницьких, пошукових, проблемних і творчих методів.

Як зазначає С. Ящук, проектна діяльність синтезує елементи ігрової, пізнавальної, ціннісно-орієнтаційної, перетворювальної, трудової, комунікативної діяльності [12, с. 10]. Проектна робота має високу професійну мотивацію, оскільки мета проекту формується з внутрішніх потреб у самостійному розв'язанні проблеми.

Обґрунтовуючи сутність методу проектів, М. Шевчук визначає основні вимоги щодо проблеми, а саме: проблема має бути цікава (створюється мотивація), актуальна (відповідність потребам), корисна (спрямована на конкретний результат). Вибір проблеми залежить від вікових та індивідуальних особливостей, можливостей та здібностей виконавців проекту і мати суспільну та особистісну значущість [11, с. 18].

На нашу думку, особистісна та суспільна значущість кінцевого продукту проекту є найбільш

впливовим чинником у підвищенні професійної мотивації майбутніх столярів будівельних, адже професійно-теоретичні знання вбудовуються в логіку професійної діяльності, звідси, – належний рівень знань підвищує шанси учня на визнання його продукту як такого, що відповідає вимогам якості столярно-будівельних виробів. Самостійне виконання учнями «продуктів» проектної діяльності є позитивно спрямованим та життєво важливим процесом у площині оволодіння майбутньою професією, у самоствердженні та самоорганізації майбутніх кваліфікованих робітників.

Отже, забезпечення професійної мотивації майбутніх столярів будівельних є цілеспрямованим процесом формування у навчальному середовищі єдності мотивів учнів, який реалізовується у педагогічній взаємодії на основі поєднання традиційних методів навчання із інноваційними педагогічними технологіями, забезпечує дотримання та практичне втілення принципів системного, особистісно-орієнтованого, діяльнісного, компетентнісного підходів і забезпечує бажаний результат – підготовку компетентного кваліфікованого робітника галузі будівельного господарства.

Наступною педагогічною умовою визначаємо модернізацію змісту виробничого навчання майбутніх столярів будівельних на засадах компетентнісного та проектно-технологічного підходів.

Пріоритетними напрямами державної політики у сфері професійної освіти визначено модернізацію структури, змісту та організації освіти на засадах компетентнісного підходу; розвиток наукової та інноваційної діяльності в освіті, підвищення якості освіти на інноваційній основі та ін. [8].

Таке спрямування розвитку сучасної освіти, в тому числі і професійно-технічної, зумовлено постійно змінюваними вимогами до кваліфікованих робітників з боку суспільства та ринку праці усіх галузей виробництва.

Методичним механізмом формування професійної компетентності кваліфікованих робітників виступають педагогічні технології, які відтворюють дидактичні цілі, змістові та процесуальні аспекти, спрямовують навчання на своєрідний виробничо-технологічний процес з гарантованим результатом. Досягнення цілей та результатів навчання здійснюється через діяльність, що виражається у педагогічній взаємодії, трудових діях учня, проектуванні професійної діяльності щодо виконання технологічних робіт тощо. Йдеться про посилення ролі проектно-технологічного підходу в оновлені змісту професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників.

Внесення змін та доповнень до змісту виробничого навчання уможливлюється варіативним компонентом (20%) загального фонду навчального часу й передбачає його змістове наповнення з урахуванням галузевої специфіки, новацій будівельного ринку праці; досягнень науково-технічного прогресу (оновлення столярного обладнання, матеріалів, технологій тощо).

Право майстра виробничого навчання на внесення коректив до робочої навчальної програми з урахуванням варіативного компонента обумовлено в Положенні про організацію навчально-виробничого процесу у професійно-технічних навчальних закладах [9].

Таким чином, виходячи з того, що головним критерієм якості робочої навчальної програми з професійно-практичної підготовки є створення передумов для досягнення запланованого результату в опануванні практичними уміннями та навичками, модернізований зміст виробничого навчання спрямований на комплексне формування професійної компетентності майбутніх столярів будівельних у ВПУ.

Добір форми й методів впровадження оновленого змісту зумовлює обґрунтування третьої педагогічної умови – використання проектних технологій у процесі виробничого навчання майбутніх столярів будівельних у вищих професійних училищах.

Синтезуючи погляди сучасних науковців (В. Гузєєв, О. Коберник, І. Сасова, Н. Любчик, С. Пилюгіна, Є. Полат, О. Пометун, О. Хуторський, І. Чечель, С. Ящук) щодо визначення суті методу проектів та можливостей його використання у педагогічних системах, визначаємо взаємозв'язок між поняттями «проект», «метод проектів», «проектні технології», «проектна діяльність»: проект, як задум, реалізовується у навчально-виробничому процесі сукупністю пізнавально-трудових прийомів (метод проектів), що уможливлюється технологією – послідовним виконанням заздалегідь спроектованих технологічних операцій з метою гарантованого отримання конкретної продукції та, в результаті, забезпечує проектну діяльність. Зміст кожного поняття як окремо, так і у поєднанні з іншими, за своєю сутністю функціонально спрямований на формування компетентностей суб'єктів навчання, а вибір їх практичного відтворення залежить від специфіки педагогічної системи та міри використання у ній основних положень інноваційно спрямованих підходів.

Відомо, що проектні технології реалізуються за чітким алгоритмом у декілька етапів. Процеси адаптації педагогічних технологій до специфіки освітніх середовищ, спричинюють їх модифікацію, конкретизацію, удосконалення тощо.

На основі логічного аналізу наукових праць (І. Дремова, О. Коберник, Н. Любчик, М. Шевчук), ураховуючи специфіку виробничого навчання майбутніх столярів будівельних у ВПУ, етапами здійснення проектної діяльності визначаємо: мотиваційно-підготовчий, пізнавально-творчий, технологічний, результативний, рефлексивний.

Переваги організації уроків виробничого навчання з використанням проектних технологій у площині принципів орієнтації на учня, реальність й продукт діяльності, практично проявляються такими позитивними аспектами, що уможливлюють подолання існуючих проблем у професійній підготовці майбутніх столярів будівельних, а саме:

1. Прогностичне навчання (прогнозування, моделювання і проектування майбутньої професійної діяльності), розуміння ринкової цінності проекту, потреб реальних споживачів тощо – формують таку професійну компетентність майбутнього столяра будівельного, яка б максимально відповідала змісту інтегральної компетентності за 4-м рівнем НРК (здатність самостійно виконувати складні спеціалізовані виробничі чи навчальні завдання у певній галузі професій-

ної діяльності або у процесі навчання, зокрема в нестандартних ситуаціях), сприяють розвитку економічної компетентності.

2. Залучення учнів до співробітництва, участі у процесі прийняття важливих рішень на різному рівні (від локального до глобального з урахуванням темпів й особливостей розвитку галузі виробництва), уміння діяти і приймати рішення самостійно чи в складі команди та розв'язувати конфлікти; підвищення впевненості у власних можливостях, рефлексія – формують ключові компетентності.

3. Застосовування учнями нових інтегрованих знань, спираючись на засвоєний раніше матеріал, пошук, синтез й застосовування нової інформації, розвиток критичного мислення і прагнення до творчості, саморозвитку, самовдосконалення – убезпечують розвиток інформаційно-аналітичної компетентності, компенсують дефіцит інноваційно-професійних знань у виконанні виробничих функцій.

4. Цілеспрямованість учнів на досягнення мети, конкретизованої посильними для них завданнями, попередня підготовка до практичних дій, самостійний вибір засобів здійснення проектної діяльності, доведення продукту до високої якості, міри досконалості, оформлення результатів й оцінка власної практичної діяльності – гарантують досягнення завершеності трудових дій, функцій при виконанні комплексних робіт, посилюють значення енергозберігаючої, екологічної компетентностей.

5. Педагогіка співробітництва, пошук спеціальних інноваційні методів, посильна цілеспрямована на результат підготовка до уроку виробничого навчання, формування особистого ставлення до практичної діяльності та усвідомлення суспільно-корисної цінності від практичної проектної діяльності – забезпечує систематичне удосконалення професійної майстерності майстра виробничого навчання щодо пошуку оптимальних прийомів впровадження проектних технологій у процес формування професійно компетентного майбутнього кваліфікованого робітника.

Висновки і пропозиції. Таким чином, педагогічні умови організації виробничого навчання столярів будівельних у ВПУ майбутніх фахівців, виокремлені й обґрунтовані на засадах інноваційних освітніх підходів, у системі професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників є структурною оболонкою педагогічної моделі, завдяки яким реалізуються її компоненти, спрямовані на досягнення загальної мети – оптимальний розвиток особистості як професіонала.

Наступним кроком дослідження є створення моделі організації виробничого навчання майбутніх столярів будівельних на засадах компетентнісного та проектно-технологічного підходу у вищих професійних училищах.

Список літератури:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод.: допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. – 1440 с.
3. Гончаренко Т. Є. Роль педагогічних умов у забезпеченні якості професійної підготовки майбутніх інженерів-програмістів у технічному університеті / Т. Є. Гончаренко // Теорія і практика управління соціальними системами. – № 1. – 2015. – С. 105–113.
4. Губский Е. Философский энциклопедический словарь / Е. Губский, Г. Кораблева, В. Лутченко. – М.: ИНФРА-М, 2002. – 576 с.
5. Литвин А. В. Методологічні засади поняття «педагогічні умови»: на допомогу здобувачам наукового ступеня / А. В. Литвин. – Львів: СПОЛОМ, 2014. – 76 с.
6. Новий тлумачний словник української мови: у 3 т. / за ред. В. Яременка, О. Сліпушко. – К.: Аконіт, 2006. – Т. 1: А–К. – 2006. – 926 с.
7. Прокопенко І. Ф. Педагогічна технологія: посіб. / І. Ф. Прокопенко, В. І. Євдокимов. – Х.: Основа, 1995. – 105 с.
8. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021. Указ Президента України № 344/2013 від 25 червня 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua – Загол. з екрану.
9. Про затвердження Положення про організацію навчально-виробничого процесу у професійно-технічних навчальних закладах. Наказ Міністерства освіти і науки № 419 від 30.05.2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0711-06/. – Загол. з екрану.
10. Шаповалов В. И. Формирование конкурентоспособной личности в условиях школьного дополнительного образования / В. И. Шаповалов: моногр. / под науч. ред. Ю. С. Тюнникова. – Сочи: СГУТиКД, 2008. – 190 с.
11. Шевчук М. О. Проектні технології у виховній діяльності: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів / М. О. Шевчук. – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2013. – 261 с.
12. Ящук С. М. Розвиток творчого потенціалу учнів у процесі проектно-технологічної діяльності // Рідна школа. – 2004. – № 4. – С. 9–11.

Слободяник А.В.
Белоцерковский институт непрерывного профессионального образования
Университета менеджмента образования
Национальной академии педагогических наук Украины

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ОРГАНИЗАЦИИ ПРОИЗВОДСТВЕННОГО ОБУЧЕНИЯ В ВЫСШИХ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ УЧИЛИЩАХ СТРОИТЕЛЬНОГО ПРОФИЛЯ

Аннотация
В статье выделены и обоснованы педагогические условия организации производственного обучения будущих столяров строительных в ВПУ. Обзор общие особенности результативно направленных факторов по организации учебно-производственного процесса. Рассмотрены актуальность, определяющий содержательный, процессуальный и результативный потенциал проектных технологий в формировании профессиональной компетентности будущих столяров строительных в процессе производственного обучения. Определены перспективность использования проектных технологий в процессе производственного обучения будущих столяров строительных в высших профессиональных училищах.
Ключевые слова: педагогические условия, профессиональная мотивация, производственное обучение, инновационная педагогическая деятельность, проектные технологии.

Slobodianyk A.V.
Bilotserkivskyi Continuous Professional Education Institute
of the University of Education Management
National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

PEDAGOGICAL TERMS OF ORGANIZATION OF PRODUCTION STUDIES ARE IN HIGHER PROFESSIONAL SCHOOLS OF A BUILD TYPE

Summary
In the article the pedagogical terms of organization of production studies of future joiners of build are selected and grounded in VPU. Generalized general features of the effectively directed factors in relation to organization educational-production to the process. Actuality is considered, determining semantic, judicial and effective potential of project technologies in forming of professional competence of future joiners of build in the process of production studies. Outlined perspective of the use of project technologies is in the process of production studies of future joiners of build in higher professional schools.
Keywords: pedagogical conditions, professional motivation, industrial training, innovative teaching activities, design technology.

УДК 377.6

РОЛЬ І МІСЦЕ ІНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГІЙ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ УЧБОВИХ ЗАКЛАДІВ І-ІІ РІВНЯ АКРЕДИТАЦІЇ, ЯКІ НАВЧАЮТЬСЯ ТВОРЧИХ ПРОФЕСІЙ

Чеботарьова Г.В., Шкарупа Г.М.
Коледж Київського національного університету технологій та дизайну

В добу бурхливих реформ в українському суспільстві і – особливо – в освіті, на перший план виходить здатність студента до самоосвіти і готовність викладача опановувати сучасні технології для організації конкурентоспроможного освітнього процесу. Творчі професії традиційно пов'язані з безпосередньою передачею знань та навичок «з рук в руки». Проте сучасні технології заявляють про своє право на роль та місце в цьому процесі. Наскільки якісним може бути таке навчання і як процес і як результат?
Ключові слова: освітній процес; творчі спеціальності; професійна освіта; дистанційне навчання.

Постановка проблеми. Останні десятиріччя інтернет займає все більше місця в житті, роботі і відпочинку. Щорічно в мережі з'являються нові он-лайн курси, новаторські відеоуроки, сміливі майстер-класи з різних галузей діяльності. Складається враження, що при певному рівні мотивації і вільному часі через інтернет можна навчитися всьому. Але чи можливе дистанційне навчання творчим професіям? Не тільки, як процес, але й як принциповий і якісний результат? Наскільки компетентним буде графічний дизайнер, якщо буде навчатись тільки дистанційно? В статті розглядаються шляхи сучасного рішення проблеми засобами інноваційних інтернет-технологій. Визначення їхніх ролі і місця в навчальному процесі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам технічної і технологічної модернізації освіти в Україні приділяється велика увага на самому високому рівні, так ще у 1999 році згідно з Постановою Кабінету Міністрів України було створено Інститут інформаційних технологій і засобів навчання. Проведення фундаментальних і прикладних досліджень, спрямованих на розв'язання актуальних теоретико-методологічних і науково-методичних проблем створення, впровадження та застосування в освіті програмних і технічних засобів навчання та інформаційно-комунікаційних технологій – є головною метою Інституту.

Проте, дослідженням проблем впровадження інноваційних технологій в навчанні займались не тільки професор Биков В.Ю., Спірін О.М., Коневщинська О.Е., Дем'яненко В.М., Богачков Ю.М. та інші науковці та провідні фахівці цієї шанованої установи, але й сам президент НАПН України Кремень В.Г., Луговий В.І., Гуржій А.М., Євтух М.Б., а також передові науковці-практики освітньої ниви – ректор КНУТД професор Грищенко І.М., Каплун В.В., Хмелєвська Л.П., Власюк Т.М. та багато інших. Зокрема, інноваційні технології в дистанційному навчанні студентів інженерних та філологічних спеціальностей, а також в економічних та правничих галузях вже практикують не тільки в столичних ВУЗах.

Виділення невирішеної раніше частини загальної проблеми. Проте до сьогодні залишається неоднозначним питання дистанційного виховання майбутнього дизайнера, тобто представника творчої професії. Особливо, коли мова йде про вищий навчальний заклад І-ІІ рівня акредитації.

Мета статті. Дослідити тенденції зближення освітніх процесів традиційних та форм навчання. З'ясувати, чи можливе опанування професії графічного дизайнера тільки через дистанційні курси?

Виклад основного матеріалу. На теренах інтернету гуляє жарт «Раніше студенти вчились і підробляли, тепер працюють і підучуються». Щорічно денні відділення підписують все більше заяв про перехід студента на індивідуальний графік навчання у зв'язку з фінансовою скрутою і життєвою необхідністю поєднувати навчання з роботою. Дотепер подібні рішення стосовно студентів творчих професій навчальних закладів І-ІІ рівня акредитації загрожують втратою якості навчання, особливо при об'єктивному дефіциті підручників як з графічного дизайну, так і для більшості творчих дисциплін, які формують майбутнього дизайнера. Чи можливе вирішення подібних проблем шляхом впровадження сучасних іноваційних технологій дистанційного навчання? Чи підходить дистанційна освіта здобувачам творчим професіям в принципі? Інтернет-портали безкоштовних он-лайн освітніх курсів майорять пропозиціями до підвищення рівня знань в різних галузях суспільних, точних, медичних і музичних знань, проте – чи дійсно можна здобути професію тільки через дистанційні курси?

«Зараз ми живемо в надзвичайно динамічному, взаємозалежному інформаційному суспільстві, заснованому на знаннях. Підтвердженням цьому є темпи розвитку науково-технічного прогресу у світовому масштабі:

1. Щоб зібрати аудиторію в 50 млн. осіб знадобилось для радіо – 38 років, телебачення – 13 років, Інтернет – 4 роки, ipod – 3 роки, Facebook – 2 роки. Популярна міжнародна соціальна мережа «MySpace» має більше 200 млн. користувачів. Якби «MySpace» була країною, то це була б 5-а країна за чисельністю населення. Приріст числа зареєстрованих користувачів становить 250 тис. осіб на добу.

2. Ми живемо в час експоненціального росту. Кожний місяць «Google» обробляє 31 млрд. пошукових запитів, ще в 2006 р. їх було 2,7 млрд. Динаміка зростання кількості Інтернет-пристроїв: в 1984 р. їх налічувалось 1 тис. шт., в 1992 р. – 1 млн. шт., в 2008 р. – 1 млрд. шт.» [1].

Ще десять років тому В.Г. Кремень в своїй монографії «Освіта і наука в Україні – інноваційні

© Чеботарьова Г.В., Шкарупа Г.М., 2016

аспекти» називав дистанційну освіту – перспективним шляхом розв'язання сучасних проблем розвитку професійної освіти.

Розпочатий ще в ті роки «процес укрупнення мережі вищих навчальних закладів I–II рівня акредитації через інтеграцію по горизонталі (ліквідація, об»єднагня малочисельних) та інтеграцію по вертикалі, яка передбачає включення цих навчальних закладів до складу університеів, академій, інститутів дає можливість ефективніше реалізовувати систему ступеневої освіти, скорочувати терміни навчання, зменшувати витрати на підготовку фахівців» [2, с. 210]. Процес, проводимий масштабно на теренах цілої країни з великим ентузіазмом, проте при недостатній науково-методичній підготовці, а – зокрема – повною або значною мірою не підготованих та ненаписаних підручників для цих самих інтегрованих в склад університетів навчальних закладів професійної освіти, цей самий процес вимагав від викладачів не тільки педагогічної майстерності, але й письменницького й дослідницького хисту.

З 2004 року коледж КНУТД виступає структурним підрозділом Університету Технологій та дизайну. У вересні 2009 року за парти коледжу сіли студенти, що прийшли здобувати нову для коледжу спеціальність – графічний дизайн. За майже сім років викладачами циклової комісії образотворчих дисциплін зроблено таку кількість власних педагогічних відкриттів і набито стільки власних шишок, реалізовано ідей, започатковано втілення задумів, а головне – напрацьовано досвіду з підготовки конкурентно спроможних фахівців – не на один паперовий посібник або навіть і підручник. Процес узагальнення і систематизації напрацьованого матеріалу кропіткий і тривалий. Викладачі комісії працюють над розробкою посібників з композиції, художнього проектування, шрифтам, перспективі і тіням та інших. Але густина часу і стрімкисть суспільно-економічних процесів помітно змінюється і вносить корективи в питаннях вибору форм і технік подачі матеріалу. Нагальним стає питання про створення відеолекцій та відео-посібників з тих чи інших практичних курсів дисциплін.

«Сучасний бурхливий розвиток інформаційного суспільства випереджає можливості задоволення попиту на професійну підготовку. Зараз навчальні за- клади готують студентів до роботи, якої ще не існує, використовуючи вчорашні технології. Так, за даними міжнародних експертів, 10 найбільш затребуваних в 2010 р. професій в 2004 р. не існували. Оскільки кількість нової науково-технічної інформації подвоюється кожні 2 роки, то для студентів, які навчаються 4 роки, це означає, що половина того, що вони вивчать, втратить свою новизну до кінця 3-го року навчання [3]. Наскільки сучасна система освіти спроможна готувати молодих людей бути успішними в конкурентному середовищі? Ця проблема важлива для всіх – роботодавців, студентів, викладачів, суспільства. Що необхідно змінювати в освітній сфері? Як зменшити у майбутньому розрив між зростаючими потребами молодих людей і можливостями сфери освіти? Потреби в сучасному світі дуже швидко змінюються, а тому повинна адекватно змінюватись освіта та професійна підготовка населення» [1].

Глобальний масштаб заявленої тенденції окреслюють в спільній статті український вчений Ю. Богачков та російський дослідник Я. Фельдман (тут і далі цитується мовою оригіналу): «Можно выделить два практических ключевых аспекта, которые заставляют более внимательно изучать понятие «парадигма образования». Это кризис современного образования и глобальная тенденция развития электронного обучения. Почему мы выделяем именно эти два аспекта? Во-первых, кризис системы образования говорит о том, что система образования уже не может обеспечить достижение целей, для достижения которых она создана... Во-вторых, развитие электронного обучения существенно меняет образовательные среды и сам процесс обучения. Обучение все больше переходит из классной комнаты в глобальное образовательное пространство» [4].

Під мудрим керівництвом директора коледжу Л.П. Хмелевської вже другий рік поспіль методично і планомірно в коледжі впроваджуються елементи дистанційного навчання. Це стимулює до самостійної роботи і студента і викладача. Вимушена необхідність «вийти з зони комфорту» на практиці породжує новаторські методи навчання, дає усвідомлення питомої ваги теоретичних і практичних дисциплін, які тільки виграють або потерпають від такої форми опрацювання. Власний досвід і висновки з нього несуть поки що ледь помітні, але перспективні «пуп'янки» майбутніх плодів.

За визначенням В.Г. Кременя «Дистанційне навчання (електронне дистанційне навчання) – різновид дистанційного навчання, який базується на принципах відкритої освіти і за яким учасники навчально-виховного процесу здійснюють переважно індивідуалізовану навчально-виховну взаємодію як асинхронно, так і синхронно в часі, переважно і принципово використовуючи електронні транспортні системи доставки засобів навчання та інших інформаційно-комунікаційні технології» [2, с. 195].

Чи не найважливішим в ситуації, що моделюється, виступає принцип неантогоністичності дистанційного навчання існуючим формам освіти. Тобто коли дистанційна освіта не буде якимось стороннім додатком, а буде органічно інтегрована в нього... «Таким чином дистанційна освіта виступатиме як ефективне доповнення традиційних форм, як засіб часткового вирішення її нагальних проблем, зокрема надає можливість одночасно з гнучким за часом і високопрофесійним за змістом вивчення різних предметних розділів знань, формуванням умінь і навичок роботи з багатьох навчальних дисциплін забезпечити інтенсивне практичне застосування тими, хто навчається методів і засобів інформаційно-комунікаційних технологій, розвиток умінь і навичок в цьому сучасному розділі науки і практики» [2, с. 195].

На сьогодні, коли економіка країни переживає не найкращі часи, і кожен студент особисто відчуває це на бюджеті своєї родини, найбільш соціально-економічно незахищені змушені шукати роботу. Добре, якщо робота за професією, що вивчається в коледжі. Але так щастить не кожному. І тоді виникає реальна загроза якості і системності здобутої в коледжі освіти. «Образование, взятое во времени и пространстве – это

образовательные процессы. Ядром образования являются образовательные практики» [4].

Наведем приклад. Студенти-першокурсники, плануючи оптимізацію свого часу на період від закінчення сессії до початку нового блоку аудиторного навчання, обговорюють нові (тобто ті, що незабаром почнуться) курси з графічного дизайну чи комп'ютерного проектування на всесвітньо відомих інтернет-порталах, зокрема Coursera чи Edx. (Український аналог подібних ресурсів «Прометеус» поки що не пропонує жодного курсу для професійного розвитку майбутніх дизайнерів.) Вони свідомо обирають напрямки для самоосвіти і саморозвитку. Багато хто із старшокурсників може похвалитися власними навичками в тій чи іншій дизайнерській техніці або комп'ютерним інструментам здобутими завдяки You tube. Але це – по-перше – не всі, а тільки окремі студенти, по-друге – це окремі і короткострокові курси з деяких або досить вузьких практичних навичок, або досить оглядових теоретичних тем, розрахованих все ж таки на широкий загал зацікавлених ентузіастів самовдосконалення. «Умови розвитку суспільства змінюють людину, характер її роботи і вимоги до фахової підготовки» [1].

В своїй статті «Про систему дистанційного навчання у відкритому дистанційному курсі» В.М. Кухаренко пише про Масові відкриті дистанційні курси.

«Під гаслом «відкритих курсів» тисячі учнів з різних країн світу змогли брати участь у процесі навчання. Слухач у відкритому курсі сам собі встановлює цілі навчання, які можуть змінюватися в ході навчання, читає тільки той матеріал, який йому доступний і подобається, прочитати все він просто не зможе в силу надмірності. Він не зобов'язаний щось писати у форум курсу, висловлювати свої погляди, відстоювати свої позиції. Але, в той же час, для отримання максимального навчального ефекту необхідно бути відкритим. Тільки в цьому випадку він зможе досягти поставленої мети протягом навчання в курсі. МВДК (масові відкриті дистанційні курси) ґрунтується на активній участі сотень і тисяч студентів, які самі організовують участь відповідно до особистих цілей навчання, попередніми знаннями і навичками, а також спільними інтересами [6]. МВДК зменшують бар'єри в навчанні і підвищують самостійність учнів, які здобувають професійні навики для участі в глобальних взаємодіях. Такі курси є першим полігоном для зростання знань в розподіленому, глобальному, цифровому світі і мають велике значення для майбутнього суспільства» [5].

Головний принцип фахової освіти – системність – може бути дотриманим тільки в стінах учбового закладу. Тільки спільними зусиллями і завдяки спільному досвіду педагогічного складу.

Цю ж думку, але сформульовану в інакший спосіб читаємо в тій же статті Кухаренко далі за текстом: «Викладач будує навколишнє середовище і є «центром кристалізації» навчального процесу. Реальний результат залежить від діяльності учня і може бути отриманий і після завершення курсу. Результати дослідження одного з перших МВДК «Коннективізм і коннективістські знання» показали, що у слухачів були різні думки щодо використання інструментів. Це було пов'язано з цілями навчання, особистими стилями навчання, наявністю часу та ефективністю [7]. В цілому, при наявності великої кількості засобів навчання, слухачі надавали перевагу традиційним підходам. Подальші дослідження показали, що для успішного навчання потрібні навички спрямовувати особисте навчання, вміти використовувати соціальні інструменти та мати відповідний рівень критичної грамотності [8]» [5].

Необхідність не тільки наповнювати студентів різноманітними знаннями та професійними навичками, а – перш за все – розвивати в них вміння критично мислити, і, тим самим, підвищувати рівень критичної грамотності підкреслюють і Богачков Ю.Н. і Фельдман Я.А.: «Поскольку основная задача современного образования заключается в необходимости непрерывного образования и опережающего характера развития общества (количество информации удваивается каждые 10 лет) и в связи с невозможностью предсказать, какие именно специализированные знания станут нужны обществу через десять лет, главной чертой опережающего характера образования нужно считать подготовку такой личности, которая способна к продуктивному индивидуальному творчеству и к решению на этой основе любых проблем, которые жизнь ставит перед ней» [4].

Сьогодні, коли Верховна Рада України ось-ось прийме новий закон «Про освіту» педагогічні колективи учбових закладів I-II рівня акредитації, тобто такі, як коледж КНУТД, більше ніж зазвичай демонструють здібність до роз»вязання будь-яких проблем, які ставить перед ними життя. Впроваджуємо іноваційні технології навчання, запрошуємо до співпраці із студентами досвідчених дизайнерів і у форматі майстер-класів та відкритих дискусій розвиваємо не тільки їхні практичні навички, але й здібності до критичного мислення, розширяємо творче самоусвідомлення студентів через систематичне відвідання художніх і спеціалізованих виставок, співпрацюємо з Національним музеєм літератури. І, звичайно ж, самонавчання і саморозвиток. Бо не може навчити новому той, хто не здатен вчитися і розвиватися. Викладачі циклової комісії образотворчих дисциплін коледжу КНУТД здобувають нові знання – та поглиблюють педагогічний та професійний досвід – через участь у науково-практичних конференціях, міжнародних художніх проектах, шляхом планового і позапланового стажування в КНУТД та НАОМА, і – звичайно ж через ті самі інтернет-портали, зокрема Coursera, FutureLearn, Coursmos, Skillshare, Edx та багато інших.

Під час недавньої зустрічі з директором департаменту професійної освіти і зайнятості GOPA Consultants Мартіном Еглітца та регіональним директором Інституту DVV International Анітою Якобсоне, заступник міністра освіти і науки Павло Хобзей повідомив, що після закінчення навчання в 9-му класі учні матимуть три варіанти продовження навчання. Перша – це багатопрофільний академічний ліцей, який буде готувати школярів до вступу у заклади вищої освіти. Друга траєкторія навчання – професійний ліцей, третя – професійний коледж. Передбачається, що професійні ліцеї готуватимуть кваліфікованих робітників, про-

фесійний коледж – молодших спеціалістів. Випускники таких закладів також матимуть можливість продовжити своє навчання у ВУЗах.

«До початку реформи нам потрібно підняти престижність професійної освіти, як однієї з кращих освітніх траєкторій професійного розвитку», – наголосив Павло Хобзей [10].

Заступник Міністра зазначив, що професійна освіта під час реформування потребує експертної міжнародної підтримки щодо підручників, програм та методичних матеріалів для професійних закладів. Також актуальним залишається питання оснащення та кадрового забезпечення для незалежних професійних центрів кваліфікації, які передбачають сучасне обладнання та висококваліфікованих майстрів. [10]

Стратегія – це загальний план діяльності, що охоплює тривалий період часу, або спосіб досягнення складної, невизначеної і головної для управлінця мети, надалі коригованої під умови, що змінюються, або модель поведінки, якої слід дотримуватись для досягнення своїх довгострокових цілей [5].

«Ми повинні збудувати нашу національну систему освіти так, щоб вона співпрацювала з ринком праці, а не жила окремим життям, в результаті чого фахівці, які отримують дипломи, нездатні відповідати вимогам праці і роботодавці змушені їх докваліфіковувати», – сказала голова Комітету з питань науки і освіти Лілія Гриневич під час брифінгу у парламенті. Не будемо забувати, що реформи в освіті дають плоди через десятиліття, і стратегії будуються не на один рік. І все це потребує ресурсів і матеріальних і людських. А студент сідає за парту щодня. Звичайно, той, що ще має можливість тільки вчитися. Той, що вже працює – частіше сідає за комп'ютер. Щоб там, на теренах інтернету, знайти он-лайн курси замість тих, що він пропустив через роботу. І виявляється, що український освітній портал «Прометеус» зовсім не перший в списку кращих.

Майже сім років роботи викладачів циклової комісії образотворчих дисциплін коледжу КНУТД над формуванням професійних компетенцій і вихованню молодих професіоналів – сучасних графіічних дизайнерів дає багатий матеріал для створення підручників і посібників з кожної дисципліни, що розроблена і викладається. Але життя вносить корективи і з кожної дисципліни треба створювати відеокурс лекцій, причому таким чином, щоб вони стали основою для побудови дистаційного курсу, які, в свою чергу передбачають і зворотній зв'язок і он-лайн форми контролю.

«При побудові стратегії навчання ми повинні пам'ятати, що дистанційний курс це запланована викладачем діяльність по засвоєнню структурованої інформації. Дистанційний курс повинен містити активні елементи, враховуючи, що найвищою активністю вважається метод навчання іншого, потім практика, дискусії, демонстрації і т.д. Аналізуючи ефективність дистанційного навчання, ректор Відкритого британського університету Денієл ввів поняття залізного трикутника, вказуючи, що в організації знаходиться в стані рівноваги складові: доступ, якість і вартість [9]. Поліпшення одного з показників автоматично погіршує інші два. Подальший аналіз показав, що насправді необхідно розглядати пари, до складу яких входять люди: доступ-студент, якість-викладач, вартість-адміністрація. В цьому випадку керуючи напрямком зусиль студента, викладача і адміністрації можна уникнути протиріч між ними, забезпечивши високу якість при мінімальній вартості і заданої доступності. Люди – рушійна сила кожної складової стратегії і головну роль тут грає лідер. Лідер це провидець, стратег, майстер комунікації, інженер відносин, новатор, консультант» [5].

Висновки і пропозиції. Роль і місце інтернет-технологій дистанційного навчання набуває все більшого значення в житті всіх, хто прагне до самовдосконалення і професійного зросту. Ця тенденція не може пройти осторонь і такої верстви здобувачів сучасних знань, як студенти вищих учбових закладів I-II рівня акредитації, які навчаються творчих професій. Від якості їхньої освіти та професійної підготовки залежить міць фундамента «економіки знань».

Зростаюча роль дистанційного навчання окремих курсів і дисциплін не може замінити традиційних форм навчання творчих професій, коли сам характер професійного спілкування викладача і студента має значення для розвитку художнього мислення. Продемонструвати принциповий і якісний результат дистанційне навчання можливе тільки у тісному партнерстві з традиційними формами навчання. Тобто спочатку студент повинен вийти на рівень готовності до самоорганізації та самонавчання – після певного етапу здобуття початкових базових професійних знань, які надаються на молодших курсах; потім – завдяки педагогічній майстерності викладачів – відчути процес власного творчого зросту. Зворотний зв'язок студент – викладач необхідний на всьому шляху досягнення професійних компетенцій, бо саме в творчих професіях здатність навчати і навчатись, оновлюватись і вносити оновлення в навчальний процес – виступають запорукою «закладки якісного фундаменту».

Після того, як «підгрунтя підготоване» – тобто для студентів старших курсів – можливе і цілком корисним стане винесення окремих тем і окремих модулів в форматі елементів дистанційного навчання для самостійного опрацювання.

Яким би великим не був навчальний простір, – в ньому повинні бути такі складові, як міцний фундамент традиційних знань, час для самоосвіти і самовдосконалення, здатність до творчого мислення і розвитку.

Список літератури:

1. Грищенко І. М. Освіта та професійна підготовка фахівців у світлі євроінтеграційних процесів* статтю підготовлено на основі доповіді на Міжнародному науковому семінарі «Інформатика та економіка – 2010» (21–27 лютого 2010 р., м. Хургада, Єгипет). Актуальні проблеми економіки № 7 (109), 2010.
2. Кремень В. Г. «Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати». – К.: Грамота. – 2005, с. 184-211.
3. Did you know? // video.i.ua
4. Богачков Ю. Н., Фельдман Я. А. «Парадигма образования для информационного общества» «Інформаційні технології та засоби навчання» 2015 № 5 [Електронний ресурс]. – режим доступу http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1277/959
5. Кухаренко В. Н. «Про систему дистанційного навчання у відкритому дистанційному курсі» Збірник наукових праць «Інформаційні технології в освіті» 2012, випуск 11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ite.kspu.edu/issue-11/p-32-42
6. Alexander McAuley, Bonnie Stewart, George Siemens and Dave Cormier The MOOC Model for Digital Practice, 2010, 63 p.
7. Antonio Fini. The Technological Dimension of a Massive Open Online Course: The Case of the CCK08 Course Tools International Review of Research in Open and Distance Learning. Volume 10, Number 5. – 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.irrodl.org/index.php/irrodl/article/view/1106/1925
8. Rita Kop. The Challenges to Connectivist Learning on Open Online Networks: Learning Experiences during a Massive Open Online Course. Special Issue – Connectivism: Design and Delivery of Social Networked Learning Vol. 12, № 3 – 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.irrodl.org/index.php/irrodl/article/view/882/1689
9. Michael Power, Anthony Gould-Morven, Head of Gold, Feet of Clay: The Online Learning Paradox, IRRODL, Vol. 12, № 2 – 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.irrodl.org/index.php/irrodl/article/view/916/1739
10. Після 9-го класу учні матимуть три шляхи здобуття освіти Освіта.ua 15.12.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/school/reform/49005/
11. Освіта має співпрацювати з ринком праці, – Гриневич Освіта.ua 09.12.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/school/reform/48904/

Чеботарёва Г.В., Шкарупа А.Н.
Колледж Киевского национального университета технологий и дизайна

РОЛЬ ТА МЕСТО ИНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГИЙ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ ДЛЯ СТУДЕНТОВ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ I-II УРОВНЯ АКРЕДИТАЦИИ, КОТОРЫЕ ОБУЧАЮТСЯ ТВОРЧЕСКИМ ПРОФЕССИЯМ

Аннотация
В период бурных реформ в украинском обществе и – особенно – в образовании, на первый план выходит способность студента к самообразованию и готовность преподавателя к освоению современных технологий для организации конкурентоспособного образовательного процесса. Творческие профессии традиционно связываются с непосредственной передачей знаний и умений «из рук в руки». Однако современные технологии заявляют о своем праве на роль и место в этом процессе. Насколько качественным может быть такое обучение и как процесс и как результат?
Ключевые слова: образовательный процесс, творческие специальности, графический дизайн, профессиональное образование, дистанционное обучение.

Chebotarov G.V., Shkarupa G.M.
College of Kyiv National Universtiteta Technology and Design

THE ROLE AND IMPORTANCE INTERNET TECHNOLOGY DISTANCE LEARNING FOR UNIVERSITY STUDENTS I-II LEVELS OF ACCREDITATION, WHO TEACHES CREATIVE PROFESSIONS

Summary
During the tumultuous reforms in the Ukrainian society and – especially – in education, at the forefront of the student's ability to self-education and a willingness to teacher to development of modern technologies for competitive educational process. Creative profession traditionally associated with the immediate transfer of knowledge and skills «from hand to hand.» However, modern technology claim the right for the role and place in this process. How quality can be a training and as a process and as a result?
Keywords: educational process, Art, graphic design, professional training, distance learning.

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

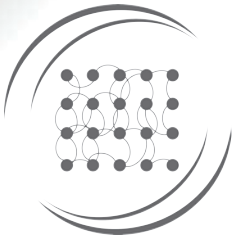

УДК 379.823:78.083:78.087

ТЕЛЕВІЗІЙНІ ЖАНРИ МУЗИЧНОГО КОНТЕНТУ

Григора Д.С., Синєокий О.В.
Запорізький національний університет

Дана стаття розглядає телевізійні жанри, які можуть бути пристосовані для використання або використанні для подання музичного контенту на телевізійних каналах як музичного, так і загального спрямування. Стаття висвітлює основні тенденції розвитку мас-медіа на сучасному етапі, такі як конвергенція і дифузія жанрів. Досліджуються основні риси розважальних жанрів на телебаченні, специфічні жанри подання музичного наповнення та інші прийнятні для висвітлення музичної інформації жанрові форми. Розглядається явище інфотейнменту.

Ключові слова: жанр, телебачення, музичний контент, розважальні програми, інфотейнмент, жанрова конвергенція, дифузія жанрів.

Постановка проблеми. Проблема жанрів – широке поле для дослідження українськими медіазнавцями. Засоби масової інформації на сучасному етапі переживають період трансформацій, де факторами впливу на них є новітні тенденції розвитку медіа в цілому. Інтернет як новий майданчик для існування медіа, надає ЗМК нові технічні, кадрові і творчі можливості. До творчих можна із впевненістю віднести жанрові трансформації, що їх зазнають медіа під впливом процесів конвергенції ЗМІ в цілому, і жанрових дифузій зокрема.

Особливу увагу варто надати музичному контенту на телебаченні, який із роками набуває популярності. Даний контент активно використовує найновіші тенденції розвитку медіа, що призводить до вдосконалення сфери медіа в цілому, оскільки завдяки впровадженню нових течій ЗМІ і ЗМК в цілому набувають особливих рис, якостей і форм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій доводить, що жанровий аспект залишається ключовим у журналістських дослідженнях, а жанр – як базова категорії журналістики, зазнає всебічних зовнішніх і внутрішніх змін, що сприяють розширенню жанрової палітри медіа загалом.

Питанням жанрових форм, що використовувались для розважального контенту на телебаченні, займалися такі вітчизняні і іноземні дослідники, як: В. Єгоров [2], Г. Набокова [3], Ю. Щербина [7], С. Акінфієв [1], О. Невмержицька [4], Дж. Данінг [8] та ін. Перераховані медіазнавці активно досліджують телевізійні жанри музичного контенту, риси розважальних програм, до яких віднесли і музичні, та поняття інфотейнменту – як новітньої форми донесення інформації на сучасному телебаченні.

Невирішеними раніше частинами загальної проблеми є питання щодо використання загальноприйнятих телевізійних жанрів, серед яких можуть бути: реаліті-шоу, розважальні програми музичного характеру, святкові концерти; та використання специфічних жанрів, адаптованих саме для музичного наповнення, серед яких є: хіт-парад, інфотейнмент, музична вистава, тощо.

Мета статті. Враховуючи зростаючу популярність музичного контенту на телебаченні, як на суто музичних, так і на загальних телевізійних каналах, головною метою статті є виявити і дослідити наявні та прийнятні для подання музичного контенту жанри телебачення, охарактеризувати та виділити їх основні жанрові риси.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі музика позиціонується вже не просто як вид мистецтва. Розмаїття її образів вражає: сьогодні музика може бути контентом, джерелом інформації, ліками, мистецтвом, способом комунікації, об'єктом і предметом наукових досліджень, результатом творчої інтелектуальної діяльності, комерційним продуктом, тощо.

На сьогодні в журналістиці музичний контент сприймається більшою мірою як розважальний та рекреаційний, а музичні програми відносять до ігор, шоу і концертів. Навіть крізь призму інформаційної та аналітичної складової журналістики, музичний контент переважно стосується саме зіркового музичного життя, аналізу і дослідження актуальних тут тем, що мають безпосереднє або опосередковане відношення до музики і світу шоу-бізнесу в цілому.

На зараз, не тільки на телебаченні, але і в усіх типах медіа музичним контентом цікавиться переважно молодь, оскільки сьогодні музика є частиною популярної масової культури, що не має географічних, соціальних, політичних та інших рамок. Зацікавленість молоді даною тематикою призводить до створення на телебаченні будь-якої країни хоча б 1-2 музичних каналів, чи подання музичного контенту на загальних каналах хоча б в мінімальному обсязі. Те саме стосується спеціалізованих видань чи тематичних сторінок у загальних виданнях, радіопрограм, де музика взагалі є однією із базових складових, інтернет-порталів і офіційних музичних сайтів тощо. Головною метою таких медіа або їх складових, є задоволення інформаційних потреб основної маси споживачів даного контенту.

Засоби масової інформації на сучасному етапі свого розвитку підлягають постійним впливам з боку інформаційних процесів у світі. Тенденції медіа до універсалізації з технічної і творчої точки зору сприяють формуванню і створенню новітніх унікальних форм і форматів медіа, що дозволяє поєднувати найкращі риси різних ЗМІ на базі однієї платформи. Однією із найбільш помітних і значних новостворених тенденцій медіа тут можна назвати конвергенцію.

У журналістиці, за визначенням О. Самуляк, під конвергенцією розуміють «процес злиття, інтеграції інформаційних і комунікативних технологій в єдиний інформаційний ресурс» [5, с. 303]. Отже, жанрова конвергенція у свою чергу, базуючись на визначенні поняття конвергенції в цілo-

© Григора Д.С., Синєокий О.В., 2016

му – це процес поєднання особливих рис різних жанрів, результатом якого є виникнення нових жанрових форм. Спорідненим жанровій конвергенції поняттям можна назвати поняття жанрової дифузії.

На сьогодні, музичний контент на телебаченні може бути представлений як класичними жанрами журналістики, так і новітніми жанроутвореннями, шо з'явилися у результаті медіа конвергенції та дифузії.

Розглядаючи підходи до використання загальних телевізійних жанрів під час подання музичного контенту, можна звернутися до дослідниці

Г. Набокової, яка виділяє сучасним жанром телебачення телевізійну ігру – різні вікторини і конкурси. Медіазнавець стверджує, що «з точки зору жанрово-тематичної приналежності шоу-ігор можна виділити музичні, спортивні, інтелектуальні, професійні тощо» [3, с. 159].

Ототожнюючи поняття – «телевізійна іграа», «шоу-іграа» та «телевізійна ігрова програма» і використовуючи їх як синоніми, можна зазначити що телевізійний медіа-продукт такого жанру «композиційно включає в себе змістовий сюжет, правила й технологію суддівства, а також реальних учасників. Розгортання сюжету відбувається шляхом змагальності задіяних послідовних дій й чітким дотриманням правил гри» [3, с. 159]. Ю. Щербина підтримує цю думку, зазначаючи, що «розважальні телевізійні програми мають бути видовищними, шоу. Гра як будь-яке змагання, дія, обмежена певними умовами (правилами) і спрямована на досягнення певної мети (виграш, приз, перемога тощо)» [7, с. 254].

Тут варто зазначити, що дослідник С. Акінфієв виділяє такі глядацькі потреби, задоволення програмою яких може дозволити віднести конкретний медіа-продукт до розважального:

· одержання естетичного задоволення;

· зняття психологічної напруги (рекреація й релаксація);

· зняття синдрому тривожності;

· культивування атмосфери змагальності;

· емоційно-почуттєве сприйняття комічного (гумор) тощо [1, с. 12].

Виходячи з цього, на основі виділення базових жанрових ознак телевізійних розважальних програм, які спільною і основною рисою із шоу-ігрою мають саме елемент змагальності, можна поділити такі розважальні програми на: естрадні шоу, кулінарні телепрезентації, покази моди, гумористичні та шоубізнесові програми, тематичні телевізійні конкурсу, «реаліті-шоу» тощо [4].

К. Чорна пов'язує процеси «взаємопроникнення (дифузії, гібридизації, трансформації) жанрів, видів і форм телевізійної продукції» із виникненням жанру інфотейнменту (від англ. information – інформація і entertainment – розвага) у 80-х роках XX століття в США, «який допоміг представити об'єктивну картину реальності в розважальному ключі, добавив яскравості та видовищності програмам» [6, с. 189].

Розважальну складову інфотейнменту розглянуто досить широко, а що стосується саме інформаційної складової – то тут для прикладу класичного інфотейнменту можна привести програми розважального телеканалу MTV (Music Television), присвячені сучасній популярній музиці. Розважальною складовою є саме музичний контент каналу, а інформаційною – використання класичних інформаційних жанрів, наприклад, інформаційного повідомлення, метою якого є проінформувати, спираючись саме на інформацію музичної сфери. Як зазначає К. Чорна, «у 1984 р. на каналі з'явився перший хіт-парад «Top 20», «Video Countdown» [6, с. 191].

Загалом, хіт-парад, як зазначає дослідник Джон Данінг, – це опублікований список найбільш популярних у певний період часу медіа-продуктів. Термін виник після публікації журналом Billboard першого музичного хіт-параду 4 січня 1936 року. Також цей термін використовується сьогодні на телебаченні, і передбачає оприлюднення музичних і відео записів, наприклад, як американський телевізійний і радіо хіт-парад «Your Hit Parade», що транслювався протягом 1935-50 років [8, с. 741]. Саме із виникненням і розвитком музичного телебачення, хіт-парад почали сприймати як специфічний медіа-жанр, завдяки чому він і набув своїх унікальних жанрових рис.

У музичній індустрії хіт-паради враховують безліч критеріїв. Крім даних по продажу також у деяких випадках беруть до уваги дані по програванню на радіостанціях і дані по завантаженню композицій через Інтернет. Одночасно існують хіт-паради, сформовані читачами різних музичних журналів, слухачами радіостанцій і телеглядачами (у випадку музичного телебачення). Поширені на рівні світового музичного телебачення хіт-паради музичних відео-кліпів [8, с. 742].

Враховуючи власне контент, який доносить хіт-парад, як специфічний телевізійний жанр, його характер та форми подання інформації (від ліпшого до гіршого, та навпаки), можна зазначити, що даний жанр є розважальним, спираючись на такі риси розважальних програм, як змагальність і естетичне задоволення.

Досліджуючи суто музичні форми та способи подання контенту на телебаченні, варто згадати дослідника В. Єгорова, який досить широко розкриває дане поняття. Він акцентує увагу на тому, що на телебаченні музичний контент особливо тяжіє до жанрів телепередачі, телефільму, телеспектаклю, що створюються із готових, самостійно існуючих музичних творів або фонограм, і виконує ту ж саму роль, що і оригінальна музика [2].

Дослідник активно розглядає різні форми подання музичного контенту, виділяючи їх види і жанри. Це дає змогу всебічно дослідити питання жанрів даної сфери мистецтва в цілому, і на телебаченні зокрема. Подання музичного наповнення, на його думку, на телебаченні може мати три жанри:

· сюжетна музична вистава, створена за оригінальним сценарієм, що потребує режисерської постановки номерів, їх телевізійного рішення, роботи із композитором, балетмейстерами, виконавцями і колективами;

· вистава, де не треба постановки номерів або їх оригінальної подачі;

· вистава, основою якої є музична драматургія без оригінального тексту [2, с. 44].

Описуючі дані жанри, дослідник акцентує увагу саме на якості музичного телевізійного продукту, зазначаючи три різні шляхи створення контенту і способи його подання із викорис-

танням різних додаткових засобів, враховуючи наявність сюжету, постановочної дії тощо.

Наступним кроком у дослідженні цього аспекту є музичні концертні програми, які, на думку В. Єгорова, також можна розділити на три види:

· програми, у склад яких входять знову записані на відео номери окремих виконавців та колективів;

· програми із фондів раніше відзнятих виступів, що може поєднувати ведучий;

· програми, створені за певним режисерським сценарієм/планом, що поєднують нові і раніше записані номери. Такі передачі є музичними концертно-постановочними, в них на основі сценарного плану і режисерської розробки є виконання музичних творів оркестрами, хорами, музичними колективами чи солістами, що доповнюються зображувальним матеріалом (кіно- і фотофрагментами). До участі у таких програмах залучаються ведучі (артисти) в інсценованих фрагментах [2, с. 45].

Варто зазначити, що даний досвід проведення музичних концертно-постановочних програм із активним залученням відомих артистів у ролі ведучих – сучасна, поширена тенденція не тільки на музичному телебаченні, а і у телевізійній індустрії в цілому. Такий хід робиться задля підвищення рейтингів програми, збільшення рівня популярності шоу та привернення глядацької уваги. В. Єгоров у свою чергу для останнього із видів музичних концертних програм, а саме для концертно-постановочних програм, пропонує ще два додаткових варіанти таких медіа-продуктів:

· передачі, які базуються на симфонічних, камерних і пісенних програмах;

· передачі, присвячені творчості діячів музичної культури і окремих творчих колективів в усіх музичних жанрах [2, с. 46].

Прикметним є те, що тут телевізійний жанр визначається не скільки музичним контентом загалом, скільки шляхами, способами і методами його створення, залучення базових чи додаткових ресурсів музичної індустрії в цілому.

Як вже було зазначено, будь-якому жанру притаманні його характерні риси, ознаки і закони. Дослідник В. Єгоров також класифікує музичні телевізійні передачі за жанровими ознаками, виділяючи чотири основні види, якими є:

· постановочні;

· концертно-постановочні;

· концертні;

· трансляційні [2, с. 46].

Перші три види, характеристику котрим дослідник наводить вище, переважно мають характер передзапису. Такі програми частково або повністю базується на попередній підготовці всіх або більшості структурних елементів програми, де використовуються та/або старі записи, переписані нові чи кіно фотофрагменти. Щодо трансляційних музичних програм, то В. Єгоров розподіляє їх на два види:

· трансляція спектаклю, концерту, музичної вистави або події зі спеціальною підготовкою і включенням телевізійних сюжетів;

· трансляція без додаткових телевізійних сюжетів [2, с. 46].

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи, можна із впевненістю сказати, що будь-який телевізійний жанр адаптується під специфіку власне контенту, який подається глядачам, з іншого ж боку, контент набуває тих рис і ознак, які притаманні певному жанру, для того, щоб медіа-продукт можна були класифікувати.

Музичний контент на сучасному телебаченні представлений, в першу чергу, жанром інфотейнменту, власне специфічними жанрами подання музичного наповнення, серед яких музична вистава, концертна вистава, та розважальними жанрами, основною метою яких є естетичне задоволення і зняття напруги, а також адаптованим специфічним жанром хіт-параду. Існування таких жанроутворень для подання музичного контенту створює для журналістів широку жанрову палітру, що дає змогу обрати найбільш оптимальну форму майбутнього матеріалу.

Список літератури:

1. Акинфиев С. Жанровая структура российского развлекательного телевидения: автореф. дис. ... канд. филол. наук / С. Акинфиев. – М.: 2008. – 21 с.
2. Егоров В. Терминологический словарь телевидения: основные понятия и комментарии / В. Егоров. – М.: ФСТР. – 1997. – 92 с.
3. Набокова Г. Жанрові формати розважальної телевізійної культури / Г. Набокова // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури. – 2013. – Вип. 31. – С. 154-160.
4. Невмержицька О. Розважальні програми центральних каналів телебачення України як чинник морального виховання підлітків: автореф. дис. ... канд. пед. наук / О. Невмержицька. – Херсон, 2006. – 20 с.
5. Самуляк О. Медіаконвергенція та форми її реалізації / О. Самуляк // Теле- та радіожурналістика. – 2014. – Вип. 13. – С. 303-308.
6. Чорна К. Дифузні та жанрові утворення в телевізійному просторі / К. Чорна // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури. – 2014. – Вип. 32. – С. 187-193.
7. Щербина Ю. Жанрові особливості розважальних програм українського телебачення / Ю. Щербина // Теле та радіожурналістика. – 2015. – Вип. 14. – С. 253-259.
8. Dunning J. On the Air: The Encyclopedia of Old-time Radio / J. Dunning. – N.Y.: Oxford University Press US, 1998. – 840 p.

Григора Д.С., Синеокий О.В.
Запорожский национальный университет

ТЕЛЕВИЗИОННЫЕ ЖАНРЫ МУЗЫКАЛЬНОГО КОНТЕНТА

Аннотация
Данная статья рассматривает телевизионные жанры, которые могут быть приспособлены для использования или использованы для представления музыкального контента на телевизионных каналах как музыкального, так и общего направления. Статья касается освещения основных тенденций развития масс-медиа на современном этапе, таких как конвергенция и диффузия жанров. Исследуются основные черты развлекательных жанров на телевидении, специфические жанры представление музыкального наполнения и другие приемлемые для освещения музыкальной информации жанровые формы. Рассматривается понятия инфотейнмента.
Ключевые слова: жанр, телевидение, музыкальный контент, развлекательные программы, инфотейнмент, жанровая конвергенция, диффузия жанров.

Grigora D.S., Sineokiy O.V.
Zaporozhyan National University

MUSIC CONTENT AND ITS GENRES ON TV

Summary
This article examines television genres that can be adapted for use or used to represent music content on television music and the general channels. The article concerns the main ideas of the media trends in a current condition, such as the media convergence and diffusion of genres. We can find a great amount of new genres that have been created because of the genre convergence on television. Especially music TV and becomes more popular every year. We study the basic characteristics of entertaining television genres, such as show-game; specific genres of music content such as music show, music program, music concert program; and other genre forms that can be suitable for illuminating music content on TV. In addition, article researches the basic points of infotainment as the modern tendency of the media sphere.
Keywords: genre, TV, music content, entertainment programs, infotainment, genre convergence, the diffusion of genres.

УДК 007:070

ТЕМАТИЧНІ РІЗНОВИДИ РОЗВАЖАЛЬНОГО ЖАНРУ РЕАЛІТІ-ШОУ В УКРАЇНІ

Коробко В.І.
Інститут журналістики
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

В даній статті розглядається більш детально формат розважального мовлення реаліті-шоу. У статті подається роз'яснення структури формату реаліті-шоу, з'ясовується і розподіляється по групам різновиди реаліті-шоу на українському телебаченні. Підґрунтям дослідження даної статті є теоретичні розробки та наукові концепції зарубіжних та вітчизняних науковців в галузі журналістики, соціології та психології.
Ключові слова: реаліті-шоу, телебачення, тема.

Постановка проблеми. Телебачення вже давно стало найбільшим майданчиком для індустрії розваг. В ефірах сучасного ТБ ми спостерігаємо зріст кількості програм, які створюються у форматі інфотейменту та живого мовлення. Навіть інформаційна журналістика впроваджує елементи креативного висвітлення світу. Яскравими прикладами такого віщання є інформаційні випуски новин на українських телеканалах 1+1, ІНТЕР, «Newsone», «Новий канал» тощо, які намагається висвітлювати події у більш розважальній зовнішній формі (починаючи від оформлення студії і закінчуючи зйомками сюжетів).

Популярність розважальної журналістики зумовлена тим, що людина не в змозі постійно перебувати під напругою від роботи чи хатніх проблем. Їй потрібне емоційне та розумове розвантаження і перше, що робить більшість людей, коли добирається до дому після тяжкого робочого дня – це вмикає ТБ із надією відпочити. У статті «Жанрові особливості розважальних програм українського телебачення» Ю. Щербина зазначає, що розважальна частина в сучасних ЗМІ дає приємне й корисне проведення часу, забезпечує відновлення фізичних сил, психічне розвантаження читача/глядача.

© Коробко В.І., 2016

Тому в цьому стають у нагоді саме розважальні програми [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підґрунтям даної статті є теоретичні розробки та наукові концепції зарубіжних та вітчизняних науковців в галузі журналістики, соціології та психології. *Дослідженням цих тем за кордоном активно займаються, наприклад, Габермас Д., Голдінг П., Еліот П. та ін. У вітчізняному науковому просторі проблемами галузі цікавляться Н. Александров, А. Бистрицький, В. Гоян, Я. Засурський, Є. Макеєнко, Я. Назарова, Б. Потятиник, Ю. Ужовська, С. Уразова, Н. Шабаліна, Ю. Шаповал, тощо.*

Виділення не вирішених частин загальної проблеми. Однією з найбільш специфічних і популярних сфер розважальної журналістики став жанр реаліті-шоу. Завдяки йому кожен отримав право підглядати за чужим життям, аж до найдрібніших і найпотаємніших його подробиць, не відчуваючи при цьому «непотрібного» почуття провини [2]. В більшості випадків телевізійні магнати створюють розважальний продукт у форматі реаліті-шоу і ток-шоу часто плутаючи ці два різних жанри. Окрім цього, більшість програм, які транслюються на українських каналах – це запозичені з закордону формати відомих та популярних там шоу.

Мета і завдання статті. Головною метою і завданнями цієї роботи є розглянути більш детально формат розважального мовлення реаліті-шоу як журналістського жанру та з'ясувати і розподілити по групам тематичні різновиди реаліті шоу на українському телебаченні.

Методи дослідження. Враховуючи, що поставлена тема вимагає системного й комплексного аналізу, використовується методологія, заснована на комплексному міждисциплінарному підході, який поєднує методи журналістики, комунікативістики, соціології, психології. При розгляді використовуються також методи контент-аналізу та системного аналізу. У дослідженні є емпіричний матеріал, зібраний самостійно, у процесі практичного вивчення тенденцій розвитку жанру реаліті на новому етапі та звертання до публікацій журналістів, критиків, що вивчають проблеми сучасного телебачення.

Виклад основного матеріалу. Реаліті-шоу дуже розвинене у США та Великобританії і відсоток реаліті на телебаченні цих країн набагато більший, аніж в Україні, проте термін «реаліті телебачення» існує тільки в західній типології жанрів, а в Україні вживається, менш ширший за значенням, термін – «реаліті-шоу». Цей жанр дуже схожий на документальну програму, але відрізняється реаліті шоу від документального телебачення тим, що увага зосереджується, як правило, на драмі і особистісному конфлікті героя, а не просто на якому-небудь повчальному аспекті. Учасники реаліті-шоу часто перебувають у таких ситуаціях і умовах, які ніколи б не могли відбутися в реальному житті людини, яка бере участь у програмі. В ідеалі у реаліті-шоу не повинно бути наперед заданого сценарію, акторських амплуа, ігрових постановочних епізодів, декорацій, тобто всього, що має штучний характер. Передачу мають створювати за авторським задумом і приблизним планом, у якому можуть бути передбачені лише ключові моменти сюжету (завдання, які має розв'язати герой чи команда; проблеми, які вони мають подолати, тощо) [2].

Реальне телебачення може поділятися на багато підтем чи піджанрів. Я наведу декілька прикладів зарубіжних науковців, які намагалися класифікувати реаліті за жанрами та темами. Наприклад, англо-американські вчені, С. Мюррей і Л. Ауеллетте, у своїй книзі «Реаліті-шоу: переробка культури телебачення» представили поділ реаліті на вісім піджанрів: ігрові шоу, програма знайомства, програма перевтілення або перетворення, документальна журналістика, талант-конкурси, судові програми, реаліті-серіали та програми про життя і побут відомих зірок [3].

Інші науковці, А. Хілл, Л. Вейбулла і А. Нільсон, припускають, що існує п'ять піджанрів або категорій: документальна журналістіка, документальний реалізм, оглядова журналістика, інформаційно-розважальні шоу, ігрові шоу, і програми експеримент [4].

З іншого боку, американський науковець Р. Набі [5], запропонувала класифікацію не на основі жанрів а на основі тематичного поділу і виглядає він так: романтика, злочинність, інформаційність, реаліті-драма, конкуренція/гра і талант.

Американка К. Фіцджеральд запропонувала подібну класифікацію з акцентом на конкурсах таланту і виживання, зовнішнього перетворення, побутового перетворення (ремонт квартири чи дому) та документально-художніх програмах [6].

Науковець зі Швеції А. Хілл стверджує, що реаліті-шоу є по своїй суті гібридним форматом, який поєднує в собі риси документалістики, таблоїдної журналістики та розважального ТБ [7].

Для подальшого аналізу ми беремо за основу дослідження поділ А. Хілл. Вчена вважає, що особливою рисою *таблоїдної журналістики* – є взаємодія «простих людей» і зірок, інформації та розваг, фактів приватного і публічного життя. Ще одна австралійська вчена, Б. Крід, у своїй книзі, «Медіа-матриця. Стать нової реальності» [8], також акцентує на таблоїдному походженні жанру і на поєднанні телебаченням раніше окремих «серйозних» жанрів, завданням яких було інформувати громадян про найважливіші події країни і світу, із розважальними жанрами, мета яких – прикувати увагу глядача, використовуючи техніку «саспенсу» (тривожне очікування того, що ось-ось має щось статися). Таким чином, справа в тому, що реаліті-ТБ розмиває ці межі, зосереджуючи їх у гібридному мікшуванні.

Якщо говорити про розважальне ТБ, то у 1998 році, вчений Кіс Брантс вводить термін «інфотейнмент» для позначення розмиття жанрових меж. Цей термін походить від англійських слів «**infor**mation» та «enter**tainment**». Головним завданням цього жанру визначали як подачу новин у розважальній формі [9].

Остання риса реального телебачення, яку виокремлює А. Хілл – це *документалістика.* Вона створюється за допомогою специфічної зйомки камерами і відредагованими кадрами, які дають глядачеві враження, що вони є пасивними спостерігачами за життям інших людей; цей стиль зйомок іноді називають «муха на стіні» (англ. fly-on-the-wall) або фактичне телебачення. Ідея такого виду зйомки полягає у тому, щоб події ба-

чили відверто, так як бачить муха на стіні. Програма документального стилю дає глядачам заглянути в приватне життя героїв шоу.

Саме ці три риси реаліті-шоу у поєднанні і створюють наші улюблені передачі на телебаченні. Але кожна програма знімається у певній тематиці та форматі. Переглядаючи велику кількість програм в українському телеефірі, можна виокремити основні тематичні блоки реалітішоу: *документальне реаліті-шоу, реаліті про юридичну сферу діяльності, реліті-шоу гри/конкуренції та реаліті-шоу про перевтілення/перетворення.*

Документальне реаліті-шоу поділяється на такі підтеми – специфічне житлове середовище, стиль мильної опери та селебріті.

Специфічне житлове середовище. У таких програмах документального стилю учасників, які в більшості випадків раніше не були знайомі один з одним, поміщають у штучні умови життя. Яскравим прикладом такого реаліті є голандське шоу «Великий брат» (англ. Big brother) або російська адаптація – «За склом». Упродовж ста днів учасники проекту живуть в ізольованому штучно створеному середовищі. Камери спостерігають за учасниками вдень і вночі, навіть у ванній кімнаті [10]. В Україні за схожим форматом знімалось шоу «Фабрика зірок».

Стиль мильної опери. Термін «док'юсоуп» (англ. docusoap) був використаний у багатьох реаліті-шоу документального стилю і було показано, що там свідомо намагаються імітувати зовнішній вигляд і структуру телевізійних мильних опер. Такі шоу часто зосереджуються на згуртованій групі людей і їх мінливих дружніх і романтичних відносинах. Прикладом такого стилю є американське шоу «Справжні домогосподарки», які були прототипом американських серіалів «Відчайдушні домогосподарки» і «Пейтон Плейс». В ньому фокусуються на житті жінок з вищого класу, які ведуть гламурний образ життя. На українському телебаченні подібне шоу знімав телеканал 1+1 і звалося – «Багаті теж плачуть». Майже рік головні героїні шоу жили під прицілом телекамер. Знімальна група перебувала із ними скрізь: на побаченні, в спальні, у гардеробних кімнатах, на світських заходах, на зустрічах з близькими людьми тощо [11].

Селебріті – інший різновид так званого «фактичного телебачення», в якому головні герої шоу – зірки. В таких реаліті часто показують відомих людей та їх повсякденне життя. Приклади: «Шоу Анни Ніколь», «Родина Осборнів», «Сімейство Кардаш'ян» і «Хоган знає краще». На американському каналі «VH1» в середині 2000-х років був цілий блок таких шоу, відомих як «Селебріаліті» (англ. «Celebreality»). Такі шоу часто створюються з ідеєю пропаганди людини-зірки як продукту або майбутнього проекту в якому бере участь відома особа. В Україні до такого шоу можна віднести все теж шоу каналу «1+1» – «Багаті теж плачуть».

Ще однією темою реаліті є програми про **юридичну сферу**. Це телевізійна **правова програма**, яка містить в собі епізоди про все, що стосується права (поліція, злочини, судовий процес, тощо). Ця тема фокусується на всіх формах правової діяльності: від новин про юриспруденцію та реального засідання суду до фільмів про правоохоронні органи і шоу справжніх злочинів. Така тематика має поділ на судове шоу та документальні фільми про правоохоронні органи.

Судове шоу. Телевізійні передачі, в яких імітується або зображується судовий процес. У США передачу з такою темою роблять за принципом арбітражу, тобто третейського суду. Це означає, що сторони укладають договір, за яким рішення даного судді буде для них обов'язковим. Розглядаються тільки цивільні справи. У деяких випадках обидва учасники суду (позивач і відповідач) отримують гонорар за участь у програмі, і сума позову віднімається з цього гонорару.

Іноді телевізійний суд – це спектакль, в якому розігруються вигадані або реальні кримінальні чи цивільні справи. Як правило, в кінці передачі показується повідомлення про те, що історії вигадані. Іноді цим нехтують.

Яскравим прикладом такого шоу є – американська програма «Суддя Джуді», а в Україні – програма «Сімейний суд», в якій розглядаються різноманітні судові справи у сфері сімейного права.

Документальні фільми про правоохоронні органи – це правоохоронні документальні програми, де співробітники поліції проводять чергові захоплення злочинців. Ці шоу, як правило, шокують, оскільки вони складаються з окремих осіб, що опинилися в реальному житті злочинних діянь та обставин, а також сутички з поліцейськими. Найуспішнішим прикладом цієї підтеми є американське реаліті «Копи» (англ. Cops). В Україні тільки в цьому році телеканал «Еспрессо ТБ» зробили аналог такого шоу під назвою «Патруль». Знімальна група супроводжує поліцейських під час патрулювання, знімаючи все, що відбувається з ними протягом зміни: розмови з порушниками, складання протоколів, затримання, погоні тощо.

Наступний тематичний різновид реального ТБ – **шоу гри/конкуренції**. До його складу входять такі підтеми, як *шоу побачення, пошук роботи, шоу виживання або імунітету*. Цей різновид цікавий тим, що неможливо передбачити сюжет і події, які зазвичай носять випадковий характер. Інтерес і азарт виникають по мірі розвитку шоу. Нелінійний сюжет, зашифровані місії, пошук нестандартних рішень і несподіваний результат – основні особливості шоу гри. Учасники поміщені в нестандартні умови і долають не тільки фізичні, але й інтелектуальні перешкоди. Заздалегідь самі учасники не знають про те, як пройти наступне завдання і що чекає їх у майбутньому. У багатьох випадках, учасники покидають шоу доти, доки залишиться тільки одна людина або команда, яка і стає переможцем шоу. Зазвичай це відбувається шляхом усунення одного учасника (іноді два) за епізод шляхом голосування. Воно здійснюється або глядацькою аудиторією, або голосуванням журі, або обома способами одразу. Приклади такого формату: «Як стати мільйонером?», «Куб», «Останній герой».

Залишається дискусійним питання про те, чи відповідає тематиці шоу гри/конкуренції такі програми як британське талант-шоу «Ідол» (англ. Idols або SuperStar), «Країна має талант» (англ. Got Talent) і шоу «Танці з зірками» (англ.

Dancing with the Stars), або просто це нові втілення шоу, подібного до *«Пошук зірок»* (англ. Star Search). Хоча у цих шоу правила співпадають з вимогами шоу гри/конкуренції: видалення одного або більше учасників у кожному епізоді, голосування глядачів, показують передісторію героїв-учасників, їхні думки про конкуренцію і репетиції з тренерами. Популярними підтемами таких шоу є – побачення, пошук роботи, спортивні шоу і шоу виживання/імунітету.

Шоу побачення. На початку 2000-х років у США цей тип шоу домінував над іншими темами реаліті. У цьому форматі самотні чоловіки та жінки знаходять кохання і стають щасливими. В програмі існує наречений чи наречена, які протягом всього проекту відсіюють потенційних партнерів доти, доки не залишиться Один чи Одна єдина, з якою головний герой схоче пов'язати своє майбутнє життя. Яскравим прикладом такого шоу побачення є «Холостяк» (англ. The Bachelor). Ліцензію на його показ в Україні придбав телеканал «СТБ». І зовсім нещодавно інший канал медіахолдингу Star Light Media, «Новий канал», зробив оригінальне шоу «Половинки».

Пошук роботи. У такому шоу конкуренція обертається навколо навичок та вмінь, які учасники демонструють на попередніх кастингах. Конкуренти виконують різні завдання, пов'язані з їхніми навичками, їх судять експерти у цій сфері, а після усіх завдань обирають найкращого та декілька найгірших учасників. Ті, хто виявилися найгіршими виконують ще одне завдання. Наприкінці конкурсу визначається учасник, який не впорався з поставленим завданням, саме він і покидає шоу. Яскравими прикладами такого формату в Україні є – «Танцюють всі» (СТБ), «Майстер шеф» (СТБ), «Пекельна кухня» (1+1), «Супермодель по-українськи» (Новий канал) тощо.

Шоу виживання або імунітету. Програма будується на тому, що в кожному епізоді учасники борються не тільки за перемогу у фіналі, а й за імунітет наприкінці випуску. Також, умови в яких опиняються учасники шоу – нестерпні. Саме на надзвичайних і екстремальних випробуваннях перевіряється витривалість учасників, стійкість до сприйняття несподіваних перешкод і швидка реакція на їх подолання. Особлива увага приділяється надійності та відповідальності учасника, його готовності виконувати запропоновані орґанізаторами шоу вимоги. Головним і найяскравішим представником такого формату є – шоу «Вцілілий» (англ. Survivor), або російська адаптація «Останній герой». Гравець досягає імунітету, здобувши перемогу у змаганні (це може бути як у команді, в племінній частині програми, так і окремо, в об'єднаній частині) або (у більш пізніх сезонах) якщо знайде прихований тотем (знаходження цього тотему вони можуть тримати в таємниці від інших гравців; також вони можуть передати свій імунітет іншому учаснику).

Деякі реаліті-шоу допомагають людині або групі людей, поліпшити їхній зовнішній вигляд або їхні житлові умови. Вони називаються шоу **перевтілення/перетворення**.

Головним завданням шоу теми *перевтілення* полягає у тому, щоб невпевнених чи не задоволених своїм зовнішнім виглядом людей змінити до невпізнанності. Спочатку учасників показують у природньому, менш привабливому вигляді та середовищі. Потім вони зустрічаються з групою експертів, які дають інструкції та поради про те, як поліпшити стан речей. А далі вони пропонують допомогу і підтримку на цьому шляху. Нарешті, після усіх етапів перетворення, герої повертаються назад в їх звичайне життя, і вони разом зі своїми друзями, родиною та експертами оцінюють ті зміни, які відбулися. Приклади: шоу «Зважені та щасливі» (СТБ), «Операція краса» (1+1).

А тема *перетворення* має на меті перебудову житлових приміщень та засобів транспорту. Героями шоу стають люди, у яких є нерухомість чи автомобіль, і які незадоволені зовнішнім або внутрішнім виглядом своєї власності і хочуть це змінити. Весь процес перетворення майна (квартири чи машини) знімається. В Україні аналогами таких шоу були «Квадратний метр» (Інтер) – про ремонт квартир та «Алло, гараж!» (Новий канал) – про тюнінг автомобілів.

Висновки. Отже, після детального вивчення реаліті-шоу, можна стверджувати, що цей жанр телевізійної журналістики дуже поширений у зарубіжній та вітчизняній ефірній сітці мовлення. Цей жанр дуже схожий на документальну програму, але відрізняється реаліті шоу від документального телебачення тим, що увага зосереджується, як правило, на драмі і особистісному конфлікті героя, а не просто на якому-небудь повчальному аспекті. В теорії у реаліті-шоу не повинно бути наперед заданого сценарію, акторських амплуа, ігрових постановочних епізодів, декорацій, тобто всього, що має штучний характер. Але на практиці у ньому можуть бути присутні прийоми монтажу, мікшування, коментаря для додання видовищності і посилення ефекту достовірності.

На підставі аналізу інформаційних джерел даної теми, в Україні реаліті-шоу поділяється на чотири тематики *(документальне реаліті-шоу, реаліті про юридичну сферу діяльності, реліті-шоу гри/конкуренції та реаліті-шоу про перевтілення/перетворення)*, які, у свою чергу, поділяються на відповідну тематику: специфічне житлове середовище, стиль мильної опери, селебріті, судове шоу, документальні фільми про правоохоронні органи, шоу побачення, пошук роботи, спортивні шоу, шоу виживання/імунітету, шоу перевтілення та перетворення.

Список літератури:

1. Михайлин І. Реаліті-шоу / І. Михайлин // Журналістика: словник-довідник / І. Михайлин. – К.: Академвидав, 2013. – (Серія «Nota bene»). – С. 230–231.
2. Морозов Н. Реалити-шоу: значимый элемент сегмента. Часть первая [Електронний ресурс] / Н. Морозов, М. Антоничева // Русская линия: Православное информационное агентство. – 2007. – Режим доступу: http://rusk.ru/st.php?idar=21747
3. Murray S. Reality TV: Remaking Television Culture / S. Murray, L. Ouellette. – New York: New York University Press, 2008. – 400 с.

4. Hill A. Public and popular: British and Swedish audience trends in factual and reality television [Електронний ресурс] / A. Hill, L. Weibull, E. Nilsson // Cultural Trends. – 2007. – Режим доступу: http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09548960601106920
5. Emotional and Cognitive Predictors of the Enjoyment of Reality-Based and Fictional Television Programming: An Elaboration of the Uses and Gratifications Perspective [Електронний ресурс] / R. Nabi, C. Stitt, J. Halford, K. Finnerty // MEDIA PSYCHOLOGY. – 2003. – Режим доступу: http://academic. csuohio.edu/kneuendorf/frames/phx/creativegeography/nabietal_03.pdf
6. Fitzgerald K. So many realities, so few slots [Електронний ресурс] / K. Fitzgerald // Advertising Age. – 2003. – Режим доступу: http://adage.com/article/news/realities-slots/49114/.
7. Hill A. Fearful and Safe: Audience Response to British Reality Programming [Електронний ресурс] / A. Hill // Television & New Media. – 2000. – Режим доступу: http://tvn.sagepub.com/content/1/2/193.extract
8. Creed B. Media Matrix: Sexing The New Reality / B. Creed. – Australia: Allen & Unwin, 2004. – 224 c.
9. Симоніна Н. Новітні жанри української тележурналістики: розвиток інфотейнменту [Електронний ресурс] / Н. Симоніна // Наукові записки Інституту журналістики. – 2006. – Режим доступу: http://journ.univ.kiev.ua/trk/publikacii/symonina_publ.php
10. Бабенко А. Реаліті-телебачення в Україні: приклад «Big Brother» [Електронний ресурс] / Анастасія Бабенко // Магістеріум. Журналістика. – 2012. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Magisterium_j_2012_49_10.pdf
11. Реаліті-шоу «Багаті теж плачуть» [Електронний ресурс] // Телеканал 1+1 – Режим доступу: http://www.1plus1.ua/dyvitsya/programy/bagati-tezh-plachut-299947.html

Коробко В.И.
Институт журналистики
Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

ТЕМАТИЧЕСКИЕ РАЗНОВИДНОСТИ РАЗВЛЕКАТЕЛЬНОГО ЖАНРА РЕАЛИТИ-ШОУ В УКРАИНЕ

Аннотация
В данной статье рассматривается более подробно формат развлекательного вещания реалити-шоу. В статье дается разъяснение структуры формата реалити-шоу, выясняется и распределяется по группам разновидности реалити-шоу на украинском телевидении. Основой исследования данной статьи являются теоретические разработки и научные концепции зарубежных и отечественных ученых в области журналистики, социологии и психологии.
Ключевые слова: реалити-шоу, телевидение, тема.

Korobko V.I.
Institute of Journalism
Taras Shevchenko National University of Kyiv

THEMATIC KINDS OF ENTERTAINMENT REALITY SHOW GENRE IN UKRAINE

Summary
This paper deals with detailed format of entertainment broadcasting of reality-show. The article gives an explanation of structure of reality-show format. Author analyzes and suggests the devision on the reality-show varieties on Ukrainian TV. The basis of this article is theoretical concept and scientific development of foreign and domestic scholars in journalism, sociology and psychology.
Keywords: reality TV, television, thematic.

УДК 379.823:316.77:79.07(477)

КРИТЕРІЇ ВИЗНАЧЕННЯ ЯКОСТІ ТЕЛЕВІЗІЙНИХ ПРОГРАМ

Нартов Є.Д., Манакін В.М.
Запорізький національний університет

У статті розглянуті та проаналізовані різні підходи до визначення якості продуктів діяльності творчих працівників ЗМІ. Запропоновано систему оцінки якості телевізійного продукту із використанням попередніх досліджень у сфері друкованих медіа із урахуванням специфіки виробництва ТБ контенту. Розкрито проблематику сучасного українського телебачення та шляхи до поліпшення якості телевізійних програм на загальнонаціональному рівні.

Ключові слова: телевізійна програма, якість, українське телебачення, методика, журналістика, ЗМІ, інтелектуальна преса.

Постановка проблеми. Сучасний стан українського телебачення можна назвати критичним. В умовах зовнішньої військової та інформаційної агресії, економічної кризи фінансування культурних сфер діяльності, до яких відноситься і телевізійне виробництво, відходить на другий план. До того ж, 2015 рік став роком змін у законодавстві, які ускладнили і без того скрутне становище великих загальнонаціональних каналів. Наразі, вони змушені вживати заходів до підтримання своєї життєдіяльності та задоволення будь-яких забаганок свого глядача, аби втримати високі показники рейтингу. На жаль, глядацький попит у цьому випадку складений з позицій, які посідають далеко не верхні ланки у піраміді Маслоу. Невибагливість українського глядача у питанні наповнення телевізійного ефіру рок за роком породжує нову хвилю другосортної продукції на екранах телевізорів, і навпаки. Проблему первинності попиту та пропозиції окреслив свого часу Карл Маркс. Отже, зрушити з мертвої точки питання якісних програм на українському телебаченні можливо лише об'єднавши зусилля виробників телепродукту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд літературних джерел показав, що дослідженням питання якості преси займалися як українські, так і зарубіжні вчені: В.Ф. Іванов, Г.В. Кузнєцов, А.А. Тертичний, А.З. Москаленко, Peter Anderson, Bob Franklin, John Merrill та інші.

Виділення не розв'язаних раніше частин загальної проблеми. Питання визначення якості та класифікації ЗМІ за цим показником на пострадянській території порівняно нове, адже появу вільної преси на території колишніх республік СРСР знаменував собою 1991 рік, рік розпаду вищезгаданої наддержави. За 24 роки, кириличне наукове товариство видало декілька наукових праць, присвячених якості преси, але телевізійний дискурс, чомусь, не прийшовся науковцям до душі; це дає підстави на переосмислення значення терміну «якісна преса» з урахуванням специфіки виробництва ТБ та особливостей його функціонування.

Мета статті. Мета дослідження зумовлена необхідністю підвищення рівня медіаграмотності населення за рахунок створення методики оцінювання якості телевізійних програм, її популяризації, і, як наслідок, підвищення попиту на високоінтелектуальне наповнення національного та регіонального телевізійного ефіру та зменшення ризику маніпулятивного впливу ЗМІ на глядача.

Мета статті передбачає реалізацію таких завдань:

1) дослідження методів визначення якості продуктів творчої діяльності працівників засобів масової інформації;

2) їх систематизація у телевізійному дискурсі;

3) розробка шляхів до поліпшення якості телевізійних програм.

Мета і завдання дослідження зумовлюють комплексний підхід до обрання методів дослідження. Головними з них є:

1) діалектичний метод як загальний метод наукового пізнання;

2) загальнонауковий метод (аналіз, синтез, абстрагування узагальнення, наукова індукція, дедукція, класифікація);

3) методи теоретичного дослідження (формалізація, аксіоматичний метод, статистичні методи, гіпотетико-дедуктивний метод та ін.)

Виклад основного матеріалу. Здобуття українським телебаченням незалежності випередило незалежність державну майже на 3 роки. У 1989 році у Миколаєві була заснована перша приватна телекомпанія «ТОНІС» – Творче об'єднання нових інформаційних систем. Життєвий шлях цього каналу частково ілюструє історію становлення національного телевізійного ринку. «За 24 роки існування Tonis залишався вірним концепції пізнавального українського каналу та формував програму, виходячи з запитів свого глядача.», – пишуть на сайті каналу. Дещо нижче телевізійники вказують: «Враховуючи потреби часу, 1 грудня 2011 року Tonis оновив концепцію: канал став соціально орієнтованим і висвітлює проблеми і питання, що хвилюють пересічних українських громадян. Оновлений Tonis почав виходити під слоганом «Перший соціальний телеканал» [8].

Виходить, глядач втратив жагу до пізнання, а проблеми побутові вийшли для нього на передній план. Бажання дізнаватись, вміти, розуміти та досліджувати щось нове у пірамідальній системі цінностей та потреб Абрахама Маслоу знаходиться приблизно посередині, а от соціальні проблеми у більшій мірі торкаються двох основних та найнижчих сегментів: фізіологічного (голод, спрага, статевий потяг та ін.) та потреб безпеки (відчуття захищеності, позбавлення страху та невдач).

Зниження рівня потреб українців говорить ні про що інше, а про зниження якості їх життя. 2011 рік – став другим роком правління одіозного 4-го Президента України Віктора Януковича. Тоді він і сам не заперечував факт наявності

© Нартов Є.Д., Манакін В.М., 2016

проблем у суспільстві і зізнався у цьому в одному зі своїх інтерв'ю: «...одна із погроз полягає у низькому рівні життя людей та можливості його погіршення у наступному році через ріст цін, поглиблення кризи в медицині, освіті, низькому рівні соціального захисту». «Це – прямий шлях до соціальної напруги, посиленню епідемій соціальних та інших небезпечних хвороб», – додав він [11].

Як бачимо, медіа є барометром соціальних метаморфоз, а якість продукту екранного падає разом із якістю життя свого глядача. Останній параметр дещо легше визначити, ніж перший. Якщо людина здатна забезпечити себе їжею, одягом, житлом, автомобілем та сімейним відпочинком раз на рік, то можна сказати, що якість її життя прийнятна. А як бути із якістю продукту телевізійного?

Якщо намагатись визначити, що ж таке якісна журналістика, ми, мимоволі, братимемо участь у віковій дискусії про те, що є мистецтвом, а що ні. Якість видається характеристикою дуже суб'єктивною. На те, як людина трактує це поняття, впливають такі фактори, як її власні інтереси, знання, вподобання та, як ми вже переконались, політика. Але є один цікавий момент: деякі англійці, ніколи не будуть довіряти лівоцентристській Guardian, а інші, будуть піддавати сумніву те, що друкує консервативна Daily Telegraph, проте, широкою публікою, обидва ці видання вважаються якісними. Розмірковуючи над цим, важко уникнути іншої пастки: нескінченний диспут про об'єктивність, суспільну довіру та пошуки істини в журналістиці.

Важливо зрозуміти, що універсальних критеріїв якості у журналістиці не існує. Судження про якість часто мають свою культурну специфіку або пов'язані із соціально-економічним фоном, рівнем освіти і т. ін. Цікаво, що навіть Пулітцерівська премія – найвідоміша у світі нагорода за журналістську майстерність – не має набору критеріїв для оцінки того, який журналістський твір гідний головного призу, а який ні.

Якщо подивитися на якість з трьох основних боків, то з точки зору публіки важливо – наскільки добре ЗМІ інформує, виконує просвітницьку функцію і розважає аудиторію та що аудиторія думає про ЗМІ. Не є секретом, що телеканали бажають знати, що про них думає глядач і чого він бажає. Для цього більшість телевізійників проводять спеціальні опитування або статистичні вимірювання. Також редактори та журналісти створюють свої власні критерії якості та правила поведінки, так званий редакційний статут. Виміряти якість можна і з точки зору ресурсів, які були використані, аби створити матеріал, наприклад, час або гроші. Питання взаємозв'язку між інвестуванням та якістю кінцевої продукції цікавило багато вчених. Але є дві точки зору, на які, на нашу думку, найбільш доцільно спиратися – журналістська і академічна – вони представляють думки, які навряд чи знайдуть відгук в аудиторії, яка замість якісної преси та аналітичної програми віддасть перевагу таблоїдам та Х-Фактору. Таблоїд, у перекладі з французької означає картина, зображення. Це малоформатна газета з надмірними ілюстраціями, що оприлюднює сенсаційні повідомлення і розрахована на невибагливих читачів. Зазвичай, таблоїди ще називають «жовтою» пресою. [9]

Можна стверджувати, що засудження популістського стилю бульварної журналістики – це прояв снобізму. Зазвичай, редактори таблоїдів виправдовуються, що їх видання такі популярні тому, що вони друкують те, чого вимагають від них читачі, отже, вони не такі вже й погані. Високий рівень конкуренції, змушує якісні видання запозичувати у таблоїдів стиль викладу матеріалу та навіть зміст деяких статей. [5]

Тревор Кавана, колишній шеф-кореспондент політичного відділу газети The Sun казав, що значення має не те, яку частину газети складають серйозні новини, а загальна кількість читачів цієї газети: «Якщо коротко, з точки зору впливу на політичні явища, можна сказати, що популярну журналістику слід вважати, навіть, більш значущою аніж так-звану «якісну» або «інтелектуальну» журналістику, тому її необхідно сприймати більш серйозно.» [7]

Тим не менш, залишається досить велика частина аудиторії, апетит якої, до якісної журналістики продовжує зростати. Вік цифрових технологій пропонує нам безліч новин та коментарів для всіх видів аудиторії. Проблема в тому, що платити з це хочуть одиниці.

Ми не намагаємося виміряти якість, щоб підтвердити її кореляцію з будь-якими бізнес-моделями. Ми просто намагаємося визначити, як виміряти якість, щоб це було прийнятно якщо не для всіх, то для більшості журналістів. Існують журналістські стандарти та кодекси, які характеризують якісну журналістику. Усі вони мають багато спільного із роллю вільної преси у громадському суспільстві. Якщо цей різновид журналістики зникне, всі ми потрапимо у халепу. Функціонуюча демократія не може існувати без поінформованого суспільства. Аби брати участь у виборах або у громадському житті, українці повинні знати, що коїться у країні, а ще краще – у світі. Журналістика – найбільш прийнятне та, сподіваємось, заслуговуюче на довіру джерело, з якого можна ці знання почерпнути.

У книзі The Elite Press. Great newspapers of the World (1968) Джона Меррілла приведене оглядове дослідження на тему якісної журналістики. Тут він наводить наступні критерії, які, на його думку, характерні для якісної преси: вона безкоштовна, смілива, відповідальна, незалежна, інтерактивна.

Меррілл приходить до визначення лідируючої за якістю газети, виходячи з результатів власних досліджень. Ось п'ять достатньо великих категорій, які, на думку автора, і становлять якість:

1) незалежність; фінансова стабільність; цілісність; наявність у публікаціях соціальної проблематики; високий рівень написання та редагування журналістських матеріалів;

2) стійкість переконань та зрозумілість акцентів; світова свідомість; відсутність сенсаційності у статтях і верстці;

3) акцент на політиці, міжнародних відносинах, економіці, соціальній сфері, культурі, освіті та науці;

4) зацікавленість у залученні, розвитку та утриманні великого, освіченого, красномовного та технічно підкованого штату працівників;

5) готовність обслуговувати і розширяти коло освічених, інтелектуальних читачів всередині країни та за кордоном; бажання звертатися та впливати на лідерів громадської думки всюди, де тільки можна [6].

Джона підтримують і вітчизняні журналістикознавці. Результатом дослідницької роботи львівського науковця Бориса Потятиника став список з 7 характеристик, які властиві якісному виданню. Складаючи їх, він спирався не тільки на свої міркування, а й на досвід американських викладачів журналістики, серед яких він проводив опитування. Отже, для якісної преси характерні:

1. Повнота і всебічність висвітлення закордонного та внутрішнього життя, в тому числі політики, економіки, мистецтва, науки та освіти.

2. Наголос на глибокій інтерпретації подій, створення тла, на якому розгортаються новини.

3. Гідність, характерна для оформлення і стилю.

4. Відсутність істерії та культурний тон.

5. Неупередженість та високоетичний підхід до справи.

6. Зацікавленість загальнолюдськими проблемами.

7. Орієнтація, що виводить часопис за межі сенсаційності та провінціалізму [4].

Як бачимо, критерії визначення якості друкованої преси у різних дослідників збігаються. Сходяться вони і в думці, що основною перевагою таких ЗМІ є їх аудиторія. Вона відрізняється високим рівнем інтелектуального розвитку, наявністю вищої освіти, певним соціальним статусом.

Сутність поняття аудиторії полягає в тому, що її можна визначити як стійку сукупність людей, котра виникає на підставі спільності їх інформаційних потреб. Чим глибше і краще будь-який орган масової комунікації відповідає на запити людей, тим ширша і сталіша його аудиторія. Таким чином, величина аудиторії є показником, з одного боку, важливості органу мас-медіа, і, з іншого, – масштабів його впливу [1].

На підставі поняття елітарної аудиторії, науковець О. Тертичний зараховує до засобів елітарної інформації такі:

– наукові видання;
– експертні видання;
– спеціалізовані «серйозні» видання;
– науково-популярні видання;
– видання, що спеціалізуються на жанрі журналістських розслідувань.

У книзі «Аналітична журналістика», дослідник пропонує таку класифікацію:

– елітарні (якісні) ЗМІ;
– масові ЗМІ;
– гібридні ЗМІ [10].

Спробуємо екстраполювати вказані вище ознаки якісної преси на телебачення, враховуючи його специфіку, адже не всі пункти є актуальними для ТБ. Наприклад, газета потребує менше технічного устаткування, кваліфікованого персоналу, квадратних метрів, коштів на оформлення ліцензії на мовлення та багато чого ще. Зважаючи на це, друкованим виданням, як і всім іншим у порівнянні з телебаченням, необхідно набагато менше засобів до існування, тому фінансова стабільність, а як наслідок, і незалежність залишається під знаком питання. Наразі, такі умови не здатен забезпечити собі жоден з українських каналів, окрім «Громадського ТБ». Ні для кого не секрет, що решта підпорядковується декільком олігархам, і ні про яку незалежність говорити не доводиться [2].

Ще одним важливим моментом є відмінність, зумовлена особливістю телебачення: журналісти та ведучі – люди публічні. Переважна більшість каналів переймається долею своїх працівників у вільний від роботи час, і ознакою гарного тону вважається відсутність чорних плям у біографії.

Також не останню роль відіграє імідж ведучого: його вік, стать, зачіска, одяг та інші параметри. Така увага до деталей аргументується ступенем довіри та сприйняття інформації. Глядач ліпше буде вірити чоловікові років 40, аніж 22 річному випускнику журфаку. До речі, завідувач кафедри телебачення та радіомовлення МДУ Георгій Кузнєцов радить слідувати прикладу молодіжної редакції петербурзького каналу «Горизонт» та взагалі не брати на роботу тих, хто вчився на факультеті журналістики. Таку позицію він виправдовує низьким рівнем професійності колишніх студентів [3].

Ще однією ознакою якості у дискурсі ТБ можна пов'язати із низькою насиченістю рекламою або взагалі її відсутність – це повага до глядача. Такою характеристикою можуть похизуватися хіба що зарубіжні гіганти медіаринку, канали на кшталт Discovery та National Geographic. Щоправда, тематика їх мовлення відрізняється від норм якісної друкованої преси, але освітньо-розважальну функцію вони виконують «на відмінно». На жаль, проекти такого масштабу на території України з'являються тільки у кабельних мережах.

Висновки і пропозиції. Критерії визначення якісної преси, розроблені закордонними та вітчизняними науковцями, здебільшого є актуальними і для телевізійного продукту. Серед них: повнота і всебічність висвітлення закордонного та внутрішнього життя, в тому числі політики, економіки, мистецтва, науки та освіти; наголос на глибокій інтерпретації подій, створення тла, на якому розгортаються новини; гідність, характерна для оформлення і стилю; відсутність істерії та культурний тон, неупередженість та високоетичний підхід до справи; зацікавленість загальнолюдськими проблемами, орієнтація на виведення контенту за межі сенсаційності та провінціалізму.

Основна проблема полягає у неготовності глядача до появи якісних медіа, які відповідають вищеназваним критеріям і відсутність розуміння самої можливості існування чогось відмінного. Національний телевізійний простір наразі переповнений розважальними проектами, які покликані відвернути увагу людей від реальних проблем суспільства та зібрати максимальні рейтинги. Тотальний контроль за засобами масової інформації з боку певних бізнес-еліт зводить на нівець шанси появи якісного, а значить – інтелектуального телебачення в Україні.

Шлях до поліпшення якості телевізійного продукту на території нашої держави ми вбачаємо в (1) активізації інтелектуального та творчого потенціалу наших громадян; (2) створенні проектів на базі мережі інтернет із наступним виходом в

ефірне мовлення; (3) ревізії основних національних телевізійних ЗМІ на предмет джинси, а їх фактичних власників – на предмет фінансової чистоти; (4) введення курсу медіаграмотності або його елементів в курси історії, економіки, політології в шкільних та університетських програмах.

Список літератури:

1. Іванов В. Ф. Соціологічні дослідження аудиторії мас-медіа [Електронний ресурс]. – URL: http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1280
2. Король Д., Віннічук Ю., Косенко Д. Інформація – зброя: кому належать українські ЗМІ [Електронний ресурс]: Інсайдер: [сайт] / Дмитро Король. – Режим доступу: http://www.theinsider.ua/infographics/2014/2015_smi/vlasnyky.html
3. Кузнецов Г. В. Критерии качества телевизионных программ / Георгий Владимирович Кузнецов. – М.: Институт повышений квалификации работников телевидения и радиовещания, 2002, 69 с.
4. Москаленко А. З. Теорія журналістики: навч. посіб. / Анатолій Захарович Москаленко. – К.: ЕксОб, 2002. – 334 с.
5. Bob Franklin Newszak and News Media / Bob Franklin. – London: Bloomsbury Academic, 1997. – 320 p.
6. John Merrill The elite press. Great newspapers of the world / John Merrill. – London: Pitman Pub, 1968. – 336 p.
7. Peter Anderson, Geoff Ward The Future of Journalism in the Advanced Democracies / Peter Anderson, Geoff Ward. – Farnham: Ashgate Publishing, 2007. – 297 p.
8. Сайт телеканалу Tonis [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.tonis.ua/
9. Словник журналіста: Терміни.ю мас-медіа, постаті / За заг. Ред. Ю. М. Бідзілі. – Ужгород: ВАТ «Видавництво «Закарпаття», 2007. – 224 с.
10. Тертычный А. А. Аналитическая журналистика: учеб. пособ. для студ. вузов / Александр Алексеевич Тертычный. – М.: Аспект Пресс, 2010. – 352 с.
11. Янукович спрогнозировал снижение уровня жизни украинцев [Електронний ресурс]: Українські новини: [сайт] Режим доступу: http://ukranews.com/news/31533.---.ru

Нартов Е.Д., Манакин В.Н.
Запорожский национальный университет

КРИТЕРИИ ОПРЕДЕЛЕНИЯ КАЧЕСТВА ТЕЛЕВИЗИОННЫХ ПРОГРАММ

Аннотация
В статье рассмотрены и проанализированы различные подходы к определению качества продуктов деятельности творческих работников СМИ. Предложена система оценки качества телевизионного продукта с использованием предыдущих исследований в области печатных медиа с учетом специфики производства ТВ контента. Раскрыта проблематика современного украинского телевидения и пути к улучшению качества телевизионных программ на общенациональном уровне.
Ключевые слова: телевизионная программа, качество, украинское телевидение, методика, журналистика, СМИ, интеллектуальная пресса.

Nartov E.D., Manakin V.N.
Zaporizhzhya National University

THE CRITERIA FOR DETERMINING THE QUALITY OF TV PROGRAMS

Summary
The article describes and analyzes various approaches to determine the quality of the products of creative media professionals. The system of assessing the quality of television products using previous research in the field of print media from specific production of the TV content. The article has shown some problems of modern Ukrainian TV channels and ways to improve the quality of television programs on the national level.
Keywords: television program, quality, Ukrainian TV, methodology of journalism, media, intellectual press.

УДК 070:004.77:323.27(477+73)

СПЕЦИФІКА ВИСВІТЛЕННЯ РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ У БЛОГАХ АМЕРИКАНСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ЖУРНАЛІСТІВ

Самусь А.Ю.
Запорізький національний університет

У статті окреслено сутність Революції Гідності, охарактеризовано періоди її розвитку. Досліджено роль соціальних медіа при висвітленні подій Революції Гідності, вивчено риси подібності блогів та соціальних мереж. Визначено особливості блогової активності журналістів під час Революції Гідності. Розглянуто особливості висвітлення Революції Гідності у блогах американських та українських журналістів на конкретних прикладах. Проведено аналіз журналістських блогових публікацій у типологічному аспекті за такими критеріями: тип блогу, тип заголовку, жанрова приналежність, використання засобів візуалізації, наявність гіперпосилань.

Ключові слова: блог, журналістський блог, Революція Гідності, соціальні медіа, соціальні мережі.

Постановка проблеми. Революція Гідності є сукупністю масових суспільних акцій протесту проти відмови від євроінтеграційного курсу та свавілля сил спецпризначення і правоохоронних органів. Ці акції протесту стали індикатором глибоких суспільно-політичних проблем, які назрівали в Україні. С. Квіт наголошує: «Коріння Євромайдану можна знайти в його ідеалізмі: бажанні українського народу створити державу, в якій ідеали, що пов'язані з свободою, в самому широкому сенсі, поважаються» [12].

Під впливом насильницьких дій з боку держави мирні акції протесту перетворились на дієву протидію свавіллю силових структур, що викликало резонанс не лише в українському суспільстві, а й в очах світової спільноти. Це призвело до того, що Революція Гідності широко висвітлювалась у публікаціях українських та іноземних журналістів, які поширювались через традиційні та соціальні медіа (блоги та соціальні мережі).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням Революції Гідності як суспільно-політичного явища займались українські та зарубіжні дослідники. А. Бондар [1] визначив специфіку Революції Гідності, запропонував періодизацію її розвитку. С. Квіт [12] охарактеризував відмінності між Євромайданом та Помаранчевою революцією, визначив етапи Євромайдану та виділив слогани і символи, які використовувались під час Революції Гідності. В. Рісч [14] зосереджений на визначенні участі ультраправих сил під час Євромайдану.

Використання соціальних медіа під час Революції Гідності стало об'єктом уваги для А. Роспігліосі [15], М. Чорнокондатенко [9], Ю. Художник [11] та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Роль соціальних мереж під час Революції Гідності є об'єктом уваги для українських та зарубіжних вчених. Однак особливості висвітлення революційних подій через журналістські блоги є недослідженим питанням, яке потребує комплексного вивчення.

Мета статті. Головною метою поданої роботи є визначення особливостей висвітлення Революції Гідності у блогах американських та українських журналістів. Реалізація мети передбачає виконання таких завдань:

– Окреслити місце соціальних медіа у поширенні інформації про Революцію Гідності.

– Охарактеризувати переваги журналістських блогових дописів над журналістськими матеріалами при висвітленні Революції Гідності;

– Проаналізувати типові приклади блогових записів американських та українських журналістів і визначити відмінності між ними.

Виклад основного матеріалу. Блоги можуть надати експертну оцінку, допомогти в пошуку очевидця певної події або дізнатись думку аудиторії, однак це не виключає необхідність ретельної перевірки отриманих у них відомостей. Наразі існує тенденція до збільшення кількості журналістських блогів, автори яких можуть представляти власний суб'єктивний погляд на суспільно-важливі події та описувати їх можливі наслідки, орієнтуючись на власні відчуття.

Соціальні мережі як сервіси для об'єднання громадян за певними інтересами, також значно розширяють свої функції – вони стають джерелом мультимедійного контенту та новин, надають ЗМІ вичерпну картину інформаційних потреб аудиторії та сприяють поширенню журналістських матеріалів.

В українському журналістському середовищі соціальні мережі використовуються як засіб самопрезентації журналіста та його ЗМІ, тому таке користування можна назвати «професійним використанням соціальної мережі». К. Марченко наголошує, що «професійне використання Твіттера журналістами передбачає поширення власних матеріалів, презентацію новин свого та інших ЗМІ, коментування важливих подій, пошук контактів, що в комплексі є формулою журналістської самопрезентації у мережі» [7].

Соціальні медіа, до яких зараховують блоги та соціальні мережі, проявили себе в якості безцінного інструменту інформаційної підтримки акцій протесту під час Революції Гідності. Американські дослідники А. Роспігліосі та С. Грінер зазначають: «В Україні соціальні медіа були вирішальним інструментом для внутрішньої організації та мобілізації протестуючих» [15, с. 446].

Революція Гідності як громадсько-політичне явище виникла в результаті суспільної напруги та невдоволення визначеним урядом зовнішньополітичним курсом України.

Американський дослідник В. Рісч наголошує, що «українська Революція Гідності має багато значень. Для когось вона демонструє здатність

© Самусь А.Ю., 2016

українців до самоорганізації, боротьби з корумпованим політичним режимом та показує перемогу закону, прав людини та свободи над імперіалістичною Росією. Для інших – це презентація ультраправих сил, яка символізує повернення більш агресивних, жорстоких проявів українського націоналізму» [14].

Зважаючи на те, що Революція Гідності є продовжуваною подією всеукраїнського значення, є необхідність визначити періоди її розвитку та характерні особливості кожного з них. А. Бондар пропонує таку періодизацію Революції Гідності:

1. Перший етап (21-30 листопада 2013 р.) характеризувався стоїчним стоянням та мирним характером протистояння;

2. Другий етап (30 листопада 2013 – 16 січня 2014 р.) позначився насильством з боку силових структур та мирною протидією протестуючих;

3. Третій етап (16 січня – 18 лютого 2014 р.) характеризувався терором карних органів та кримінальних структур та дієвою протидією протестуючих насиллю та свавіллю «Беркуту»;

4. Четвертий етап (18-20 лютого 2014 р.) сприяв остаточному утвердженню влади як організатора злочинів проти людяності. Цей етап став завершенням Революції Гідності [1].

На нашу думку, Революція Гідності характеризувалась відсутністю чіткої цілі виступів та фрагментарністю організаційних заходів. Водночас революційні події також відзначились злагодженими волонтерськими діями – допомогою приїжджим протестуючим, доставкою теплої їжі та чаю на Майдан Незалежності, зборами коштів на ліки, а також сприянням у пошуку зниклих активістів. Ю. Художник зазначає, що безпосередність, швидка та ефективна самоорганізація, а також волонтерська діяльність та дух єднання є визначними особливостями Революції Гідності [11, с. 13].

Соціальні мережі сприяли вірусному поширенню інформації про протести, тому вони нерідко ставали першим джерелом інформування українців. Під час Революції Гідності «Facebook» формально став альтернативою блогових ресурсів, де журналісти і пересічні громадяни могли висловити свою суб'єктивну оцінку подій та прикріпити до запису фотографію чи відео. М. Чорнокондратенко підкреслює: «Facebook» перетворився на таку собі блогосферу: довжина постів необмежена, а тому вони часто перетворювались у колонки» [9].

Вважаємо, що під час Революції Гідності блоги та соціальні мережі отримали роль оперативних засобів масової комунікації, які виконували інформаційну та ідеологічну функцію. Г. Веретенник вважає, що «в умовах революції блоги і соціальні мережі сприяли поширенню інформації, допомагали координувати дії (оголошували час і місце мітингів та пікетів, давали простір для переговорів), пропагували патріотизм, загальнолюдські та виключно українські цінності, налаштовували маси проти свавілля влади та іноземних окупантів тощо» [2, с. 21].

Блоги і соціальні мережі мають спільну сутність – вони допомагають розповсюдити інформацію до великої кількості читачів, тому ці види соціальних медіа ототожнюються в західній науці. Як вважає американський дослідник М. Тремейн, блогосфера є класичним прикладом соціальної мережі з особливими перевагами, зокрема:

1. Комунікація, передана цією мережею, з'являється в першу чергу у текстовій формі, та у більшості випадків вона вміщена в архів.

2. Блогер дає посилання на інший блог, що сприяє формуванню соціальних зв'язків.

3. Ця мережа розвивається з величезною швидкістю [16, с. 11].

Подані особливості екстраполюються і на журналістські блоги на базі українських Інтернет-видань. Такі блоги передбачають наявність текстових публікацій, які зрідка можуть доповнюватись мультимедійним контентом (найчастіше – фотографіями або відеозаписами). Вони розміщуються у відповідному розділі на сайті Інтернет-видання, тому у читачів є можливість переглянути останні записи та ознайомитись з усіма публікаціями улюбленого автора.

Єдина відмінність між українською та американською блогосферою – посилання на інші блоги є рідкістю. Українські журналісти не створюють публікації для участі у полеміці і не подають список корисних блогів у своєму посту, однак такі форми інформаційного обміну не виключені у коментарях до записів.

Журналістські блоги є важливим сегментом блогосфери, який характеризується емоційним відображенням дійсності та поєднанням кількох журналістських жанрів в одній публікації. Журналістські блогові публікації, які висвітлювали Революцію Гідності, сприяли оперативному повідомленню суспільно-значущих новин та обговоренню їх з аудиторією. Виражені у таких публікаціях оцінки формували ставлення громадськості до революційних подій.

На нашу думку, блогова активність журналістів під час Революції Гідності має такі переваги, в порівнянні з традиційними ЗМІ:

1. Оперативність – блогові публікації позбавлені редакційного опрацювання, до того ж фотографії та відео, які є візуальною складовою таких записів, не проходили комп'ютерну обробку.

2. Персоналізованість – журналіст не представляв позицію видання, а висвітлював свої погляди на події, намагався наблизитись до своєї аудиторії.

3. Суб'єктивність – у журналістському блозі відображена особиста позиція автора. І. Тонкіх визначає, що блог для журналіста є можливістю вільного вираження своїх думок та емоцій: «У блозі журналіст не зобов'язаний дотримуватись одного з основних принципів журналістської творчості – об'єктивності й неупередженості, оскільки форма щоденнику дозволяє ділитися власними думками, емоціями, спостереженнями тощо» [8, с. 295].

В українському журналістському середовищі головна перевага блогової публікації журналіста про Революцію Гідності над матеріалом в Інтернет-виданні полягала у незалежності блогера-журналіста від редакційного колективу. Журналіст самостійно визначав актуальність своєї публікації, способи її ілюстрування, час її оприлюднення. О. Кузнецова зазначає: «Блог дає свободу вираження думки більшу, ніж будь-яке традиційне друковане видання, радіомовлення, телебачення, інформагентство, навіть Інтернет-

ЗМІ, адже блогер сам собі встановлює рамки свободи вираження думки, свободи оцінки фактів, подій, часу викладу матеріалу в Інтернет» [6].

Американські Інтернет-видання характеризуються принципово іншим підходом до використання блогів при висвітленні національних та міжнародних подій. До липня 2014 р. якісне американське видання «The New York Times» опікувалось окремим блоговим ресурсом – «Lede», який спеціалізувався на поширенні журналістських блогових дописів новинного характеру. «Lede» мав на меті доповнити статті видання та наблизити читачів до глобального обговорення новин в мережі [10]. Наповненням поданого ресурсу актуальними блоговими дописами займались штатні журналісти видання, що свідчить про залежність американського блогера-журналіста від редакції.

Для визначення специфіки висвітлення Революції Гідності у журналістських блогах ми обрали блоговий допис американського журналіста Роберта Маккі «Відео та твіти з Майдану Незалежності у Києві» [13] та публікацію Дмитра Гнапа «Сделка с правосудием для Виктора Януковича» [3]. Аналіз цих дописів відбуватиметься у типологічному аспекті за самостійно обраними критеріями. Вибір критеріїв пояснюється бажанням надати типологічну характеристику блогів, спираючись на мету їх створення, тип заголовку, жанрову приналежність, а також використання візуальних засобів та посилань на інші журналістські матеріали або блогові публікації.

Першим критерієм є тип журналістського блогу. Згідно з типологією російського дослідника Д. Колезєва, журналістські блоги поділяються на:

1. Особисті – автор описує в публікаціях своє особисте життя, не зачіпаючи професійну діяльність;

2. Змішані – журналіст говорить і про особисте, і про професійне;

3. Виключно професійні блоги, які стосуються професійних питань та тем, що порушуються в журналістських матеріалах;

4. Блоги журналістів і не журналістів, що дублюють функції традиційних медіа [7].

Отже, допис американського журналіста можна назвати професійним блогом, оскільки в ньому журналіст розглядає Революцію Гідності, керуючись принципами об'єктивності та інформативності.

Публікацію українського журналіста теж можна віднести до професійних блогів, оскільки вона є суб'єктивним та експресивним дописом, який визначає причини протестів в Україні, тобто стосується професійних питань.

Наступний критерій аналізу – тип заголовку. Український дослідник В. Здоровега визначив п'ять типів заголовків в залежності від змістового наповнення: інформаційний, спонукально-наказовий, проблемний, констатуючо-описовий, рекламно-інтригуючий [4, с. 108-109]. Ми вважаємо заголовок блогового запису Роберта Маккі «Відео та твіти з Майдану Незалежності» констатуючо-описовим, оскільки в ньому повідомляється про зміст публікації без сенсаційності та експресивності.

Заголовок блогу Дмитра Гнапа «Сделка с правосудием для Виктора Януковича» констатує факт необхідності судового покарання для Віктора Януковича, тому його теж умовно можна назвати констатуючо-описовим.

Третім критерієм нашого аналізу є жанрова приналежність блогу. Допис американського журналіста є дайджестом новин, тому він не містить ліду та висновків.

Публікація українського журналіста є блогом-постом, тому вона також не містить чітко сформульованого ліду та висновків.

Четвертий критерій аналізу – використання засобів візуалізації. Блог американського журналіста характеризується широким використанням мультимедійних засобів – автор подає відео в реальному часі від телеканалу Espreso.tv, пропонує переглянути відеозаписи з каналів Youtube провідних українських телеканалів (Hromadske.tv, Espreso.tv), а також надає фотографію зі сторінки в «Instagram» учасниці протесту Тали Водопаєвої. Подані у дописі засоби візуалізації сприяють точному віддзеркаленню подій, які розгорталися на Майдані Незалежності 21 лютого 2014 р.

Публікація Дмитра Гнапа не містить жодного засобу візуалізації. Це наводить на думку, що метою створення допису було висловлення суб'єктивної позиції журналіста, а не інформування аудиторії про події через призму авторського світобачення.

Останнім критерієм аналізу є використання гіперпосилань на інші матеріали. Допис американського журналіста є дайджестом, тому він містить посилання на всі джерела інформації, включаючи пости в соціальних мережах «Twitter» та «Instagram».

Публікація українського журналіста містить чотири посилання на журналістські матеріали в Інтернет-виданнях («Українська правда», «Наші гроші», «Кореспондент», «Нова газета»), які доводять фінансові злочини представників влади.

Проаналізовані публікації є подібними за типом блогу та типом заголовку, однак їх відмінності простежуються у жанровій приналежності і використанні візуальних засобів та гіперпосилань на інші матеріали.

Висновки і пропозиції. Революція Гідності стала резонансною подією, яка всебічно висвітлювалась соціальними медіа. Під впливом революційних подій Facebook перетворився на джерело суб'єктивних оцінок та альтернативу блогових ресурсів, а блоги сприяли оперативному та достовірному інформуванню про події. Журналістські блогові записи під час Революції Гідності – оперативні, персоналізовані та суб'єктивні Інтернет-публікації, які відображають власну думку журналіста.

У ході аналізу ми визначили, що українські та американські журналісти мають різні підходи до використання блогів при висвітленні Революції Гідності. Для українських журналістів допис у блог є засобом експресивного висвітлення власної суб'єктивної позиції, незалежно від позиції редакції, тоді як американські журналісти публікують блогові записи за редакційним завданням, керуючись принципами об'єктивності та інформативності.

Проаналізовані приклади журналістських дописів є професійними блоговими публікаціями з констатуючо-описовими заголовками, в яких немає ліду та висновків. Однак ці записи мають сут-

тєві відмінності. Допис американського журналіста є дайджестом з великою кількістю відеозаписів та однією фотографією, який містить посилання на кожне джерело інформації. Тоді як публікація українського журналіста є експресивним вираженням власної позиції журналіста. Цей запис не містить засобів візуалізації, але подає чотири посилання на журналістські матеріали.

Ця наукова стаття окреслює напрямок для подальших наукових досліджень специфіки використання журналістських блогів під час суспільно-важливих подій.

Список літератури:

1. Бондар А. Майдан: життя або смерть [Електронний ресурс] / А. Бондар. – Режим доступу: http://nv.ua/project/story-of-maidan-by-bondar.html
2. Веретенник Г. Розвиток блогів та соціальних мереж в умовах революції в Україні [Електронний ресурс] / Г. Веретенник. – Режим доступу: kgimv.nau.edu.ua/images/Konferentsiya.pdf
3. Гнап Д. Сделка с правосудцем для Виктора Януковича [Електронний ресурс] / Д. Гнап. – Режим доступу: http://blogs.pravda.com.ua/authors/ gnap/530541d98b09b/
4. Здоровега В. Теорія і методика журналістської творчості: підручник / В. Здоровега. – Львів: ПАІС, 2004. – 268 с.
5. Колезев Д. Журналистика и блоггинг: взаимодействие и взаимовлияние [Електронний ресурс] / Д. Колезев. – Режим доступа: http://elar.urfu.ru/ bitstream/10995/19044/1/iurp-2010-71-04.pdf
6. Кузнецова О. Ідентичність блога і ЗМІ [Електронний ресурс] / О. Кузнецова. – Режим доступу: http://www.franko.lviv.ua/faculty/jur/vypusk7/ n12/tv12-34.pdf
7. Марченко К. Професійне використання мікроблогу Twitter українськими журналістами: не знають, для кого, не знають як [Електронний ресурс] / К. Марченко // Режим доступу: http://ua.ejo-online.eu/?p=568
8. Тонкіх І. Журналістські блоги як форма впливу на громадську думку в українських Інтернет-ЗМІ / І. Тонкіх // Психолінгвістика. – 2012. – Вип. 11. – С. 290-297.
9. Чорноκондратенко М. Феномен Євромайдану у медіа [Електронний ресурс] / М. Чорноκондратенко. – Режим доступу: http://ua.ejo-online.eu/1583/сфери-висвітлення/медіа-журналістика/феномен-євромайдану-у-медіа
10. About the Lede [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://thelede.blogs.nytimes.com/about-the-lede/
11. Hudoshnyk Y. Euromaidan: powered by social media? [Електронний ресурс] / Y. Hudoshnyk. – Режим доступу: http://diggy.ruc. dk/bitstream/1800/ 23475/3/Euromaidan_thesis.pdf
12. Kvit S. The ideology of the Euromaidan [Електронний ресурс] / S. Kvit. – Режим доступу: https://journals.macewan.ca/index.php/shcsjournal/article/view/ 245/196
13. Mackey R. Video and Tweets From Kiev's Independence Square [Електронний ресурс] / R. Mackey. – Режим доступу: http://thelede.blogs.nytimes.com/2014/02/21/live-video-and-tweets-from-kievs-independencesquare/?smid=fbshare&
14. Risch W. What the Far Right Does Not Tell Us about the Maidan [Електронний ресурс] / W. Risch. – Режим доступу: http://shron.chtyvo.org.ua/ William_Risch/What_the_Far_Right_Does_Not_Tell_Us_about_the_Maidan_anhl. pdf
15. Rospigliosi A., Greener S. Proceeding of the European Conference on Social Media / A. Rospigliosi, S. Greener. – Brighton.: University of Brighton, 2014. – 787 p.
16. Tremayne M. Blogging, Citizenship, and the Future of Media / M. Tremayne. – New York, London: Routledge, 2012. – 240 p.

Самусь А.Ю.
Запорожский национальный университет

СПЕЦИФИКА ОСВЕЩЕНИЯ РЕВОЛЮЦИИ ДОСТОИНСТВА В БЛОГАХ АМЕРИКАНСКИХ И УКРАИНСКИХ ЖУРНАЛИСТОВ

Аннотация
В статье описывается суть Революции Достоинства, охарактеризованы периоды ее развития. Исследуется роль социальных медиа в освещении событий Революции Достоинства, изучены черты схожести блогов и социальных сетей. Определены особенности блоговой активности журналистов во время Революции Достоинства. Рассматриваются особенности освещения Революции Достоинства в блогах американских и украинских журналистов на конкретных примерах. Проведен анализ журналистских блоговых публикаций в типологическом аспекте по таким критериям: тип блога, тип названия, жанровая принадлежность, использование средств визуализации и наличие гиперссылок.
Ключевые слова: блог, журналистский блог, Революция Достоинства, социальные медиа, социальные сети.

Samus A.Yu.
Zaporozhian National University

SPECIFICITY OF THE COVERAGE OF THE REVOLUTION OF DIGNITY IN AMERICAN AND UKRAINIAN JOURNALISTIC BLOGS

Summary
The article describes the essence of The Revolution of Dignity, characterizes the periods of its progression. The role of the social media in the coverage of the events of the Revolution of Dignity was investigated. The parallels between blogs and social networks were discovered. The features of the coverage of the Revolution of Dignity in Ukrainian and American journalistic blogs were considered. The article analyses journalists' blogs at the typological side by five criteria: type of blog, type of title, genre of blog, using the visual elements and using the hyperlinks.
Keywords: blog, journalistic blog, The Revolution of Dignity, social media, social networks.

УДК 81'22:159.9:659.1

СЕМІОТИЧНИЙ АСПЕКТ МАНІПУЛЯЦІЇ СВІДОМІСТЮ ЧЕРЕЗ РЕКЛАМУ ТА ЗАСОБИ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Ткач Л.М., Клименкова В.О.
Національна металургійна академія України

Визначено ключову роль інформації як компонента маніпулятивних технологій, види цілеспрямованого спотворення інформації з метою нав'язування певних ідей. Розглянуто методи маніпуляції свідомістю за допомогою засобів масової комунікації та реклами і запропоновано способи протистояння маніпулятивному впливу.
Ключові слова: маніпуляція, реклама, семіотика, засоби масової комунікації, спотворення інформації.

Постановка проблеми. Сьогодні питання маніпуляції свідомістю особистості і суспільства загалом через засоби масової комунікації (далі – ЗМК) та рекламу, на нашу думку, є актуальним і вимагає розгляду, що дасть можливість зрозуміти принципи, якими керуються ті, хто здійснює маніпуляції, а отже, і можливість протистояти цьому впливу.

Інформація практично перестала надходити до людини через природні способи взаємодії з навколишнім світом і витіснилась потоком штучно формованої інформації. Це призвело до зсуву відносно тієї інформації, яка засвоюється людиною активно і свідомо, і для основної маси реципієнтів кількість цієї інформації давно перейшла критичну межу, що, фактично, призвело до придушення свідомості особистості як аналітичної системи, що забезпечує свободу індивіда для обробки, аналізу і використання отриманих даних [2].

У сучасному світі засоби масової комунікації, зокрема реклама, стають не стільки способом інформування споживачів, скільки потужним засобом впливу на суспільну свідомість з метою створювати установки, певні ідеали, цінності та стереотипи, які можуть бути використані для впливу на суспільну думку. Тому ми вважаємо за необхідне виділити і дослідити роль та властивості інформації як головного ресурсу для всіх видів маніпуляцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання маніпуляції свідомістю особистості та суспільства в цілому через засоби масової комунікації та рекламу було висвітлено в наукових працях таких вчених: Р. В. Грачова, Е. Л. Доценко, які розглядали способи спотворення інформації з метою здійснення маніпулятивного впливу. Наприклад, у працях С. А. Зелінського та К. І. Рюмшиної маніпуляції розглядалися з точки зору впливу на психіку людини та осідання інформації на рівні підсвідомості, де її вплив не зменшується, а зростає. Також, Рюмшина Л. В. визначила, що «всі методи маніпуляцій мають психологічну складову, але зосереджені навколо своєрідних центрів тяжіння: формату повідомлення, психологічних прийомів, логіки побудови повідомлення та форми подання статистичних даних» [11]. К. Х. Каландаров розглядав засоби масової комунікації як основні засоби соціального контролю та апарат формування ідей.

У всіх дослідженнях ЗМК є припущення, що вони мають вплив можливість маніпулювати суспільною думкою.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Способи і методи маніпуляції через засоби масової комунікації та засоби масового інформування (далі – ЗМІ) вивчалися здебільшого з позиції психологічних наук, при цьому мало уваги приділялося, на наш погляд, головній стороні всіх інформаційних повідомлень – їх знаковій природі. У контексті семіотики, метою будь-якої комунікації є передача смислів, а отже, потрібно робити акцент на ви-

© Ткач Л.М., Клименкова В.О., 2016

вченні способів організації повідомлення, його елементів, знаків та символів [13].

Мета статті. Метою нашої статті є характеристика деяких маніпулятивних методів, які застосовуються в рекламній діяльності, та їх аналіз з точки зору семіотики, а також запропонувати способи протистояння їх впливу на свідомість.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що засоби комунікації – це канали передачі повідомлень на великі відстані, а масова комунікація – це залучення до цього процесу мас. Одним із найбільш поширених та дієвих способів масової комунікації є реклама – інформація, яка поширюється різними способами і засобами, вона адресована невизначеному широкому колу осіб з метою привернення уваги та формування інтересу до об'єкта рекламування, а також для просування його на ринку [6, с. 106]. Реклама виникла давно, одночасно з торгівлею, і на початку свого існування вона являла собою вигуки торгівців і ремісників. Поява писемності призвела до появи рукописної реклами. В епоху Середньовіччя реклама продовжувала ті форми, які були винайдені в попередні часи: вигуки, рукописні написи, клейма, вивіски. Вже тоді в рекламі був певний знак [3]. Отже, реклама – це, в першу чергу, інформаційний потік, що формується за допомоги певних знаків, тому важливо розглянути її з боку семіотики – науки про знаки та знакові системи.

Найважливішою атрибутивною властивістю інформації є її знакова природа. Людина отримує інформацію про навколишню дійсність за допомогою різних знакових систем. Інформація постає у виді тексту. Слово «текст» означає не лише письмове повідомлення, а й будь-який об'єкт, що розглядається, як носій інформації [12].

Семіотична ситуація виникає при наявності людини, що сприймає інформацію, у свідомості якої є зв'язок між знаком і уявним образом предмета, що ним позначається. У той же час, будь-який знак може бути не тільки у зв'язку з предметом або явищем, які він позначає, але й у зв'язку з тим, якого значення може надати цьому знаку [4]. Для користувача комунікативної системи зручніше, щоб слово в його діяльності безпосередньо пов'язувалося із предметом. Саме тут маніпулятор суспільної думки і «підсовує» наївному користувачеві потрібне йому (маніпуляторові) слово замість потрібного тому (користувачеві) предмета. Основа і сама можливість обману стає імовірною через розбіжність інтуїції стосовно вмотивованості знака з реальною незв'язаністю значення зі звучанням, принципову невмотивованість знака [8]. Таким чином, «знак як джерело інформації не менш легко стає і засобом соціальної дезінформації» [9, с. 65].

Людське сприйняття вибіркове. Саме від позиції того, хто сприймає, яка визначається об'єктивними обставинами, залежить, чи функціонує сприйняте ним як знак. Ми відбираємо характерні ознаки того, що сприймається на основі кодів впізнавання, тобто закодованого набору очікувань [14, с. 160]. Від вибору цих ознак залежить розшифруваня знака. Будь-яка інформація, що надходить ззовні, ніби лягає на вже готові, успадковані і властиві будь-якій людині когнітивні категорії [1, с. 32].

Усвідомлення існування впливу знаків спричинило за собою розробку маніпулятивних технологій, пов'язаних, насамперед, з цілеспрямованим, таємним спотворенням інформації з метою досягнення певних результатів.

Управління людиною або групою людей може здійснюватися двома способами. Перший – явний (авторитарний), при якому людина не приховує свого наміру змусити іншого робити те, що хоче людина, яка чинить тиск. Другий – прихований, де насильницький тиск маскується. Сбме маніпулювання і відноситься до такого способу, мета якого – приховуючи свої справжні наміри, – спонукати іншу особу до вчинення певних дій, зміни ціннісних установок, уявлень, думок і т. п., одночасно зберігаючи у нього ілюзію незалежності, самостійності прийняття рішень [11]. Маніпулювання свідомістю можливе тільки завдяки контролю за інформацією та комунікацією, які визначають установки, уявлення, правила і зразки людської діяльності [7].

Маніпулювання пов'язане з цілеспрямованим спотворенням інформації. При цьому особливу роль відіграє символізація інформації, яка безпосередньо пов'язана зі створенням «уявних світів», які активно використовуються в рекламній діяльності.

Цілеспрямоване перетворення інформації може здійснюватися кількома способами:

– спотворення інформації (від відкритої брехні до зміщення поняття по семантичному полю). Дозволяє виготовляти необхідний образ реальності, в якій головним стає те, що потрібно в ній побачити;

– приховування інформації (приховування, замовчування, вибіркова подача матеріалу);

– маніпулювання зі способом подачі матеріалу (повідомлення повинно бути сприйнято необхідним відправнику чином). Дозована інформація не дає можливості ефективно нею скористатися. Сюди відноситься цілеспрямоване компонування тем, що повинно наводити одержувача інформації на чітко визначені висновки;

– маніпулювання з часом подачі інформації. Порядок подання відомостей, час їх озвучення та обговорення безпосередньо впливають на оцінку та засвоєння інформації;

– перевантаження адресатів відомостями, дібраними за яким-небудь параметром, що переслідує, насамперед, мету – змусити адресата відмовитися від наданої інформації [5].

Ці способи спрямовані на розробку інформаційних факторів, за допомогою яких легко управляти реакціями будь-якої аудиторії, формуючи її ставлення до різноманітних явищ.

ЗМІ інтерпретують світ для особистості, наводять факт разом з його інтерпретацією. Соціальна роль такої маніпуляції – «виробництво універсального споживача», надання йому уявного статусу у власних очах, легке управління його потребами, думками та ідеями [2].

Зміст рекламного повідомлення завжди ширший, ніж простий опис товару або послуги, він спрямований на подачу інформації для досягнення необхідної реакції на неї. Реклама спрямована на підсвідомість людини, в якій, у знаковій формі, вже закладені певні уявлення про картину світу, стереотипи та очікування. Маніпулятивні техно-

логії в рекламі ґрунтуються на вмінні управляти та коригувати ці уявлення. Розглянемо деякі способи впливу на свідомість, які застосовуються в рекламній діяльності.

Так як людина давно звикла до рекламних повідомлень, то її вже не переконати простим закликами на кшталт: «Купуйте! Це якісний товар!». Якщо навіть товар дійсно якісний, наше мислення швидше відкине таке повідомлення. Ось тут виявляється дуже дієвим такий метод маніпулювання як латеральний вплив, який завжди відбувається опосередковано, збоку. Суть латерального впливу полягає в тому, що крім основного каналу, що передає текст рекламного повідомлення, може існувати ще один канал впливу на психіку споживача. Люди частіше починають вірити рекламі, коли дізнаються про якості товару або послуги ніби випадково, коли ці властивості начебто «само собою зрозумілі» [10, с. 120]. Головне в латерально-сконструйованих висловлюваннях завжди залишається ніби збоку і сприймається людьми як щось очевидне. Прикладом такого методу впливу на свідомість може стати спосіб, який, зокрема, використовується в політичній рекламі, де двоє або більше людей, перебуваючи в громадському місці (кафе, магазині, транспорті, на вулиці), у формі дружньої дискусії обговорюють результати роботи, вчинки, особисті характеристики політичного діяча, роблячи акценти на позитивних моментах. Таким чином, у «випадкових» слухачів цієї напівімпровізованої вистави закладається та інформація, яку й потрібно було донести, але при цьому вона виглядає як природна і ніким не нав'язана.

Сугестія або навіювання – це процес впливу на психіку людини, пов'язаний зі зниженням свідомості та критичності при сприйнятті навіюваного змісту, що не вимагає ні розгорнутого особистого аналізу, ні оцінки [10, с. 122]. Він включає наступні прийоми:

– конкретність та образність ключових слів (використовуються слова, що мають конкретне значення, зміст яких легко собі уявити, і це істотно підвищує ефект навіювання);

– конкретність та образність якостей (наприклад, слово «яблуко» конкретне, але навряд чи може справити на когось враження, тому, з метою більшого залучення уваги, додаються його якісні ознаки: соковите, стигле, рум'яне, солодке; ці слова виступають певними знаками-каталізаторами, що дозволяють простимулювати потрібні відчуття, які вже закладені в свідомості людини);

– уникнення негативних частинок («Наш засіб зцілить Вас!» – звучить краще, ніж «Ви більше не будете хворіти!»);

– мовленнєва динаміка (для посилення сугестії застосовують м'якість і силу голосу, інтонації, паузи, високий темп).

У рекламній справі часто використовується такий вид сугестії як наведення трансового стану, який може бути викликаний такими діями:

– показ трансової поведінки (коли в рекламному фільмі демонструють або в рекламному тексті описують трансову поведінку персонажів при зустрічі з рекламованим товаром, то тим самим здійснюється проекція того, що люди, купуючи саме цей товар, будуть короткочасно занурюватися в транс);

– розрив шаблону (застосовується в сюжетах з напруженими ситуаціями, які несподівано приємно вирішуються при зустрічі з рекламованим товаром; показ ситуацій, у яких персонаж раптово «хапають за рукав» і пояснюють йому переваги рекламованого товару тощо);

– техніка повної невизначеності та непередбачуваності має місце в сюжетах, коли глядач до останнього моменту не здогадується про те, що саме рекламується. Його стан у цей момент дуже близький до трансу, він заінтригований, а отже, зацікавлений, і отримане, на такому тлі очікування, зрозуміле пояснення, вбудоване в сюжет реклами, легко сприймається і миттєво запам'ятовується;

– наведення трансу через штучні і неіснуючі раніше слова. Це є простим способом для рекламістів, так як більшість назв нових товарів є штучними словами. Рекламний текст рясно заповнюється неіснуючим словом: кожне нове речення тексту починається з нього – і ефект забезпечений. Після такого впливу реципієнт буде ототожнювати це слово саме з тими характеристиками, які були приписані йому в рекламному повідомленні.

Ще один спосіб підвищення сугестивності мови – персеверація, тобто багаторазове повторення однакових повідомлень в одному або кількох засобах масової інформації [10, с. 125].

Одним із найбільш дієвих і водночас небезпечних, на наш погляд, є метод нейролінгвістичного програмування (NLP). Основа застосування NLP базується на тому, що в досвіді людини немає нічого, крім зорових образів, звуків і відчуттів. Згідно з Ч. Пірсом, люди не мають і не можуть мати безпосереднього доступу до реальності. Знаки – це не що інше, як універсальний посередник між людським розумом та світом [15].

Існують три типи сприйняття дійсності.

Перший тип – візуальний, зоровий. Людина візуального типу сприймає і організовує свій досвід і мислення, в основному, за допомогою зорових образів. Їй краще «один раз побачити, ніж сто разів почути».

Другий тип – аудіальний, слуховий. Він представляє і описує світ в аудіальных, слухових образах.

Третій тип – кінестетичний, тобто той, хто сприймає і оцінює світ, насамперед, за допомогою відчуттів та почуттів.

Для максимального ефекту, у рекламному повідомленні часто використовують всі три системи знаків, так як в поєднанні вони дозволяють впливати на більш широку кількість реципієнтів і викликають відгук на всіх рівнях сприйняття.

Важливим фактором у маніпулюванні є визначення і використання повсякденних інтересів мас, їх стратегій мислення, або т. зв. «метапрограм», які є частиною методу NLP. Метапрограми – це несвідомі установки, жорсткі стереотипи, які впливають на мислення і поведінку людини. Метапрограми є своєрідними фільтрами, і те, що не відповідає метапрограммі, не усвідомлюється, не охоплюється увагою. Однією з таких метапрограм є програма прагнення «До» чогось і «Від» чогось. Прагнення «До» чогось – це мотивація досягнення успіху, «Від» чогось – мотивація уникнення невдачі.

Ті, хто прагнуть «До», найкраще сприймають ті переваги, які вони отримають, придбавши товар або послугу. А ті, що прагнуть «Від», насамперед, оцінюють, яких проблем їм вдасться уникнути, чого з ними не станеться, коли вони стануть власниками цього товару.

Іншою метапрограмою є програма «можливості – дії». Суть її в тому, що є люди «можливостей», які орієнтуються на варіанти, новизну, бажають експериментувати, і люди «дії», які віддають перевагу порядку, чіткості, визначеності у діях, у товарі їх цікавить зрозуміла інструкція до експлуатації, простота і безпека при використанні товару [10].

Часто розробляється два напрямки рекламної кампанії з акцентами на різні характеристики товару або послуги – таким чином, охоплюється кілька видів метапрограм та значно розширюється коло реципієнтів, які будуть зазнають впливу рекламного повідомлення.

Дуже важливо розробити та застосовувати на практиці прийоми, що дозволяють протистояти маніпуляціям. Зелінський С. А. пропонує такі методи протидії впливу ЗМІ [6]:

– формування критичного мислення по відношенню до отриманої інформації від зовнішнього світу через систему ЗМІ та ЗМК, набуття навичок роботи з інформацією;

– отримання і закріплення матеріалу з інформаційної безпеки, формування уявлення про вплив інформаційних потоків на психіку людини;

– спільний перегляд та обговорення (у складі груп, колективів, шкільних класів, ін.) повідомлень із ЗМІ (друкованих, електронних), випусків новин, телепередач тощо, з метою аналізу різних медіатекстів, виділення спрямованості інтересів творців подібних текстів;

– спеціально підготовленим педагогам (експертам) необхідно працювати з дітьми, підлітками та молоддю у спектрі знань про вплив інформації на мозок;

– необхідно вибірково підходити до вибору інформації, що надходить вранці, оскільки після пробудження людина якийсь час перебуває в сонливому стані, що можна порівняти із станом трансу, коли будь-яка інформація із зовнішнього світу відразу надходить до підсвідомості, потім закарбовується в глибинах несвідомого.

Висновки і пропозиції. Таким чином, з декількох наведених нами методів маніпуляції через рекламу та ЗМК, можна зрозуміти, що їх основою служить вплив на свідомість через внесення в інформацію необхідного смислового навантаження. При цьому, особливу роль відіграє знакова природа і символізація інформації, яка безпосередньо пов'язана зі створенням «уявних світів», вигідних маніпулятору, поведінка в яких має бути передбачуваною та програмованою.

У маніпуляції свідомістю через рекламу та ЗМК семіотика може бути застосована за рахунок того, що будь-яке повідомлення є набором кодів, які зчитуються, декодуються та інтерпретуються адресатами (споживачами). І якщо повідомлення несе якісь сигнали, то вони обов'язково будуть сприйняті на рівні підсвідомості та зафіксовані. При активному використанні маніпулятивних технологій можливе формування суспільних ідей, принципів, думок. І навіть якщо маніпуляція не буде безпосередньо спрямована на зміни внутрішнього світу людини, часте потрапляння під вплив маніпуляцій змінює його ціннісно-смислове ставлення до світу, до інших людей та до самого себе. Головним способом протистояння маніпуляції через засоби масової комунікації та рекламу ми бачимо у розвитку критичного мислення, аналізу та порівняння інформації, що надходить, її потрібно брати до уваги, але вірити частково.

Список літератури:

1. Агеев В. Семиотика / В. Агеев. – М.: «Весь Мир», 2002. – 256 с.
2. Ахиярова К. Р. Роль средств массовой информации (СМИ) в манипулировании личностью [Электронный ресурс]: К. Р. Ахиярова // Электронный журнал «Исследовано в России». – 2011. – № 1. – Режим доступа: http://magru.net/pubs/122/Rol_sredstv_massovoy_informatsii_SMI_v_manipulirovanii_lichnostyu.pdf
3. Головлева Е. Л. Основы рекламы [Текст]: учеб. пособие / Е. Л. Головлева. – М.: ЗАО Издательский Дом «Главбух», 2003. – 272 с.
4. Горный Е. Что такое семиотика? [Электронный ресурс] // Радуга. – Таллин, 1996. – С. 168-175. – Режим доступа: http: // www. netslova.ru/gorny/ selected /semiotics_r.html
5. Доценко Е. Л. Психология манипуляции [Текст] / Е. Л. Доценко. – М., 1996. – 344 с.
6. Зелинский С. А. Информационно-психологическое воздействие на массовое сознание. Средства массовой коммуникации, информации и пропаганды – как проводник манипулятивных методик воздействия на подсознание и моделирования поступков индивида и масс [Текст] / С. А. Зелинский. – СПб.: Издательско-Торговый Дом «СКИФИЯ», 2008. – 407 с.
7. Каландаров К. Х. Управление общественным сознанием. Роль коммуникативных процессов [Текст] / К. Х. Каландаров. – М.: Гуманитарный центр «Монолит», 1998. – 80 с.
8. Кашкин В. Б. Введение в теорию коммуникации [Электронный ресурс] / В. Б. Кашкин. – Воронеж: Изд-во ВГТУ, 2000. – 175 с. – Режим доступа: http://kachkine.narod.ru/CommTheory/5/WebComm5.htm
9. Лотман Ю. М. Структура художественного текста [Текст] // Лотман Ю. М. Об искусстве. – СПб.: «Искусство – СПБ», 1998. – С. 14-285.
10. Мокшанцев Р. И. Психология рекламы [Текст]: учеб. пособие / науч. ред. М. В. Удальцова. – М.: ИНФРА-М; Новосибирск: Сибирское соглашение, 2003. – 230 с.
11. Рюмшина Л. И. Манипулятивные приемы в рекламе [Текст] / Л. И. Рюмшина. – М.: Март, 2004. – 240 с.
12. Соколов А. В. Общая теория социальной коммуникации [Текст]: учеб. пособие / А. В. Соколов. – СПб.: Изд-во Михайлова В. А., 2002. – 461 с.
13. Соссюр Ф. де. Труды по языкознанию. Переводы с французского языка под ред. А. А. Холодовича. – Москва: «Прогресс» 1977. – С. 230. – Режим доступа: http://www.twirpx.com/file/521978/

14. Шевчук Д. Ситуація «семіотичної експансії» як контекст сучасних мас-медіа / Д. Шевчук // Наукові записки. Серія «Культура та соціальні комунікації» / за заг. ред. канд. філос. наук, доц. Л. В. Квасюк. – Острог: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2009. – Вип. № 1. – С. 209-216.
15. Chandler Daniel. Semiotics for Beginners [Электронный ресурс] / Daniel Chandler. – Режим доступу: http: // www.aber.ac. uk/media Documents/S4B/ semiotic. html

Ткач Л.Н., Клименкова В.А.
Национальная металлургическая академия Украины

СЕМИОТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ МАНИПУЛЯЦИИ СОЗНАНИЕМ ЧЕРЕЗ РЕКЛАМУ И СРЕДСТВА МАССОВОЙ КОММУНИКАЦИИ

Аннотация
Определено ключевое значение информации как компонента манипулятивных технологий, виды целенаправленного искажения информации с целью навязывания определенных идей. Рассмотрены методы манипуляции сознанием при помощи средств массовой коммуникации и рекламы, предложены способы противостояния манипулятивному воздействию.
Ключевые слова: манипуляция, реклама, семиотика, средства массовой коммуникации, искажение информации

Tkach L.M., Klimenkova V.O.
National Metallurgical Academy of Ukraine

SEMIOTIC ASPECT OF MIND CONTROL THROUTH ADVERTISEMENT AND MASS-COMMUNICATION TOOL

Summary
Key role of information as a constituent of manipulative techniques has been found as well as focused misrepresentation of information with the aim of proper ideas intrusion. The methods of mind control through advertisement and mass-communication tools have been analyzed. Counterstrategy techniques towards manipulative influence have been given.
Keywords: manipulation, advertisement, semiotics, mass communication, misrepresentation.

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

УДК 159.9.075:159.922.1(6)

ГЕНДЕРНО-ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ СХИЛЬНОСТІ ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ ДО ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ

Бантишева О.О.
Національний авіаційний університет

У статті наведено результати емпіричного дослідження гендерно-вікових особливостей схильності осіб юнацького віку до віктимної поведінки. Виявлено, що в основному показники схильності до віктимної поведінки вище у юнаків та юнок молодших за віком. Установлено, що юнаки більш схильні до агресивної віктимної, саморуйнівної та гіперсоціальної поведінки, мають вищі показники реалізованої віктимності ніж юнки. Констатовано, що юнки більш схильні до залежної та безпорадної поведінки, ніж юнаки. Окреслено можливості попередження схильності осіб юнацького віку до віктимної поведінки з урахуванням їх гендерно-вікових особливостей.

Ключові слова: особи юнацького віку, гендерно-вікові особливості, віктимна поведінка, схильність до віктимної поведінки, агресивна поведінка, саморуйнівна поведінка, гіперсоціальна поведінка, залежна та безпорадна поведінка, некритична поведінка, реалізована віктимність.

Постановка проблеми. В умовах соціальної напруженості, властивих сьогоденню, особливого значення набуває проблема попередження різних видів девіантної поведінки підростаючого покоління, зокрема, схильності осіб юнацького віку до віктимної поведінки.

Юнацький вік – це період життя між підлітковим віком і дорослістю і він несе в собі певний внутрішній дискомфорт, зміст якого пов'язаний із становленням процесів самовизначення, як професійного, так і особистісного (центральне новоутворення юності). Саме тому нерідко юнацький вік називають групою підвищеного ризику [6]. У цьому віці молоді люди можуть бути дуже вразливими, керованими, залежними від чиєїсь думки, схильними до ризику або, навпаки, пасивними, агресивними, мати підвищений рівень тривожності, у них може бути ускладнені міжособистісні відносини як з однолітками так і в колі сім'ї. Отже, юнацький вік є доволі вразливим з огляду на віктимні прояви.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти проблеми віктимності особистості вже були предметом уваги дослідників, насамперед, у галузі криміналістики при дослідженні взаємозв'язку злочинця та жертви злочину (В. Полубинський, В. Романов, А. Ситковський, Л. Франк та ін.). Психологічні проблеми віктимності досліджувалися вітчизняними (О. Бовть, О. Бондарчук, Т. Вакуліч, С. Гиренко та ін.) та зарубіжними авторами (Г. Гентинг, Б. Грейсон, Г. Клейнфеллер, І. Малкіна-Пих, Б. Мендельсон, К. Міядзава, Д. Рівман, В. Христенко та ін.). Виділені і розглянуті ключові поняття віктимології і специфіка соціально-педагогічної віктимології (В. Загвязінський, А. Мудрик, Ф. Мустаева, М. Шакурова). Величезна кількість робіт присвячено профілактиці та корекції девіантної поведінки підлітка, до якої відносять віктимну поведінку (С. Белічева, Н. Волянюк, О. Змановська, Ю. Клейберг, Г. Ложкін, А. Мудрик, Р. Овчарова та ін.).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. За результатами ряду теоретичних досліджень (А. Адлер, Е. Еріксон, А. Маслоу, В. Полубинський, Дж. Рейнуотер, М. Селігман, А. Репецкая, К. Роджерс, Л. Франк, З. Фройд, К. Хорни та ін.) установлено, що віктимну поведінку зумовлюють певні індивідуально-психологічні (тип темпераменту, тип гендерної ідентичності, вік, тривожність, ригідність, потреба у нових враженнях, самооцінка, самоставлення, ступінь управління власним життям) та соціально-психологічні (міжособистісна залежність, сугестивність, відчуття самотності, почуття емоційного благополуччя і захищеності що пов'язані з кліматом у сім'ї) чинники. Особливого значення набувають зазначені чинники у юнацькому віку через його кризовість та неоднозначність.

Слід зазначити, що в західній психології переважає традиція об'єднання підліткового віку та юності в єдиний віковий період, так званий «період дорослішання», змістом якого є перехід від дитинства до дорослості, а кордони можуть сягати від 12-14 до 25 років. У вітчизняній науці прийнято розглядати юнацький вік як самостійний період розвитку людини, її особистості та індивідуальності (17-21 рік – для юнаків і 16-20 років – для юнок) [2].

Цей віковий період зумовлений перебудовою механізмів соціального контролю: дитячі форми контролю, що засновані на дотриманні зовнішніх норм і слухняності перед дорослими, вже не діють, а дорослі способи, які передбачають свідому дисципліну й самоконтроль, ще не склалися або не зміцніли; також цьому віку часто притаманні перепади настрою від нестримної веселості до смутку та знову до веселості, а також ряд інших полярних якостей, що актуалізуються поперемінно [5].

При цьому можна припустити, що існують гендерні відмінності схильності до віктимної поведінки, зокрема: юнаки можуть мати вищий рівень схильності до агресивної віктимної поведінки ніж юнки (цит. за [4]), а також до саморуйнівної поведінки [3].

Водночас, емпіричної перевірки висунутих припущень щодо гендерно-вікових особливостей осіб юнацького віку, схильних до віктимної поведінки, на українській вибірці практично не проводилося.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). З метою усунення зазначеного недоліку передбачено дослідити *гендерно-вікові особливості схильності досліджуваних осіб юнацько-*

© Бантишева О.О., 2016

го віку до віктимної поведінки, що й визначило мету даної статті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Схильність осіб юнацького віку до віктимної поведінки вивчалася за методикою О. Андронникової [1].

У дослідженні взяли участь 438 юнаків та юнок (студентів вищих навчальних закладів) віком від 17 до 21 року.

Статистично-математичне опрацювання даних здійснювалося за допомогою пошуку первинних статистик, кореляційний та дисперсійного аналізів з використанням комп'ютерної програми SPSS (версія 17.0).

При аналізі результатів враховано насамперед показники нижче і вище за норму за шкалою реалізованої віктимності, що відповідно до інтерпретації результатів автором методики дозволяє констатувати наявність певних проявів віктимної поведінки.

При цьому показники нижче за норму (1–3 стенів) свідчать, що досліджуваний нечасто потрапляє в критичні ситуації або у нього вже встиг виробитися захисний спосіб поведінки, що дозволяє уникати небезпечних ситуацій. Швидше за все, відчуваючи внутрішній рівень напруги, досліджуваний прагне уникати ситуації конфлікту. Однак внутрішня готовність до віктимного способу поведінки присутня. Якщо показники вище за норму (8–9 стенів) – це означає, що досліджуваний досить часто потрапляє в неприємні або навіть небезпечні для його здоров'я та життя ситуації. Причиною цього є внутрішня схильність і готовність особистості діяти певними, провідними в індивідуальному профілі способами. Найчастіше це прагнення до агресивної, необдуманої дії спонтанного характеру [1].

З урахуванням наявності середнього або високого рівнів реалізованої віктимності та принаймні одного високого рівня за певним видом схильності до віктимної поведінки, загальний рівень схильності досліджуваного до віктимної поведінки визначався як високий.

За низьких рівнів реалізованої віктимності та переважно низьких рівнів схильності до віктимної поведінки (допускалася наявність одного середнього рівня) констатувався низький рівень схильності досліджуваного до віктимної поведінки. Усі інші співвідношення показників було віднесено до середнього рівня схильності до віктимної поведінки (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл досліджуваних за рівнями схильності до віктимної поведінки

Прояви віктимної поведінки	Рівні схильності, кількість досліджуваних у %		
	низький	Середній	високий
Агресивна віктимна	71,2	19,0	9,8
Саморуйнівна	45,0	25,8	29,2
Гіперсоціальна	11,8	87,3	0,9
Залежна та безпорадна	71,5	19,5	9,0
Некритична	51,0	32,2	16,9
Реалізована віктимність	22,5	75,4	1,9
Загальний показник	16,3	45,6	38,1

Як випливає з даних, наведених у табл. 1, 38,1% досліджуваних осіб юнацького віку характеризуються високим рівнем схильності до віктимної поведінки, 45,6% – середнім, і лише 16,3% – низьким.

При цьому найбільше вираженою виявилася *схильність до саморуйнівної поведінки* (29,2% осіб юнацького віку мають високий рівень її вираженості). Такі особи характеризуються жертовністю, що пов'язана з активною поведінкою людини, яка (свідомо чи неусвідомлено) провокує ситуацію віктимності своїм проханням або зверненням. По суті, для активних потерпілих характерна поведінка двох видів: така, що провокує, якщо для заподіяння шкоди залучається інша особа, і самопошкоджувальна, яка характеризується схильністю до ризику, необдуманої поведінки, часто небезпечної для себе й оточуючих. Наслідків своїх дій такі особи можуть не усвідомлювати або не надавати їм значення, сподіваючись, що все обійдеться.

Досліджувані з середнім рівнем схильності до *саморуйнівної поведінки* (25,8%) характеризуються підвищеною тривожністю, підозрілістю, підвищеною турботою про власну безпеку, прагненням захистити себе від помилок, неприємностей, є схильними до страхів. Як наслідок, це спричинює пасивність особистості за принципом «краще нічого не робити, ніж помилятися» що не дуже добре позначається як на самореалізації особистості загалом так і на поведінці в загрозливих ситуаціях, що виникли об'єктивно, незалежно від дій даної особи.

Лише 45% досліджуваних осіб юнацького віку мають низький рівень вираженості *схильності до саморуйнівної поведінки*.

Також доволі виражена *схильність до некритичної поведінки*, високий рівень якої виявлено у 16,9% досліджуваних. За інтерпретацію автора методики до даної групи належать особи, що демонструють необачність, невміння правильно оцінювати життєві ситуації. Некритичність може проявитися як на базі особистісних негативних рис (жадібність, користолюбство та ін.), так і позитивних (щедрість, доброта, чуйність, сміливість та ін.), а також у силу невисокого інтелектуального рівня. Ці особи демонструють необережність, необачність, невміння правильно оцінювати життєві ситуації. Вони виявляють схильність до спиртного, нерозбірливість у знайомствах, довірливість, легковажність. Часто мають недостатньо високі моральні устої, що посилюється відсутністю особистого досвіду або його неврахуванням. Схильні до ідеалізації людей, виправдання негативної поведінки інших, не помічають небезпеки [1].

Досліджувані з середнім рівнем *схильності до некритичної поведінки* (32,2%), виявляють вдумливість, обережність, прагнення передбачати можливі наслідки своїх вчинків, які іноді призводять до пасивності, страхів. Самореалізація особистості в цьому випадку ускладнена, може з'являтися соціальна пасивність, що призводить до незадоволеності своїми досягненнями, почуття досади, заздрощів тощо.

Низький рівень *схильності до некритичної поведінки* виявлено у 51% досліджуваних осіб юнацького віку.

Дещо менше виражена *агресивна модель схильності до віктимної поведінки*: 9,8% осіб юнацького віку мають високий рівень її вираженості. Це особи, які схильні потрапляти в неприємні й небезпечні для життя й здоров'я ситуації внаслідок виявленої ними агресії у формі нападу чи іншого провокуючої поведінки (образа, наклеп, знущання тощо). Для них характерно навмисне створення або провокування конфліктної ситуації. Їхня поведінка може бути реалізацією типовою для них антигромадської спрямованості особистості, в рамках якої агресивність проявляється по відношенню до певних осіб і в певних ситуаціях (вибірково), але може бути і «розмитою», неперсоніфікованою за об'єктом. Спостерігається схильність до антигромадської поведінки, порушенню соціальних норм, правил і етичних цінностей, якими найчастіше суб'єкт нехтує. Такі люди легко піддаються емоціям, особливо негативного характеру, яскраво їх висловлюють, домінантні, нетерплячі, запальні.

Досліджувані з середнім рівнем *схильності до агресивної поведінки* (19,0%) характеризуються зниженням мотивації досягнення, спонтанністю у поєднанні із прагненням дотримуватися прийнятих норм і правил, високою образливістю тощо.

Натомість, у 71,2% виявлено низький рівень *схильності до агресивної віктимної поведінки.*

Приблизно такі ж кількісні дані одержано у випадку *схильності до залежної та безпорадної поведінки*, високий рівень якої виявлено у 9% досліджуваних. За інтерпретацію автора методики до даної групи належать особи, що не роблять опору, протидії злочинцю з різних причин: в силу віку, фізичної слабкості, безпорадного стану (стабільного або тимчасового), боягузтва, з боязні відповідальності за власні протиправні або аморальні дії тощо. Вони можуть мати установку на безпорадність, небажання робити щось самому, без допомоги інших, низьку самооцінку. Постійно залучаються в кризові ситуації з метою отримання співчуття й підтримки оточуючих, мають рольову позицію жертви. Такі досліджувані боязкі, соромливі, навіювані, конформні. Вони схильні до залежної поведінки, поступливі, виправдовують чужу агресію, схильні всіх прощати. Можливий також варіант засвоєної безпорадності в результаті неодноразового попадання в ситуації насильства [1].

Середній рівень *схильності до залежної та безпорадної поведінки* виявлено у 19,5% досліджуваних, які через внутрішню вразливість зовні виявляють нонконформізм, схильність до незалежності, відособленості, завжди прагнуть виділитися з групи однолітків, мають на все свою точку зору, мають підвищений скептицизм, можуть бути непримиренними до думки інших, авторитарними, конфліктними тощо.

Натомість, у 71,5% виявлено низький рівень *схильності до залежної та безпорадної поведінки.*

Найменше виражена *схильність до гіперсоціальної віктимної поведінки*, низький рівень якої констатовано у 11,8%, а високий рівень – лише у 0,9% досліджуваних осіб юнацького віку. Для останніх є характерною жертовна поведінка, яка є такою, що соціально схвалюється. Сюди відносяться особи, позитивна поведінка яких привертає на них злочинні дії агресора. Вони нетерпимі до поведінки, що порушує громадський порядок вважають неприпустимим ухилення від втручання в конфлікт, навіть якщо це може коштувати їм здоров'я або життя. Наслідки таких учинків усвідомлюються не завжди. Вони сміливі, рішучі, чуйні, принципові, щирі, добрі, вимогливі, готові ризикувати, можуть бути надмірно самовпевненими, мати завищену самооцінку.

Водночас привертає увагу доволі велика кількість досліджуваних із середнім рівнем такої схильності (87,3%), які характеризуються пасивністю, байдужістю до тих явищ, які відбуваються навколо нього. Вони діють за принципом «моя хата скраю», що може бути наслідком образи на зовнішній світ, формування в результаті відчуття нерозуміння, ізольованості від світу, відсутності почуття соціальної підтримки й включеності в соціум.

За результатами дисперсійного аналізу досліджено *гендерно-вікові особливості схильності досліджуваних осіб юнацького віку до віктимної поведінки.*

Щодо *гендерно-вікових особливостей* у цілому не виявлено статистично значущих відмінностей за рівнями схильності досліджуваних до віктимної поведінки, йдеться хіба про слабку тенденцію до нижчих рівнів такої схильності у старших за віком юнаків і юнок.

Натомість, констатовано статично значущі гендерно-вікові відмінності за окремими видами схильності до такої поведінки, насамперед, до *агресивної віктимної поведінки* (рис. 1).

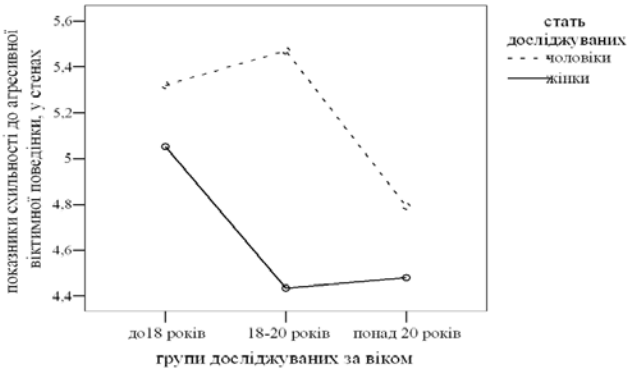

Рис. 1. Гендерно-вікові особливості схильності осіб юнацького віку до агресивної віктимної поведінки

Як випливає з рис. 1 юнаки мають вищий рівень *схильності до агресивної віктимної поведінки* ніж юнки ($p < 0,01$). Такі результати, на наш погляд, є цілком правомірними і узгоджуються з чисельними даними про вищий рівень фізичної агресивності чоловіків порівняно із жінками (цит. за [4]). При цьому зберігається загальна тенденція до зменшення із віком кількості досліджуваних з високим рівнем такої схильності.

Подібні результати встановлено й щодо схильності досліджуваних до *саморуйнівної поведінки* (рис. 2).

З рис. 2. можна зробити висновок про те, юнаки мають вищий рівень *схильності до саморуйнівної поведінки* ніж юнки, особливо молодші за віком ($p < 0,01$). Ці результати, на наш погляд, узгоджуються з даними про вищий рівень схильності осіб чоловічої статі до ризику, необдуманої поведінки, часто небезпечної для себе й оточую-

чих загалом і, як наслідок, несприятливих тенденцій на попередньому етапі розвитку в підлітковому віці, зокрема [3].

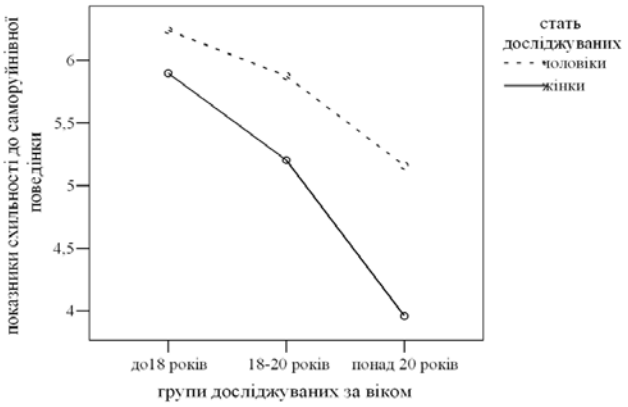

Рис. 2. Гендерно-вікові особливості схильності осіб юнацького віку до саморуйнівної поведінки

Дещо іншу картину виявлено у випадку аналізу *схильності до гіперсоціальної поведінки* (рис. 3).

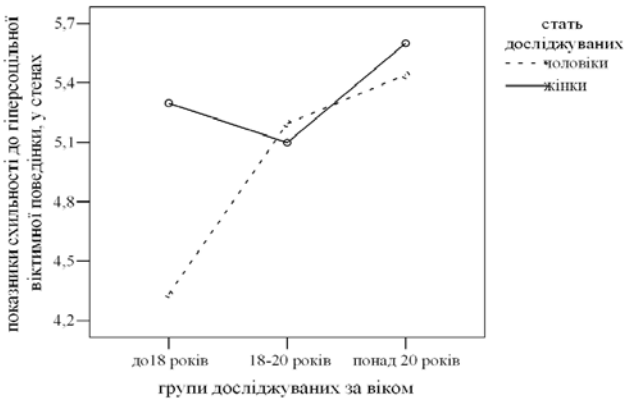

Рис. 3. Гендерно-вікові особливості схильності осіб юнацького віку до гіперсоціальної поведінки

З рис. 3 видно, що з віком кількість осіб юнацького віку, що *схильні до гіперсоціальної поведінки* значно зростає ($p < 0,01$). Особливо чітко така тенденція спостерігається в юнаків. Як нам уявляється, це пов'язано з соціальними очікуваннями по відношенню до поведінки юнаків у загрозливих для життя ситуаціях: адже насамперед саме від юнаків, а не від юнок очікується, що вони прийдуть на допомогу.

Певною мірою традиційними гендерними стереотипами та очікуваннями можна пояснити й одержані нами результати щодо гендерно-вікових особливостей схильності осіб юнацького віку до *залежної та безпорадної поведінки*, за якими встановлено, що більшу схильність неї виявляють юнки ніж юнаки, особливо молодші за віком ($p < 0,05$) (рис. 4).

Подібні результати одержані нами й щодо схильності досліджуваних до *некритичної поведінки* (рис. 5).

Привертають увагу дані щодо показників реалізованої віктимності досліджуваних, за якими виявлено статистично значущі відмінності її прояву залежно від віку (рис. 6).

Як випливає з рис. 6, показники *реалізованої віктимності* вище в осіб юнацького віку, молодших за віком ($p < 0,05$). На наш погляд, такі результати можна пояснити, що ці особи фактично перебувають на межі з підлітковим віком, для якого взагалі властиво випробування себе, в тому числі, у різних, небезпечних для життя ситуаціях. Крім того, в останні роки йдеться про зростання соціальної напруженості та складні суспільно-політичні події, які доволі негативно позначаються на даній віковій когорті.

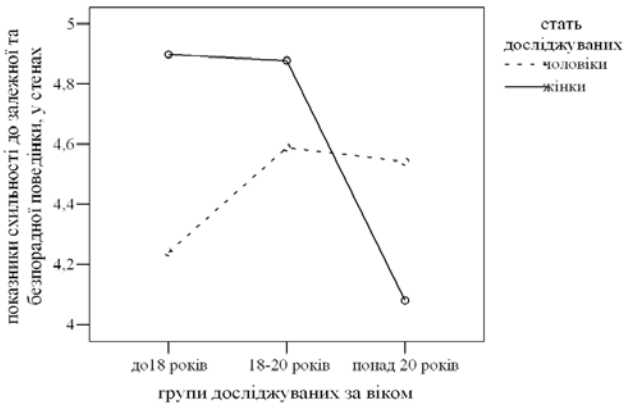

Рис. 4. Гендерно-вікові особливості схильності осіб юнацького віку до залежної та безпорадної поведінки

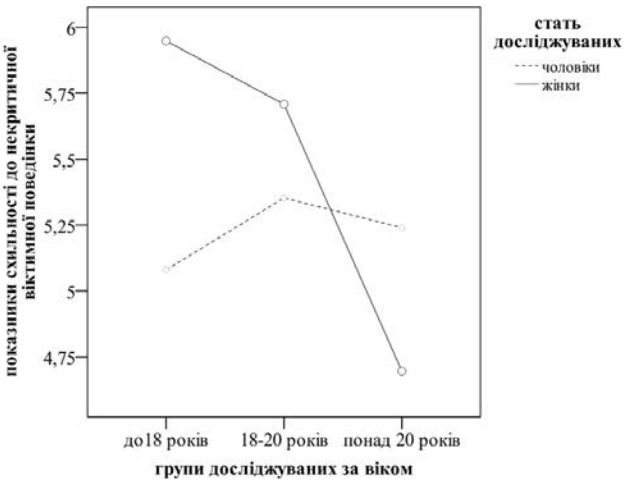

Рис. 5. Гендерно-вікові особливості схильності осіб юнацького віку до некритичної поведінки

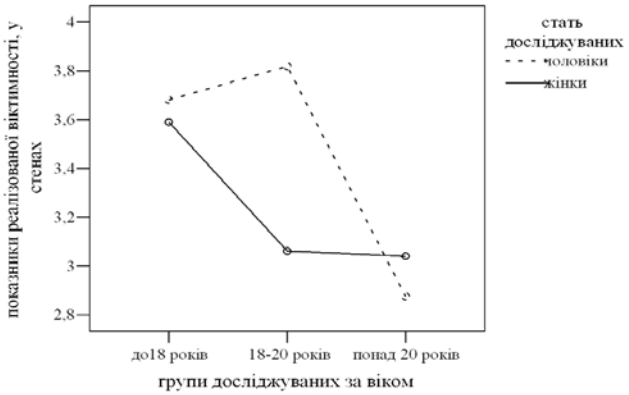

Рис. 6. Гендерно-вікові особливості реалізованої віктимності осіб юнацького віку

Висновки з даного дослідження і перспективи. Щодо гендерно-вікових особливостей, по-перше, в основному показники схильності до віктимної по-

ведінки вище у когорті юнок і особливо юнаків, молодших за віком. Це можна пояснити складним сплетінням факторів соціальної напруженості й складних суспільно-політичних подій, властивих сьогоденню, а також перебуванням зазначених осіб на межі з підлітковим віком, для якого взагалі властиво випробування себе, в тому числі, у різних, небезпечних для життя ситуаціях. По-друге виявлено, що юнаки більш схильні до агресивної віктимної, саморуйнівної та гіперсоціальної поведінки, вище у них показники реалізованої віктимності, натомість як юнки більш схильні до залежної та безпорадної поведінки ($p < 0,05$, $p < 0,01$).

Що до перспектив дослідження, уявляється доцільним розробити та апробувати програму попередження схильності осіб юнацького віку до віктимної поведінки з урахуванням їх гендерно-вікових особливостей.

Список літератури:

1. Андронникова О. О. Тест склонности к виктимному поведению // Развитие гуманитарного образования в Сибири: Сб. науч. тр: В 2 ч. Новосибирск: НГИ, 2004. – Вып. 9.4.1.
2. Зинченко В. П. Большой психологический словарь [електронний ресурс] / В. П. Зинченко, Б. Г. Мещеряков. – 2-е изд. – М.: Педагогика-Пресс, 1999. Режим доступу: http://www.twirpx.com/file/621301/
3. Ильин Е. П. Дифференциальная психология мужчины и женщины [електронний ресурс] / Е. П. Ильин. – Спб.: Питер, 2003. Режим доступу: http://www.koob.ru/iljin_e_p/differencialnaja_psyhofisiologia
4. Ильин Е. П. Пол и гендер [електронний ресурс] / Е. П. Ильин. – Спб.: Питер, 2010. Режим доступу: http://www.koob.ru/iljin_e_p/pol_i_gender
5. Личко А. Е. Психопатии и акцентуации характера у подростков [електронний ресурс] / А. Е. Личко. – Л.: Медицина, 1983. Режим доступу: http://klex.ru/hk
6. Фролов Ю. И. Психология подростка: хрестоматия [електронний ресурс] / Ю. И. Фролова. – М.: Российское педагогическое агентство, 1997. Режим доступу: http://rudocs.exdat.com/docs/index-295424.html

Бантышева А.А.
Национальный авиационный университет

ГЕНДЕРНО-ВОЗРАСТНЫЕ ОСОБЕННОСТИ СКЛОННОСТИ ЛИЦ ЮНОШЕСКОГО ВОЗРАСТА К ВИКТИМНОМУ ПОВЕДЕНИЮ

Аннотация
В статье приведены результаты эмпирического исследования гендерно-возрастных особенностей склонности лиц юношеского возраста к виктимному поведению. Выявлено, что в целом показатели склонности к виктимному поведению выше у юношей и девушек младшего возраста. Установлено, что юноши более склонны к агрессивному виктимному, саморазрушающему и гиперсоциальному поведению, имеют более высокие показатели реализованной виктимности, чем девушки. Констатировано, что девушки более склонны к зависимому и беспомощному поведению, чем юноши. Определены возможности предупреждения склонности лиц юношеского возраста к виктимному поведению с учетом их гендерно-возрастных особенностей.
Ключевые слова: лица юношеского возраста, гендерно-возрастные особенности, виктимное поведение, склонность к виктимному поведению, агрессивное поведение, саморазрушающее поведение, гиперсоциальное поведение, зависимое и беспомощное поведение, некритичное поведение, реализована виктимность.

Bantysheva O.O.
National Aviation University

GENDER-AGE PECULIARITIES OF JUVENILES' TENDENCY TO VICTIM BEHAVIOR

Summary
The article presents the results of the empirical research of gender-age peculiarities of juveniles' tendency to victim behavior. It was revealed that indicators showing inclination to victim behavior are higher in those young men and girls who are younger in age. It was found that young men are more inclined to aggressive victimization, self-destructive and hyper-social behavior, they also have higher percentage of realized victimization than girls. It was ascertained that girls reveal higher inclination to dependant and helpless behavior than young men. Some resources were figured out for the prevention of juveniles' inclination to victim behavior which are based on their gender and age characteristics.
Keywords: juveniles, gender-age peculiarities, victim behavior, tendency to victim behavior, aggressive behavior, self-destructive behavior, hyper-social behavior, dependant and helpless behavior, uncritical behavior, realized victimization.

УДК 159.9.07

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ САМООРГАНІЗАЦІЇ ПОЛІСИСТЕМНОЇ ЦІЛІСНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Гейко Є.В.
Кіровоградський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка

У статті на підґрунті емпіричного аналізу виявлено зв'язок між структурними складовими полісистемної цілісності особистості й індивідуально-типологічними її властивостями. Виокремлені паттерни поведінки в процесі самоорганізації полісистемної цілісності особистості на прикладі студентів гуманітарних спеціальностей та студентів майбутніх психологів. У межах системно-цілісного підходу, а також на підґрунті концепції активуючої свідомості зазначається, що цілісність особистості як система складається з багатьох базових взаємопов'язаних, взаємозалежних елементів. Проблема критеріїв для визначення базових елементів, їх специфіки та особливостей прояву є найбільш складною і майже невисвітленою у наукових розробках. Втім, недостатньо розробленим залишається питання комплексації цілісності особистості із врахуванням її диференціації.

Ключові слова: полісистемна цілісність особистості, студенти-гуманітарії, студенти-психологи, цілісність особистості, цілісне пізнання.

Постановка проблеми. Цілісне пізнання людини я однією з найсуттєвіших тенденцій сучасної психологічної науки. Запропонована концепція є однім з варіантів цілісного підходу до людини з позиції принципів загальної теорії систем. Найважливішими аспектами цілісного пізнання особистості є гетерогенність буття, бесперервність психічного, його поліфункціональність, поліструктурність, системний характер свідомості та його здатність до саморегуляції, активність людини як суб'єкта, зміни, розвиток і саморозвиток.

Внаслідок необхідності всвановлення зв'язку між теоретичними положеннями й емпіричними поняттями ми запропонували емпіричне дослідження. Емпіричні дані в подальшому уособлюють підґрунтя нашої концептуальної моделі, стають її першоелементами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Передусім цілісність особистості постає як людина у цілому. Нормативне уявлення індивіда про себе пов'язано з його цілісністю й, навпаки, викривлене призводить до певних психічних розладів або психологічних проблем (Н. Непомняща). Окрім цього, цілісність особистості як інтегративна характеристика особи у цілому. Інтегрований, відкритий, усталений і стабільний, оптимально функціонуючий й схильний до розвитку суб'єкт, власне особистість, що схильна до самоактуалізації (за А. Маслоу). Цілісіснть особистості як відповідна система, що утворюється на підґрунті єдності самості і соціальної ідентичності (Г. Балл, Ф. Лерш). Цілісність, що самоорганізовується через переживання власного досвіду буття як особистості (К. Васильєв, В. Кєласьєв). Й, далі цілісність особистості, що базується на довірі людини до власної досконалої природи. Самодовіра, ціннісне ставлення до себе, інших, світу (С. Гілліген, Д. Делозьє, Р. Ділтс, М. Еріксон). А також цілісність особистості як діяльнісно-системна характеристика (С. Максименко, Л. Станкевич).

Кожне із представлених значень має самостійну і певну цінність. Проте, щоб поєднати ці значення необхідно віднайти критерій. Можливо рефлективність дозволить представити людині себе водночас у якості об'єкту власного спостереження, мислення і регуляції.

Виходячи з закономірних особливостей розвитку наукового знання від диференціації до інтеграції (К. Нартова-Бочавер) на початку знання, що постає у власній первинній цілісності, дещо наївне починає розподілятися, диференціюватися на окремі цілісності й на етапі гуманітарної парадигми ми спостерігаємо тенденцію щодо інтеграції окремих цілісностей у єдине цілісне знання. В такий саме спосіб відбувається і розвиток, становлення і оформлення наукового знання щодо цілісності особистості. тому є необхідність щодо концептуалізації феномену цілісності особистості у єдину організовану систему. У фокус спрямовуються багато окремих, відособлених цілісностей-систем, що поєднуються, інтегруються, самооргнаізовуються у єдину систему. Структурність, багатомірність, ієрархічність єдиної цілісності особистості утворюють ключові положення аналізу цілісності особистості як системи, яку можна досліджувати, формувати.

У межах системно-цілісного підходу, а також на підґрунті концепції активуючої свідомості зазначається, що цілісність особистості як система складається з багатьох базових взаємопов'язаних, взаємозалежних елементів. Проблема критеріїв для визначення базових елементів, їх специфіки та особливостей прояву є найбільш складною і майже невисвітленою у наукових розробках.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Втім, недостатньо розробленим залишається питання комплексації цілісності особистості із врахуванням її диференціації.

Отже, цілісний світ організується у полісистему через взаємодію особистості і її світу у двох позиціях: незалежних систем і підсистем одна одної. Це означає, що цілісний світ підкорюється принципу подвійності якісної визначеності.

Полісистемні взаємодії особистості і її світу розподіляються за різними складовими. Взаємодії локалізуються у поле складової особистості і у поле складової світу. Позиція (система чи підсистема), локалізація (у складовій особистості і світу) і взаємодія (з урахуванням позиції і локалізації) – ключові параметри цілісного світу. Вони надають йому розмаїтості, різнопорядковості, релятивності.

© Гейко Є.В., 2016

У залежності від позицій, локалізації і взаємодій виокремлюють чотири галузі цілісного світу. У першій галузі (в поле складової особистості) локалізується системна якість особистості. Це галузь системи «Особистість». «Тут» особистість як система не взаємодіє зі світом як системою. У другій галузі (поле складової світ) локалізується системна якість світу. Це – галузь системи «Світ». «Тут» світ як система взаємодіє з особистістю як з підсистемою.

Мета статті. У статті ми викладемо частину результатів наших досліджень, спрямованих на визначення особливостей представленості полісистемної цілісності особистості на прикладі студентів гуманітарних спеціальностей й майбутніх студентів психологів.

Виклад методики і результатів досліджень. За результатами методики Л. Сонді ми намагалися виявити особливості взаємозв'язку між факторами цілісності (Л. Сонді) й структурними складовими полісистемної цілісності особистості в студентів-гуманітаріїв та студентів-психологів.

В даному випадку суттєвою детермінантою мотиваційної сфери особистості є динамічне співвідношення бажаних життєвих цілей та того, що є безпосередньо доступним, пов'язаним зі здійсненням конкретних цілей. Дане співвідношення може поступово змінюватись в процесі діяльності і в залежності від життєвих обставин.

Тобто, полісистемна цілісність особистості виявляється взаємопов'язаною із факторами, які уособлюють цілісність особистості у концепції Л. Сонді. Отже, «фактор h» (потяг до життя), «фактор p» (поширення влади над оточенням, підґрунтя щодо потреби трансформувати у свідомі (+) чи несвідомі (-) акції потягу), «фактор e» (совісність – відсутність совісті; терпмиість – нетерплячість; доброта – злобність; готовність допомагати – злорадство), «фактор hy» (механізми психологічного захисту за типом блокування чи мімікрії перед небезпекою, амбітендентністю у відношенні двох потреб: ніжне кохання або розбещеність), «фактор k» (позиція, що приймає чи не прийає. Функція пов'язана із протилежними тенденціями «Я»: залучення до себе – інтроєкція (+) або негативизм, зречення (-), «фактор m» (стремління чеплятися за життя й буття; залежність від батьків або, навпаки, бажання бути вільним. Відзначені фактори виявили суттєвий кореляційний зв'язок із особистісними чинниками, що увійшли до структури цілісності особистості (за методикою Л. Сонді)

Тобто специфіка зв'язку між факторами цілісності особистості, структурними складовими полісистемної цілісності й особистісними чинниками з означеним співвідношенням, а в методичному плані має точні якісні і кількісні показники. За результатом факторного аналізу виявлено, що для обох груп досліджуваних найсуттєвішими сферами, з якими пов'язана полісистемна цілісність особистості, є переживання краси як етичної категорії, «любов», «наявність вірних друзів», «упевненість у собі, свобода від внутрішніх суперечностей», «пізнання (підвищення освіти, розвиток культури, інтелекту)», «свобода як незалежність у вчинках та діях», «щасливе сімейне життя», «творчість». Тобто, схильність щодо самореалізації та реалізації потреби в діяльності та академічній діяльності студентів-гуманітаріїв, студентів-психологів сприяє самоорганізації полісистемної цілісності особистості.

Статистично значущі відмінності виявлені за шкалою «висока емоційна стабільність», сила «Я» (шкала «C», Кеттелл), «самодостатність» (шкала «QI») і «мрійливість», «розвинена уява» (шкала «M»). При цьому «самодостатність» і «мрійливість» у «адаптивних» студентів-гуманітаріїв не виходять за рамки середніх значень.

На заваді успішній саморганізації у «неадаптивних» студентів-гуманітаріїв постає «недостатність уяви», «надвисока практичність», «залежність від групової думки», «соціального схвалення».

Означені відмінності дозволяють зазначити, що «адаптивні» у процесі самоорганізації полісистемної цілісності особистості студенти-психологи: більше спираються на логіку, ніж почуття («T»); переважання фактору h (потяг до життя за Л. Сонді); менше фрустровані («Q4»); менше піддаються почуттю провини й депресивним станам («O»); не такі активні та імпульсивні («F»), як «неадаптивні», тобто більш серйозні та розсудливі; мають тенденцію до прояву совісності (за Л. Сонді).

За результатами дисперсійного аналізу ми з'ясували, що існують нелінійні залежності факторів (за Л. Сонді) на вибірці студентів-гуманітаріїв з: «фактор e+» совісність ($p=0,005$); деякими критеріями «адаптивності» стратегій поведінки ($p=0,07$).

На вибірці студентів-психологів параметра «фактору m» з: деякими складовими полісистемної цілісності особистості ($p=0,01$); деякими критеріями «адаптивності» стратегій поведінки ($p<0,05$).

Отже, «полісистемна цілісність» пов'язана з успішністю стратегій як у студентів-психологів, так і в студентів-гуманітаріїв (хоча тут означений зв'язок виражений менше), але нелінійного характеру. Фактором, що сприяє самоорганізації полісистемної цілісності особистості є яскраво виражений «фактор h».

У студентів-психологів, за нашими спостереженнями, неуспішність саморганізації полісистемної цілісності особистості пов'язана із показниками (нижче середнього рівня): «активність», «уміння налагоджувати стосунки», «конкурентність», «самостійність», «сумлінність», що є яскравою характеристикою полісистемної цілісності особистості.

Між параметром «полісистемна цілісність особистості» та адаптивністю стратегій у студентів-гуманітаріїв нелінійних залежностей не виявлено. Тобто, успішність самоорганізації полісистемної цілісності особистості більше пов'язана із «фактором h», «фактором e», ніж з «фактором d», «фактором m».

Групи осіб, котрі мають схоже поєднання рис (паттернів), виступають певними психологічними типами, що мають місце як серед «адаптивних», так і «неадаптивних» стратегій, які обирають студенти-гуманітарії, студенти-психологи. Група «адаптивних» стратегій поведінки студентів-психологів за результатами кластерного аналізу, утворюється з двох типів – перший відрізняється від другого більш вираженою емоційною стабіль-

ністю («C») соціальною сміливістю («H»), енергійністю і життєрадісністю («F»), практичністю («M»), а також більшою соціабельністю, орієнтуванням на групову думку («QI»). Назва типу: «Активні, практичні, совісні – «толерантні».

Представники другого емпірично виокремленого типу «адаптивних» стратегій поведінки студентів-психологів виявляють меншу соціальну сміливість та силу «Я», менш практичні й більш тривожні. Цей тип одержує назву: «Нерішучі, совісні, інтроективі». Отже, обидва паттерни рис (типу «адаптивних») виявляють загальні особливості, найсуттєвіші з яких – відсутність мімікрії та залежність.

Студенти-психологи, котрі використовують «неадаптивні» стратегії у процесі становлення цілісності особистості розподілилися на три типи. Перший тип характеризуються життєрадісністю, енергійністю, низькою тривожністю. Окрім цього, знижений самоконтроль, імпульсивність, опора на почуття, безпосередність. Назва типу: «Імпульсивні залежні – «сенситивні».

Другий тип «неадаптивних» стратегій у процесі самоорганізації цілісності особистості студентів-психологів демонструє більш високу тривожність, стурбованість («F»), меншу емоційну стабільність («C»). Їм властива соціальна боязкість («H»), депресивні тенденції («O»), фрустрованість («Q4»), обачна, але «штучна» поведінка («N»). Назва типу: «Нестабільні емоційні – саморуйнуючі».

Третій тип – єдиний серед «неадаптивних» у процесі самоорганізації цілісності особистості студентів-психологів, котра характеризується чітко вираженим «фактором d». Назва типу: «Неемпатійні, самовпевнені схильні до накопичення».

Серед студентів-гуманітаріїв, котрі обирають «адаптивні» стратегії самоорганізації цілісності особистості, за результатами кластерного аналізу виокремлюються два типи. Перший демонструє «фактор p», емоційну стійкість та водночас енергійність, соціальну сміливість. Назва типу: «Самодостатні, емоційно стабільні радикальні – «владні».

Другий тип «адаптивних» студентів-гуманітаріїв з високим рівнем особистісної тривожності, більш низьким рівнем «сили «Я» (але не за межею середнього значення) («C»). Назва типу: «Сенситивні консервативні залежні – «боязкі».

«Неадаптивні» стратегії у процесі самоорганізації цілісності особистості – студенти-гуманітарії також розподіляються на два типи. Перший тип представляють енергійні, сміливі, проте орієнтовані на підтримку групи, конформні, ригідні. Назва типу: «Однозначні, конформні, ригідні схильні до домінування – «негативісти».

Другий тип студентів-гуманітаріїв, котрі використовують «неадаптивні» стратегії у процесі самоорганізації цілісності особистості – стримані, серйозні, напружені. Більш самодостатні («Q2»), ніж перші, але майже однаково керуються логікою, так і почуттями. Назва типу: «Стримані, напружені совісні – залежні від батьків».

Слід зазначити, що, «фактор s» (потреба у саморуйнуванні) є характерним саме для «неадаптивних», а «фактор h» для «адаптивних» (потяг до життя). Можливо, у студентів-гуманітаріїв вплив на «адаптивність» стратегій самоорганізації полісистемної цілісності особистості здійснює «фактор h», а також «фактор e», з одного боку, а з іншого, відбувається за принципом взаємодоповнюваності. Тобто означені властивості є сприятливим підґрунтям двох стратегій «адаптивного» процесу самоорганізації полісистемної цілісності особистості: 1) «фактор h» (потяг до життя); 2) «фактор e» (совісність).

Інший паттерн – «фактор k» у поєднанні із прийняттям неприйняттям. «Адаптивні» стратегії у самоорганізації полісистемної цілісності особистості, що використовують студенти-гуманітарії, у порівнянні із «неадаптивними», виявили стабільність внутрішнього світу, не зважаючи на будь-які впливи зовнішньої реальності.

У студентів-психологів факторні типи представлені серед «адаптивних» та «неадаптивних». Успішність самоорганізації полісистемної цілісності особистості студентами-психологами («активні, практичні, совісні – «толерантні») на відміну від «неадаптивних» («імпульсивні залежні – «сенситивні» та «неемпатійні, самовпевнені схильні до накопичення») пов'язана із сміливістю, емоційною стабільністю.

Наступний психологічний тип «неадаптивних» стратегій студентів-психологів – «нестабільні емоційні – саморуйнуючі». Ймовірно, «неадаптивність» самоорганізації полісистемної цілісності особистості пов'язана у них із вираженими невротичними, депресивними тенденціями. Саме тут зустрічається поєднання «фактору k» та «фактору s». Очевидно це також є чинником «неадаптивності» процесу самоорганізації полісистемної цілісності особистості.

Висновки. Отже, підсумовуючи вищезазначене, слід сказати, що серед студентів виокремлюються три основних характерологічних патерни, що заважають успішності самоорганізації полісистемної цілісності особистості студентами-психологами: 1) самовпевнена нечутливість до оцінок; 2) виражена тривожність, напруженість, депресивність; 3) динамічні, життєрадісні із зниженим самоконтролем і нелогічним для такого середовища стилем поведінки і мислення. За фактором полісистемної цілісності представники першого типу – переважно «фактор m», другого – «фактор s», а третього – «фактор d».

Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні загальних чинників формування полісистемної цілісності особистості.

Список літератури:

1. Балл Г. Система принципів раціогуманізму / Г. Балл // Психологія і суспільство. – 2011. – № 4. – С. 16-32.
2. Берталанфи Л. Общая теория систем / Л. фон Берталанфи. – [2-е изд.]. – М.: Мир, 1960. – 328 с.
3. Блауберг И. В. Понятие целостности и его роль в научном познании / И. В. Блауберг, Э. Г. Юдин. М.: Знание, 1972. – 270 с.
4. Блауберг И. В. Системный подход и системный анализ / И. В. Блауберг, Э. М. Мирский, В. Н. Садовский // Системные исследования. Методологические проблемы. Ежегодник 1982. – М.: Наука, 1982. – 402 с.

5. Каган М. С. Системность и целостность // Вопросы философии. – 1996. № 12. – С. 13-18.
6. Коляда В. И. Целостность личности: Социально-аксиологический аспект / Виктор Иванович Коляда. дис. ... канд. фил. наук: 09.00.11, Саратов, 2003. – 148 с.
7. Максименко С. Д. Генезис существования личности / С. Д. Максименко. – Киев: КММ, 2006. – 240 с.

Гейко Е.В.
Кировоградский государственный педагогический университет
имени Владимира Винниченко

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ САМООРГАНИЗАЦИИ ПОЛИСИСТЕМНОЙ ЦЕЛОСТНОСТИ ЛИЧНОСТИ

Аннотация
В статье на основе эмпирического анализа выявлена связь между структурными составляющими полисистемной целостности личности и индивидуально-типологическими ее свойствами. Выделены паттерны поведения в процессе самоорганизации полисистемной целостности личности на примере студентов гуманитарных специальностей и студентов будущих психологов. В рамках системно-целостного подхода, а также на основе концепции активирующего сознания отмечается, что целостность личности как система состоит из многих базовых взаимосвязанных, взаимозависимых элементов. Проблема критериев для определения базовых элементов, их специфики и особенностей проявления является наиболее сложной и почти неосвещенной в научных разработках. Впрочем, недостаточно разработанным остается вопрос комплексации целостности личности с учетом ее дифференциации.
Ключевые слова: полисистемна целостность личности, студенты-гуманитарии, студенты-психологи, целостность личности, целостное познание.

Geiko E.V.
Kirovohrad Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF SELF-ORGANIZATION OF POLY SYSTEM INTEGRITY OF THE PERSON

Summary
On the basis of empirical analysis found an association between the structural components polysystemic integrity of the individual and individual-typological its properties. Obtained patterns of behavior in the process of self-organization polysystemic personal integrity on the example of students of humanities students and future psychologists. As part of the system-holistic approach, as well as based on the concept of activating consciousness it indicates that the integrity of the person as a system consists of many basic interrelated, interdependent elements. The problem of criteria for the definition of basic elements of the specific nature of manifestation is the most difficult and almost unlit in scientific research. However, the question remains insufficiently developed complexing integrity of the individual, taking into account its differentiation.
Keywords: polysystemic personal integrity, humanities students, psychology students, the integrity of the individual, holistic knowledge.

УДК 378.147:372.881.111.1:614.253:378.661

ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ЕЛЕКТИВНОГО КУРСУ «МІЖОСОБИСТІСНА ВЗАЄМОДІЯ ЛІКАРЯ З ПАЦІЄНТОМ» НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У МЕДИЧНОМУ ВНЗ

Лимар Л.В.
Національний медичний університет імені О.О. Богомольця

В статі описано персональний досвід впровадження авторського курсу по організації міжособистісної професійної взаємодії лікаря з пацієнтом на заняттях іноземної мови (англійською мовою) для студентів-медиків. Автором визначено основні завдання, види та методи роботи на заняттях. Стаття вказує на методологічні особливості впровадження даного курсу, основні структурні компоненти. Зважаючи на тенденції до інтеграції системи вищої освіти України до міжнародного освітнього середовища та комунікативний характер вивчення іноземної мови, автор вважає дану міжпредметну інтеграцію результативним методом та пропонує продовжувати даний напрямок роботи при лінгвістичній підготовці магістрантів та аспірантів медичного профілю.

Ключові слова: міжособистісна взаємодія, впровадження, заняття іноземної мови, лікар, пацієнт, студенти-медики.

Постановка проблеми. Міжособистісна взаємодія лікаря та пацієнта обумовлює якість процесу лікування та визначається ступенем психологічної готовності лікаря до такої продуктивної взаємодії. Ступінь психологічної готовності визначається проведеною підготовкою до взаємодії під час навчання майбутніх лікарів у медичних ВНЗ та професійної практики в лікарнях. Формування психологічної готовності майбутніх лікарів проводиться під час вивчення ними курсів «Деонтологія», «Психологія», «Психологія спілкування», «Психологія взаємодії», деякі з них можуть проводитися як елективні. Останні тенденції вітчизняної педагогіки до міжпредметного інтегрування обумовили можливість впровадження елементів психологічної підготовки на заняттях з іноземної мови, які характеризуються широкою інтеракцією студентів та викладача.

Аналіз досліджень та публікацій. Окремі аспекти питання психологічної готовності лікарів до професійної діяльності, аналіз їхніх професійно важливих якостей у контексті зазначеної проблеми розглядали такі вчені, як О. Ф. Бондаренко [1], С. Д. Максименко [8], Н. Ю. Максимова [8] та ін.; питання формування готовності медичних кадрів до окремих аспектів професійної діяльності – А. С. Борисюк [2], І. С. Вітенко [3], Н. А. Магазаник [7], В. О. Ташликов [11] та ін. В. Г. Панок підкреслює роль інтелекту та гуманізації особистості фахівця медичного профілю, яких можливо досягнути при вивченні спецкурсів [8]. В. П. Захаровим та Н. Ю. Хрящевою виділено чотири групи професійно значущих якостей фахівця-медика, формування яких на думку авторів, можливо протягом навчання студентів у медичному ВНЗ та при безпосередньому виконанні професійних обов'язків [4]. І. С. Вітенком розроблено інтегральну модель формування особистості спеціаліста-медика, що містить: професійну підготовку, психологічну підготовку; етико-деонтологічну підготовку; світогляд [3]. За твердженням останнього, дані види підготовки здійснюються протягом усього процесу навчання студентів у медичному ВНЗ. І. П. Пасічник зазначає, що питання етики та деонтології лікаря, основи професійного іміджу викладають на початкових курсах, при викладанні предметів-спецкурсів «деонтологія» та «Психологія спілкування», обмежених кількістю відведених на вивчення годин: 28-40 ак.год [10]. Проблема інтеграції курсу деонтологічного тренінгу до занять з іноземної мови досліджувалась автором, про що свідчать численні публікації, проте взагалі дане питання є маловивченим [6].

Виділення невирішених раніше частин проблеми. В цілому, питання проведення елементів деонтологічного тренінгу професійної взаємодії лікаря та пацієнта на практичних заняттях з інших дисциплін, зокрема іноземної мови, є маловивченим, та, зважаючи на комунікативний характер викладання іноземної мови та безпосередню взаємодію студентів на занятті, дослідження особливостей такої інтеграції є перспективним.

Цілі статті – визначити поняття «міжпредметної інтеграції» на прикладі впровадження елементів деонтологічного тренінгу на заняттях з іноземної мови у медичному ВНЗ, спираючись на власний досвід, сформулювати основні принципи організації такого курсу, визначити основні методи, форми та види роботи на заняттях.

Виклад основного матеріалу. На підставі проведеного аналізу літератури нами було сформульовано наступні завдання при впровадженні елементів деонтологічного тренінгу на заняттях з іноземної мови:

– сприяти самовизначенню студента у виборі подальшої професійної діяльності, фасилітації усвідомлення особливостей майбутньої професії;

– створювати позитивну мотивацію навчання на запланованому профілі;

– ознайомити студентів із особливостями даної професійної діяльності та сфер професійної діяльності;

– активізувати пізнавальну діяльність студентів;

– підвищити інформаційну та комунікативну компетентність студентів. Як рідною, так і іноземною мовою, що вивчається;

– сприяти активізації пізнавальної діяльності студентів на заняттях з іноземної мови, покращенню рівня знань студента з іноземної мови.

© Лимар Л.В., 2016

Засвоєння навчального матеріалу у процесі вивчення іноземних мов з елементами деонтологічного тренінгу постає засобом емоційного, соціального, інтелектуального розвитку студентів, що сприяє напрацюванню самоосвітніх навичок [4].

Запропонований авторський курс «Взаємодія лікар-пацієнт» було впроваджено протягом 2008-2015 н.р. студентам 1 та 2 курсів медичних та стоматологічного факультету при вивченні дисциплін «Іноземна мова» (англійська) та «Іноземна мова за професійним спрямуванням» (англійська). Вважаємо, що починаючи із 2 курсу студенти вже мають достатню розвиненість компонентів для результативного корекційно-розвивального впливу. Варто зазначити, що зважаючи на комунікативну спрямованість курсу, доцільним автору вважалося запроваджувати курс лише в групах з рівнем знань не нижче середнього. У іншому випадку початковий рівень лексичних та граматичних знань студентів не дозволили організовувати взаємодію англійською мовою на рівні.

Запропонований курс складається з 5 навчальних модулів, присвячених формуванню відповідно 5 компонентів продуктивної міжособистісної взаємодії лікаря з пацієнтом: мотиваційного, когнітивного, регуляційного, комунікативного та організаційно-діяльнісного. Відповідно, елементи даного курсу поступово впроваджувались на заняттях іноземної мови, з дотриманням загальної послідовності.

На заняттях з англійської мови елементи курсу впроваджувались в середині чи наприкінці заняття, після систематизації основного лексичного чи граматичного матеріалу, найчастіше у вигляді монологічного чи діалогічного мовлення.

Студентам обов'язково було надано теоретичний матеріал з теми, з попереднім введенням опорної лексики з теми, та її закріпленням на рівні лексичних одиниць, фраз та понадфразової єдності.

Далі студентам презентували певний зміст теми англійською мовою (у вигляді текстового уривку, вправ, тексту на аудиювання, відеоуривку, тощо), та надавали різноманітні вправи на розуміння представленого матеріалу та його закріплення. Студенти виконували вправи на надання відповідей, підстановку лексичних одиниць, відтворення змісту, вправи на загальне розуміння пред'явленого уривка, тощо.

Після даного виду роботи студенти отримували творчі завдання, анкетування з їх подальшим обговоренням, кейсові ситуації, а також рольові ігри. Рольові ігри зі створенням штучної ситуації, яка потребує деонтологічної майстерності, відтворювались у груповій роботі (в парах, в групах 3-4 особи), а також колективно. Окрім цього, кожний студент працював індивідуально, приймаючи участь в дискусіях та обговореннях.

Розв'язання кейсів, психодіагностичні процедури чи виконання інтерактивних вправ надавало можливість застосувати опановані теоретичні питання на практиці, пов'язати теоретичні знання із практикою та власним досвідом, а також покращити власний рівень розмовної англійської мови. З психологічної точки зору, застосування нових знань на практиці навіть в ігрових умовах, призводить до зменшення рівня фрустрації при необхідності використовувати ці навички та вміння у ситуаціях реальної конфліктної взаємодії.

Наприкінці кожного заняття студенти отримували творче домашнє завдання: виявити цікаві теми для кейсів, що були спостережені із власного життя чи із життя оточуючих в межах взаємодії лікаря та пацієнта запропонувати їх до обговорення на наступному занятті. Такі завдання допомогли студентам краще впізнавати та приділяти увагу моментам у професійній діяльності, що потребують спеціальних навичок – потенційним конфліктним ситуаціям, ситуаціям, в яких необхідно приділити додаткову увагу пацієнтові, тощо.

Отже, при запровадженні елементів спецкурсу «взаємодія лікаря та пацієнта» на заняттях з іноземної мови авторами було використано наступні види роботи: індивідуальна, групова та колективна.

При запровадженні курсу авторами було використано наступні методи та форми роботи: бесіда, дискусія, конференція, театральна постановка, особливу увагу було приділено такому методу як інтерактивному навчанню. Важливим елементом розробленої нами програми стало запровадження методів активного та інтерактивного навчання.

Серед активних та інтерактивних методів навчання, насамперед, використовувалися *виконання завдань рефлексивно-діагностичної природи* як таких, що забезпечують саморозуміння та саморозкриття учасників як суб'єктів взаємодії з пацієнтами, а також дозволяють виявити ефективність розвитку готовності до попередження конфліктів з ними (розкажіть про свої думки, почуття, порівняйте свої почуття, опишіть їх, використовуючи запропоновані вирази, тощо).

Крім того, велика увага приділялася *інтерактивним вправам*, насамперед, *рольовим іграм, методу кейсів* як методу моделювання поведінки під час програвання ситуацій напруженої професійної взаємодії лікаря з пацієнтом у процесі лікування, іноземною мовою. Це дозволило наблизити навчання до реальних професійних ситуацій, що можуть виникнути у майбутній діяльності лікаря, забезпечило можливість відстежувати особливості поведінки під час міжособистісної взаємодії у процесі виконання ролі майбутнього лікаря, знаходити переваги та недоліки своєї поведінки, навчитися аналізувати їх у процесі подальшого обговорення, вправлятися в різних типах поведінки; контролювати свої емоції тощо. З іншого боку, студенти отримали багатий досвід взаємодії в проблемній ситуації іноземною мовою, усвідомлення своєї поведінки водночас з систематизацією словникового запасу, тощо.

Наприкінці вивчення модуля в якості підсумкового завдання викладачем було організовано групову дискусію для спільного обговорення проблемного питання, пов'язаного з різним аспектами взаємодії з пацієнтами, з метою прояснення і можливої корекції думок, поглядів, позицій учасників дискусії в процесі групової рефлексії, аби побачити різні аспекти та можливості попередження конфліктів з пацієнтами [6]. Так, наприклад, у процесі дискусії учасники та ведучий у вільній формі обговорювали такі теми: «Конфлікт лікаря з пацієнтом: етичний аспект», «Конфлікт лікаря з пацієнтом і успішність лікування» та ін., із застосуванням активної лексики з теми.

Широко використовувався також такий відомий метод активізації студентів щодо прийняття нестандартних рішень як *брейнстормінг*, проведення якого часто поєднувалося з *аналізом конфліктних ситуацій професійної взаємодії лікаря з клієнтом (метод кейсів)*. Тут доцільним уявлялось використання завдань протилежного типу (ситуації, де лікар успішно взаємодіяв з пацієнтом, чи де він відчував труднощі в попередженні конфлікту). А можливості переведення складної ситуації взаємодії в конструктивну площину визначалися в процесі брейнстормінгу. Це забезпечувало розвиток не лише когнітивного компоненту готовності майбутніх лікарів до попередження конфліктів з пацієнтами, але адекватно оцінити свої дії у контексті успішного попередженні чи, навпаки, розгортання конфлікту з пацієнтом.

Крім того постійно проводилася *робота в малих групах* з метою надання зворотного зв'язку для кожного учасника та поглибленого проникнення в сутність обговорюваних питань,. Так, наприклад, при виконанні вправи «Якості лікаря, необхідні для попередження конфліктів» учасникам пропонувалося у групах кількістю до 5 осіб визначити професійно-важливі якості, необхідні майбутньому лікарю для попередження конфліктів з пацієнтами, та відобразити їх у програванні певної ситуації. Потім кожна група представляла свою роботу, після чого, як правило, проводилася групова дискусія та підведення підсумків ведучим.

Такий підхід забезпечив самопізнання майбутніх лікарів як суб'єктів взаємодії з пацієнтом, усвідомлення важливості попередження конфліктів з пацієнтами у контексті успішності процесу лікування і, відповідно, розвиток їх готовності до попередження конфліктів з пацієнтами, а також сприяв покращенню знань іноземної мови, та підвищенню зацікавленості у її вивченні.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Міжпредметна інтеграція є перспективним напрямком розвитку у вітчизняній та світовій педагогіці. Впровадження елементів спецкурсу «Міжособистісна взаємодія лікаря та пацієнта» при вивченні студентами-медиками іноземної мови сприяла не тільки підвищенню показників готовності студентів до продуктивної взаємодії, але й активізації пізнавальної діяльності студентів щодо іноземної мови та покращення показників успішності з дисципліни. Авторами було впроваджено спецкурс при вивченні студентами 1 та 2 курсі медичних та стоматологічного факультетів курсів «Іноземна мова» та «Іноземна мова за проф. спрямуванням», при початковому рівні знань групи не нижчу «pre-intermediate». Автором було застосовано індивідуальну, групову та колективну роботу студентів, із переважанням методу інтерактивного навчання. Запровадження елементів курсу носило комунікативний характер та обумовило підвищення успішності з дисципліни, хоча даний курс впроваджувався експериментально. Щодо перспектив дослідження, вважаємо перспективним подальше дослідження впровадження інтерактивних елементів деонтологічного тренінгу при підготовці студентів – магістрантів та аспірантів в межах викладання дисципліни «Іноземна мова» та складання ними кваліфікаційного іспиту з іноземної мови (магістранти) та кандидатського мінімуму (аспіранти).

Список літератури:

1. Бондаренко О. Ф. Психологічні особливості сучасної студентської молоді та проблеми професійної підготовки психологів-практиків / О. Ф. Бондаренко // Практична психологія та соціальна робота. – 2003. – № 4. – С. 8–11.
2. Борисюк А. С. Психологічні особливості формування професійно важливих якостей майбутнього медичного психолога: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / А. С. Борисик. – Івано-Франківськ, 2004. – 20 с.
3. Вітенко І. С. Психологічні основи підготовки медичних кадрів / І. С. Вітенко. – Х.: Основа, 1995. – 158 с.
4. Захаров В. П. Социально-психологический тренінг: учеб. пособ. / В. П. Захаров, Н. Ю. Хрящева. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1989. – 56 с.
5. Лимар Л. В. Розвиток у студентів- медиків готовності до попередження конфліктів на заняттях з іноземної мови. Сборник докладов Международной конференции «Наука как основа возрождения общества и экономики». – Д.: научно-информационный центр Знание, 2014. – С. 92-95.
6. Лимар Л. В. Корекція розвитку мотиваційного компоненту готовності медиків до продуктивної взаємодії на заняттях англійської мови. Проблеми сучасної психології. Збірник наукових праць Кам'янець -Подільського національного університету, Інститут психології імені Г. С. Костюка.- Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2014, подано до друку.
7. Магазаник Н. А. Искусство общения с больными / Магазаник Н. А. – М.: Медицина, 1991. – 112 с.
8. Максименко С. Д. Синдром емоційного та професійного вигорання у лікарів / Н. Ю. Максимова, С. Д. Максименко // Здоров'я України: медична газета (спеціалізоване видання для лікарів). – 2007. – № 23/1. – 68 с.
9. Панок В. Г. Концептуальні підходи до формування особистості практичного психолога / В. Г. Панок // Практична психологія та соціальна робота. – 1998. – № 4. – С. 5–8.
10. Робоча навчальна програма курсу «Психологія спілкування». – К.: НМУ, 2010. – 16 с.
11. Ташлыков В. А. Психология лечебного процесса / Ташлыков В. А. – М.: Медицина, 1984. – 191 с.

Лымарь Л.В.
Национальный медицинский университет имени А.А. Богомольца

ВНЕДРЕНИЕ ЭЛЕМЕНТОВ ЭЛЕКТИВНОГО КУРСА «МЕЖЛИЧНОСТНОЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ВРАЧА С ПАЦИЕНТОМ» НА ЗАНЯТИЯХ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В МЕДИЦИНСКОМ ВУЗЕ

Аннотация
В статье описан личный опыт внедрения авторского курса по организации межличностного профессионального взаимодействия врача с пациентом при организации на занятиях иностранного языка (английского) студентов-медиков. Автором определены основные задания, виды и методы работы студентов на занятиях. Статья указывает на методологические особенности проведения данного курса и основные его структурные компоненты. В связи с тенденцией к интеграции системы высшего образования Украины в международную среду образования, автор считает данную межпредметную интеграцию результативным методом и предлагает продолжать данное направление работы при лингвистической подготовке магистрантов и аспирантов медицинского профиля.
Ключевые слова: межличностное взаимодействие, внедрение, занятия иностранного языка, врач, пациент, студенты-медики.

Lymar L.V.
Bogomolets National Medical University

INTRODUCTION OF THE ELECTIVE COURSE «INTRAPERSONAL INTERACTION OF A PHYSICIAN WITH A PATIENT» AT FOREIGN LANGUAGE CLASSES IN A MEDICAL SCHOOL

Summary
The article describes personal author's experience of implementing the proprietary course of organizing the intrapersonal «doctor-patient» interaction at the foreign (English) language classes in Medical Schools. The author has defined basic tasks, aims, kinds and methods of organizing the course. The article points out the main methodical peculiarities of such course, dwells on the main structural components. According to the tendency of integrating Ukrainian High School system into the world educational environment and cognitive characteristics of teaching foreign languages, the author considers such interdisciplinary integration an effective method, offering to continue this experiment during postgraduate medical education.
Keywords: intrapersonal interaction, implementation, foreign language classes, doctor, patient, medical students.

УДК 159.9

МОДЕЛЬ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ПРОФІЛЮ

Пляка Л.В.
Національний фармацевтичний університет

У статті розглядаються підходи до проблеми професійного становлення майбутніх фахівців, провідних характерологічних детермінант та особливостей їх цілеспрямованого впливу на зміст процесу психологічного супроводу в умовах вищого навчального закладу. На підставі узагальнення науково-теоретичних засад професійного розвитку студентів запропоновано концептуальну модель психологічного супроводу професійного становлення майбутніх фахівців фармацевтичного профілю.
Ключові слова: професійне становлення, психологічний супровід, модель.

Постановка проблеми. Дослідження професійного становлення майбутніх фахівців у вищому навчальному закладі сьогодні набувають в Україні актуальності у зв'язку з перебудовою системи вищої освіти, упровадженням основних положень Болонської конвенції. Гуманістична парадигма вищої фармацевтичної освіти зосереджує навчально-пізнавальну діяльність на особистості студента, особистісному зростанні та професійному становленні майбутнього фахівця.

Професійне становлення – це поетапний процес професійного розвитку особистості, здобуття професійних знань, умінь та навичок, формування професійної спрямованості та якостей,

© Пляка Л.В., 2016

реалізація себе в професії й самоактуалізація свого потенціалу для досягнення вершин професіоналізму. Запорукою професійного становлення майбутніх фахівців фармацевтичної галузі виступає успішний особистісний розвиток у процесі професійного навчання, розвивальний та усвідомлений професійний досвід, готовність до виконання професійної діяльності. Професійне становлення майбутніх фахівців фармацевтичної галузі здійснюється у процесі професійного навчання, самовиховання та здійснення професійної діяльності [5].

Важливу роль у процесі професійного становлення майбутніх фахівців покликана відігравати психологічна служба, яка у структурі вищого навчального закладу є науково-методичним і практичним центром психологічного супроводу професійного розвитку особистості, морального і психічного здоров'я студентів.

Актуальність останніх досліджень та публікацій. Останнім часом в сучасній психологічній науці парадигма психологічного супроводу набуває особливої популярності серед моделей шкільної психологічної служби (Є. Алєксандровська, Т. Дворецька, Є. Казакова, Є. Козирєва, А. Колеченко, Р. Овчарова, В. Семикін, Т. Чіркова та ін.), дитячих садочків (Г. Бардієр, І. Ромазан, О. Тохтамиш, Т. Череднікова та ін.), професійних навчальних закладів (Т. Афанасьєва, К. Бабак, М. Деркач, А. Плугарєва та ін.). Багато авторів визнають існування специфіки реалізації психологічного супроводу в умовах різних видів освітніх закладів, що обумовлені різними підходами до освітніх задач, можливостей та орієнтирів.

Психологічний супровід – це цілісний, безперервний процес вивчення, аналізу, розвитку й корекції пізнавальних, мотиваційних, емоційно-вольових процесів особистості, який є суб'єктом супроводу [8]. Цей процес передбачає собою комплексний психологічний вплив на особистість, надзадачею якого є активізація саморозвитку людини [7].

Психологічний супровід фахового становлення особистості – це складова частина професійної освіти, яка полягає в психологічній допомозі людині щодо подолання труднощів професійного життя, корекції деструктивних тенденцій розвитку, підвищення адаптованості майбутнього фахівця до соціально-економічних і технологічних змін, розвитку у нього позитивної професійної перспективи [2].

У педагогічній психології *проблема психологічного супроводу майбутніх фахівців* набула статусу пояснювального принципу в розв'язанні широкого спектру теоретичних та прикладних питань у контексті проблеми професійного становлення, розвитку й самовдосконалення особистості як суб'єкта професійної діяльності (Т. Афанасьєва, К. Бабак, М. Бітянова, О. Василькова, М. Гринчук, М. Деркач, А. Журавель, Е. Зеєр, В. Панок, І. Родигіна, Ю. Слюсарєва та інші).

Продуктивний психологічний супровід професійного розвитку можливий за умови функціонування психологічної служби у відповідному навчальному закладі (Л. Бегеза, Л. Гриценок, Н. Демидюк, Т. Ілляшенко, В. Панок та ін.). М. Бітянова [1] у своїх дослідженнях стверджує, що психолог у цьому процесі не просто спостерігач, який стоїть поруч, він створює оптимальні соціально-психологічні умови для розвитку особистості, він іде з нею поруч.

Психологічний супровід ґрунтується на загальних положеннях особистістно-діяльнісного підходу в психології (Л. Виготський, А. Леонтьєв); основних концептуальних положеннях розвитку особистості на різноманітних етапах онтогенезу (Л. Божович Д. Ельконін, С. Максименко, В. Мухіна); сучасних концепціях психологічного супроводу (М. Бітянова, О. Казакова тощо).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз наукових джерел показує, що існування специфіки реалізації психологічного супроводу в умовах різних видів освітніх закладів, обумовлено різними підходами щодо освітніх задач, можливостей і орієнтирів. Проте, існуючі теорії не висвітлюють особливості та закономірності психологічного супроводу професійного становлення майбутніх фахівців фармацевтичного профілю.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є теоретичне обґрунтування та розробка концептуальної моделі психологічного супроводу професійного становлення майбутніх фахівців фармацевтичного профілю.

Виклад основного матеріалу. Психологічна складова навчально-виховного процесу у вищому навчальному фармацевтичному закладі є суттєвим чинником успішності студентів. Система психологічного супроводу професійного становлення майбутнього фахівця у вищому навчальному закладі фармацевтичного спрямування виникає як відповідь на потребу сучасних вимог до особистості фахівця, його професійної самостійності та пізнавальної активності, конкурентоспроможності на ринку праці.

У цьому дослідженні ми запропонували модель психологічного супроводу професійного становлення майбутніх фахівців (див. рис. 1).

Модель – спеціальна форма кодування інформації. Вона містить в собі потенційні знання, які людина може набути, зробити наочними і використати у своїх життєвих потребах [6, с. 19]. Моделювання доцільно використовувати у процесі формування пізнавальної самостійності тих, хто навчається [4].

Запропонована модель психологічного супроводу професійного становлення майбутніх фахівців фармацевтичного профілю *створена на основі* сучасних досягнень вітчизняної і світової психолого-педагогічної науки, *зорієнтована* на надання психологічної допомоги студентам у процесі професійного становлення, *забезпечує* особистісний та професійний розвиток студентів, *враховує* психолого-педагогічні умови та чинники розвитку особистості, *задовольняє* потреби студентів в необхідності отримання психологічної допомоги в процесі професійного становлення.

Основною *метою* психологічного супроводу професійного становлення майбутніх фахівців фармацевтичного профілю є сприяння особистісному зростанню та професійному становленню студентів.

Мету психологічного супроводу професійного становлення майбутніх фахівців фармацевтичного профілю можна реалізувати завдяки виконанню таких *завдань*: створення умов для повно-

ційного і гармонійного професійного розвитку, підвищення адаптивних можливостей, збереження й зміцнення здоров'я студентів.

Переконані, що ця модель психологічного супроводу професійного становлення майбутніх фахівців фармацевтичного профілю зумовлює створення такого освітньо-розвивального середовища, результатом взаємодії з яким є високий рівень особистісного та професійного розвитку студентів, готовність до професійної діяльності.

Запропонована нами модель передбачає застосування особистісного, гуманістичного, акмеологічного, проблемного та компетентнісного *підходів* у процесі психологічного супроводу професійного становлення майбутніх фахівців фармацевтичного профілю.

Особистісний підхід забезпечує можливість враховувати індивідуальні (фізіологічні, психічні, особистісні) закономірності розвитку студентів, уможливлює формування в майбутніх фахівців фармацевтичної галузі почуття відповідальності, стимулює появу потреби в студентів самостійно здобувати необхідні професійні знання і застосовувати їх на практиці, критично мислити, брати на себе відповідальність за прийняті рішення, досягати необхідного рівня розвитку професійної компетентності. Особистісний підхід в процесі психологічного супроводу професійного становлення майбутніх фахівців фармацевтичного профілю ми будемо використовувати з метою створення таких умов, які б забезпечували як особистісний, так і професійний розвиток студентів.

Майбутні фахівці в період навчання у вищому навчальному закладі фармацевтичного профілю мають можливість визначитися з мотивами професійного розвитку, оцінити свої професійні здібності, накреслити особистісну програму професійного становлення на перспективу, що забезпечує активізацію професійної самоосвіти і саморозвитку особистості. Особистісний розвиток студентів тісно пов'язаний з сучасними психологічними гуманістичними теоріями.

Гуманістичний підхід до процесу психологічного супроводу професійного становлення майбутніх фахівців фармацевтичного профілю передбачає визнання майбутнього фахівця як найвищої цінності, взаємовідносини з яким в процесі професійного становлення будуються на принципах співробітництва та партнерства. Цей підхід визначає позитивну професійну «Я-концепцію» студентів, яка є центральної складової професійної самосвідомості особистості.

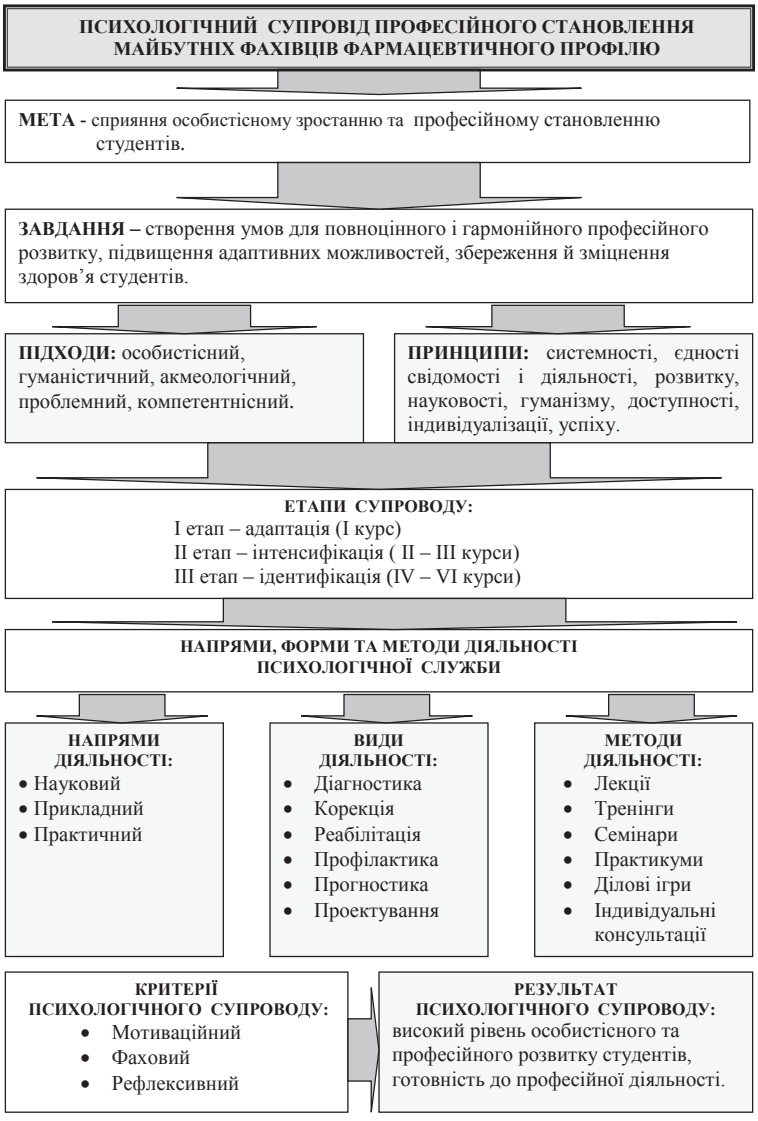

Рис. 1. Модель психологічного супроводу професійного становлення майбутніх фахівців

Провідне місце у процесі психологічного супроводу професійного становлення майбутніх фахівців посідає *акмеологічний підхід*, що акумулює сукупність принципів, методів, прийомів, засобів організації й побудови теоретичної та практичної діяльності психологічної служби вищого навчального закладу. Акмеологічний підхід ґрунтується на професійній спрямованості студентів, в основі якої лежить прагнення до успіху, активна життєва позиція, віра у свої можливості. Цей підхід в процесі психологічного супроводу професійного становлення спонукає майбутнього фахівця до професійного саморозвитку та самовдосконалення.

Проблемний підхід зумовлює розвивальний характер психологічного супроводу професійного становлення студентів, сприяє їхній пізнавальній активності. Участь студентів у соціально-психологічних тренінгах, рольових та ділових іграх забезпечує у них розвиток професійного мислення, вчить майбутніх фахівців фармацевтичного профілю самостійно здобувати знання і приймати рішення.

Компетентнісний підхід ґрунтується на особистості студента, визначає результативно-цільову спрямованість психологічного супроводу на розвиток у студентів професійних якостей та здібностей, забезпечує формування у майбутніх фахівців готовності до професійної діяльності.

Процес психологічного супроводу професійного становлення майбутніх фахівців фармацевтичного профілю має відповідати *принципам* системності, єдності свідомості і діяльності, роз-

витку, науковості, гуманізму, доступності, індивідуалізації, успіху.

Принцип системності втілює в собі єдність поставлених цілей, завдань, організації та результату психологічного супроводу професійного становлення.

Принцип єдності свідомості і діяльності передбачає активну навчально-пізнавальну діяльність студентів в процесі професійного становлення.

Принцип розвитку передбачає особистісний та професійний розвиток студентів протягом навчання у вищому навчальному закладі.

Формування і професійний розвиток майбутнього фахівця відбувається в процесі його взаємодії з суб'єктами вищого навчального закладу: викладачами, практичними психологами, студентами тощо. Саме ці соціальні відносини дають можливість студенту усвідомити свої потреби, спрямувати навчально-пізнавальну діяльність, сформувати власне ставлення до професії та свого професійного майбутнього.

Принцип науковості забезпечує наукові підходи до процесу психологічного супроводу професійного становлення майбутніх фахівців фармацевтичного профілю.

Принцип гуманізму акцентує увагу на психологічній домірності (співмірності) форм і методів роботи психолога з клієнтом його індивідуально-психологічними особливостями [8].

Принцип доступності передбачає забезпечення надання психологічної допомоги студентам в процесі професійного становлення.

Принцип індивідуалізації передбачає забезпечення індивідуального підходу до студентів як суб'єктів професійного становлення.

Принцип успіху полягає у формуванні позитивної «Я-концепції» майбутнього фахівця фармацевтичного профілю, що стимулює позитивну мотивацію до навчально-професійної та пізнавальної діяльності, мотивації професійного самовдосконалення, процесу професійного розвитку.

Психологічний супровід професійного становлення майбутніх фахівців фармацевтичного профілю є складним процесом, що має свої особливості та закономірності. На нашу думку, цей процес охоплює декілька етапів професійного становлення майбутнього фахівця, а саме: адаптація (I курс), інтенсифікація (II–III курси) та ідентифікація (IV–VI курси). Кожний етап характеризується особливостями індивідуального та професійного розвитку студента, організацією навчально-пізнавальної діяльності у вищому навчальному закладі. Перехід від одного етапу до іншого ініціюється психологічними новоутвореннями індивіда, змінами соціальної ситуації, перебудовою провідної діяльності особистості, що призводить до професійного становлення майбутнього фахівця. Успішність цього процесу залежить від активності особистості, наявності у неї відповідних мотивів (бажання та потреби реалізувати свій внутрішній потенціал в оволодінні професією, свої життєві цінності відповідно до цілей професійної діяльності).

Психологічний супровід професійного становлення майбутніх фахівців фармацевтичного профілю передбачає чітко сплановану роботу психологічної служби у Національному фармацевтичному університеті, в основі якої лежить єдність наукового, прикладного та практичного *напрямів діяльності*, що забезпечують доступність та якість психологічних послуг.

Науковий напрям діяльності психологічної служби передбачає проведення наукових досліджень з проблем професійного становлення та розвитку особистості студента з метою розробки методів і методик професійного застосування психологічних знань в умовах вищого навчального фармацевтичного закладу.

Прикладний напрям передбачає здійснення психологічного супроводу професійного становлення майбутніх фахівців фармацевтичного профілю шляхом розробки методик і технологій роботи практичних психологів, включаючи розробку навчально-методичних посібників, інформаційно-методичних збірників, соціально-психологічних тренінгів, факультативних курсів, лекцій, семінарів тощо.

Практичний напрям діяльності психологічної служби забезпечують безпосередньо практичні психологи вищого навчального закладу, які надають психологічну допомогу студентам.

Спираючись на принцип діяльнісного підходу до моделі психологічного супроводу професійного становлення майбутнього фахівця фармацевтичного профілю, ми визначили види та методи діяльності психологічної служби.

Основними *видами діяльності* психологічної служби вищого навчального закладу є:

· *діагностика* – психологічне обстеження студентів, їхніх груп та колективів, моніторинг змісту і умов професійного розвитку майбутніх фахівців, визначення причин, що ускладнюють їх професійний розвиток;

· *корекція* – здійснення психолого-педагогічних заходів з метою усунення відхилень у професійному розвитку студентів, формування соціально корисної професійної перспективи;

· *реабілітація* – надання психолого-педагогічної допомоги студентам, які перебувають у кризовій ситуації (постраждали від соціальних, техногенних, природних катастроф, перенесли тяжкі хвороби, стреси, переселення, зазнали насильства тощо), з метою адаптації до умов навчання і життєдіяльності;

· *профілактика* – запобігання конфліктним ситуаціям у міжособистісних стосунках в процесі професійного становлення;

· *прогностика* – розробка і застосування моделей поведінки групи та особистості у різних умовах, проектування змісту і напрямів індивідуального професійного розвитку студентів і складання на цій основі професійних життєвих планів;

· *проектування* – визначення змісту, напрямків та психолого-педагогічних методів стимулювання професійного розвитку студентів, складання на цій основі проектів професійного розвитку майбутніх фахівців фармацевтичного профілю.

Практичні психологи вищого навчального закладу у процесі психологічного супроводу професійного становлення студентів формують психологічну готовність у майбутніх фахівців до професійної діяльності. Така психологічна готовність формується через проведення лекцій, тре-

нінгових занять, семінарів, ділових ігор, індивідуальних консультацій, зміст яких спрямований на особистісний та професійний розвиток студентів. Ці методи діяльності психологічної служби вищого навчального закладу враховують умови та чинники розвитку особистості, спрямовані на активізацію пізнавальної діяльності майбутніх фахівців, передбачають розвиток професійних якостей та здібностей.

Психологічний супровід у вищому навчальному закладі здійснюють фахівці психологічної служби – практичні психологи. Їхня діяльність дозволить сформувати у студентів потребу в професійному розвитку, самопізнанні та самовихованні.

Професійна позиція практичного психолога вищого навчального закладу – це позиція радника, експерта, що забезпечує підвищення ефективності навчально-виховного процесу засобами практичної психології [3, с. 85].

Ефективність психологічного супроводу професійного становлення майбутніх фахівців фармацевтичного профілю визначається відповідними критеріям, які ґрунтуються на наукових положеннях про розвиток особистості.

Критерій – це узагальнений показник розвитку системи, успішності діяльності, основа для класифікації [9]. Критеріями ефективності психологічного супроводу є інтенсивний особистісний та інтелектуальний розвиток майбутнього фахівця; соціальна ідентичність та самоосвіта; оптимістична соціальна позиція студента [2, с. 271].

Основними критеріями психологічного супроводу професійного становлення майбутнього фахівця фармацевтичної профілю визначено: мотиваційний, фаховий та рефлексивний.

Мотиваційний критерій психологічного супроводу професійного становлення майбутнього фахівця фармацевтичного профілю представлений такими показниками:

· бажання оволодіти знаннями, уміннями та навичками майбутньої професії;

· стійка система цінностей, де професійні цінності посідають домінуюче місце;

· усвідомлення особистісного сенсу та значущості професійного розвитку;

· сформованість та спрямованість потреби до здобуття професійних знань, умінь та навичок.

Цей критерій характеризує інтерес студентів до навчально-пізнавальної діяльності та професійного розвитку, зумовлений потребами та інтересами особистості, активізацією всіх психологічних процесів (мислення, сприйняття, розуміння), активізує розумові зусилля студента в процесі професійного становлення.

Фаховий критерій психологічного супроводу професійного становлення майбутнього фахівця фармацевтичного профілю передбачає наявність професійних та психологічних знань, розвиток професійних якостей та здібностей у студентів. Всі ці знання, вміння та якості забезпечують готовність майбутніх фахівців до професійної діяльності.

Процес професійного становлення майбутнього фахівця є багатоаспектним, багатоплановим і надзвичайно складним. Він передбачає прогресивні зміни в людині під впливом соціальних чинників, обраної професійної діяльності та власної активності, спрямованої на самореалізацію та самовдосконалення.

Рефлексивний критерій психологічного супроводу професійного становлення майбутнього фахівця представлений такими показниками:

· проектування майбутньої діяльності відповідно до власних професійних мотивів і потреб;

· прогнозування можливого розвитку професійних якостей, необхідних для професійної діяльності.

· здатність до рефлексії власної фахової діяльності;

· вміння аналізувати результати своєї навчально-пізнавальної діяльності, усвідомлення рівня готовності до професійної діяльності.

Таким чином, розроблена нами модель психологічного супроводу професійного становлення майбутніх фахівців *передбачає* наявність мети, завдання, підходів та принципів до організації діяльності психологічної служби вищого навчального закладу, *враховує* етапи професійного становлення особистості у вищому навчальному закладі, *забезпечує* мотиваційну спрямованість професійного становлення студентів, особистісний та професійний розвиток майбутніх фахівців, *сприяє* якісним змінам показників та критеріїв психологічного супроводу. У професійному становленні особистості все залежить від ставлення до професії, рівня професійного розвитку та особистої відповідальності за неї.

Висновки і пропозиції. Таким чином, модель психологічного супроводу професійного становлення майбутніх фахівців фармацевтичного профілю розглядаємо як єдину систему теоретичної, методичної та практичної діяльності психологічної служби, що здійснюється практичними психологами з метою підвищення ефективності навчально-виховного процесу, формування зрілої професійно орієнтованої особистості студента за умови збереження психологічного здоров'я всіх учасників навчально-виховного процесу засобами практичної психології.

На сучасному етапі проблема психологічного супроводу професійного становлення майбутніх фахівців актуальна і не вивчена в повній мірі. Тому ми пов'язуємо перспективи нашого подальшого дослідження з вивченням концептуальних основ психологічного супроводу професійного становлення майбутніх фахівців в умовах вищого навчального фармацевтичного закладу.

Список літератури:

1. Битянова М. Р. Организация психологической работы в школе / М. Р. Битянова. – М.: Генезис, 2000. – 298 с.
2. Зеер Э. Ф. Психология профессий: учебное пособие – [2-е изд.] перераб., доп. / Э. Ф. Зеер. – М.: Деловая книга, 2003. – 336 с.
3. Панок В. Г. Психологічна служба вищого навчального закладу: [організаційно-методичні аспекти] / В. Г. Панок, В. Д. Острова. – К.: Освіта України, 2010. – 230 с.

4. Плугина М. И. Акмеологическое сопровождение профессионального становления преподавателей высшей школы. Монография / М. И. Плугина. – М.: Изд-во 000 «ПКЦ Альтекс», 2008. – 418 с.
5. Пляка Л. В. Етапи професійного становлення майбутніх фахівців фармацевтичної галузі / Л. В. Пляка // Geneva (Switzerland), the 27th of November, 2014/ Publishing Center of the European Association of pedagogues and psychologists «Science», Geneva, 2014. – P. 34-46.
6. Семенова А. В. Парадигмальне моделювання у професійній підготовці майбутніх учителів: монографія / А. В. Семенова. – Одеса: Юридична література, 2009. – 504 с.
7. Слюсарев Ю. В. Психологическое сопровождение как фактор активизации саморазвития личности: Автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01 / Ю. В. Слюсарев; Санкт-Петербург. гос. ун-т. – С. Пб., 1992. – 16 с.
8. Темнова Л. В. Психолого-педагогическое сопровождение процесса подготовки практического психолога в вузе / Л. В. Темнова // Негосударственный вуз: поиски путей повышения качества образования: Сборник научных трудов. – М.: МОСУ, 2000. – С. 101-113.
9. Тушева В. В. Основи науково-педагогічних досліджень: [навчально-методичний посібник] / В. Тушева. – Х.: Нове слово, 2006. – 219 с.

Пляка Л.В.
Национальный фармацевтический университет

МОДЕЛЬ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО СОПРОВОЖДЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО СТАНОВЛЕНИЯ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ФАРМАЦЕВТИЧЕСКОГО ПРОФИЛЯ

Аннотация
В статье рассматриваются подходы к проблеме профессионального становления будущих специалистов, ведущих характерологічних детерминант и особенностей их целеустремленного влияния на содержание процесса психологического сопровождения в условиях высшего учебного заведения. На основании обобщения научно-теоретических принципов профессионального развития студентов предложена концептуальная модель психологического сопровождения профессионального становления будущих специалистов фармацевтического профиля.
Ключевые слова: професійне становлення, психологічний супровід, модель.

Plyaka L.V.
National University of Pharmacy

MODEL PSYCHOLOGICAL SUPPORT PROFESSIONAL FORMATION OF FUTURE PROFESSIONALS PHARMACEUTICAL PROFILE

Summary
In the article approaches are examined to the problem of the professional becoming of future specialists, leading характерологічних детермінант and features them purposeful influence on maintenance of process of psychological accompaniment in the conditions of higher educational establishment. On the basis of generalization of theoretical principles of professional development of students the conceptual model of psychological accompaniment of the professional becoming of future specialists of pharmaceutical profile is offered.
Keywords: professional becoming, psychological accompaniment, model.

УДК 159.9:372.881.111.1

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У СТУДЕНТІВ «НЕМОВНИХ» СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Старовойт Т.П., Григоренко Т.О.
Національний аерокосмічний університет імені М.Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

У статті наведено дослідження особливостей мотивації до вивчення англійської мови у студентів «немовних» спеціальностей. Проаналізовано підходи стосовно мотивації навчання студентів та її значення у навчанні англійської мови. Описано мотиви, які відіграють провідну роль у вивченні англійської мови. Виявлено значення базових психологічних потреб у автономності, компетентності та пов'язаності з іншими людьми у забезпеченні мотивації при вивченні англійської мови. Показано відмінності у мотивації між студентами з високим та низьким рівнем успішності у вивченні англійської мови.
Ключові слова: мотивація навчання; мотиви навчання, базові психологічні потреби, англійська мова, успішність навчання.

Постановка проблеми. На даний час Україна знаходиться серед країн із помірним рівнем знання англійської мови, про що свідчать результати рейтингу EF English Proficiency Index [9]. Разом з тим вільне володіння англійською мовою є запорукою конкурентоспроможності фахівця у сучасному світі, саме тому виникає необхідність удосконалення викладання англійської мови у вищих навчальних закладах. Особливо це актуально для студентів так званих «немовних» спеціальностей, для яких вивчення мови подекуди є другорядним у порівнянні із профільними предметами. Крім того, ставлення до англійської мови пов'язане з її специфікою як навчальної дисципліни [2, 5, 8]. Адже по суті, як зазначає І.О. Зимня, на відміну від інших навчальних дисциплін вона не має свого предмету, тобто не дає студенту нових знань про оточуючий світ [5]. Основним об'єктом навчання у випадку викладання іноземної мови є безпосередньо мовна діяльність, що робить вивчення мови безмежним та навіть безкінечним процесом. Усе це може призводити до послаблення мотивації та відповідно до зниження якості мовної підготовки студентів.

Аналіз останніх досліджень за темою. Зусилля викладача у процесі навчання англійській мові тільки тоді будуть успішними, коли будуть узгодженими з мотиваційною основою процесу навчання. Погодимося з відомою дослідницею мотивації А.К. Марковою, що розуміння мотиваційної основи конкретного процесу навчання є рівносильним знанню рушійної сили цього процесу [7]. Стосовно англійської мови, за даними О.В. Ліпатової [6], орієнтованість на актуалізацію переважаючих мотивів під час викладання англійської мови призводить до значного посилення інтересу, розширення суб'єктивних смислів вивчення мови та підвищення якості навчання. За результатами дослідження цього ж автора, для російських студентів переважаючими мотивами вивчення англійської мови стали можливості працевлаштування, побудови кар'єри, досягнення престижу [6]. Українською дослідницею Н.О. Арістовою було визначено чотири рівні сформованості мотивації при вивченні англійської мови студентами нелінгвістичних спеціальностей [1]. Перший рівень означає відсутність мотивації, яку автор визначає як негативну внутрішню мотивацію навчання. Другий рівень – низька мотивація навчання або негативна зовнішня мотивація навчання, яка знаходиться поза навчальною діяльністю студентів. Третій рівень – середня мотивація, яка означає позитивну зовнішню мотивацію навчання, що знаходиться поза навчальною діяльністю. Четвертий рівень – висока мотивація, тобто позитивна внутрішня мотивація навчання, яка закладена в навчальну діяльність студентів [1].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. У існуючих дослідженнях мотивації до вивчення іноземної мови у студентів «немовних» спеціальностей не ураховують сучасні напрацювання у психології мотивації, де саме поняття «навчальна мотивація» значно розширюється [3, 4]. Вона розглядається не просто як висока та низька зацікавленість, а трактується як система чинників, які ініціюють та регулюють навчальну діяльність. При цьому вважається, що одні чинники є запорукою діяльності, а інші опосередковують вплив перших на наполегливість і досягнення [3, 4]

Таким чином, з урахуванням сучасних концепцій мотивації навчання, доцільним є визначення особливостей мотивації до вивчення англійської мови у студентів «немовних» спеціальностей

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у визначенні особливостей мотивації до вивчення англійської мови у студентів «немовних» спеціальностей; виявленні мотиваційних чинників, які відрізняють успішних студентів від неуспішних, та визначенні джерел мотивації при вивченні англійської мови.

У дослідницьку вибірку увійшли студенти другого-четвертого курсів технічних та економічного факультету Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут». Загальний об'єм вибірки склав 76 осіб.

Методи дослідження: 1) методика діагностики мотивів навчальної діяльності студентів (Т.О. Гордєєва, Е.М. Осін, О.О. Сичов) [4], яка дозволила виявити сім основних мотивів вивчення англійської мови: *пізнавальний* – прагнення дізнатися щось нове, зрозуміти предмет; *досягнення* – прагнення домагатися максимально високих результатів у навчанні, відчувати задоволення

© Старовойт Т.П., Григоренко Т.О., 2016

в процесі вирішення важких завдань; *саморозвитку* – прагнення до розвитку своїх здібностей, свого потенціалу в рамках навчальної діяльності, досягненню відчуття майстерності й компетентності; *самоповаги* – бажання вчитися заради відчуття власної значущості та підвищення самооцінки за рахунок досягнень у навчанні; *почуття обов'язку* – спонукання до навчання, обумовлене відчуттям сорому і почуття обов'язку перед собою та іншими значущими людьми; *практичний* – прагнення навчатися задля того, щоб досягти певних цілей у майбутньому або щоб уникнути можливих проблем; *амотивація* – відсутність інтересу і відчуття осмисленості навчальної діяльності»; *2) методика базових психологічних потреб в університеті* (Т.О. Гордєєва, Є.М. Осін, О.О. Сичов) [4]. У основі даної методики лежить теорія самодетермінації Е. Десі і Р. Райана [3]. Вона вимірює базові потреби в *автономії, компетентності та пов'язаності з іншими людьми* і використовувалася для діагностики джерел навчальної мотивації студентів. *Потреба в автономії* – це потреба в наявності вибору і самодетермінації власної поведінки. Під *потребою в компетентності* розуміється прагнення бути ефективним, справлятися із завданнями оптимального рівня труднощі. *Потреба в пов'язаності (relatedness)* з іншими людьми означає бажання мати надійний зв'язок зі значимими людьми, бути зрозумілим і прийнятим ними [3].

Математико-статистична обробка отриманих даних здійснювалась за допомогою непараметричного критерію пошуку відмінностей між двома групам – U-критерієм Манна-Уїтні та кореляційним аналізом за Спірменом. Комп'ютерна обробка результатів проводилась у програмі SPSS 17.0.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виявлено особливості мотивації при вивченні англійської мови у студентів «немовних» спеціальностей. Результати показано на рисунку 1.

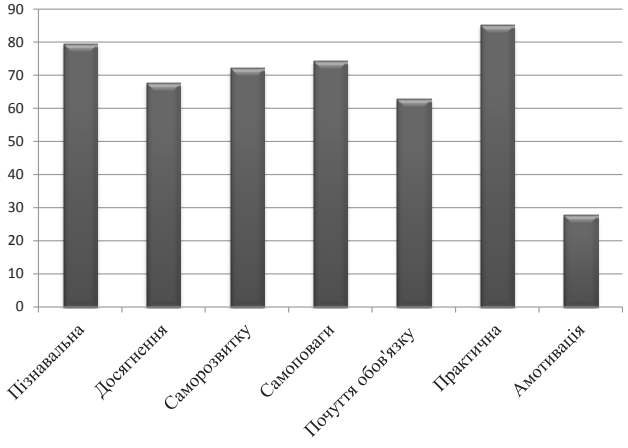

Види мотивації навчання
Рис. 1. Особливості мотивації до вивчення англійської мови у студентів «немовних» спеціальностей

Аналіз даних, наведених на рис. 1 свідчить, що домінуючим типом мотивації при вивченні англійської мови у студентів є практична мотивація. На другому місці знаходиться пізнавальна мотивація, на третьому – мотивація самоповаги та саморозвитку, на четвертому – мотивація досягнення та почуття обов'язку. І найменше у структурі мотивації представлена амотивація. Отже, на думку студентів, найсуттєвішою причиною вивчення англійської мови є прагнення отримати в майбутньому більш престижну роботу та бути високооплачуваним фахівцем. Саме тому вивчення англійської мови має для них значущість та набуває особистісного сенсу, про що свідчить низький рівень амотивації.

Визначено відмінності у мотивації навчання та базових психологічних потребах між студентами з високим (n=24) та низьким (n=10) рівнем успішності у вивченні англійської мови (за результатами навчання у осінньому семестрі 2015-2016 навчального року). Результати представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

Відмінності у мотивації навчання та базових психологічних потребах між студентами з високим та низьким рівнем успішності у вивченні англійської мови

Мотивація та базові потреби	Середній ранг у групі		Значення U-критерію Манна-Уїтні	Рівень значущості p
	1	2		
Мотивація досягнення	10	22	46	0,003
Автономія	12,5	20,8	70	0,033
Компетентність	13,5	20,4	66	0,023
Пов'язаність	12,5	20,8	72	0,039

Примітка: 1 – група студентів з низьким рівнем успішності у вивченні англійської мови; 2 – група студентів з високим рівнем успішності у вивченні англійської мови

На основі результатів порівняння можна стверджувати, що студенти з високим рівнем успішності у вивченні англійської мови характеризуються більш високим рівнем мотивації досягнення. Тобто вони навчаються заради задоволення, котре отримують, коли переважають самих себе у досягненнях. Та отримують задоволення від вирішення складних навчальних завдань під час вивчення англійської мови.

Крім того, у студентів з високою успішністю на більш високому рівні задоволені базові психологічні потреби у автономії, компетентності та пов'язаності з іншими людьми (викладачами). Автономія означає, що на заняттях з англійської мови вони відчувають, що мають можливість вибирати ті завдання та форми діяльності, які для них найбільш цікаві. І те, що доводиться робити в процесі навчання, вони роблять тому, що це для них цікаво і важливо.

Ще однією важливою потребою, задоволеність якої є вищою у студентів з високою успішністю є потреба у компетентності, тобто відчуття власної спроможності справлятися з різними навчальними ситуаціями та досягати успіху у вивченні англійської мови.

Потреба в пов'язаності (relatedness) з іншими людьми бажання мати надійний зв'язок зі значимими людьми, знаходити з ними порозуміння та бути прийнятими. Стосовно англійської мови це означає, що студенти з високим рівнем успішності оцінюють своє спілкування з викладачем як більш «тепле». Вони відчувають, що викладач з повагою

ставиться до їх інтересів, ураховує їх бажання та почуття. І вони добре ладнають з викладачем.

Крім того, виявлено статистично достовірні відмінності у відсотку пропусків навчальних занять між студентами з високим та низьким рівнем успішності у вивченні англійської мови (U=2 за p=0,001). Це означає, що студенти з низьким рівнем успішності частіше пропускають заняття, із чого випливає закономірний висновок – щоб досягти успіху в освоєнні англійської мови, потрібно приділяти їй час.

Отже, студенти з високим рівнем успішності, на відмінну від неуспішних, бачать себе більш вільними та незалежними при вивченні англійської мови. І відчувають спроможними досягти успішності та впоратися із складними завданнями, а також краще знаходять спільну мову з викладачем. Таким чином, навчальне середовище, яке сприяє задоволенню базових психологічних потреб у автономії, компетентності та пов'язаності з іншими людьми виступає у якості важливого джерела досягнення успішності при вивченні англійської мови.

Визначено також зв'язок між мотивами навчальної діяльності студентів та задоволенням їх базових потреб. Результати подано у таблиці 2.

Таблиця 2

Зв'язок між базовими психологічними потребами в університеті та мотивацією до вивчення англійської мови

Базові психологічні потреби	Мотивація, з якою корелює
Автономія	Не виявлено значущих зв'язків
Компетентність	Досягнення (0,539**) Почуття обов'язку (0,317**) Саморозвитку (0,299**) Самоповаги (0,281*)
Пов'язаність з іншими людьми (викладачами)	Саморозвитку (0,593**) Пізнавальна (0,463**) Досягнення (0,387**) Самоповаги (0,316**)

*Примітка: ** p=0,01; * p=0,05*

Аналіз кореляцій свідчить, що джерелами мотивації при вивченні англійської мови є задоволення потреб у компетентності та пов'язаності з іншими людьми, тобто викладачами. Зокрема, потреба у компетентності пов'язана з мотивацією досягнення, саморозвитку, самоповаги та почуття обов'язку. Таким чином, задоволення потреби у компетентності позитивно пов'язане з прагненням домагатися максимально високих результатів при вивченні англійської мови, відчувати задоволення в процесі вирішення важких завдань; прагненням до розвитку своїх здібностей, потенціалу в рамках навчальної діяльності, навчатись заради відчуття власної значущості та підвищення самооцінки за рахунок досягнень у навчанні. обумовлене відчуттям сорому і почуття обов'язку перед собою та іншими значущими людьми.

Потреба у пов'язаності з іншими людьми корелює з пізнавальним мотивом, мотивом досягнення, саморозвитку та самоповаги. При цьому найбільш сильний зв'язок виявлено з мотивацією саморозвитку. Отже, якщо студент відчуває, що викладач ураховує його почуття та побажання, ставиться з повагою до його інтересів, то це стимулює мотивацію до саморозвитку, а саме: прагнення до розвитку своїх здібностей, потенціалу в рамках вивчення англійської мови, досягненню відчуття майстерності й компетентності.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку в цьому напрямку. Переважаючим типом мотивації до вивчення англійської мови у студентів «немовних» спеціальностей є практична мотивація, тобто прагнення у майбутньому отримати більш престижну роботу та стати високооплачуваним фахівцем.

Студенти, які мають високий рівень академічної успішності у вивченні англійської мови характеризуються більш високим рівнем мотивації досягнення. Вони більш сильно хочуть досягти максимально високих результатів у навчанні та відчувають задоволення в процесі вирішення складних завдань. У них на більш високому рівні знаходиться задоволення базових психологічних потреб у автономності, компетентності та пов'язаності зі значущими людьми (викладачами).

Джерелами мотивації при вивченні англійської мови є задоволення базових потреб у компетентності та пов'язаності з іншими людьми.

Перспективною подальших досліджень є вивчення когнітивних предикторів мотивації навчальної діяльності студентів, наприклад, імпліцитних уявлень про можливість розвитку власного інтелекту та особистості у процесі освоєння англійської мови; академічного контролю та академічної самоефективності; атрибутивних стилів, та визначення їх ролі у забезпеченні успішності при вивченні англійської мови. Крім того, важливим видається дослідження особливостей вольової саморегуляції, самоконтролю, цілеспрямованості, наполегливості у студентів при вивченні англійської мови. Та розробка рекомендацій стосовно активізації мотивації та підвищення якості викладання англійської мови для студентів «немовних» спеціальностей.

Список літератури:

1. Арістова Н. О. Формування мотивації вивчення іноземної мови у студентів вищих нелінгвістичних навчальних закладів: автореф. дис. ... к-та пед. наук / Н. О. Арістова, Київ, 2008. – 21 с.
2. Барановская Т. А. Особенности изучения иностранного языка / Т. А. Барановская // Современные наукоемкие технологии. – 2011. – № 1 – С. 53-55.
3. Гордеева Т. О. Теория самодетерминации: настоящее и будущее. Часть 1: Проблемы развития теории [Электронный ресурс] / Т. О. Гордеева // Психологические исследования: электрон. науч. журн. – 2010. – № 4 (12). Режим доступу: http://psystudy.ru/index.php/num/2010n4-12/343-gordeeva12.html
4. Гордеева Т. О. Мотивация учебной деятельности школьников и студентов: структура, механизмы, условия развития: дис. ... д-ра психол. наук / Т. О. Гордеева. – М.: МГУ им. М. В. Ломоносова, 2013. – 444 с.
5. Зимняя И. А. Психология обучения иностранным языкам в школе / И. А. Зимняя. – М.: Просвещение, 1991. – 222 с.

6. Липатова О. В. Мотивационно-смысловые особенности изучения английского языка современными студентами: дис. ... к-та психол. наук / О. В. Липатова. – Москва, 2003. – 192 с.
7. Маркова А. К. Формирование мотивов учения / Маркова А. К., Матис Т. А., Орлов А. Б. – М.: Просвещение, 1990. – 192 с.
8. Тумакова Н. А. К вопросу о роли мотивации в обучении иностранному языку в вузе [Текст] / Н. А. Тумакова, Ю. А. Ткаченко // Молодой ученый. 2015. – № 6. – С. 705-707.
9. EF ENGLISH PROFICIENCY INDEX // Электронный ресурс. Режим доступу: http://www.ef.edu/epi

Старовойт Т.П., Григоренко Т.О.
Национальный аэрокосмический университет имени Н.Е. Жуковского
«Харьковский авиационный институт»

ОСОБЕННОСТИ МОТИВАЦИИ К ИЗУЧЕНИЮ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА У СТУДЕНТОВ «НЕЯЗЫКОВЫХ» СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

Аннотация
В статье приведено исследование особенностей мотивации к изучению английского языка у студентов «неязыковых» специальностей. Проанализированы подходы к мотивации обучения студентов и ее значение в обучении английскому языку. Описаны мотивы, играющие ведущую роль в изучении английского языка. Выявлено значение базовых психологических потребностей в автономности, компетентности и связанности с другими людьми в обеспечении мотивации при изучении английского языка. Показано различия в мотивации между студентами с высоким и низким уровнем успешности в изучении английского языка.
Ключевые слова: мотивация обучения; мотивы обучения, базовые психологические потребности, английский язык, успешность обучения.

Starovoyt T.P., Hryhorenko T.O.
M.Ye. Zhukovskiy National Aerospace University «Kharkiv Aviation Intitute»

THE SPEICIFIC FEATURES OF MOTIVATION FOR ENGLISH LANGUAGE STUDYING AMONG THE STUDENTS OF «UNLINGUISTIC» SPECIALITIES

Summary
The article deals with the study of motivation's special features to English language studying among the students of «unlinguistic» specialties. The approaches to students' motivation for studying have been analyzed as well as its role in studying English language. The motives that play the principal role in studying English have been described. The article also determines the significance of basic psychological needs in autonomy, competence, and relatedness in ensuring motivation for English language studying. The differences between motivation of students with high and low levels of progress in studying English have been described.
Keywords: motivation for studying, learning motives, basic psychological needs, English language, academic progress.

НАШІ АВТОРИ

1. **Алєксєєва Світлана Володимирівна** – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник лабораторії професійної кар'єри Інституту професійно-технічної освіти Національної академії педагогічних наук України
2. **Бантишева Олександра Олександрівна** – аспірант кафедри педагогіки та психології професійної освіти Національного авіаційного університету
3. **Бучко Аліна Василівна** – кандидат філологічних наук, асистент кафедри германського, загального та порівняльного мовознавства Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
4. **Василишина Наталія Максимівна** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов Національного авіаційного університету
5. **Гейко Євгенія Вікторівна** – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри практичної психології Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
6. **Глазунова Анжела Володимирівна** – викладач образотворчих дисциплін Коледжу Київського університету технологій та дизайну
7. **Григора Дар'я Сергіївна** – студентка факультету журналістики Запорізького національного університету
8. **Григоренко Тетяна Олександрівна** – асистент кафедри іноземних мов Національного аерокосмічного університету імені М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»
9. **Гришкова Надія Василівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука
10. **Гузенков Сергій Григорович** – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри інноваційних освітніх технологій Комунального закладу «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради
11. **Дикий Олег Вікторович** – кандидат юридичних наук, асистент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного університету «Одеська юридична академія»
12. **Ільїна Олена Олексіївна** – викладач кафедри педагогіки та психології Харківської гуманітарно-педагогічної академії
13. **Кемпбел Майкл** – доктор педагогічних наук, професор кафедри англійської мови, Трініті університет, Сан Антоніо (США)
14. **Клименкова Вероніка Олександрівн**а – студентка Національної металургійної академії України
15. **Колодяжний Олексій Олегович** – студент факультету підготовки кадрів для Державної пенітенціарної служби України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
16. **Коробко Вероніка Ігорівна** – студентка Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка
17. **Куриленко Дана Володимирівна** – аспірант Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка
18. **Левицька Наталія Валентинівна** – викладач кафедри практики іноземної мови та методики викладання Хмельницького національного університету
19. **Лимар Леся Володимирівна** – старший викладач кафедри іноземних мов Національний медичний університет імені О.О. Богомольця
20. **Манакін Володимир Миколайович** – доктор філологічних наук, професор, декан факультету журналістики Запорізького національного університету
21. **Мараховська Наталя Владиславівна** – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри англійської мови Маріупольського державного університету
22. **Нартов Євгеній Дмитрович** – студент факультету журналістики Запорізького національного університету
23. **Отрошко Тетяна Феліксівна** – старший викладач кафедри педагогіки та психології Харківської гуманітарно-педагогічної академії
24. **Пащук Тарас Валерійович** – асистент кафедри права Луцького інституту розвитку людини Університету «Україна», Віце-Президент громадської організації «Волинське товариства польського права»
25. **Перишина Марина Олександрівна** – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
26. **Пляка Любов Володимирівна** – кандидат психологічних наук, доцент, Національний фармацевтичний університет
27. **Поліщук Катерина Миколаївна** – старший викладач кафедри менеджменту та інноваційних технологій соціокультурної діяльності Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова
28. **Романенко Тетяна Василівна** – студентка юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка
29. **Романько Ганна Анатоліївна** – студентка юридичного факультету Української академії банківської справи Національного банку України

30. **Русіна Неля Григорівна** – кандидат педагогічних наук, викладач Рівненського державного аграрного коледжу
31. **Самосудова-Грозова Ольга Борисівна** – аспірант кафедри педагогіки, психології і освітнього менеджменту Херсонського державного університету
32. **Самусь Анастасія Юріївна** – студентка Запорізького національного університету
33. **Синєокий Олег Володимирович** – кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри журналістики Запорізького національного університету
34. **Сирцова Ольга Миколаївна** – кандидат історичних наук, доцент кафедри інноваційних освітніх технологій Комунального закладу «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради
35. **Слободяник Олександр Васильович** – старший викладач кафедри технологій навчання, охорони праці та дизайну Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти Університету менеджменту освіти Національної академії педагогічних наук України
36. **Совгар Оксана Михайлівна** – науковий співробітник Національної академії сухопутних військ
37. **Старовойт Тетяна Павлівна** – асистент кафедри психології Національного аерокосмічного університету імені М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»
38. **Ткач Леся Миколаївна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності Національної металургійної академії України
39. **Товкун Лідія Павлівна** – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри медико-біологічних дисциплін і валеології Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди
40. **Хмілярчук Наталія Семенівна** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов Львівського інститут економіки і туризму
41. **Хрящевська Людмила Михайлівна** – кандидат історичних наук, доцент кафедри історіографії та джерелознавства Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
42. **Чеботарьова Галина Вікторівна** – голова циклової комісії образотворчих дисциплін, викладач коледжу Київського національного університету технологій та дизайну
43. **Шкарупа Ганна Миколаївна** – викладач коледжу Київського національного університету технологій та дизайну

Науковий журнал
«Молодий вчений»
№ 1 (28) січень, 2016 р.
Частина 2
Щомісячне видання

Коректор: О. Скрипченко
Дизайн: А. Юдашкіна
Комп'ютерна верстка: Н. Ковальчук

Контактна інформація редакції журналу.
Поштова адреса: 73005 Україна, м. Херсон,
а/с 20, Редакція журналу «Молодий вчений»
тел.: +38 (0552) 399 530
info@molodyvcheny.in.ua
www.molodyvcheny.in.ua

Підписано до друку 26.01.2016 р.
Формат 64х90/8.
Папір офсетний. Цифровий друк.
Ум.-друк. арк. 18,14. Тираж 100 прим.
Зам. 0116-38.

ТОВ «Видавничий дім «Гельветика»
73034, Україна, м. Херсон, вул. Паровозна, 46-а
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 4392 від 20.08.2012 р.